

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIM SİSTEMİNİN ANALİZİ
VE SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA
VAKIFLARININ İKTİSADİ ETKİNLİĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Zeliha UYAN

Çorum 2021

**TÜRKİYE’DE SOSYAL YARDIM SİSTEMİNİN ANALİZİ VE
SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARININ
İKTİSADİ ETKİNLİĞİ**

Zeliha UYAN

**Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Taha BAHADIR SARAÇ**

ÇORUM-2021

KABUL VE ONAY

Zeliha UYAN tarafından hazırlanan “*Türkiye’de Sosyal Yardım Sisteminin Analizi Ve Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının İktisadi Etkinliği*” başlıklı bu çalışma, 03/05/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir

İmza

Prof. Dr. Gülen ELMAS ARSLAN (Başkan)

İmza

Prof. Dr. Taha BAHADIR SARAÇ (Danışman)

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EREN YILDIRIM

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Muhammed ASIF YOLDAŞ
Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim.(03/05/2021)

Zeliha UYAN

ÖZET

UYAN, Zeliha. Türkiye’de Sosyal Yardım Sisteminin Analizi Ve Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının İktisadi Etkinliği, (Yüksek Lisans), Çorum, 2021.

Sosyal yardımlar, zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanlarından mahrum olan bireylere dönük bir sosyal transfer metodu ve sosyal hizmet faaliyetidir. Sosyal yardımlar, toplumsal örgütlenmeyle direkt ilişkili bir şekilde ortaya çıkan yoksunluk ve yoksulluk olgusunun hafifletilmesine, giderilmesine ve ötelenmesine yönelik uygulanan insani hizmetlerin tümünü kapsamaktadır.

Türkiye’de farklı kişilere ya da gruplara sosyal yardım hizmeti veren çok sayıda kamu kurumu, kuruluşu ve gönüllü kuruluş vardır. Bu çerçevede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) Türkiye’de yoksulluğa karşı en donanımlı ve kapsamlı sosyal yardım hizmetlerini yürüten organizasyonlardır. SYDV’ler Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’ne bağlı olmakla birlikte aralarında bir hiyerarşi yoktur. SYDV’ler doğrudan merkezi olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu’ndan (SYDTF) kendilerine aktarılan kamusal kaynakları yerelde sahip oldukları yoksulluk verisi ve donanımla ihtiyaç sahiplerine en hızlı biçimde ulaştıran bir mekanizmaya sahiptirler.

Bu bağlamda, Türkiye’de SYDV’ler üzerine inşa edilen sosyal yardımlaşma sisteminin, ihtiyaç sahiplerine muhtaç oldukları yardımların sağlanması açısından etkin olup olmadıkları, sosyal ve ekonomik göstergelerde iyileşme sağlayıp sağlamadığı ve bu etkinliğin düzeyinin sorgulanması bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Tezdeki çalışma kapsamında 2013-2019 dönemine ilişkin fonksiyonel olarak sosyal yardım hizmetlerine ait veriler trend analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda 2019 yılı sonu itibariyle SYDV’lerin sosyal yardım hizmetlerindeki etkinlik düzeyinde toplamda bir azalma meydana geldiği gözlenmiştir.

Anahtar Kavramlar: Yoksulluk, Sosyal Yardımlar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları.

ABSTRACT

UYAN, Zeliha. *Analysis and Economic Effectiveness of Social Assistance and Solidarity Foundation of Social Aid System in Turkey*, (Master Thesis), Çorum, 2021.

Social assistance is a social transfer method and social service activity for individuals who are deprived of the means to meet their essential needs. Social assistance includes all of the humanitarian services applied to alleviate, eliminate and postpone the phenomenon of deprivation and poverty that arise directly related to social organization.

Many public institutions providing welfare services to different people or groups in Turkey, there are public institutions and voluntary organizations. In this context, the Social Assistance and Solidarity Foundation (SASF) organizations are carrying out the most complete and comprehensive social welfare services in Turkey against poverty. SASFs are affiliated to the Ministry of Family, Labor and Social Services, General Directorate of Social Assistance, but there is no hierarchy between them. SASFs have a mechanism that delivers the public resources directly transferred from the Social Assistance and Solidarity Incentive Fund (SASIF) to those in need, with the poverty data and equipment they have locally.

In this context, the SASFs social welfare system built on in Turkey, whether they are effective in terms of providing the assistance that they need their own needs, which in an improvement in social and economic indicators, and the questioning of the level of these activities are the subject of this thesis. Within the scope of the study in the thesis, the analysis of the data belonging to social assistance services for the 2013-2019 period was performed by ratio analysis method. As a result of the analysis, it was observed that by the end of 2019, there was a total decrease in the efficiency level of SASFs in social assistance services.

Keywords: Poverty, Social Assistance, Social Assistance and Solidarity Foundations.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans süresince ve tez çalışmalarımnda, bilgi ve tecrübesiyle desteğini hiçbir zaman esirgemeyen tez konusunu da birlikte belirlediğimiz ilk danıőmanım değerli danışman hocam Prof. Dr. Gülen ELMAS ARSLAN'a ve őimdiki danıőmanım Prof. Dr. Taha BAHADIR SARAÇ'a sonsuz teőekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Hayatım boyunca hiçbir konuda desteğini esirgemeyen annem Meral ÖZAK, babam Salih ÖZAK'a, kardeőlerim Ayhan ve Serkan'a ve sevgili eőim Hüsamettin UYAN'a sonsuz teşekkür ve minnetimi sunarım.

Ayrıca çalışmalarım süresinde manevi desteklerini esirgemeyen kıymetli arkadaşılarım Meltem TOKER KÖSE, Fatma KARSLI ve Dilek UYAN'a teőekkürlerimi sunuyorum.

Zeliha UYAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
HARİTALAR DİZİNİ	xvi
SİMGELER VE KISALTMALAR	xvii
ÖNSÖZ	xviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. YOKSULLUK.....	4
1.1.1. Yoksulluk Kavramı.....	4
1.1.2. Yoksulluk Türleri	4
1.1.2.1. Temel İhtiyaç Yokluğuna Göre Yoksulluk Türleri	5
1.1.2.1.1 Mutlak Yoksulluk (Gıda Yoksulluğu).....	5
1.1.2.1.2 Göreli (Nispi) Yoksulluk).....	8
1.1.2.2. Süresine Göre Yoksulluk Türleri.....	10
1.1.2.2.1. Aşırı Yoksulluk (Kalıcı)	10
1.1.2.2.2. Kronik (Kalıcı) Yoksulluk	10
1.1.2.2.3. Geçici Yoksulluk	11
1.1.2.3. Mekansal Olarak Yoksulluk Türleri	11
1.1.2.3.1. Küresel Yoksulluk-Bölgesel Yoksulluk	11
1.1.2.3.2. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk.....	12
1.1.2.3.3. İnsani Yoksulluk-Yeni (Kent) Yoksulluk.....	14
1.1.2.3.4. Çalışan Yoksulluğu.....	15

1.1.2.6. Ultra Yoksulluk – Olağanüstü Yoksulluk.....	16
1.1.2.7. Objektif (öznel) Yoksulluk-Subjektif (nesnel) Yoksulluk.....	17
1.1.3. Yoksulluğun Nedenleri	17
1.1.3.1. Demografik Nedenler	18
1.1.3.2. Ekonomik Nedenler	22
1.1.3.2.1. Gelir Dağılımında Adaletsizlik.....	22
1.1.3.2.2. Enflasyon	22
1.1.3.2.3. İşsizlik ve İşgücü Piyasaları.....	23
1.1.3.2.4. Ekonomik Krizler	24
1.1.3.3. Yapısal Nedenler	24
1.1.3.4. Sosyo-Kültürel Nedenler	24
1.1.3.5. Dışsal Faktörler.....	25
1.1.4. Yoksulluk Yaklaşımları	26
1.1.4.1. Yoksulluk Kültürü Yaklaşımı.....	26
1.1.4.2. Popüler Yaklaşım.....	27
1.1.4.3. Durumsal Yoksulluk Yaklaşımı	27
1.1.4.4. Yapısal Yoksulluk Yaklaşımı	28
1.1.5. Yoksulluğun Ölçülmesi ve Ölçekleri.....	28
1.1.5.1. Yoksulluk Çizgisi (Sınırı).....	28
1.1.5.2. Yoksulluğun Genişliği ve Yoksulluğun Derinliği	29
1.1.5.3. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksulluk Oranları.....	29
1.1.5.3.1. Gıda Yoksulluğu (Açlık)	29
1.1.5.3.2. Yoksulluk (Gıda + Gıda Dışı).....	30
1.1.5.3.3. Kişi Başı Günlük Yoksulluk Sınırları.....	31
1.1.5.3.4. Harcama Esaslı Göreli Yoksulluk	31
1.1.5.4. Hane Halkı Büyüklüklerine Göre Açlık ve Yoksulluk Sınırları.....	32
1.1.5.4.1. Açlık Sınırı.....	32
1.1.5.4.2. Yoksulluk Sınırı.....	32
1.1.5.4.3. Açlık ve Yoksulluk Sınırının Altında Kalanların Oranı	32
1.1.5.4.4. Dört Kişilik Aile İçin Açlık ve Yoksulluk Sınırı.....	33
1.1.5.5. Yoksulluk Ölçekleri.....	33
1.1.5.5.1. Kafa Sayım Oranı	33

1.1.5.5.2. Yoksulluk Açığı Endeksi	34
1.1.5.5.3. FGT Endeksi (Foster, Greer ve Thorbecke Index)	36
1.1.5.5.4. Thomas Yoksulluk Endeksi	37
1.1.5.5.5. Sen Yoksulluk Endeksi	38
1.1.5.5.6. Leyden Yoksulluk Endeksi	39
1.1.5.5.7. İnsani Gelişme Endeksi (İGE)	39
1.1.5.5.8. İnsani Yoksulluk Endeksi	40
1.1.5.5.9. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI)	41
1.1.5.5.10. Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksi	41
1.1.5.5.11. Engel Yoksulluk Ölçeği	42
1.1.5.5.12. Rotbarth Yoksulluk Ölçeği	43
1.1.6. Yoksullukla Mücadele	44
1.1.6.1. Yoksullukla Mücadele Kavramı	44
1.1.6.2. Yoksullukla Mücadele Politikaları	44
1.1.6.2.1. Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları	45
1.1.6.2.2. Liberal Yaklaşım - Marksist Yaklaşım – Neo-Liberal Yaklaşım	47
1.2. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA.....	49
1.2.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma İle İlişkili Kavramlar	49
1.2.1.1. Sosyal Devlet (Refah Devleti)	49
1.2.1.2. Sosyal Politika	51
1.2.1.3. Sosyal Güvenlik	51
1.2.1.4. Sosyal Koruma	52
1.2.1.5. Sosyal Hizmet	52
1.2.1.6. Sosyal Yardım	53
1.2.2. Sosyal Yardım Türleri	55
1.2.2.1. Muhafazakar Yardımlar -Seküler Yardımlar -Neo Liberal Yardımlar	55
1.2.2.2. Genel Yardımlar-Kategorik Yardımlar	56
1.2.2.3. Ayni Yardımlar - Nakdi Yardımlar	56
1.2.2.4. Tazminat Karakterli Yardımlar -Koruma Karakterli Yardımlar	56
1.2.2.5. Şartlı (Bağlı) Yardımlar – Şartsız Yardımlar	57
1.2.2.6. Sosyal Transferler	57
1.2.2.7. Kamusal Sosyal Yardım (Sekülere Benzer)	58

1.2.2.8. Düzenli Yardımlar - Süreli Yardımlar	58
1.2.3. Sosyal Yardımın Avantajları ve Dezavantajları	58
1.2.3.1. Avantajları	58
1.2.3.2. Dezavantajları	59
1.2.4. Sosyal Yardım Yönetimi	60
1.2.5. Sosyal Yardım Uygulamalarında Sosyal İnceleme ve Değerlendirme.....	61
1.2.6. Sosyal Yardım Sistemleri (Rejimleri)	61
1.2.6.1. Seçici Refah Sistemleri	63
1.2.6.2. Kamu Yardımı Devleti Sistemi	63
1.2.6.3. Entegre Güvenlik Ağına Dayalı Refah Devleti Sistemi	63
1.2.6.4. İkili Sosyal Yardımlar Sistemi.....	64
1.2.6.5. Gelişmemiş /Az Gelişmiş Sosyal Yardım Sistemi	64
1.2.6.6. Artıksal Sosyal Yardım Sistemi.....	65
1.2.6.7. Yerelleşmiş ve Takdire Dayalı Sistemler	65
1.2.6.8. Merkezi Fakat Yerel Düzeyde İnisiatif Sağlayan Sosyal Yardım Sistemi	65
1.2.7. Sosyal Yardımlarla İlgili Uluslararası Düzenlemeler	66
1.2.7.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB).....	66
1.2.7.2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi.....	66
1.2.7.3. Philadelphia Bildirgesi.....	67
1.2.7.4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	67
1.2.7.5. Avrupa Sosyal Şartı	67
1.2.7.6. Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi.....	68

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIM SİSTEMİ

2.1. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK PROFİLİ.....	69
2.1.1. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksulluk Oranları.....	69
2.1.1.1. Kişi Başı Günlük 1 \$'ın Altı	70
2.1.1.2. Kişi Başı Günlük 2,15 \$'ın Altı	71
2.1.1.3. Kişi Başı Günlük 4,3 \$'ın Altı	71

2.1.2. Harcama Esaslı Göreli Yoksulluk	72
2.1.3. Hane Halkı Büyüklüklerine Göre Açlık ve Yoksulluk Sınırları.....	75
2.1.4. Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayısı, Yoksulluk Oranı, Yoksulluk Açığı	77
2.2. TÜRKİYE’DE MİLLİ GELİR, GELİR DENGESİZLİĞİ VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ.....	79
2.2.1. Gelir Dağılımı ve % 20’lik Dilimin Gelirden Aldığı Pay.....	80
2.2.2. P80/P20 Oranı.....	81
2.2.3. Gini Katsayısı	83
2.2.4. Türkiye’de Sosyal Yardımların GSYH’ya Oranı	84
2.3. TÜRKİYE’DE SOSYAL YARDIMLARIN GELİŞİMİ	85
2.3.1. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları	86
2.3.2. Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Sosyal Yardım İlişkisi.....	87
2.3.3. Türkiye’de Sosyal Refah ve Sosyal Yardım İlişkisi.....	88
2.4. SOSYAL YARDIM MEVZUATI.....	89
2.5. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMAYI TEŞVİK FONU.....	90
2.6. TÜRKİYE’DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIM POLİTİKA VE UYGULAMALARI.....	91
2.6.1. Türkiye’de Sosyal Yardımın Kurumsal Yapısı	91
2.6.2. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Tarafından Uygulanan Politikalar.....	93
2.6.3. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Tarafından Yürütülen Program ve Faaliyetler.....	94
2.6.3.1. Sosyal Yardım Programları	95
2.6.3.1.1. Aile Yardımları.....	95
2.6.3.1.2. Eğitim Yardımları.....	96
2.6.3.1.3. Sağlık Yardımları.....	97
2.6.3.1.4. Yaşlı ve Engellilere Yönelik Yardımlar	98
2.6.3.1.5. Özel Amaçlı Yardımlar.....	99
2.6.3.1.6. Proje Destekleri	100
2.6.3.1.7. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Tarafından Yürütülen Projeler	100
2.6.3.1.7.1 Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi.....	100

2.6.3.1.7.2. Sosyal Yardım Bilgi Sistemi Projesi	101
2.6.3.1.7.3. Yardım Bilgi Bankası Projesi	102
2.6.3.1.7.4. Sosyal Yardım Kartı Projesi	102
2.6.3.1.7.5. Sosyal Yardım Mesaj Servisi (SMS) Projesi.....	102
2.6.3.1.7.6. Sosyal Yardım Yararlanıcılarının Belirlenmesine Yönelik Puanlama Formülünün Geliştirilmesi Projesi.....	102
2.6.3.1.7.7. Alo Sosyal Yardım Hattı Projesi	103
2.6.3.1.7.8. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Nakit Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi	103
2.6.3.1.7.9. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Performans Analizi.....	103
2.6.3.1.7.10. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı “Sosyal Konut” Projesi	104
2.6.4. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu	105
2.6.5. Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Uygulanan Politikalar.....	106
2.6.6. Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Uygulanan Politikalar	106
2.6.7. Sağlık Bakanlığı Tarafından Uygulanan Politikalar.....	106
2.6.8. Yerel Yönetimler Tarafından Uygulanan Politikalar	107
2.7. TÜRKİYE’DE SOSYAL TRANSFERLERİN YOKSULLUK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	109
2.8. TÜRKİYE’DE SOSYAL YARDIMLARIN DENETİMİ	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL YARDIM VE DAYANIŞMA VAKIFLARININ TÜRKİYE’DE UYGULAMASI VE DURUMU

3.1. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA ÖRGÜTÜ OLARAK VAKIF.....	112
3.1.1. Yoksulluk, Sosyal Yardım (Hizmet) ve Sivil Toplum ve Kuruluşları İlişkisi	114
3.1.2. Vakıfların Sosyal Politika Fonksiyonları.....	116

3.1.2.1. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Açısından	117
3.1.2.2. Sosyal Yardım ve Dayanışma Hizmetleri Açısından	117
3.1.2.3. Gelir-Servet Dağılımına İlişkin Hizmetleri Açısından	118
3.1.2.4. İstihdamı Artırıcı Hizmetleri Açısından	118
3.1.2.5. İmar ve Bayındırlık Hizmetleri Açısından	118
3.1.2.6. Diğer Fonksiyonlar	119
3.1.3. Türk Hukukunda Vakıflar.....	119
3.2. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI	119
3.2.1. SYDV'lerin Kuruluşu.....	120
3.2.2. SYDV'lerin Amacı	120
3.2.3. SYDV'lerin Hukuki Mahiyeti	121
3.2.4. SYDV'lerin Örgütlenmesi ve İdari Yapıları.....	122
3.2.4.1. Vakıf Başkanı	122
3.2.4.2. Mütevelli Heyeti	123
3.2.5. SYDV'lerin Çalışma Usul ve Esasları ve Sosyal Yardımların Aktarılmasındaki Rolü.....	125
3.2.6. SYDV'lerin Personel Yapıları.....	126
3.2.7. SYDV'lerin Finansal Yapıları	127
3.2.7.1. Gelirleri.....	127
3.2.7.2. Giderleri.....	128
3.2.7.3. Vakıfların Vergi Avantajları.....	128
3.2.8. SYDV'lerin Denetimi.....	129
3.3. SYDV'NİN SOSYAL YARDIM FAALİYETLERİ VE POLİTİKALARI	130
3.3.1. Aile Destek Yardımları.....	131
3.3.2. Eğitim Yardımları.....	133
3.3.3. Sağlık Yardımları.....	135
3.3.4. Özel Amaçlı Yardımlar.....	136
3.3.5. Proje Destek Yardımları	137
3.3.6. İstihdam Yardımları.....	138
3.3.7. Sosyal Konut Projeleri	139

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SOSYAL YARDIM VE DAYANIŞMA VAKIFLARININ İKTİSADİ
ETKİNLİĞİ VE POLİTİKA ÖNERMELERİ

4.1. İKTİSADİ ETKİNLİK KAVRAMI.....	141
4.1.1. Etkinlik Kavramı	141
4.1.2. Etkinlik Benzeri Kavramlar	142
4.1.3. Etkinlik Türleri	143
4.1.3.1. Yönetmel Etkinlik	143
4.1.3.2. İktisadi (Ekonomik) Etkinlik	144
4.1.3.2.1. Teknik Etkinlik	144
4.1.3.2.2. Fiyat Etkinliği	145
4.1.3.2.3. Ölçek Etkinliği.....	145
4.1.3.3. Tam Etkinlik-Görel Etkinlik.....	147
4.1.4. Etkinsizlik Kavramı	146
4.2. KAMU YÖNETİMİNDE ETKİNLİK VE YENİ KAMU HİZMETİ	
ANLAYIŞI VE SOSYAL YARDIMLARIN ETKİNLİĞİ.....	146
4.3. KAMU YÖNETİMİNDE ETKİNLİĞİN SAĞLANMASI VE ÖLÇÜLMESİ	
VE ÖLÇME YÖNTEMLERİ	147
4.3.1. Trend Analizi	148
4.3.2. Parametrel Etkinlik Ölçüm Yöntemleri	148
4.3.3. Parametresiz Etkinlik Ölçüm Yöntemleri.....	149
4.4. SOSYAL YARDIMLARIN YAPISAL İŞLEVSEL (YAPILABİLİRLİK)	
YAKLAŞIMA GÖRE ANALİZİ.....	150
4.4.1. Açık İşlev - Kapalı (Gizli-Örtük) İşlev.....	151
4.4.2. Olumlu İşlev – Olumsuz İşlev	151
4.4.3. İşlevsel Olmayan	151
4.5. VAKIFLARDA ETKİNLİĞİ ARTIRMA AMAÇLI UYGULAMALAR.....	152
4.5.1. Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi (BSYS)	152
4.5.2. Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS).....	153
4.6. ARAŞTIRMA.....	154

4.6.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	155
4.6.2. Araştırmanın Problemi.....	155
4.6.3. Araştırmanın Modeli.....	156
4.6.4. Trend Analizi'nin Bulguları Tartışma ve Değerlendirmeler	156
4.6.4.1. Sosyal Yardım Harcaması Toplamı ve Dağılımı	156
4.6.4.2. Sosyal Yardım Sınıfları Açısından Etkinliğin Değerlendirilmesi	165
4.6.4.2.1. Aile Yardımları	165
4.6.4.2.2. Eğitim Yardımları	171
4.6.4.2.3. Sağlık Yardımları.....	178
4.6.4.2.4. Özel Amaçlı Yardımlar.....	182
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	187
KAYNAKLAR	200

TABLOLARDIZINI

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1: Mutlak ve Görelî Yoksulluk Karşılaştırılması	5
Tablo 1.2: Kafa Sayım Yoksulluk Endeksi Hesaplamaları (Örnek 1).....	34
Tablo 1.3: Kafa Sayım Yoksulluk Endeksi Hesaplamaları (Örnek 2).....	35
Tablo 1.4: Yoksulluk Açığı Endeksi ve Kafa Sayım Oranı Karşılaştırılması	36
Tablo 1.5: İnsani Gelişim Endeksi (HDI).....	39
Tablo 1.6: Niteliklerine Göre Sosyal Yardım Programları.....	58
Tablo 1.7: Sosyal Yardım Sistemleri.....	62
Tablo 2.1: Yoksulluk Sınır Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (2,15 Dolar Altı)	71
Tablo 2.2: Yoksulluk Sınır Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (4,3 Dolar Altı)	71
Tablo 2.3: Medyan Gelirin Yüzde 50'si Temelinde Görelî Yoksulluk Oranı (%) (İBBS 1. Düzey, 2010-2019)	74
Tablo 2.4: Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Ve Hane halkı Tipine Göre Yoksul Sayıları Ve Yoksulluk Oranı, 2006-2019.....	76
Tablo 2.5: Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı Ve Yoksulluk Açığı, 2006-2019.....	77
Tablo 2.6: Yoksulluk Sınırı (Medyan gelirin %50'sine Göre) 2018-2019.....	78
Tablo 2.7: Yoksulluk Sınırı (Medyan gelirin % 60'ına Göre) 2018-2019	78
Tablo 2.8: Yıllık Ortalama Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Kişi Başına Geliri (TL), (İBBS 1. Düzey, 2010-2019).....	79
Tablo 2.9: Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (2018, 2019).....	81
Tablo 2.10: Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre P80/P20 Oranı (İBBS 1. Düzey, 2010-2019)	82
Tablo 2.11: Eşdeğer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı	84
Tablo 2.12: Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamaları (2006-2017)	85
Tablo 2.13: Ana Gruplar Halinde Sosyal Yardım Programları	93

Tablo 2.14: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yardımları (Cari Fiyatlar ile TL)	96
Tablo 2.15: Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Konut Üretimi (2003-2017)	104
Tablo 3.1: Vakıf Mütevelli Heyeti Doğal Üyeleri	123
Tablo 3.2: Vakıf Mütevelli Heyeti Seçilmiş Üyeler	124
Tablo 4.1: Türkiye’de Sosyal Yardımlar Harcaması Toplamı	157
Tablo 4.2: Sosyal Yardımların GSYİH İçindeki Payı	159
Tablo 4.3: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Tarafından Kullandırılan Sosyal Yardımlar Tutarı (2013-2019)	161
Tablo 4.4: SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Tutarlar (2013-2019)	162
Tablo 4.5: Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	164
Tablo 4.6: Gıda Yardımları (2013-2019)	165
Tablo 4.7: Barınma Yardımları(2013-2019)	166
Tablo 4.8: Yakacak Yardımları(2013-2019)	167
Tablo 4.9: Eşi Vefat etmiş Kadınlara Yapılan Yardımlar	169
Tablo 4.10: Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Sosyal Yardımlar(2013-2019) ...	170
Tablo 4.11: Eğitim Materyali Yardımları (2013-2019)	171
Tablo 4.12: Şartlı Eğitim Yardımları(2013-2019)	172
Tablo 4.13: Öğle Yemeği Yardımları(2013-2019)	174
Tablo 4.14: Ücretsiz Ders Kitabı Yardımları(2013-2019)	175
Tablo 4.15: Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması Yardımları(2013-2019) ...	176
Tablo 4.16: Diğer Eğitim Yardımları (2013-2019)	177
Tablo 4.17: Şartlı Sağlık Yardımları (2013-2019)	178
Tablo 4.18: Kadınlara yapılan Şartlı Sağlık Yardımları (2013-2019)	179
Tablo 4.19: GSS Pirimi Devlet Tarafından Ödeme Yardımı (2013-2019)	181
Tablo 4.20: Aşevlerine Aktarılan Kaynaklar (2013-2019)	182
Tablo 4.21: Afet Yardımları (2013-2019)	183
Tablo 4.22: Terör Zararı Kapsamında Yapılan Yardımlar (2013-2019)	184
Tablo 4.23: Yaşlılık ve Engelli Maaşı Yardımı (2013-2019)	185
Tablo 4.24. Sosyal Yardımların SYDV Şeklinde Örgütlenmesinin Avantajları Ve Dezavantajları	198

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1: Sosyal Yardımlar Hiyerarşisi	92
Şekil 4.1: Sosyal Yardım Harcaması Tutarı (2013-2019)	158
Şekil 4.2: Türkiye’de Toplam Sosyal Yardım Tutarı, SYGM Tarafından Kullanılan Ödenek ve SYDTF’den SYDV’lere Aktarılan Kaynakların Karşılaştırılması	158
Şekil 4.3: Sosyal Yardımların GSYH İçindeki Payı.....	160
Şekil 4.4: Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı.....	162
Şekil 4.5: SYDTF’nden SYDV’ler kanalıyla aktarılan Muhtaç Hane Başına Sosyal Yardımlar	163
Şekil 4.6: Düzenli Ve Geçici Yardım Yapılan Hane Sayılarının Karşılaştırılması	164
Şekil 4.7:Gıda Yardımları (2013-2019).....	166
Şekil 4.8: Barınma Yardımları (2013-2019) Toplam TL	167
Şekil 4.9: Yakacak Yardımları (Kömür) (Hane Başına/Ton)	168
Şekil 4.10: Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Yardımlar	169
Şekil 4.11: Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan yardımlar (Hane Başına-TL)	171
Şekil 4.12: Eğitim Materyali Yardımları (2013-2019)	172
Şekil 4.13: Kişi Başına Şartlı Eğitim Yardımları (2013-2019)	173
Şekil 4.14: Öğle Yemeği Yardımları (Toplam) (2012-2019)	174
Şekil 4.15: Ücretsiz Ders Kitabı Yardımları.....	175
Şekil 4.16: Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması Yardımları	176
Şekil 4.17: Diğer Eğitim Yardımları (2013-2019).....	177
Şekil 4.18: Çocuk Başına Şartlı Sağlık Yardımları (2013-2019)	179
Şekil 4.19: Kadın Başına Şartlı Sağlık Yardımı (2013-2019)	180
Şekil 4.20: GSS Pirimi Devlet Tarafından Ödenmesi Yardımı	181
Şekil 4.21: Aşevlerine Aktarılan Kaynaklar Faydalanan Kişi Başına	183
Şekil 4.22: Afet Yardımları	184
Şekil 4.23: Terör Zararı Kapsamında Yapılan Yardımlar (2013-2019)	185
Şekil 4.24: Faydalanan Kişi Başına Yaşlılık ve Engelli Maaşı Yardımı (2013-2019)	186

HARİTALAR DİZİNİ

<u>Harita</u>	<u>Sayfa</u>
Harita 2.1: Medyan Gelirin Yüzde 50'si Temelinde Görelî Yoksulluk Oranı (%) (İBBS 2. Düzey, 2019)	75
Harita 2.2: Yıllık Ortalama Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri (TL), (İBBS 2. Düzey, 2019)	80
Harita 2.3: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre P80/P20 Oranı (İBBS 2. Düzey, 2019)	83

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	: Avrupa Komisyonu
ASPB	: Aile, Çaçma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASŞ	: Avrupa Sosyal Şartı
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
SOYBİS	: Sosyal Yardımlar Bilgi Sistemi
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları
SYGM	: Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü
ŞNT	: Şartlı Nakit Transferi
TCKN	: Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarası
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TUIK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
VZA	: Veri Zarflama Analizi

ÖNSÖZ

Yoksulluk tüm dünyada toplumsal düzeni ve huzuru tehdit eden bir sosyal ve ekonomik olgu olarak önemsenmeye başlanmış bir olgudur. Devletler yoksullukla mücadele için merkezi yönetim mekanizmalarını çalıştırırken diğer taraftan yerel ortamlarda ihtiyaç sahibi kimselere daha hızlı ve etkin ulaşabilmek üzere mekanizmalar kurmaktadırlar. Türkiye’deki uygulamada sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine aktarım mekanizmasında bu amaçla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) 1986 yılından itibaren politika değişikliği ile devreye alınmıştır.

Bu tez çalışmasında yoksullukla mücadelede başarılı olabilmek açısından SYDV’lerin sosyal yardımların aktarılmasında etkinliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu etkinliğin geliştirilebilmesi öncelikle bu etkinliğin ölçülmesi ve değerlendirilmesi ile mümkün olabilir. Tez çalışması kapsamında 2013-2019 yılları arası SYDV’ler tarafından ihtiyaç sahiplerine aktarılan sosyal yardım türlerine ait veriler analiz edilerek SYDV’lerin etkinliği değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonucunda ulaşılan bulguların sosyal politika yapıcılara, sosyal yardım mekanizmalarında görev alan kurum ve kuruluşların karar alıcılarına faydalı bilgiler sağlayacağı umulmaktadır.

Öncelikle bu tez çalışmasında beni yönlendiren, eksiklerimi düzelteren danışmanlarım Prof.Dr.Gülen ELMAS ARSLAN ve Prof.Dr.Taha Bahadır SARAÇ’a teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmamızın bilime ve literatüre katkı sağlaması dileğimdir.

03/02/2021

GİRİŞ

Günümüz dünyasında yoksulluk en önemli sosyal ve ekonomik problemlerin başında gelmektedir. Sebebi ne olursa olsun, yoksulluk, dünyanın hemen her ülkesinde sosyal, ekonomik ve psikolojik boyutları olan çok ciddi bir problem haline gelmiştir. Bu sebeple literatürde yoksullukla ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır ve yapılmaya da devam etmektedir. Yoksulluk ve yoksullukla mücadele konusu Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurum ve kuruluşlarında ilgisini çeken bir konudur. Yoksulluk konusunda yapılan çalışmaların, daha çok yoksulluğun tanımlanması, ölçülmesi, ölçüm sonuçlarına göre farklı ülkelerdeki durumun saptanması, yoksullukla mücadele politikalarının ve stratejilerinin geliştirilmesi, bu politikaların ve stratejilerin etkinliğinin test edilmesi, sosyal yardımların yoksulluğu azaltmadaki rolü, yardımlardan faydalananların özsayılarınınve özyeterliklerinin etkilenme düzeyi gibi konulara yoğunlaştığı görülmektedir.

Devlet, sosyal ve toplumsal dengeyi olumsuz olarak etkileyen yoksulluk problemine toplumsal huzuru sağlayabilmek için müdahale etmek zorundadır. Devlet yoksullukla mücadelede temel aktör olmakla birlikte yerel olarak daha hızlı yoksulluğa müdahale edebilecek ve sosyal yardımları ihtiyaç sahiplerine ulaştırabilecek mekanizma olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) devreye almıştır. SYDTF'nin 1986 yılında kurulmasıyla birlikte bu fondan aktarılan tutarlarla ülke genelinde faaliyette bulunan 1.000 adet SYDV, yoksulların ve yoksunların ihtiyaçlarını karşılamak üzere önemli görevler yerine getirmektedir. Bu tezin esas amacı, Türkiye'de sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında hizmet sağlayan kurum ve kuruluşlar çerçevesinde sosyal yardım sisteminin analiz edilmesi ve SYDV'lerin iktisadi etkinliğinin araştırılmasıdır.

Türkiye'deki en önemli sosyal ve ekonomik problemlerden bir tanesi tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, yoksulluğun ve yoksunluğun gün geçtikçe artmaya devam etmesidir. Bu tez çalışmasında sosyal yardımların genel bir analizi yapılarak, SYDV'lerin sosyal yardımların dağıtılmasındaki etkinliklerinin araştırılması, analiz edilmesi ve sosyal yardım sistemimizin güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya çıkarılarak sosyal politika yapıcı konumundaki devlet kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarına bilgi sağlanması hedeflenmiştir.

Yoksulluk, bireylerin hayatını devam ettirebilmek için gerekli temel zorunlu ihtiyaçlarını karşılayamadıkları bir gelirden yoksun olma halini ifade etmektedir. Yoksulluk kavramı, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve siyasal olanaklardan mahrum olmayı da ifade etmektedir. İstihdam imkanlarının azlığı olmak üzere sosyal dışlanma ve sosyal ayrımcılık gibi olgular yoksulluğun boyutlarını daha da artırmaktadır. Yoksulluk, bireylerin karar alma süreçlerini, iş hayatlarınıve toplumsal faaliyetlere katılmalarını kısıtlayan bir ölçekte ortaya çıktığı zaman sürekli (kronik) bir hale gelebilmektedir. Yoksul kişiler, güçsüzlükleri ve söz haklarının kısıtlı olması sebebiyle tercihte bulunmaları ve seçim yapma hakları da kısıtlanmaktadır. Bu sebeple güçsüzlük ve seçim hakkının sınırlı olması ve yoksulluk kısır döngüsünün kırılmaması yoksulluğun kronik hale gelmesinde en etkili faktörlerdir (Aktan ve Vural, 2002,s.49).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nda (SYDTF) toplanan kaynakları, Türkiye genelinde muhtaç vatandaşlara nakit ve aynı olarak dağıtmak ve Kanun'la kendilerine verilen yetki çerçevesinde gagesine uygun faaliyetlerde ve aktivitelerde bulunmak üzere, her ilde ve ilçede SYDV'ler kurulmuştur. SYDV'lerin kurulması sırasında 17/7/1986 tarihli ve 1986-11 Sayılı Başbakanlık Genelgesi ve ekinde yer alan "Vakıf Resmi Senedi Örneği"örnek kabul edilmiştir. Türkiye'de hala1003 tane SYDV faaliyette bulunmaktadır. SYDV'ler, illerde valilerin, ilçelerde kaymakamların başkanlığında, ilin ve ilçenin üst düzey yöneticilerinden oluşturulan mütevelli heyetler tarafından yönetilmektedir. Her SYDV ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olup, Fon idaresiyle herhangi bir hiyerarşik bağı bulunmamaktadır. SYDV'ler karar alma sürecinde bağımsız olup, sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında alacakları kararlarda bağımsızdırlar (DPT, 2001,s.84).

Etkinlik kavramı, istenilen sonuçlara ulaşabilme kapasitesi, genel veya özel bir amacın gerçekleştirilme ölçüsü, bir kuruluşun ulaşılması hedeflenen amaçla ulaşılan çıktının karşılaştırılmasının kriteri olarak tanımlanmaktadır (Nadaroğlu, 1987,s.3). SYDV'lerin etkinliğinin ölçümü ise asıl amaçları olan sosyal yardımların ihtiyacı olan bireylere ulaştırılması olduğuna göre bu amaca ilişkin hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı SYDV'lerin etkinliğinin belirlenmesinde temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle aile yardımlarının, eğitim yardımlarının, sağlık yardımlarının ve özel amaçlı yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasındaki etkinlikleri bu çalışmada incelenmiş ve araştırılmıştır.

Bu tez çalışmasında Türkiye’de SYDV’lerin 2013-2019 dönemine ilişkin etkinlikleri trend analizi yöntemiyle tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda aile yardımları, eğitim yardımları, sağlık yardımları ve özel amaçlı yardımların parasal büyüklüklerinin yıldan yıla değişimi ve bu yardımlardan yararlanan kişi sayısının yıldan yıla değişimi analiz edilmiştir.

Bu kapsamda ilk olarak tezin birinci bölümünde yoksulluk kavramı, yoksulluk tanımları, yoksulluğun ölçülmesi, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, üzerinde durulacaktır. Tezin ikinci bölümünde Türkiye’deki sosyal yardımlaşma sisteminin tanıtılması yapılmış olup bu bağlamda Türkiye’deki yoksulluk profili, gelir dağılımı, gelir dağılımındaki adalet, milli gelir yoksulluk ilişkisi, sosyal yardım mevzuatı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, sosyal yardım politikaları ve uygulamaları ve sosyal transferlerin yoksulluk üzerindeki etkileri incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakıfları, kuruluşu, işleyiş esasları, gelirleri, giderleri, sosyal yardım aktarım mekanizmasındaki fonksiyonu, yetkileri ve görevlerine değinilmiştir. Tezin dördüncü ve son bölümünde etkinlik kavramı üzerinde durulmuş SYDV’lerin etkinliği 2013-2019 dönemi için parasal ve miktarsal gerçek veriler üzerinden trend analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. YOKSULLUK

Yoksulluk, normal yaşama için gereken her şeyden mahrum kalma ve arzu edilen yaşam statüsünde olamama hali, toplumsal yapıda mutlu bir yaşamı sağlayacak tüm imkanlardan yoksun kalmak, yaşamın sunması gerekenleri alamamak şeklinde tanımlanmaktadır (Bauman, 1999, s.60).

1.1.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk çeşitli kaynaklarda farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Yoksulluk kavramı, belli bir gelir düzeyinin altında kalanların yaşamını anlatmak amacıyla kullanılmaktadır. Dünya Bankası tarafından yoksulluk, “refah halinden belirgin bir biçimde mahrum olmak” biçiminde tanımlanır. Birleşmiş Milletler (BM) ise yoksulluğu yeterli bir yaşama standardına ulaşım ve diğer kişisel, kültürel, iktisadi, siyasal ve sosyal haklardan yararlanma açısından gerekli kaynaklardan, yapabilirliklerden, alternatiflerden, güvenlikten ve kuvvetten devamlı ya da kronik olarak yoksun olma haliyle teşhis edilen bir insanlık durumu” olarak tanımlamaktadır (Haspolatlı, 2014, S.3). AB Bakanlar Kurulu yoksulluğu, maddi, kültürel ve sosyal kaynaklarının çok kısıtlı olması sebebiyle yaşadıkları üye ülkede minimum düzeyde kabul edilebilir hayat tarzından dışlanan bireylerin maruz kaldığı hal şeklinde tanımlamaktadır (İnsel, 2001, s. 70).

Yoksulluk, bireyin temel ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetlerden yoksun olması durumunu da içermekle beraber, insanca yaşamının gereği insan haklarının diğer yaşamsal öğelerinden yoksunluğu da içermektedir. Bireyin “kaliteli” bir hayat sürebilmesini sağlayabilecek imkanlardan ve araçlardan yoksun olması, yoksulluk tanımları için bir mihenk taşı olarak dikkate alınmaktadır (DPT, 2007, s.25).

1.1.2. Yoksulluk Türleri

Yoksulluk türlerinin saptanarak çeşitli yoksulluk türlerine göre uygun mücadele yöntemlerinin ve stratejilerinin geliştirilebilmesi için, yoksulluk kavramının türlere

ayrılarak sınıflandırılması önemlidir. Yoksulluk türleri ihtiyaç yokluğuna göre, süresine göre, mekansal olarak ve kişi ile ilgisine göre farklı şekillerde sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır (Aksanyar, 2015, s.20).

1.1.2.1. Temel İhtiyaç Yokluğuna Göre Yoksulluk Türleri

Yoksulluğun anlaşılmasıyla ilgili olarak sosyologlar ve bilim adamları tarafından seçilen en geçerli sınıflandırma “mutlak yoksulluk” ve “görelî yoksulluk” sınıflandırmasıdır. Bu sınıflandırma kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamadıklarına göre yapılmaktadır.

Tablo 1.1: Mutlak ve Görelî Yoksulluğun Karşılaştırılması

MUTLAK YOKSULLUK	GÖRELİ YOKSULLUK
Kişi başına tüketilen kalorinin değeri(veya parasal tutarına) düzeyine bağlıdır.	Minimum kalori ihtiyacına ilaveten kültürel ve toplumsal açıdan tüketilmesi zorunlu olan malları ifade eder.
Hayatta kalabilmek için gereken 2400k/cal besin almaya geliri yetmeyenleri kapsar.	Ülkelerdeki ortalama gelirin belli bir oranının (%50) altındakileri kapsar.
Kalkınmakta olan ülkelerde yoğun olarak yaşanır.	Kalkınmış ülkelerde de görülür.
Dünyadaki küresel yoksulluk olarak ele alınır, karşılaştırmalar yapılır.	Bir ülkedeki yoksullukla ilgilenildiği zaman kullanılır.
Analiz sırasında yararı: Ülkeler arasındaki yoksulluk oranlarının karşılaştırılmasını sağlar. Yoksulluk hakkında sayısal bilgiler verir.	Analiz sırasında yararı: Gelir dağılımındaki eşitsizliği en açık şekilde ifade eder.
Eleştiri: Dengeli beslenmeyi göz ardı eder, yoksulluğun yoğunluğu ve derinliği hakkında bilgi sağlamaz.	Eleştiri: Sadece fert başına ortalama geliri ele aldığından bireylerin hayat standardı konusunda bilgi sağlamaz.
Kaynak: Erdem T. (2003). Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma. Ankara Kent Yoksulları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, s.29.	

1.1.2.1.1. Mutlak Yoksulluk (Gıda Yoksulluğu)

Mutlak yoksulluk, bir bireyin bir günlük kalori gereksinimini karşılayabilecek kadar dahi bir gelirin olmamasıdır. Mutlak yoksulluk, gıda yoksulluğu, gelir yoksulluğu ve tüketim yoksulluğu adlarıyla da nitelendirilmektedir. Mutlak yoksulluk,

kişinin açlıkla imtihan olmasını temsil ettiği için üzerinde önemle durulması gereken bir risktir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2010, s.1).

Mutlak yoksullukta, yoksulluk çizgisi (sınırı) kişilerin hayatlarını devam ettirebilmek için gerek duydukları minimum ihtiyaçlar üzerinden belirlenmektedir. Bu sınır para cinsinden olabileceği gibi beslenmeye ilişkin kalori cinsinden de belirlenebilmektedir (TUSİAD, 2000,s.96).

Dünya Bankasına göre, açlık sınırının bireyden bireye ve ülkeden ülkeye, değişebileceği kabul edilmekle beraber günlük olarak ortalama 2.400 kalorilik gıdanın alınması gerekmekte olup, geliri bunu karşılamadığı için bu miktarın altında beslenmek zorunda kalanlar ise mutlak yoksul olarak nitelendirilmektedir (Kesgin, 2012, s.19).

Mutlak yoksulluk, kişinin fizyolojik ihtiyaçlarını dahi asgari seviyede karşılayamaması hali olup, kişinin sahip olduğu gelir düzeyi ve tüketim oranları ölçülerek saptanmaktadır. Tüketim harcamaları üzerinden yapılan hesaplamalar, bir kişinin günlük olarak alması gereken kalori miktarını sağlayabilecek temel gıdaların gerektireceği harcamayı esas alarak gerçekleştirilmektedir. Bu şekilde, düşük maliyetli gıda harcamalarının parasal karşılığı bir yoksulluk sınırı çizmekte; gelir azlığı sebebiyle bu sınırın (eşiğin) altında kalanlar 'mutlak yoksul' biçiminde kabul edilmektedir. Mutlak yoksulluk tanımı, çok sayıda sorun içermekle birlikte, açlık problemini de içeren yeterli beslenememe haliyle yüzleşen az gelişmiş ülkelerin içinde bulunduğu yoksulluk durumunu tanımladığı için bir başlangıç noktasıdır (Ören, 2013,s.105).

Mutlak yoksulluk, hanehalklarının ya da bireylerin hayatlarını sürdürebilecek minimum refah seviyesine ulaşamama durumudur. Mutlak yoksulluk oranı, asgari refah seviyesinin altında kalanların sayısının toplam nüfusa oranlanması ile hesaplanır. Bu sebeple mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılabilmesi için, kişilerin hayatlarını sürdürebilmeleri için gereken asgari tüketim ihtiyacının saptanması gerekir. Bu minimum seviye esas alınarak yoksulluk sınırı (çizgisi) belirlenir. Mutlak yoksullukta yoksulluk çizgisi iki farklı metodla hesaplanmaktadır. Birinci yöntemde sadece minimum gıda harcaması maliyeti esas alınmakta olup, bunun için bir bireyin hayatını sürdürebilmesi için gereken asgari kalori gereksinimi hesaplanır. Arkasından bu kalori ihtiyacını karşılayacak gıda harcamasının maliyeti parasal olarak hesaplanır. İkinci yöntemde, kişinin sadece asgari gıda harcamasını değil onun yanında diğer temel

ihtiyaçları (barınma, giyinme, ısınma vb.) da dikkate alınır. Bu sebeple birinci yöntemle göre daha yüksek bir yoksulluk çizgisi tanımlanmış olur (TUSİAD, 2000,s.96).

Yoksulluk çizgisinin kalori ihtiyacı üzerinden hesaplanması sırasında minimum kalori ihtiyacının belirlenmesi, kişinin kalori ihtiyacının, yaşına, cinsiyetine ve çalıştığı işe göre farklılık göstermesi nedeniyle özünde belirsizlik barındıran bir hesaplama değildir. Bir kişinin günlük kalori gereksiniminden hareketle, veri bir hane halkı büyüklüğüyle minimum düzeyde tüketilecek malların miktarları belirlenir. Mutlak yoksulluğun saptanmasında mal ve hizmetlerin minimum miktarları ile birlikte bu mal ve hizmetlerin fiyatlarının da bilinmesi gerekir. Her hanehalkı büyüklüğü için, bu miktar ve fiyatlar üzerinden asgari maliyetler (yoksulluk çizgileri) hesaplanır. Hanehalkının gelir düzeyinin, hesap edilen bu yoksulluk çizgisi ile karşılaştırılmasıyla hane halkının yoksul sınıflamasına dahil olup olmadığına karar verilir. Mutlak yoksulluk çizgisinin saptanmasında mal ve hizmetlerin fiyatlarının önemli olması, aynı ülke içerisinde şehir ve kırsal için farklı, bölgeler için farklı yoksulluk çizgilerinin belirlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Yoksulluk çizgileri bir kere oluşturulduktan sonra, devamında gerçek anlamda sabit tutularak yoksulluk oranları saptanır (Deaton, 1997, s. 143). Mutlak yoksulluğun temel ihtiyaç maddelerinin maliyetleri ile hesaplama yöntemini ilk kez ileri süren 19. yy sonunda Rowntree'dir (Dünya Bankası, 2000,s.17). Rowntree, İngiliz Şehri York için minimum temel ihtiyaçlar üstünden hesapladığı yoksulluk çizgileri ile hane halklarının gelirlerini karşılaştırmak suretiyle yaptığı yoksulluk öngörüsünde nüfusun %10'unun yoksul olduğunu belirlemiştir (Dünya Bankası, 2000,s.17).

Dünya Bankası, uluslararası alanda ülkeleri karşılaştırırken, yoksulluk çizgisi olarak bir kişinin bir günde 1 (bir) dolar kazanabilmesini esas almaktadır. Bununla birlikte, az gelişmiş ülkelerde günlük 1 (bir) dolar, Türkiye'nin de içinde olduğu Doğu Avrupa ülkelerinde ise 4 (dört) doların altında bir gelir düzeyine sahip kişiler mutlak yoksul olarak nitelendirilmektedir. Bireyin günlük temel insani ihtiyaçlarını karşılayamadığı bu sınır, aynı zamanda açlık sınırını da saptamaktadır (Seyyar, 2003, s. 41).

Mutlak yoksulluk kavramının eleştirilen yönü, bazı kişilerin reel gelirleri kendi temel geçimlik zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olsalar bile, yoksulluk sınırının üstünde olarak değerlendirilmeleridir (Haspolatlı, 2014, s.3).

Mutlak yoksulluğu tespit edecek yoksulluk sınırının ortaya konulmasında üç temel yaklaşım ön plana çıkar. Bunlar (Cafri, 2009,s.13):

- a) En Düşük Maliyetli Gıda Yoksulluk Sınırı (temel gıda ve kalori gereksinimini karşılayabilecek kadar gelir),
- b) Temel Gereksinimler Maliyeti Yoksulluk Sınırı (temel gıda dışında giyinme, barınma, ulaşım gibi temel gereksinimleri karşılamaya yetecek kadar gelir),
- c) Gıda Oranı Yoksulluk Sınırı (hane halkı gıda harcamalarının gelirin tamamına oranını gösteren orandır).

1.1.2.1.2. Göreli (Nisbi) Yoksulluk

Görelî yoksulluk, kişinin gereksinimlerini karşılama gücü açısından toplumun diğer bireyleri karşısındaki pozisyonuna odaklanan yoksulluk tanımıdır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2010,s.63). Görelî yoksulluk; kişilerin, toplumun ortalama refah seviyesinin belirli bir oranda altında olması halidir. Görelî yoksullukta, yoksulluk çizgisinin belirlenmesinde başlangıç noktası, kişi ya da hanehalklarının ortalama refah seviyesidir. Refah düzeyinin kriteri olarak kişinin / hane halklarının tüketim düzeyi ya da gelir seviyesi tercih edilebilir. Ancak, gelişmiş ülkelerdeki yoksullukla ilgili çoğu araştırmada yoksulluğun ölçülmesinde tüketim düzeyi yerine toplam gelir düzeyi esas alınmaktadır. Görelî yoksullukta, yoksulluk çizgisi toplumun ortalama gelir düzeyi (ortanca veya aritmetik ortalama) temel alınarak onun belli bir oran şeklinde belirlenmektedir (TUSİAD, 2000, ss.96-97).

Görelî yoksulluk kavramı, temel ihtiyaçlarını kısmi olarak karşılayabilmekle beraber, sağlık, eğitim, altyapı, sosyal kültürel katılım ve barınma niteliği açısından yetersiz bir halde olan ve sosyal hayatta vazgeçilmesi imkansız bazı araçlardan mahrum kişi veya grupları anlatmaktadır (Seyyar, 2003,s.42).

Toplam geliri yoksulluk çizgisinin altında olan kişi ya da hanehalkı yoksul olarak nitelendirilir. Görelî yoksulluk kavramında, yoksulluk çizgisinin belirlenmesi aşamasında yapılan, ortalama gelir düzeyinin belirli bir yüzdesi, standart %50'si esas alınmaktadır. Yoksulluk çalışmalarında, genelde aritmetik ortalama yerine ortanca gelir (gelirler en küçükten en büyüğe doğru sıraya dizildiğinde tam ortadaki gelirin değeri) tercih edilmektedir.

OECD'nin farklı ülkelerin yoksulluk karşılaştırmasında, yoksulluk çizgisi olarak ülkelerin ortanca bireysel eşdeğer gelirlerinin %50'si alınmıştır (OECD, 1998: 28). Göreli yoksullukta yoksulluk sınırı, ortalama gelir düzeyinin belirli bir yüzdesi (%40, %50 gibi) olarak belirlenmektedir (Şeker, 2008,s.11). Göreli yoksulluk sınırında, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, medyan değerinin %50'si olarak kabul edilmektedir.

Göreli yoksulluk kavramı, lüks olan malların zamanla lüks olmaktan çıkıp zorunlu ihtiyaç haline gelmesi sürecini gözden kaçırmayı açısından eleştiriye tabi tutulmaktadır (Haspolatlı, 2014,s.3).

Ülkelerdeki tüketim şekillerine göre belirlenen ve istatistiklerde "ulusal yoksulluk" sınırı olarak adlandırılan "göreli yoksulluk" terimi, asgari kalori ihtiyacı ile birlikte yoksullar için de tüketimi zorunlu kabul edilen sağlık, barınma, eğitim ve kültürel gereksinimler gibi temel mallardan ve hizmetlerden mahrumiyeti de kapsamaktadır. O halde ulusal devletler tarafından saptanan göreli yoksulluk çizgisinin mutlak yoksulluk sınırının üstünde olması gerekir (DPT, 2000, s.15). Başka bir ifade ile göreli yoksulluk sınırı, mutlak yoksulluk sınırının bittiği noktada başlar; çünkü bireyin mutlak ihtiyaçları karşılanmış olup bundan sonraki karşılanmayan ihtiyaçları sosyal ağırlıklı ihtiyaçlardır. Mutlak yoksulluk açısından kimsenin yoksul olmadığı her toplumda, göreli yoksullar varolamaya devam edecek olup bu gelir dağılımındaki adaletsizlikle ilgilidir.

Göreli yoksulluk, ülkenin içinde ortalama gelirin belirli bir oranda altında geliri olan kişileri kapsayan yoksulluk türüdür. AB üyesi ülkelerde, göreli yoksulluk düzeyi, ortanca gelirin %50'sinin altındaki gelir şeklinde ölçülmektedir. Ortanca gelir, milli gelirin (GSMH) nüfusa bölünmesiyle hesaplanan hane halkı başına milli gelirdir. Burada somut bireysel değil, tüketici birim hesabına dayanılarak hane halkı ele alınmaktadır. Hane halkı üyesi başına eşdeğer kullanılabilir gelirin hesaplanmasındaki gaye, hane halkı bireylerinin bir arada yaşamaktan kazandıkları ölçek ekonomilerini problemin çözümüne dahil etmektir. Göreceli yoksullukta toplumun ürettiği ortalama gelirin yarısı yoksulluk seviyesi olarak ele alınmakta, bu düzeyin altında gelir elde eden hane halkı yoksul olarak kabul edilmektedir (Koşar, 2000,s.66).

Görelî yoksullar, temel gereksinimlerini mutlak surette karşılayabilen, fakat gelir (servet) yetersizliği nedeniyle refah ortalamasının altında kalıp topluma sosyalleşme açısından katılmaları engellenen kişi ve gruplardır (Şenses, 2002,s.91).

1.1.2.2. Süresine Göre Yoksulluk Türleri

Uluslararası kuruluşlardan FAO ve WHO, mutlak yoksulluk ölçütünü baz alarak yoksulluk yoğunluğunu ifade etmek üzere “aşırı yoksulluk” ve “kronik yoksulluk” terimlerini kullanmışlardır (DPT, 2000,s.17).

1.1.2.2.1. Aşırı Yoksulluk

Aşırı yoksulluk, mutlak yoksulluğun tanımında belirlenen kalori miktarının %80'ini karşılayabilen bireylerin ya da Dünya Bankası'nın yaptığı tanıma göre 1995 senesi satın alma gücü paritesine göre fert başına yıllık geliri 270 doların altında kalan bireyleri tanımlamak üzere kullanılmaktadır.

1.1.2.2.2. Kronik (Kalıcı) Yoksulluk

Kronik yoksulluk, yoksulluğun genişliği, derinliği ve süresi açısından diğer yoksulluk türlerinden farklıdır. **Kronik yoksulluk**, yoksulluk durumunun kişinin hayatının uzunca bir döneminde geçerli olması ve süreklilik göstermesi şeklinde tanımlanmaktadır. Kronik yoksul, yoksulluk süresi esas alınarak, uzun bir süre bireysel geliri mutlak yoksulluk çizgisinin altında kalan kişi olarak tanımlanmaktadır (Ribas ve Machado, 2007,s.3). Kronik yoksulluk, sadece ekonomik yoksunlukla izah edilmeyip, uzun yıllar boyu sürmesi ve bazen nesilden nesile aktarılması ile ön plana çıkmaktadır.

WHO, kişinin ultra yoksulluk (aşırı yoksulluk) durumunun beş yıldan daha uzun sürmesi durumunda, hallerinin düzeltilmesinin imkansız olduğu gerekçesiyle bu kişileri “kronik yoksul” olarak nitelendirmektedir (İbrişim, 2008,s.17).

Kronik yoksulluk, yoksulluğun zaman içinde ve devrevi olarak değişmemesi halini anlatmaktadır. Kronik yoksulluk içerisindeki kişilerin yoksulluk halleri çok uzun süre, hatta yaşamları süresince değişikliğe uğramamaktadır. Kronik yoksullukta kişilerin büyük bir çoğunluğu yoksul doğmakta, yoksul olarak yaşamakta, yoksul olarak ölmekte, hatta yoksulluk çocuklarına dahi geçmekte ve yoksulluk kısır döngüsü kırılmamaktadır (Zülfikar, 2010, s.8).

1.1.2.2.3. Geçici Yoksulluk

Geçici yoksulluk, kısa süreli veya dönemsel yoksulluk şeklinde de adlandırılmaktadır. Geçici yoksulluk, bireylerin hayat standartlarında ve refah seviyelerinde dönemsel olarak oluşan dalgalanmalarla meydana gelmektedir. Geçici yoksulluk, doğal afetler, ekonomik krizler, mevsimlik işsizlik ve geçici işsizlik halleri, hiperenflasyon ve dış ekonomik şoklar gibi unsurlardan kaynaklanmaktadır. Geçici yoksulluk, ekonomik kriz dönemlerinde daha belirgin bir şekilde hissedilmekte ve dönemsel olarak ortalama gelir düzeyinin üstünde gelir elde eden bireyleri bile etkilemektedir (Kaya, 2011, s.40). Geçici yoksul, geliri zaman zaman yoksulluk çizgisinin altına düşen ve bazende üstüne çıkan yoksul şeklinde tanımlanmaktadır (Ribas ve Machado, 2007,s.3).

1.1.2.3. Mekansal Olarak Yoksulluk Türleri

Yoksulluğun belirli mekanlarda yoğunlaşması, yoksulluğun kültürel bir yaşama tarzına dönüşmesine ve bu kültürün devamlı yeniden üretilmesine neden olmaktadır (Şengül, 2002,s.46). Özellikle kentlerde varoş denen bölgeler yoksulluğun en yoğun yalandığı mekanlar olarak karşımıza gelmektedir. Yoksulluğun mekana bağlı bir ifadesi olarak küresel yoksulluk, bölgesel yoksulluk, kırsal yoksulluk ve kentsel yoksulluk sınıflandırması yapılmaktadır.

1.1.2.3.1. Küresel Yoksulluk-Bölgesel Yoksulluk

a) Küresel Yoksulluk

Yoksulluk dünyada sadece bazı ülkelerin veya bölgelerin bir sorunu olmayıp küresel bir olgu olarak karşımıza gelmektedir. Küresel düzeyde zengin ülkelerle yoksul ülkeler arasındaki refah uçurumunun derinleşmesi ve ülkelerin kendi içerisindeki gelir dağılımı bozulmaları, eşitsizlik kaynaklı yoksulluğu ciddiye alınması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkarmaktadır (Subaşat, 2007,s.458).

Literatürde küreselleşmenin yoksulluğa neden olduğunu savunan görüşler olmakla birlikte aksine küreselleşmenin yoksulluğu azaltıcı etkisinin olduğunu iddia eden görüşlerde mevcuttur. Dünya Bankası'nın "Küresel Ekonomik Beklentiler Raporu"nda küreselleşmeyle yoksulluk arasındaki olumlu-anlamli ilişkiye vurgu yapılmaktadır. BM ve UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), kendilerini

küreselleşme gibi bir misyonun sahibi olarak değil; küreselleşmeyi veri olarak kabullenen pozisyonda konumlandırmışlardır. Dünya Bankası küreselleşmeyi aslında yararlı bir faktör olarak kabul etmekte, etkinliğinin artırılması gerektiğini öne sürmemekte, küreselleşmenin başarısız bir süreç olduğunu, diğer taraftan insani gelişim kriterleri ile düzeltildiği zaman bu zararlı etkilerinin bertaraf edileceği giderileceğini öne sürmektedir (Coşkun ve Tireli, 2005,ss.46-47).

b) Bölgesel yoksulluk

Bölgesel gelir dağılımı, bir ülkede üretilen gelirin coğrafi olarak dağılımını göstermektedir. Ülkelerin bütün bölgelerinin aynı derecede kalkınması çoğu zaman mümkün değildir. Ülkenin coğrafi yapısı içinde bazı bölgeler GSMH'dan çok pay alırken bazı bölgelerse yeterince pay almamakta veya kalkınmada geri kalmaktadırlar (Metin, 2012,s.91). Bu bölgesel farklılıklar kapsamında gelir düzeyi düşük olan bölgelerde daha yoğun bir şekilde yoksulluk yaşanmaktadır.

1.1.2.3.2. Kırsal Yoksulluk-Kentsel Yoksulluk

Alan yazında en çok karşılaşılan önemli bir ayrım, "kentsel yoksulluk ve kırsal yoksulluk" ayrımıdır. Yoksulluğun bu sınıflaması, genel olarak yoksulluğun şehir yaşamında veya tarımsal üretimin ağırlıkta olduğu kırsal kesimde görünümünü tasvir etmek için kullanılmaktadır.

a) Kentsel yoksulluk

Kentsel yoksulluk, tüm dünyada ve bilhassa az gelişmiş ülkelerde oldukça önemli bir problemdir. Kent yoksulluğu, sadece bir gelir yetersizliği olmayıp artan kente uyum sağlayamama, gecekondulaşma, sosyal marjinallik, sağlıksız çevre, işsizlik, kayıt dışı istihdam, örgütlü suçlar, kentsel şiddet, sokak çocuklarının sayısı ve kadına şiddet problemleri gibi bazı sorunları da birlikte getiren bir oluşumdur (Eş, 2007,s.25). Kentsel yoksulluğun ortaya çıkmasında, ülke içi göçler sonucunda kırsal istihdam olgusundan kentsel işsizliğe geçişin önemli bir etkisi bulunmaktadır (Kızılgöl ve Demir, 2010,s.29).

Yoksulluğun en fazla yaşandığı yerler, şüphesiz kentlerdir. Kentlerde minimum hayat standartlarını elde edemeden, beslenmeden barınmaya kadar çeşitli mahrumiyetlerle yüzleşen kişilerin bu hali, kentsel yoksulluk biçiminde tanımlanır. Kentsel yoksulluk kavramı, yalnızca gelir azlığını ve kentsel hizmetlere yetersiz erişimi

değil; aynı zamanda, sağlık, eğitim, güvenlik gibi sosyal hizmetlerden daha az yararlanmayı, varoşlarda yaşamaya zorlanmayı ve şehirde şiddete daha fazla açık olmayı da içeriğinde barındıran bir kavramdır (Çolak oğlu, 2003,s.467).

Kentsel yoksulluğun özel boyutları bulunmaktadır: Bu boyutlar, işgücü piyasalarına ulaşımın göreceli kolaylığı, işsizleri absorbe eden enformel ve kayıt dışı piyasaların varlığı, hassas ve değişken pazar yapıları, güçlü toplumsal aktörlerin varlığı ve yoksul hanhalkları arasında lider karakterli bayanların çokluğudur (Amis, 1995, s. 151).

Kentlerin yeni gelişen durumlarında kendileri için daha akılcı ve konforlu pozisyonlar edinmeye çalışan kırsal yoksullar, yeni bir yaşam biçimi, yeni fırsatlar arama gibi düşüncelerle yola çıkmış, olumlu sonuçlar elde etmekle birlikte ekonomik sorunlar, işsizlik ve psikolojik sorunlar gibi yeni sorunlarla da yüzleşmişlerdir (Taş ve Özcan, 2013,s.291).

Kentleşme süreci, zaman içinde yoksulların ve zenginlerin "mekansal yoğunlaşmasının" önünü açmakta, bir taraftan toplumsal bağlar zayıflarken diğer taraftan bu durum yoksulluğu beslemektedir. Kentsel yoksulluk oranlarındaki artış, tarımsal arazinin az olduğu veya hiç bulunmadığı kentsel yerleşim alanlarında yaşayan insanların temel gıda ihtiyacını kendileri ekip biçerek karşılayamaması sebebiyle yoksulluktan aşırı yoksulluğa kolaylıkla evrim geçirebilir (Yılmaz, 2009,s.273).

b) Kırsal yoksulluk

Ülkelerin birçoğunda yoksulluk, kırsal alanlarda sahalarda daha fazla karşılaşılan bir problemdir. Kişisel tüketim ile yetersiz seviyede sağlık, eğitim, konut, temiz su, ulaşım ve iletişim hizmetlerine erişme hususundaki noksanlıklar kırsal yoksulluğu nitelendirmektedir. Kırsal yoksullar daha çok yoksulluğun niteliksel boyutuna önem verirlerken kentsel yoksullar, yetersiz gelir, yetersiz tüketim seviyesi gibi yoksulluğun niceliksel boyutuna daha fazla önem vermektedirler. Kırsal yoksulluk, nüfusun artışını ve kırsaldan kentlere doğru iç göçü hızlandırmaktadır (Üzümcü ve Korkat, 2014, s.140).

Kırsal yoksulluğun şiddet düzeyi kentsel yoksulluğa göre daha fazladır. Bunun sebebi kırsal kesimlerde kişi başına düşen gelirin daha düşük olmasıdır. Daha iptidai teknolojiyle üretim yapılması ve daha dar kalıplarda üretim söz konusu olması sebebiyle kırsal alanlar kentlere göre daha geri kalmıştır. Tarımsal üretimde çalışan kesimin

nufusu fazla olmasına rağmen kişi başına düşen gelirleri düşük düzeyde kaldığı için kırsal sahada yoksulluk daha fazladır ve daha kalıcı niteliktedir (Dumanlı, 1996,s.12).

Kırsal alanlarda nüfusun büyük kısmını meydana getiren küçük toprak sahipleri, toprağı olmayan köylüler ve tarımsal işçiler, kırsalda en yoksul kesimi oluşturmaktadırlar. Toprağı olmayan köylüler, tarımsal işçi olarak düşük ücretle, çoğunlukla mevsimlik biçimde ve genelde sosyal güvencesi olmadan çalışmaktadırlar. Küçük toprak sahibi çiftçilerin de bazen ücretli tarımsal işçi olarak çalıştığına rastlanmaktadır (Öztürk, 2008,s.619).

1.1.2.4. İnsani Yoksulluk-Yeni (Kent) Yoksulluk

Son yıllarda, UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)'nın raporlarında esas alınan, kişinin yaşamını sürdürebilmesi için gereken minimum gelirin dışında, kişinin sosyal yaşama işlev sahibi bir birey olarak katılabilmesi için gereken esas faktörlerden yoksun kalmasını ifade eden insani yoksulluk kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır (Oruç, 2001,s.80). Bunun sebebi, yoksulluğun kişinin yalnızca yeterli gıdaya veya buna eşdeğer gelire sahip olmaması halinin çok ötesinde, insan gibi yaşamak için gereken haklara ve hizmetlere erişememesi durumunu da içermesidir.

a) İnsani yoksulluk kavramı

İnsani yoksulluk kavramı, kişisel gelirin dışında yoksulluğu ölçmeye yarayan somut kriterler geliştirmiş, yoksulluk olgusunu daha çok, insanlık onuru ile bağdaşmayan unsurlar ve diğer çok yönlü boyutları ile açıklamayı amaçlamıştır (Çabuk, 2003, s.46). İnsani yoksulluk kavramı, yoksulluğu, kişinin sadece maddi kaynaklardan mahrum kalmasıyla değil, günümüzdeki toplumsal yapıda hayatta kalabilmenin ön koşulları arasında sayılan belli unsurlardan, belli hizmetlerden de mahrum kalması açısından açıklayan kavramdır. İnsani yoksulluk, yoksulluk kavramının ekonomik durumla ilişkisine ilave olarak önemli toplumsal boyutlara da işaret etmektedir (Aksan ve Alptekin, 2009, s.33).

İnsani yoksulluk, gelir yoksulluğuyla alakalı bir kavram olsa da bu iki kavram birbirinden farklıdır. Gelir yoksulluğun ölçülmesinde mutlak gelir üzerine odaklanılırken, “insani yoksulluk” kavramı, okur-yazarlık, yeterli beslenememe, kısa yaşam süresi, anne-çocuk sağlığı uygulamalarının yetersizliği, önlenebilir hastalıklara

yakalanmak gibi temel insani yeteneklerden ve kapasiteden mahrum olmak olarak tanımlanmaktadır (Taş ve Özcan, 2012,s.425).

b) Yeni yoksulluk

Yeni yoksulluk kavramı, yoksulluğun sonuçlarından toplumsal dışlanma, toplumun alt (düşük) sınıflarında yer alma ve marjinallik (uçlarda yaşama) sorunlarından etkilenen yoksul kişileri kapsar. Yeni yoksulluk, gelişmiş veya gelişmekte olan bütün ülkelerde, yalnızca ekonomik değil çok boyutlu bir dışlanmışlık sürecini ifade eder; nesilden nesile devredilir ve yoğun olarak dezavantajlı grupları etkiler (Topgül, 2013,s.285).

1.1.2.5. Çalışan Yoksulluğu

Çalışan yoksulluğu, çalışan kişilerin elde ettikleri harcanabilir net gelir bakımından yoksulluk içinde olmaları halidir (Erdoğan ve Kutlu, 2014,s.69). Çalışan yoksullar, yoksulluk piramidi içerisindeki pozisyonları kolayca tasvir edilemeyen bir konumdadırlar; sosyal güvenlik sistemlerinin etkinsizliği, emeğin ucuzluğu, uzun süreli işsizlik gibi nedenler, çalışan yoksulluğunu tetikler (Majid, 2001,s.1). Kişinin çalışan yoksulluğu içerisinde olması için, yaşadığı ailede en az bir kişinin belli bir süre çalışmasına rağmen aileden bazı kişilerin ya da tamamının belirlenmiş olan yoksulluk sınırı altında kalması şartlarının gerçekleşmesi gereklidir. Çalışma hayatına katılmış olma, eskiden olduğu şekilde tek başına yoksulluk tanımına girmeye engel teşkil etmemektedir (Kesgin, 2011,s.71).

Çalışan yoksullar, hem kabul edilebilir bir yoksulluk çizgisinin altında kalan hem de işgücü piyasasına katılan kişiler biçiminde tanımlanır. Bu tanım sonuç olarak yoksulluk verilerine dayanmaktadır, ancak aynı zamanda ülkelerin çalışma çağındaki nüfusun büyüklüğü, işgücüne katılım oranı ve işsizlik oranı gibi belirli işgücü piyasası özelliklerini de dikkate almaktadır. Bu işgücü piyasası faktörlerini yoksulluk verileriyle birleştirerek, çalışan yoksulluk tahminleri, yalnızca standart yoksulluk verileri kullanılarak sağlanandan yoksulluk ve istihdam arasındaki ilişkinin daha net bir resmini vermektedir. İstihdam ve yoksulluk arasındaki önemli bağlantılar nedeniyle, bu iki bileşeni birlikte değerlendirmek, dünya genelinde yoksulluğun görülme sıklığı hakkında daha ayrıntılı bir görünüm sağlar. Çalışan yoksulluğu, iş piyasasına katıldığı ve çalıştığı halde mutlak veya göreceli yoksulluk sınırının altında kalan çalışmakta olan yoksulları

nitelendirmektedir. Gelişmiş ülkelerde yoksulluk genelde işsizlikle bağlantılı biçimde ortaya çıkmaktayken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeyse istihdam koşullarının yetersiz olması ve düzenli iş noksanlığından kaynaklı çalışan yoksulluğu ile karşılaşılmaktadır. Çalışan yoksulluğu aşağıdaki şekillerde hesaplanabilir (Kapsos, 2004, s.2):

$$WP = POP_{\text{poor}} * LFPR_{\text{poor}} * (1 - U_{\text{poor}})$$

WP: Çalışan yoksulluğu

POP_{poor}: Yoksulların çalışma yaşındaki nüfusu

LFPR_{poor}: Yoksulların işgücüne katılım oranı

U_{poor}: Yoksulların işsizlik oranı

Bununla birlikte, yoksulluğun nüfus payları, işgücüne katılım oranları ve işsizlik oranları ile ortak dağılımı bilinmediğinden, bunun yerine aşağıdaki tanımı kullanmak çalışan yoksulluğunun en alt sınırını verecektir.

$$W_{Pm} = \text{Yoksulluk Oranı} * \text{İş Gücü}$$

Berger ve Harasty'nin (2002) çalışan yoksullarla ilgili tahmini şu şekilde hesaplanır:

$$W_{Ph} = \text{Yoksulluk Oranı} * \text{Çalışma Çağı Nüfusu}$$

Bu tanım, yoksulluk ve istihdam arasındaki - çalışma çağındaki tüm yoksulların çalıştığı - birim korelasyonu varsaydığından, çalışan yoksulluk tahminlerine bir "üst sınır" sağlar.

1.1.2.6. Ultra Yoksulluk – Olağanüstü Yoksulluk

Ultra yoksulluk kavramı, literatürde ilk defa Lipton (1983) tarafından kullanılmıştır. Ultra yoksulluk, “toplam gelirin en az %80'ini gıda harcamasında kullanmasına rağmen FAO ve WHO tarafından 1973 yılında belirlenen ağırlık endeksli diyet bazlı enerji gereksinimlerinin %80'inden daha azını karşılayabilenler “ultra yoksul” olarak tanımlanmaktadır (Lipton, 1986,s.4). Ultra yoksulluk kavramı yerine olağanüstü yoksulluk ve aşırı yoksulluk kavramları da kullanılmaktadır. Dünya Bankası ise, ultra yoksul kavramı yerine “olağanüstü yoksul” terimini kullanmakta ve gelirleri

minimum gıda-enerji ihtiyacını karşılamakta yetersiz olan kişileri “olağanüstü yoksul” şeklinde tanımlamaktadır (DPT, 2001, s.106).

1.1.2.7. Objektif (öznel) Yoksulluk-Sübjektif (nesnel) Yoksulluk

Objektif yoksulluk ve sübjektif yoksulluk sınıflandırması yoksulluğun yoksulun kendisi tarafından mı yoksa kişinin dışında üçüncü bir kişi tarafından mı tanımlandığı veya saptandığına ilişkin bir ayrımdır.

Objektif yoksulluk, kişinin alması gereken günlük kalori miktarı ve yapılan tüketim harcamaları gibi saptanabilir ve doğruluğu kanıtlanabilir bir standardın veya standartlar setinin altında kalma durumunu ifade etmektedir (Metin, 2012, s.100).

Sübjektif yoksulluk ise yeterli veya gereken seviyenin altında olması konusunda bireylerin kendilerini değerlendirmelerine dayanan bir görüşü yansıtmaktadır. Sübjektif (öznel) yoksulluk, bir dönem için toplumun kabul edebileceği asgari hayat standardı seviyesiyle ilgilidir (Üzümcü ve Korkat, 2014,s.139).

1.1.3. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluğun sebepleri konusunda veya bazı insanların hayatlarını sürdürebilmek için neden diğerlerinin yardımına gereksinim duyacak halde oldukları konusunda çok sayıda neden bulunmaktadır. Ancak yoksulluğun temel nedeni, ekonomik ve yapısal olma özelliği taşımaktadır.

Nüfusun yoğunluğu, demografik yönelimler, ekonomik kaynakların fertler arasında adil bir şekilde dağılmaması, yüksek hayat standartlarını karşılayamama, eğitim imkanlarının eksikliği, istihdam olanaklarının yetersizliği, doğal kaynakların hızla tahrip olması vb. yoksulluğa neden olabilecek ilk unsurlar arasında yer almaktadır. Yoksulluğun global bir problem haline gelmesinde en önemli iki faktör, bilgi teknolojilerine geçişin hızlanmasıyla başlayan sanayisizleşme ve gene bilgi teknolojilerinin sermayeye sağladığı akışkanlığın aşırılığıdır. Eski üretim organizasyonu yöntemleri dönüşürken onun yerini enformel çalışma türü almakta, diğer taraftan ülkelere sermaye çekebilme yarışında olan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler, ücretlerin baskılandığı politikalar izlemektedirler. İşsizliğin artması ve ücretlerin reel seviyesinin düşmesi küresel anlamda talep daraltmasına neden olmakta bu durum, tüm dünyada yoksulluğun mutlak veya göreceli olarak artmasına sebep olmaktadır. Üretim

yapısının ve iş piyasalarının dönüşmesi ile birlikte yoksulluğun yükselmesinde bölgesel savaşlar, salgın hastalıklar ve son zamanlarda arka arkaya ortaya çıkan doğal afetler milyarlarca insanın evsiz ve işsiz kalmasına, sakat kalmasına, hastalanmasına, göç etmesine ya da mülteci konumuna düşmesine sebep olmaya devam etmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2010, ss.2-8).

1.1.3.1. Demografik Nedenler

Çeşitli uygulamalı araştırmalara göre yoksulluk; nüfusun baskısı, göç durumları, sağlık, eğitim, hanehalklarının yapısı, işgücü yapısı gibi demografik faktörlerden ötürü her bölgede, her ülkede hatta her hanede çeşitli boyutlarda yaşanmakta ve hissedilmektedir. Yoksulluğa neden olan bu faktörlerin incelenmesi, yoksulluğun sebeplerini daha iyi anlayabilmek açısından önem arz etmektedir.

Ülke ekonomisinde üretilen katma değer, gelirin adil paylaşımı açısından ele alındığında yoksulluk, çoğu kez adil olmayan gelir ve refah dağılımı olarak algılanmaktadır. Bu sebeple nüfus oranları, nüfus gruplarının dağılımı, nüfusun artış ve azalış hızları olarak ele alınabilecek olan demografik göstergeler, kazanç, gelir ve toplumsal refahın dağılımını açıklayabilmek bakımından en temel göstergelerdir (Yanar ve Şahbaz, 2013,ss.56-69).

a) Nüfus Baskısı

Nüfus baskısı, yoksulluğu birçok açıdan etkileyen bir faktördür. Genelde gelişmiş ülkelerde nüfusun artış oranları uzun bir süre çok düşük düzeylerde kalması sebebiyle bu ülkelerde nüfus yapısı genelde istikrarlıdır. Az gelişmiş ülkelerdeyse, ağır bir nüfus baskısı ve buna bağlı olarak işgücü artışı sözkonusudur. Nüfusun hızlı artışı, bilhassa az gelişmiş ülkelerde önemli bir yoksulluk sebebi olarak kabul edilmektedir. Nüfusun baskısı, bilhassa şehirlerdeki hayat şartlarını olumsuz açıdan etkilemekte, çevresel tahribatlara da sebep olmaktadır. Diğer taraftan, bazı araştırmalarda, yoğun yoksulluk yaşanan ülkelerde, bebeklerin ölüm oranlarının çok yüksek olması ile doğum oranlarının yüksek olması birlikte seyretmekte ve yoksulluk nüfus artışlarının sonucu olmaktan ziyade nedeni olmaktadır (Şenses, 2009, s.153).

b) Cinsiyet

Cinsiyet esasında ayrıışmış bir yoksulluk analizi, gelişmenin ve refahın farklı ülkelerdeki boyutlarını daha iyi anlamak açısından faydalı olmaktadır. Kalkınmanın beşeri ölçütler ile hesaplanmasında ve ülkelerin gelişme seviyelerinin saptanmasında, her toplumda erkek ve kadının toplumsal refahın sonuçlarından farklı şekillerde ve seviyelerde faydalandığını belirleyen ve cinsiyetin önemine vurgu yapan çok sayıda araştırma yapılmıştır (Kümbetoğlu, 2001,s.129).

Her türlü sosyal ve iktisadi gelişim göstergesi bakımından kadınlar, yoksulluktan en olumsuz şekilde etkilenen sosyal gruplardan bir tanesidir. Kadınlar gerek gelir dağılımı, gerekse sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma bakımından erkeklere nazaran kalkınmanın çıktılarında daha az pay almaktadırlar (Aydınlıgil, 1997,s.191). Kadınların eğitim ve deneyim seviyelerinin erkeklere göre düşük düzeylerde olması, kadınların istihdamını da etkilemekte kadın yoksulluğu artmaktadır. Diğer taraftan yoksulluk kısır döngüsünü kırmak açısından kadınlar erkeklere göre daha fazla girişkendirler.

b) Eğitim Durumu

Eğitim eksikliği ve yoksunluğu, yoksulluğun temel nedenlerinden bir tanesidir. Eğitimli bireylerin yüksek ücret alacağı, kendisini ve çevresini yoksulluktan kurtaracağı yaklaşımıyla birlikte, eğitime yapılacak yatırımın sağlık göstergelerini yükseltmesi, suçu azaltması, işgücü piyasalarının rehabilitasyonuna yardımcı olması, medeni ilişkilerin gelişmesi ile demokratik katılımı artırması gibi birçok sosyal olumlu sonucu bulunmakta ve bu sonuçların her biri yoksulluğu azaltıcı etkiler doğurmaktadır (Machin ve McNally 2006, s.9).

Eğitim düzeyi yükseldikçe gelir düzeyinin yükselmesi yoksullukla eğitim arasında ters taraflı bir ilişkiye işaret etmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe bireyin işsiz kalma riski de azalmakta işsizlik halinde tekrar iş bulma süresi de azalmaktadır (Çalışkan, 2007, s.208).

Eğitimle yoksulluk arasındaki ilişki tek taraflı bir ilişki değildir. Bu ilişki çift taraflı ve kısır döngü oluşturan bir nitelik taşımaktadır. Eğitimin yetersiz olması, yoksulluğa alt yapı hazırlarken yoksulluk da eğitim imkanlarından faydalanma bakımından olumsuz bir etki oluşturmaktadır (Alpaydın, 2008,s.50).

c) Sağlık Durumu

Yoksulluğu etkileyen bir diğer unsur sağlık durumudur. Yoksulluk ile sağlık arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Yoksul ailelerde, sosyal güvencesizlik veya maddi yetersizliklerden dolayı tedavi olamayan veya tedavisini devam ettiremeyen bireylerin hastalığının ilerlemesi, yoksulların sağlık hizmetlerine ulaşımının sınırlı olması gibi sebepler zaten yoksul olan kesimi hastalık sebebiyle beklenen gelirden mahrum kalmaları ve daha da yoksul hale gelmeleriyle sonuçlanmaktadır. Hanehalkının geçimini sağlamakla yükümlü olan bir kişinin hasta olması, bütün hanehalkında bir gelir kaybına sebep olmakta, hastalanan kişinin tedavi harcamaları da yoksul hanenin gelir seviyesini daha da aşağı çekmektedir. Yeterli beslenememe, sağlıksız koşullarda barınma ve yaşama, devamlı tedavi olanaklarından mahrum olma gibi sebeplerden ötürü yoksulların hasta olma olasılığı hem daha yüksektir, hem de yoksullar hastalığa karşı daha savunmasız olmaktadır (OECD, 2003, s.161).

d) Göç

Göç, ekonomik, siyasal, çevresel ya da kişisel sebeplerle, bir yerden başka bir yere doğru gerçekleştirilen ve kısa, orta ya da uzun vadeli geriye dönüş ya da devamlı, yerleşim hedefi amaçlayan coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi olarak tanımlanmaktadır (Yalçın, 2004,s.13).

Sosyolojik olarak göç olgusu, nüfus ve coğrafi tabanlı bir hareketlilik olarak nitelendirilmesine rağmen, ayrıca sınıfsal, etnik, ırksal, dinsel ve toplumsal cinsiyet temelli bir içeriğe de sahip olabilir. Örneğin, yalnızca belirli bir etnik kökene ait insanlar göç ediyor olabilir. İnsanlar yalnızca dini inançlarından ötürü oturdukları yerden harekete zorlanabilir. Göç ülke sınırlarını aşma durumuna göre ikiye ayrılmaktadır (Güneş, 2002,s.185):

i) Dışa göç

Bir ülkedeki bazı kişilerin veya toplumsal grupların başka bir ülkeye göç etmeleri olarak tanımlanmaktadır. İçe göç ise bir ülkeye başka ülkelerden kişilerin veya toplumsal grupların gelerek yerleşmesi şeklinde ifade edilmektedir.

ii) İç göç

Bir ülke sınırları içinde kişilerin veya toplumsal grupların bir yerden başka bir yere giderek yerleşmeleri şeklinde tanımlanmaktadır.

Yoksulluk ve göç arasındaki ilişki neden sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Göç ve kentsel yoksulluk arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan iki temel tez bulunmaktadır. Birinci teze göre, göç, kentsel yoksulluk nedeni olmaktadır. İkinci tez ise, tersine yoksulluk olgusunun yoksulların hareket alanını sınırlaması sebebiyle göçü engellediğini savunmaktadır (Şenses, 1999'dan Aktaran Güneş, 2002,s.188).

Kırsal bölgelerde kişilerin gelir düzeyinin düşüklüğü ve istihdam imkanlarının yetersizliği yoksulluğu çoğaltmakta bu durumda kırsaldan kentlere göçler hızlanmaktadır. Diğer taraftan kırsaldan kente göç ederek vasıfsızlığından ve imkansızlıklardan iş ve aradığını bulamayan, içinde bulunduğu kısır döngüyü kıramayan kişiler kentlerdeki yoksulluğu artırmaktadırlar. Bireylerin göç kararını almasını açısından göç olgusu, gönüllü (isteğe bağlı) ve isteğe bağlı olmayan (baskı ve zorlama ile gerçekleşen) olarak iki sınıfta incelenebilir.

i) İsteğe bağlı göç, bireylerin kendi istek ve kararlarıyla, kırsalın iticiliği ve kentin cazibesi bağlamında, gelir azlığı problemini ve geçimsel sıkıntıları gidermek, daha fazla ekonomik imkanlara, daha iyi hayat tarzına, istihdam olanaklarına ve çeşitli sosyal olanaklara ulaşmak için gerçekleştirdikleri yer değiştirmeleridir (Tümtaş, 2007, s.8).

ii) İsteğe bağlı olmayan göç ise, belli bir mekanın, bölgenin, çevrenin, sosyal, ekonomik, kültürel veya doğal ortamı, ekolojik zorunluluklar o bölgede yaşamayı imkansız kılarak, insanların yaşamasına imkan bırakmıyorsa ya da devlete bağlı kurum ve kuruluşlar veya devlete muhalif gruplar tarafından uygulanan baskılar, zorlamalar ve şiddet yoluyla, buldukları yerleşim yerinden göçe zorlanmaları ya da bu bölgeden dışarıya gerçekleşecek göç, isteğe bağlı olmayan göç olarak tanımlanmaktadır (Barut, 2011,s.20). Çünkü göç etme kararı, kişilerin iradesi dışında yerleşim yerlerinde meydana gelen doğal, çevresel, sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik koşulların hayatı zorlaştırmasıyla hatta tehdit etmesi ile oluşmaktadır.

e) Hanehalkı Türü ve Büyüklüğü

Hanehalkı; aralarında kan bağı bulunan ya da bulunmayan, aynı konutta hayatını sürdürerek gelir ve giderlerini birleştiren, bir ya da daha fazla bireyden oluşan topluluk olarak tanımlanmaktadır. Hanehalklarının yaşlarına, cinsiyetlerine, mesleklerine, medeni durumlarına ve çocuk sayılarına göre yapılan çok sayıda yoksulluk araştırması mevcuttur.

Hanehalkının büyüklüğü arttıkça yoksulluk riski de artmaktadır. Dört bireyden daha fazla kişinin bir arada bulunduğu ailelerin yoksulluk bakımından haneye eklenen her yeni kişi ile hanenin marjinal giderleri artmakta yoksulluğun yoğunluğu artmaktadır (DPT, 2001,s.136).

1.1.3.2. Ekonomik Nedenler

Yoksulluğun ekonomik nedenleri çok sayıda olmakla birlikte gelir dağılımında adaletsizlik, enflasyon, işsizlik ve eksik istihdam, eksik büyüme ve ekonomik krizler bu nedenlerin başlıcalarıdır.

1.1.3.2.1. Gelir Dağılımında Adaletsizlik

Gelir dağılımında adaletsizlik veya bozukluk, günümüzde hem ulusal ve bölgesel düzeyde, hem de küresel düzeyde önemli bir problemdir (Üzümcü, 2009,s.19).

Gelir dağılımı, bir ülkede yaşayan kişilerin ürettiği mallardan ve hizmetlerden elde edilen toplam hasılatın, aynı ülkedeki kişilere dağıtım araçlarıyla paylaşılması ya da bölüştürülmesi olarak tanımlanmaktadır (Işığışık, 1998,s.1).

Gelir dağılımında adaletsizlik, bazı durumlarda yoksulluğun sebebi, bazı durumlarda ise yoksulluğun sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Yoksulluk oranı, gelir dağılımının önemli bir göstergesi olup genelde gelir adaletsizliği ile yoksulluk oranı arasında aynı yönde ilişki içindedir (Çalışkan, 2011, s.91).

Dünya Bankası ekonomistlerinden François Bourguignon ekonomik büyüme, yoksulluk ve eşitsizlik arasındaki ilişkiyi “Yoksulluk-Büyüme-Eşitsizlik (PGI) Üçgeni şeklinde isimlendirmektedir. Buna göre yoksulluk kişi başına gelir arttırılarak (ekonomik büyüme) ya da daha adaletli bir gelir dağılımı ile azaltılabilir (Gündoğan, 2008,s.49).

1.1.3.2.2. Enflasyon

Enflasyon; fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artış şeklinde tanımlanmaktadır. Enflasyonist bir ortamda fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artış reel ücretlerde azalmaya neden olarak, düşük gelir gruplarını ve yoksulları ciddi bir şekilde etkilemektedir (Akçakoya, 2009,s.24). Enflasyon bir taraftan mal ve hizmet

fiyatlarındaki artışla, diğer taraftan kişilerin reel gelirlerindeki azalma ile mutlak yoksulluk sınırını etkilemektedir.

Enflasyon yoksulları ve görel olarak zengin bireyleri farklı şiddetlerde ve boyutlarda etkilemektedir. Zenginle yoksul enflasyonunun arasındaki fark, zaman içinde malların ve hizmetlerin fiyat artışları arasında önemli farkların oluşmasıyla zengin ve yoksulun tüketim sepetlerinin birbirinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Aradaki fark ayrıştırıldığında enflasyonun yoksul kesimi daha fazla etkilemesinin en önemli sebebi sepet içindeki gıda ve alkolsüz içeceklerin fiyatlarındaki artışlardır. Bununla birlikte kiraların ve enerji fiyatlarının da aradaki farkın açılmasında önemli bir etkisi vardır. Yoksul kesimlerin bütçesinde en fazla paya sahip olan gıdada ve enerjide görülen fiyat artışları yoksul kesimlerin gerçek harcamalarına etkisi Türkiye’de yoksulluğun hangi tarafa yöneldiğini görmek bakımından önem arz etmektedir (Gürsel ve Üstündağ, 2010,s.1).

1.1.3.2.3. İşsizlik ve İşgücü Piyasaları

İşgücü piyasalarının etkinsizliği ve artan işsizlik, hem gelişmiş ülkelerde ve hem de az gelişmiş ülkelerde yoksulluğu etkileyen önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. İşgücü piyasaları ile yoksulluk arasındaki ilişki, işgücüne katılmayanlar, çalıştıkları halde yoksulluk içinde bulunanlar ve işsizler olarak farklı sınıflarda ele alınmaktadır. İşsizlikle yoksulluk arasında bulunan ilişki büyük oranda işsizliğin türüne bağlıdır. İşsizliğin geçici mi, mevsimsel mi, parçalı mı olduğuna göre yoksulluğa etkileri farklılaşmaktadır. İşsizlikle yoksulluk arasındaki ilişkiyi etkileyen diğer unsurlar, işsizliğin süresi, işsizlik sigortasının varlığı, düşük asgari ücretler olarak sayılabilir. İşsizlik ile yoksulluk arasında bir neden sonuç ilişkisi içerisinde bir kısır döngü mevcuttur (Şenses, 2009, ss.164-170).

İşsiz kalarak gelir olarak ücretten yoksunluk bireyler için hem kendi ihtiyaçlarını hem de hanehalkından başka çalışan olmaması halinde hanehalklarının ihtiyaçlarını karşılayamamasına neden olmaktadır. İşsiz kalan birey; istemeyerek de olsa çalıştığı ve düzenli gelir sağladığı dönemlerdeki alışkanlıklarından vazgeçmek zorunda kalır (Akalin, 2006, s.80).

Ülkemizde ve tüm Dünya’da işsizlik oranlarının bölgesel olarak en yüksek olduğu mekanlar yoksul yerleşim birimleridir. Bunun sebepleri arasında bu bölgelerde

işgücüne katılabilecek nitelikli insanların yetişmesi için gereken eğitim imkanlarının yetersiz olması, yoksul bölgelere istihdam oluşturacak yatırımların yapılmaması ve sermaye birikimine sahip olmayan fakir insanların kendilerine ve çevrelerine iş imkanı sağlayabilecek işleri kuramamaları gösterilebilir (Akalin, 2006, s.86).

1.1.3.2.4. Ekonomik Krizler

Ekonomik krizlerin yoksulluğu artırdığı düşünülmektedir. Ekonomik krizler, işsizlik oranında artışa, milli gelirden azalmalara neden olmaktadır. Ekonomik krizler, hem yoksul hem de yoksul olmayan bireyleri şiddeti farklı da olsa olumsuz yönde etkilemektedir. Yoksul veya yoksulluk sınırında olan bireylere ekonomik krizlerin etkileri çok daha yıkıcı olmaktadır (Yılmaz, 2006, s.17).

Ekonomik krizlerle yoksulluk arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Ekonomik krizler hem yoksul bireyleri ve hanehalkını hem de yoksul olmayan bireyler üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır. Kriz dönemlerinde ekonomik ve sosyal göstergeler bozulmaya başlar, birçok kişi geçici olarak yoksullaşır ya da daha iyileşme eğilimi yavaşlar. Yoksul kişilerin iktisadi kriz devrelerinde kendilerini güvence altına alacak, gelecekteki refah düzeylerinin iyileşmesini sağlayacak tasarrufları veya birikimleri genelde bulunmamaktadır. Bu sebeple yoksul hanehalkının veya yoksulluk çizgisinde olan bireylerin yaşam standartları daha düşük ve refah kayıpları nüfusun geri kalanına göre daha yüksektir (Kızılgöl, 2009, s.30).

1.1.3.3. Yapısal Nedenler

Yoksulluğun yapısal nedenleri daha çok yönetim yapısı ve yönetim anlayışıyla ilgili unsurlardır. Bu yapı ve anlayış hem devlet bürokrasisinin hemde hükümetlerin ve rejimin etkilerini yansıtmaktadır.

Kurumların toplumun seçkin birimlerine ve üst sınıflara göre tasarlanması tüm bireylere eşdeğer düzeyde fırsat eşitliği sağlamamakta ve dolayısıyla yoksulluğa neden olabilmektedir (Bowles, 2006, s.118).

1.1.3.4. Sosyo-Kültürel Nedenler

Yoksulluk en genel şekliyle bir yoksunluğa işaret eder; bu yoksunluk, temel insani gereksinimleri karşılamada kullanılan gelirden mahrum olmala birlikte, fırsatlara

eşit ulaşamama, kendini ifade mahrumiyeti ve kendini gerçekleştirme mahrumiyeti de içerir. Yoksulluk, ekonomik yapıyla ilgili olduğu kadar kişisel psikolojik faktörler, toplumsal ve kültürel unsurlarla da ilişkilidir. Bazen bu sosyal ve kültürel faktörler yoksulluğun şiddetini artırırken, bazen de yoksulluk sosyal ve kültürel faktörlerin güçlenmesine neden olmaktadır (Aksanyar, 2015,s.50).

1.1.3.5. Dışsal Faktörler

Bireylerin yaşamları boyunca yüzleştikleri kişisel şoklar, beklenmedik olaylar ve tüm toplumu etkileyen yangın, sel ve doğal afetler gibi olayların neden olduğu şoklar ve sosyal dışlanma ve yerleşim yerinin özellikleri yoksulluğa neden olan dışsal faktörler arasında sayılmaktadır.

a) Şoklar ve Olağanüstü Olaylar

Bireylerin ve hanehalklarının hayatın olağan akışında karşılaştıkları şoklar, yoksulluğa sebep olan dışsal faktörlerdendir. Geçimini tarımla temin eden hanehalkının kuraklık gibi doğal bir olay sonucunda geçim kaynaklarını kaybetmesi bu tür şoklara bir örnektir. Boşanma, terketme, devamlı hastalık ya da sakatlık gibi sebeplerle yaşanan şoklar da yoksulluğa sebep olabilmektedir (Şenses, 2009, s.171).

b) Sosyal Dışlanma

Bireylerin temel eğitim ve temel becerilerden mahrum olması veya ayrımcılığa maruz kalıp toplumdan dışlanmaları ve sosyal yaşama katılımlarının engellenmesi de yoksulluğa sebep olan (sosyal dışlanma) bir diğer dış faktördür (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009,s.12). Nüfusun büyük bir bölümünün işsiz kaldığı veya kayıt dışı istihdamın çok yüksek olduğu ülkelerde ya da bölgelerde, başka bir ifadeyle hiçbir sosyal güvencesi ve sağlık sigortası olmadan bozulan sosyal güvenlik sistemi içerisinde yaşayan kesim, sosyal dışlanma olasılığına daha fazla maruz kalmaktadır (Adaman ve Keyder, 2007, s.84).

Sosyal dışlanma, yoksulluğun etkilerini artırıcı sonuçlar doğuran bir olgu olup, yoksulluk ile neden sonuç ilişkisi içinde ilişkilidir. Ekonomik olduğu kadar toplumsal, politik, hukuki, kültürel ve psikolojik boyutları da olan sosyal dışlanma, bir süreç olarak sosyal hayatın dışında kalma,ekonomik yoksunluk ve yetersizlik hissini genel yetersizlik hissini doğurması, bu sürecin yoksulluğu sürekli kılıp sürdürmesi anlamına gelmektedir (Yıldırım, 2014,s.93).

Sosyal dışlanma, bazı bireylerin ya da grupların yapısal ya da bireysel gerekçelere bağlı olarak, mekansal anlamda olmasa da toplumsal bütünlüğe katılım anlamında kısmen ya da tamamen içinde yaşadıkları toplumun dışında kalmaları ve bu toplumdaki vatandaşlığa ait üretim, tüketim, tasarruf gibi iktisadi faaliyetlerle siyasal ve sosyal yönlü olan normal faaliyetlere katılmamalarıdır (Sapancalı, 2005b,s.53).

Sosyal dışlanma, kişilerin sosyal hayattan uzaklaşacak seviyede maddi ve manevi yoksunluk içerisinde bulunmaları ve insanların haklarını, hayatlarını koruyacak ve onları destekleyecek her çeşit kurumsal yapıdan ve sosyal destekten yoksun kaldıkları nispette katlanarak büyüyen dinamik bir süreçtir (Castillo, 1994,s.164).

c) Yerleşim yerinin özellikleri

Bireylerin yaşadıkları fiziksel çevre ve yerleşim yerinin özelliği de yoksulluğun bir diğer dışsal faktörüdür. Ülkenin içindeki bazı yerleşim yerleri, yoksulluğun özellikle yoğun olarak yaşandığı yerler olarak diğerlerinden ayrılmaktadır. Yoksulluğun belirli yerleşim yerlerinde yoğunlaşmasının sebepleri, tabii, iklim şartları, altyapı, konut, iş imkanları, kamu hizmetlerinin miktarı ve kalitesi biçiminde sıralanabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde, çeşitli yoksulluk sebeplerinin etkili olduğu “yoğun yoksulluk yerleşim yerleri”, az gelişmiş ülkelerde de hem kırsal ve hem de kentsel bölgelerde görülebilmektedir (Şenses, 2009, s.180).

1.1.4. Yoksulluk Yaklaşımları

Çok sayıda sebebe bağlı olarak şekillenen ve genellikle insanların düşük gelir düzeyine sahip olması, sosyal ekonomik alanda fırsat eşitliğine sahip olmaması biçiminde ifade edilen yoksulluğu açıklayan dört farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar; yoksul bireyi suçlayan popüler yaklaşım, yoksulluk kültürü yaklaşımı, durumsal yaklaşım ve yapısal yaklaşımdır (Üzümcü ve Korkat, 2014, s.150).

1.1.4.1. Yoksulluk Kültürü Yaklaşımı

Yoksulluk kültürü yaklaşımı ilk olarak Lewis (1959) tarafından gündeme getirilmiştir. Yoksulluk kültürü, yoksulluk içinde yaşayan bireylerin içerisinde buldukları sosyolojik ve psikolojik hali ifade etmektedir. Şehirlerde yoğunlaşan yoksul bireyler, kendi içerisine kapanan hayat şekline sahiptirler ve bu hayat şekli bir kuşaktan diğerine aktarılır. Yoksulluk kültüründe kuşaktan kuşağa aktarılan bireysel

duygular arasında umutsuzluk, çaresizlik, ezilmişlik, bağımlılık, alt sınıfa ait olma, gibi duygular bulunmaktadır. Yoksulluk kültürü, umutsuzluğu ve yılgınlığı içinde eriten bir itaatsal kültürdür. Yoksulluk kültürü içinde yaşayan bireyler yoğunlaşmış bir kaderci anlayışa sahip olup; çoğu zaman bu insanların yoksulluktan kurtulma süreçleri üretmeleri zordur. Yoksulluk kültürü, devamlı bir yoksulluk halini ifade etmekte olup, kendisini kuşatan ulusal kültürü etki eden dinamik bir unsur ve kendi başına bir alt kültür şeklinde kabul edilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2010, s.5).

Yoksulluk kültürü, yoksul kişilerin geleceğe yönelik algılarında toplumsal eşitsizliği bir kader gibi görerek kendi geleceklerine ilişkin negatif sınırlar çizdiği, bir durum algısıdır. Yoksulluk kültürü, yoksulluk derecelendirmesinde yoksulluğun en tehlikeli aşaması olarak nitelendirilmekte olup kronik yoksullukla doğrudan ilişkilidir (Göktürk ve Günalan, 2006, s.128).

1.1.4.2. Popüler Yaklaşım

Popüler yaklaşım, yoksulluklarından ötürü yoksul bireyleri suçlamakta, yoksul bireylerin yoksul olmalarından ötürü kendilerini sorumlututmaktadır. Popüler yaklaşıma göre yoksullar zamanlarını ve paralarını boşa harcayan, kendilerini kontrol etmeyi beceremeyen ve tembel kişiler olarak nitelendirilmektedir. Başka bir ifade ile içinde buldukları yoksulluk kısır döngüsünü kırabilecek iradeyi gösterememektedirler. Bu sebeple yoksul kişilerin noksanlıklarının farkına varması, yoksulluktan kurtulmaya yönelik kendilerini kontrol etmelerinde önemli bir araç olarak kabul edilmektedir (Kerbo, 2006, s.265).

1.1.4.3. Durumsal Yoksulluk Yaklaşımı

Durumsal yoksulluk yaklaşımına göre, yoksul kişilerin farklı hayat görüşleri, davranışları, yaşam tarzları ve tercihleri bulunmaktadır. Yoksullar, genellikle toplumun çoğunluğu tarafından kabul edilen değerleri kabullenirler ve onaylarlar. Yoksulluk içindeki bireyler, her ne kadar belli değerlerle yaşamayı seçmiş olsalar bile, yoksul halde olmaları sebebiyle beklenti düzeyleri düşüktür. Bu sebeple yoksul bireyler, içerisinde buldukları yaşam koşullarını tolere etmeyi öğrenmekte ve durumlarını olduğu gibi kabullenmektedirler. Durumsal yoksulluk görüşünde yoksulluğun kişisel

özellikler üzerindeki etkisi ön plana çıkmaktadır ve siyasi ve ekonomik güçlerin yoksulluk üstündeki etkisi kesin çizgilerle vurgulanmaktadır (Kerbo, 1996, ss.269-270).

1.1.4.4. Yapısal Yoksulluk Yaklaşımı

Yapısal yoksulluk görüşüne göre, yoksulların kişisel özelliklerinin yoksulluk üzerinde güçlü etkisi yoktur. Yoksulluğun tespitinde yoğunlaşılması gerekli konu, toplumdaki grup uyumsuzluğu ile siyasi ve ekonomik güç kaynaklarının eşitsizliğidir. Sosyal tabakalaşma ve eşitsizliğin anlaşılması ile yoksulluğun anlaşılması kolaylaşacaktır. Hızlı sanayileşme sürecinde ortaya çıkan yapısal değişikliklere, mesleki yetenekleri ve becerileri bulunmayan kişiler uyum sağlamakta zorlanmakta, kendilerini geliştiremedikleri için zamanla niteliksiz iş gücü sınıfına düşmekte çoğu zaman mevcut gelir düzeyini koruyamayarak yoksullaşmaktadırlar. Bu kişiler eğer kendilerini geliştirmeyecek olurlarsa zamanla bu durum kalıcı yoksulluğa dönüşmektedir. Bireylerin eğitim durumları, işleri ve kabiliyetleri yoksulluklarına da zenginlikleri üzerinde etkili olmakta fakat kişilerin yüksek eğitilmiş olmaları da işsizliğin yaygın olduğu ortamlarda yoksulluk düzeyinde ücret almalarını engellememektedir. Özellikle genç ve üniversite mezunu işsizlerin çoğaldığı bir ortamda bu durum sözkonusu olmaktadır (Kerbo, 1996, s.276).

1.1.5. Yoksulluğun Ölçülmesi ve Ölçekleri

Niceliksel (kantitatif) yoksulluk ölçüm yöntemleri, esas alınan yoksulluk tanımına ve tercih edilen yoksullukla mücadele yaklaşımına göre farklılık göstermektedir. Kurumlar ve araştırmacılar tarafından açlık sınırından gelir dağılımına, asgari kalori yaklaşımından insani gelişim endeksine kadar çok sayıda farklı ölçüm yaklaşımı geliştirilmiştir. Yoksulluğun ölçülmesi yaklaşımları, parasal (gelir) tabanlı yaklaşımlar ve gelir dışı yoksulluk kriterleri tabanlı yaklaşımlar olarak ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır.

1.1.5.1. Yoksulluk Çizgisi (Sınırı)

Görelî yoksulluğun ölçülmesinde ilk adım, kimlerin yoksul sınıfına gireceğini saptayan bir “yoksulluk çizgisi” belirlemektir. Yoksulluk çizgisinin saptanması, yoksulluk düzeyi hakkında yorum yapılabilmesi için bir başlangıç noktasıdır. Yoksulluk

çizgisinin altındaki yoksullar arasında da bir gelir eşitsizliği mevcuttur ve bunun da dikkate alınması gerekmektedir. Yoksulluk sınırının altında yer alan sınıflardan bir bölümü yoksulluk çizgisine yakın bir yerde yoğunlaşma gösterirken başka bir sınıf ise çok daha aşağılarda yoğunlaşabilir. Yoksulların yoksulluk sınırı gelirine göre konumlanmalarını ve kendi içlerindeki eşitsizlik seviyesini ölçümlemek için farklı ölçüler geliştirilmiştir. Bu ölçütler farklı ülkelerin yoksulluk seviyelerini karşılaştırabilmek ve bir ülke içindeki yoksulluğun zaman içerisindeki gelişimini takip etmek için kullanılır. Aslında yoksulluk sınırı çizgisi, bir toplumda yoksul olan bireylerle olmayan bireyleri birbirinden ayırmak için kullanılan göreceli bir sınırdır. Göreceli yoksulluk yaklaşımı çerçevesinde yoksulluk çizgisi, ortanca gelirin belli bir yüzdesi (%50- %60) şeklinde belirlenmektedir (TUSİAD, 2000, ss.95-96).

1.1.5.2. Yoksulluğun Genişliği ve Yoksulluğun Derinliği

Yoksulluğun genişliği, maddi göstergeler (gelir düzeyi, harcama seviyesi, tüketim düzeyi, maddi servet), insani sermaye göstergeleri (yeterli beslenememe, eğitim, sağlık olanakları) ya da sosyo-politik göstergeler (hizmetlere ulaşamaması, güç yoksunluğu, marjinalleşme, dışlanma) açısından diğer yoksullara göre daha aşağı seviyede bulunmayı açıklamaktadır.

Yoksulluğun derinliği ise, yoksulluk çizgisinin çok altında olmayı; yoksulluk durumunun sürece uzunluğunu açıklamaktadır (Chronic Poverty Research Center, 2008).

1.1.5.3. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksulluk Oranları

Ülkemizde TÜİK tarafından hesaplanarak kamuoyu ile paylaşılan “gıda yoksulluğu”, “gıda+gıda dışı yoksulluk”, “kişi başına günlük açlık ve yoksulluk sınırları” ve harcama esaslı göreceli yoksulluk istatistiklerine ilişkin gene bilgiler aşağıdaki gibidir.

1.1.5.3.1. Gıda Yoksulluğu (Açlık)

Gıda yoksulluğu, gıda yoksulluğunun (açlık) esasını teşkil eden gıda sepeti, “Hanehalkı Bütçe Anketi” verileri kullanılarak belirlenmekte ve bu sepetin maliyeti yoksulluk çizgisi olarak kabul edilmektedir. Gıda yoksulluğu oranı, eşdeğer fert başına

gıda yoksulluk çizgisinin altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içerisindeki payı şeklinde hesaplanmaktadır (Ensari, 2010, s.10).

Bu oranla mutlak yoksulluğa ilişkin bir ölçü elde edilmiş olmaktadır. Gıda yoksulluk oranı, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, gıda yoksulluk çizgisinin altında kalan hanehalklarının oluşturmakta olduğu nüfusun, toplam nüfus içerisindeki payı şeklinde hesaplanmaktadır (http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab_id=468).

TÜİK tarafından gıda yoksulluğu ya da açlık sınırı hesaplanırken, gıda harcamasına göre sıralı 3. ve 4. %10'luk dilimler referans grubu olarak alınmaktadır ve bu hanelerin gıda tüketiminde en fazla paya sahip 80 gıda maddesi seçilerek gıda sepeti oluşturulmaktadır. Dünya Bankası ölçütlerine göre, bir bireyin günlük minimum 2100 kalori almasını sağlayacak miktarlar bu 80 gıda maddesinden oluşturulmaktadır. Bu şekilde oluşturulan sepetin maliyeti, gıda yoksulluk sınırı, başka bir ifade ile açlık sınırı olarak kabul edilmektedir (Bildirci, 2011, s.78).

1.1.5.3.2. Yoksulluk (Gıda + Gıda Dışı)

Yoksulluk sınırına ulaşmak için bireylerin gıdayla beraber gıda dışı ihtiyaçları da dikkate alınarak gıda dışındaki mal ve hizmet payının da ilave edilmesi suretiyle hesaplanır. Bu yoksulluk sınırının belirlenmesi amacıyla toplam tüketimleri gıda yoksulluk sınırının hemen üstünde kalan hanehalklarının toplam harcama içerisindeki gıda dışı harcama payı belirlenmekte ve bunun sonucunda gıda ve gıda dışı mal ve hizmetleri kapsayacak biçimde yoksulluk çizgisi hesaplanmaktadır. Gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfusun içerisindeki payı şeklinde hesaplanmaktadır (Ensari, 2010, s.10). Bu oranla görelî yoksulluğa ilişkin bir ölçü elde edilmiş olmaktadır.

Eş değer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si de görelî yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır ve görelî yoksulluk oranı da, eş değer kişi başına tüketim harcaması, görelî yoksulluk çizgisinin altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfusun içerisindeki payı şeklinde hesaplanmaktadır. Kişilerin gıda ile birlikte gıda dışında başka gereksinimleri de vardır. Bu ihtiyaçların dikkate alınması için gıda yoksulluk sınırına, gıda dışı malların ve hizmetlerin payının da ilave edilmesi gerekir. Bu yoksulluk sınırının saptanması amacıyla da toplam tüketim

harcamaları gıda yoksulluk sınırının hemen üzerinde kalan hanelerin toplam harcamaları içerisindeki gıda dışı harcama payının ortalaması esas alınmaktadır. Buna göre gıda ve gıda dışı mal ve hizmetleri içerecek şekilde yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı ise, eş değer kişi başına tüketim harcamaları, gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfusun içindeki payı şeklinde hesaplanmaktadır (http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab_id=468).

1.1.5.3.3. Kişi Başı Günlük Yoksulluk Sınırları

Ülkemizde TÜİK tarafından uluslararası karşılaştırmalarda da kullanılacak farklı yoksulluk sınırları da hesaplanmaktadır. Bu kapsamda, cari satınalma gücü paritesine göre fert başına (http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab_id=468):

- a) 1 ABD Doları,
- b) 2,15 ABD Doları ve
- c) 4,30 ABD Dolarına

karşılık gelen değerler, yoksulluk sınırları olarak tanımlanmıştır. TÜİK bu üç değer arasında günlük geliri/harcaması olan fertlerin sayısını raporlamaktadır. Eşdeğer kişi başına tüketim harcaması, cari satınalma gücü paritesine göre kişi başına günlük sınırların altında kalan kişiler yoksul olarak belirlenmektedir.

1.1.5.3.4. Harcama Esaslı Görelî Yoksulluk

Harcamay dayalı yoksulluk ile ilgili araştırmalarda temel veri kaynağı, kişilerin ve bunların oluşturduğu hanehalkının tüketimlerini, gelir düzeylerini, sosyal ekonomik kesimlerine, nüfus tabakalarına ve bölgelere göre ortaya çıkaran “Hanehalkı Bütçe Anketleri” olmaktadır. Eşdeğer kişi başına ortalama tüketim harcaması değerinin % 50’si, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Görelî yoksulluk oranı ise, eşdeğer kişi başına tüketim harcaması değeri bu sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfusun içindeki payı şeklinde hesaplanmaktadır (http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab_id=468).

1.1.5.4. Hane Halkı Büyüklüklerine Göre Açlık ve Yoksulluk Sınırları

Hanehalkı Bütçe Anket'lerinden elde edilen gelir dağılımı verileri ile; Türkiye'de belli bir sürede üretilen kullanılabilir gelirin, hanehalkı ve kişiler arasındaki bölüşümünü hesaplanmakta, zaman içerisinde hayat düzeyindeki değişimler, şehir alanları ve kırsal alanlar ile farklı sosyal ekonomik gruptaki hanehalkları arasındaki gelir dağılımı eşitsizliklerinin analizi gerçekleştirilmektedir. Ayrıca; (Ensari, 2010, s.11):

- Bölgesel gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılmasına ilişkin politikaların saptanmasına yardımcı olabilecek veriler toplanmakta,
- Milli gelir hesaplamalarında kullanılacak parametreler saptanmakta,
- Asgari ücretin tespiti çalışmaları için gereken verilerin hazırlanması,
- Yoksulluk sınırının saptanması gibi diğer sosyal ve ekonomik analizler için gereken veriler sağlanmaktadır.

Hanehalkı Bütçe Anketleri'ni esas alan çalışmalar sonucunda yoksulluk sınırının altında kalan bireylerin oranı ile farklı büyüklükteki hanehalklarının açlık sınırlarını ve yoksulluk sınırlarını saptayan oranlar hesaplanmaktadır.

1.1.5.4.1. Açlık Sınırı

Bir bireyin hayatını sürdürebilmesi için alması gereken temel gıda maddelerinden oluşturulan sepetin maliyeti, açlık sınırı şeklinde tanımlanır (Atan vd. 2015,s.2).

1.1.5.4.2. Yoksulluk Sınırı

Yoksulluk sınırı; bir bireyin temel ihtiyaçları karşılayabilecek bir parasal tutarın sınır olarak belirlenmesidir (Öztornacı ve Demirögen, 2015,s.8)

1.1.5.4.3. Açlık ve Yoksulluk Sınırının Altında Kalanların Oranı

Yöntem 1: Bu tabloda hesaplama formülü:

$$\frac{\text{Açlık Sınırı}}{\text{En Yakın Yüzdelikteki Gelir}} \text{ Tekabül Eden Gelen Gelir Grubu} \times 100$$

Yöntem 2: Bu tabloda hesaplama formülü:

$$\left(\frac{\text{Açlık Sınırı}}{\text{En Yakın Yüzdeliikteki Gelir}} \text{ Üst Gelir Grubu Gelir Aralığı} \times 10 \right) + (\text{Bir Alttaki Gelir Grubu} \times 100)$$

1.1.5.4.4. Dört Kişilik Aile İçin Açlık ve Yoksulluk Sınırı

Dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı, açlık sınırını ifade etmektedir.

1.1.5.5. Yoksulluk Ölçekleri

Kimlerin yoksul olduğu saptandıktan sonra, bu bilgiler kullanılarak nüfusun tamamı veya alt grupları itibarıyla çeşitli yoksulluk endeksleri geliştirilmiştir. Yoksulluk ölçümünde kullanılan başlıca ölçekler (endeksler) aşağıda açıklanmıştır.

1.1.5.5.1. Kafa Sayım Oranı (H)

Kafa sayım oranı, yoksulluk çizgisinin altındaki kişilerin toplam nüfusa oranlanmasıyla hesaplanır. Kafa sayım oranında, yoksulluk sınırının altındaki grup için gelir dağılımı belirlenememekte, başka bir ifadeyle yoksulluğun derecesi ölçülememektedir. Yoksulluk çizgisinin altında kalan bir kişi için, bu çizginin hemen altında olması veya çok altlarda olması sonucunda endeksin değeri değişmemektedir (Şenses, 2003,s.65). Kafa sayım oranı (H) aşağıdaki şekilde gösterilir:

$$P_{\alpha}(y,z) = H = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z-y^i}{z} \right)^{\alpha} = \frac{Q}{N}$$

($\alpha = 0, y^i < z$)

Q= Yoksulluk sınırı altındaki toplam nüfus

N= Toplam nüfus

H= Yoksulluk kafa sayısı oranı

Kafa sayım oranı, yoksulluk probleminin çözümü konusunda işe yarar bir bilgi sağlamadığı gerekçesiyle eleştiriye tabi tutulmaktadır. Kafa sayım oranı, kaç kişinin yoksulluk çizgisi altında kaldığı ile ilgilenmekte ancak yoksulluk çizgisi altında meydana gelen gelir hareketleriyle ilgilenmemektedir. Ancak bu yoksul kitlesinin yoksulluk çizgisine yaklaştırılması için gereksinim duyulan gelir tutarı hakkında fikir vermez (Kakvvanı, 1999, s.604).

Tablo 1.2: Kafa Sayım Yoksulluk Endeksi Hesaplamaları (Örnek 1)

	Bölgelerdeki Kişisel Gelir /Tüketim				Yoksulluk Çizgisi (Ortalama Gelir)	Kafa Sayım Yoksulluk Oranı (P ₀)
(A) Bölgesinde Gelir/Tüketim	1.000	1.000	1.500	1.500	1.250	%50
(B) Bölgesinde Gelir/Tüketim	1.240	1.240	1.500	1.500	1.370	%50

Kaynak: World Bank (2005) Powert Manual, All, JH Revision of August 8, s.7.

Tablo 2'ye göre A bölgesinde yoksulluk çizgisi, $(1.000+1.000+1.500+1.500)/4 = 1.250$ TL; B bölgesindeki yoksulluk çizgisi ise $(1.240+1.240+1.500+1.500)/4 = 1.370$ TL'dir. Her iki bölgede de ortalama gelirin (yoksulluk çizgisinin) altında kalan grup, toplamın %50'sini oluşturmaktadır (4 kişiden 2'si ortalama gelirin altındadır). Ancak A bölgesinde B bölgesine göre daha fazla yoksulluk vardır. Buna rağmen iki bölgenin kafa sayım yoksulluk oranları aynı görünmektedir.

Zenginden yoksula bir transfer fikri (Dalton formülü), kafa sayım oranını etkilerken, endeks grup içi gelir farklılığına duyarız olduğu ve toplam refahın sağlanmasında tatmin edici bir rolü olmadığı için eleştirilmektedir.

1.1.5.5.2. Yoksulluk Açığı Endeksi

Yoksulluk açığı, yoksulluk çizgisi altında kalan nüfusun büyüklüğü veya yoğunluğuna odaklanır. Endeks, yoksulların yoksulluk sınırının ne kadar altında gelir elde ettiklerini göstermektedir ve toplum içindeki yoksulluğun derecesi hakkında fikir sağlamaktadır (Collins ve Redmond, 1997, s.759). Yoksulluk Açığı Endeksi (I), yoksulluk sınırının altında kalan bireyleri, yoksulluk sınırına göre oranlayan bir ölçüdür.

Bu endekste, kafa sayım oranı gibi yoksullar arasındaki gelir eşitsizlik dağılımı değişikliklerine duyarız olup, asgari maliyetle yoksulluğu ortadan kaldırmayı hedefleyen mükemmel transferlerin gerçekleştirilmesi durumunda bile ortaya çıkan yoksulluk boşluklarının toplamını vermektedir. Ancak, yoksulluk çizgisi (sınırı), yoksul bireylerin gerçek gelirden daha aşağıda oluşmuş ise yoksulluk açığı herkes için sıfır kabul edilir. Yoksulluk Açığı Endeksi (I), gelir açığı kavramına dayanmaktadır. Bir

kişinin gelir açığı (gi), yoksulluk sınırı (z) ile bireyin geliri (Yi) arasındaki farka eşittir. Burada bahsedilen gelir açığı, yoksulluk sınırı altında kalan bütün yoksulların toplulaştırılmış gelir açığını ifade edilmektedir (Takayama, 1979, s.747).

$$P\alpha (y,z) = I = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z-y^i}{z} \right) 1$$

Bu endeksin ölçümündeki amaç, yoksul bireyleri yoksulluk sınırına yaklaştırmak için ihtiyaç duyulan transferin genişliğini belirlemektir. Bu şekilde yoksul bireylerin gelirini yoksulluk sınırına yaklaştıracak destekleme miktarı ve politikası hakkında genel bir değerlendirme yapma imkanı yakalanmış olmaktadır.

Bir bölgenin bireysel harcamaları/gelirleri çerçevesinde yoksulluk açığı endeksini hesaplayalım. Ortalama geliri (yoksulluk çizgisini) de yukarıdaki örnekte hesapladığımız 125 olarak kullanmaya devam edelim.

Tablo1.3: Kafa Sayım Yoksulluk Endeksi Hesaplamaları (Örnek 2)

	Bölgelerdeki Kişisel Gelir /Tüketim				Yoksulluk Açığı Endeksi (P ₁)
(C) Bölgesinde Gelir/Tüketim	1.000	1.100	1.500	1.600	
Yolsulluk Açığı*	250	150	0	0	
Yoksulluk Açığı Endeksi**	250/1.250 = 0,20	150/1.100 = 0,12	0	0	(0,20+0,12+0+0)/4 = 0,08

* (Yoksulluk Çizgisi – Bireysel gelir)

** (Gelir Açığı / Yoksulluk Çizgisi)

Kaynak: World Bank (2005) Powert Manual, All, JH Revision of August 8, s.72.

Tablo 3’de ortalama gelirin altında gelire sahip olan kişilerin yoksulluk açığı endeksi hesaplanmıştır. Gelirleri 1.500 TL ve 1.600 TL olan kişilerin yoksulluk açığı endeksi sıfırdır. (Yoksulluk açığı endeksi negatif olmaz kuralı!). Yoksulluk açığı endeksi büyüdükçe, yoksullara yapılması gereken yardımın (transferlerin) artırılması gerekmektedir. Endeks küçüldükçe toplumdaki bireysel gelirler ortalama gelire yaklaşmasıdır. Bu endekste kimin yoksul kimin yoksul olmadığı ayrımını yapmaz. Yalnızca toplumda kaç kişinin yoksulluk çizgisinin altında kaldığını gösterir. Yoksulluk

açığı endeksi, yoksulluk sınırı altında kalan nüfusu tespit ederken bunlar arasındaki yoksulluk farklarını saptamakta yetersiz kalmaktadır. Örneğin kafa sayım oranı ve yoksulluk açığı endeksi aynı olan iki bölge varsayalım.

Tablo 1.4: Yoksulluk Açığı Endeksi ve Kafa Sayım Oranı Karşılaştırılması

	Bölgelerdeki Kişisel Gelir /Tüketim				Yoksulluk Açığı Oranı (P ₁)	Kafa Sayım Yoksulluk Oranı (P ₀)
(A) Bölgesinde Gelir/Tüketim	990	1.010	1.500	1.500	0,10	%50
(B) Bölgesinde Gelir/Tüketim	790	1.210	1.500	1.500	0,10	%50

Kaynak: World Bank (2005) Powert Manual, All, JH Revision of August 8, s.73.

1.1.5.5.3. FGT Endeksi (Foster, Greer ve Thorbecke Index)

FGT endeksi, yoksulluğu değişik alt gruplara ayrıştırabilme özelliğine sahip bir endekstir. FGT endeksi ile yoksul gruplar birbirinden kesin çizgilerle ayrılmakta farklı sosyal ve ekonomik ya da bölgesel sınıflara ayrıştırılabilmektedir. Bu şekilde bu grupların yoksulluk oranları birbirinden ayrı olarak hesaplanabilmekte ve alt gruplara ilişkin endeksler alt grupların nüfus paylarıyla ağırlıklandırılmak suretiyle toplandığı zaman da toplam yoksulluk oranına ulaşılabilir. Bu şekilde değişik gruplar arasında, bir grubun diğer gruba göre göreceli (nisbi) yoksulluğu hesaplanabilmektedir (Şenses, 2003,s.67).

FGT (P²) endeksi ise yoksulluğun yoğunluğunu başka bir ifade ile; yoksulların, yoksulluk sınırının alt kısımlarında mı, yoksa üst kısımlarında mı yoğunlaştığını göreceli olarak ölçmektedir.

FGT Endeksi ile yoksulluk ölçümü aşağıdaki formülle ifade edilmektedir (Orsberg and Xu, 2005,s.11):

$$P_{\alpha}(y,z) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z-y^i}{z} \right)^{\alpha}$$

Formüldeki parametrelerin ifade ettikleri aşağıdaki gibidir:

y_i = Populasyondaki i 'inci insanın tahmini en düşük gelirini (tüketimini), (veya diğer yaşam göstergesi standartını) ($y_i < z$)

z = Yoksulluk sınırını (çizgisini),

q = Yoksul sayısını (Gelirleri-tüketimleri yoksulluk çizgisinin altında kalan kişilerin sayısı)

N = Populasyonun büyüklüğü (Toplam nüfusu)

α (Alfa) = Yoksulluktan kaçınma parametresi. ($\alpha \geq 0$ ise)

FGT yoksulluk ölçümünde yoksulluktan kaçınma parametresinin (α) değeri kafa sayım endeksi, yoksulluk açığı endeksi ve kareli yoksulluk açığı endeksi hesaplamasında kullanılır. Örneğin formülde,

- $\alpha = 0$ alınırsa kafa sayım endeksi
- $\alpha = 1$ alınırsa yoksulluk açığı endeksi
- $\alpha = 2$ alınırsa kareli (FGT) yoksulluk açığı endeksi elde edilir.

FGT endeksi, küresel çapta yoksulluk ölçümünde popüler kullanım alanı olan bir ölçüm aracıdır. Günümüzde, orijinal yaklaşımından farklılaşarak, yoksulluk algısı bileşenlerinin genişlemesine uyum göstermiş ve baskın yoksulluk ölçümleri, gelir adaletsizliğiyle yoksulluk arasındaki ilişkilerin ölçülmesi, yoksulluğun dinamiklerinin, güvencesizliğin, çok boyutlu yoksulluk ölçümlerinin yapılması için bir sosyal amaç fonksiyonu olarak kullanılmaktadır (Foster, Greer ve Thorbecke, 2010, s.46).

1.1.5.5.4. Thomas Yoksulluk Endeksi

Thomas (1980) yoksulluk endeksi, kitle ortalama gelirinden yoksulluk sınırının ayrılışını yoksul hanehalkı oranıyla birlikte veren endekstir. Yoksul bireyler gelirlerini kitle ortalamasına yükseltmelerinin boyutunu yansıtmaktadır. Thomas endeksi aşağıdaki şekilde hesaplanır (Erdoğan, 2002, 10):

$$T = \frac{q}{n} \chi \frac{\Pi - v}{\mu}$$

T : Thomas Yoksulluk Endeksi

q : Yoksul hanehalkı sayısını,

n: Toplam nüfusu,

Π : Yoksulluk sınırını,

v: Yoksulların ortalama gelirini,
 μ : Kitle ortalama gelirini ifade etmektedir.

1.1.5.5.5. Sen Yoksulluk Endeksi

Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımına göre, eşit haklar eşit yapabilirlikler anlamına gelmektedir. Sen, yoksulluğu sadece gelire sahip olamama (mutlak yoksulluk) durumu olarak tanımlamaz; kişinin kendisini gerçekleştirememesi veya saygın bir yaşam sürememesini (görelî yoksulluk) de yoksulluk olarak kabul eder. Sen'e göre sağlık ve eğitim önemlidir, gelir ve tüketimi ölçmekten çok, bireyin saygın bir hayatı hakketmesi ve özgürlüğüne sahip olmasına yönelik ölçümleri kullanır. Sen'in yaklaşımına göre, yoksulların eşit haklara sahip olması, eşdeğer kapasiteleri kullanmaları anlamına gelmemektedir. Buna göre yoksulların buldukları durumdan çıkmalarına yönelik çalışmalar, her bir yoksul için ayrı ayrı değerlendirilmeli, yapılacak araştırmalar bu amaca odaklanmalıdır (Buğra ve Keyder Çağlar, 2003,s.20).

Sen'e (1976) göre, yoksulluğun ölçülmesinde iki sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunlardan biri tüm nüfusun içinde yoksulu tanımlamak, ikincisi ise yoksullar hakkında varolan bilgileri kullanarak bir yoksulluk endeksi oluşturmaktır. Sen yoksulluk endeksi aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Erdoğan, 2002,s.11).

Yoksulluk aralığı ise yoksulluk sınırından her yoksul bireyin gelirinin düşülmesiyle elde edilir. Bu gelirlerin toplanması ve yoksul kişi sayısına oranlanmasıyla ortalama yoksulluk aralığına ulaşılır. Endeks aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$P_s = P_0 G^P + P_1 (1 - G^P)$$

P_s = Sen Endeksi

P_0 = Kafa Sayım Oranı

G^P = Gini Katsayısı

P_1 = Yoksulluk Açığı Oranı

Sen Endeksi, yoksulların sayısı, yoksulluğun derinliği ve grup içi yoksulluk dağılımının etkilerini birleştiren bir ölçümdür. Sen Endeksi; "Kafa Sayım" ve "Yoksulluk Açığı" ortalaması ile yoksulluğun ağırlıklandırılmış "Gini Katsayısı" bileşiminden oluşur. Böylece yoksulların sayısı, derinliği ve yoksullar arasındaki gelir dağılımı farklılıkları dikkate alınmış olur.

Tartılı (ağırlıklı) bir yoksulluk ölçüm yöntemi olan Sen endeksi de Gini katsayısı gibi 0 ve 1 arası değer alır. Yoksullar arasında tam eşitsizlik olması halinde Sen Endeksi 1 değeri alırken, yoksullar arasında tam eşitlik durumunda ise Sen endeksi 0 değerini almaktadır

1.1.5.5.6. Leyden Yoksulluk Endeksi

Leyden Yoksulluk Endeksi, yoksulluk sınırını yoksulun dışındaki bir bakış açısıyla değil, katılımcı bir yaklaşımla; yoksulun kendisini hangi gelir düzeyinde yoksul olarak algıladığını belirlemeye çalışan yapısıyla ve öznel yoksulluk değerlendirmesine olanak sağlayan bir yoksulluk ölçümüdür (Nyasulu, 2010,s.153).

1.1.5.5.7. İnsani Gelişim Endeksi (İGE)

İnsani Gelişim Endeksi, fert başına düşen gayrisafi milli gelir düzeyi aynı olan iki ülkenin insani gelişim çıktılarının nasıl farklılaştığını açıklamak için olduğu gibi, ulusal politika tercihlerinin sonuçlarını analiz etmek içinde kullanılabilen bir endekstir. İnsani Gelişim Endeksi, insani gelişmenin üç temel boyutundaki ortalama başarının özetinin bir ölçüsüdür (Topuz, 2016, s.784):

- uzun ve sağlıklı bir yaşam,
- bilgili olma ve
- makul bir yaşam standardına sahip olma.

İnsani Gelişim Endeksi, bu üç boyutun her biri için normalleştirilmiş endekslerin geometrik ortalaması olarak hesaplanmaktadır. (<http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>, Erişim Tarihi 11.08.2020)

Tablo 1.5:İnsani Gelişim Endeksi (HDI)

Boyut	Uzun ve Sağlıklı Yaşam	Bilgili Olma	Makul Bir Yaşam Standartı
Gösterge	Beklenen Yaşam Süresi	Beklenen Eğitim Yılı – Ortalama Eğitim Yılı	Kişi Başına GSMH
Boyut Endeksi	Yaşam Beklenti Endeksi	Eğitim Endeksi	GSMH Endeksi

Kaynak: (<http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>, Erişim Tarihi 11.08.2020)

İnsani gelişim endeksinin üç boyutuna ilişkin detay aşağıdaki gibidir (Topuz, 2016, s.784).

a) Uzun ve Sağlıklı Yaşam

Sağlık boyutu en az 20 en çok 85 yıl değerleri kullanılarak ölçülen İnsani Gelişime Endeksi, öngörülen yaşam süresi ile değerlendirilmektedir.

b) Bilgili Olma

İGE'nin eğitim bileşeni 25 yaşındaki yetişkinlerin kaç yıl okula devam ettikleri ile okula başlayan çocukların kaç yıl okula gitmelerinin beklendiğinin ortalaması alınarak ölçümlenmektedir. Eğitim süresinin ortalaması veri tabanında var olan anketlerden elde edilen eğitimsel kazanıma dayalı olarak UNESCO İstatistik Enstitüsü tarafından tahminlenmektedir. Beklenen eğitim süresi tahminleri tüm eğitim seviyelerindeki yaşa bağlı kayıtlara dayandırılmaktadır. Bu gösterge, UNESCO İstatistik Enstitüsü tarafından oluşturulmuştur. Beklenen eğitim süresi en fazla 18 yıldır. Göstergeler en az 0 ve en çok istenen değerler olan, sırasıyla, 15 ve 18 kullanılarak normleştirilmektedir. İki gösterge birleştirilip aritmetik ortalaması alınarak tek bir eğitim endeksine dönüştürülmektedir.

c) Makul Bir Yaşam Standartı

Makul yaşam standardı boyutu kişi başına düşen GSMH ile ölçülmektedir. Temel asgari gelir 100\$ ve azami gelir ise 75.000 \$'dır. 100\$ olarak belirlenen kişi başına düşen asgari GSMH değeri, ekonomilerdeki resmi verilere yansıtılmayan ve asgariye yakın ölçülmemiş önemli miktardaki nafaka ve pazar dışı üretim ile düzeltilmektedir. İnsani Gelişim Endeksi'nde, artan GSMH ile gelirin öneminin azalmasını göstermek için gelir logaritması kullanılmaktadır.

Sonuç olarak İGE hesaplanırken, üç boyuta ait endekslerin skorları geometrik ortalama kullanılmak suretiyle tek bir birleşik endekse dönüştürülmektedir.

1.1.5.5.8. İnsani Yoksulluk Endeksi

UNDP'nin 1997 İnsani Gelişim Raporu'nda insani yoksulluğu ölçmek için "İnsani Yoksulluk Endeksi" geliştirilmiştir. Bu endeks gelişmekte olan ülkeler için (HPII) aşağıdaki üç kriterden hareketle hesaplanmaktadır:

1. Yaşam süresi: 40 yaşın altındaki nüfusun yüzdesi,

2. Eğitim: Okuma yazma bilmeyen nüfusun yüzdesi,

3. Makul bir yaşam standardı

- Sağlıklı içme suyuna sahip olmayan nüfus yüzdesi,
- Temel sağlık imkanlarından yoksun nüfus yüzdesi,
- 5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen, bu yüzden ciddi düzeyde düşük kilolu olan çocukların nüfus yüzdesinden oluşmaktadır.

1.1.5.5.9. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI)

ÇBYE, İnsanların İnsani Gelişme Endeksi (sağlık, eğitim ve yaşam standardı) ile aynı üç boyutta yaşadıkları örtüşen yoksunlukları tanımlar ve yoksul bireylerin oranını ve her yoksul kişinin aynı anda yaşadığı ortalama yoksunluk sayısını gösterir (<http://hdr.undp.org/en/faq-page/multidimensional-poverty-index-mpi#t410n3238>).

Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) sağlık, eğitim ve yaşam standardında hanehalkı ve bireysel düzeyde çoklu yoksunlukları tanımlar. Hane halkı anketlerinden alınan mikro verileri kullanır ve Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksinin aksine, önlemi oluşturmak için gereken tüm göstergeler aynı anketten gelmelidir. Belirli bir hanedeki her kişi, hanehalkı ve dolayısıyla yaşadığı mahrumiyetlerin ağırlıklı sayısına bağlı olarak yoksul ya da yoksul olmayan biçiminde sınıflandırılır. Bu veriler daha sonra ulusal yoksulluk ölçüsünde toplanır. ÇBYE, hem çok boyutlu yoksunluk vakasını (çok boyutlu yoksulluk içinde olanların sayısı) hem de yoğunluğunu (yoksul insanların yaşadığı ortalama yoksunluk puanı) yansıtır. Yoksulluk içinde yaşayan insanların kapsamlı bir görünümünü oluşturmak için kullanılabilir ve hem ülkeler, bölgeler ve dünya genelinde hem de ülkeler içinde etnik grup, kentsel veya kırsal konumun yanı sıra diğer temel hane ve topluluk özelliklerine göre karşılaştırmalara izin verir. ÇBYE, gelire dayalı yoksulluk önlemlerine değerli bir tamamlayıcı unsur sunar (<http://hdr.undp.org/en/content/what-global-multidimensional-poverty-index-0>).

1.1.5.5.10. Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksi

Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksi, insani gelişim kriterleri bakımından kadın erkek eşitsizliğinin ölçülmesi için geliştirilmiş bir endekstir (Uğuz ve Topbaş, 2014:492). Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksi, üç temel insani gelişim boyutunun

(sağlık, eğitim, yaşam standartı) insani gelişim başarılarındaki cinsiyet boşluğunu ölçmektedir. Bunlar; kadın ve erkek için tahmini yaşam süresi ile ölçülen sağlık; çocuklarda kızlar ve erkekler için tahmin edilen eğitim süresi ve 25 yaş ve üstü olgun kadın ve erkekler için ortalama eğitim süresi ile ölçülen eğitim; kadın ve erkek için kazanılan gelir ile ölçülen ekonomik kaynakları yönetmektir (Topuz, 2016,s.785).

1.1.5.5.11. Engel Yoksulluk Ölçeği

Engel yoksulluk ölçeği, “gıda/gelir oranı kişinin toplam harcamasıyla veya geliriyle ters orantılıdır” varsayımına dayanır. Buna göre hanehalkı genişliği sabitken hanehalkının gelirleri arttıkça toplam harcaması artsa dahi gıda harcamasının gelir içindeki payı azalmaktadır. Başka bir ifade ile, hanehalklarının gıda için yaptıkları harcamalardaki artış gelirlerindeki artıştan daha az olmaktadır. Bu sebeple, Engel yoksulluk ölçeğine göre hanehalkının toplam harcamaları içindeki gıda payı, hanehalkının refahının bir göstergesi olarak ele alınmaktadır. Refah göstergesi olarak gıda harcama payının kullanılması bilhassa yoksul ülkelerde hala işe yaramaktadır. Bunun sebebi, yoksul ülkelerde tüketim kompozisyonu içinde malların hiyerarşik ihtiyaçlara göre sıralandığında ilk sırada gıda mallarının gelmesidir. Bilhassa yoksul hanelerde gıda tüketiminin geçimlik seviyede olması sebebiyle, ölçek ekonomileri yoksul hanelerde refahı arttırmakta, refah artışı da kişi başına gıda tüketiminin artmasına sebep olmaktadır. Engel ölçeği aşağıdaki şekilde formülize edilmektedir (Şengül ve Cafri, 2010,s.49)

$$c(u^h, p^h, x^h) = \mu(x^h)\Phi(u^h, p^h)$$

Burada; $\mu(x^h)$, h. hanehalkındaki yetişkin eşdeğer sayısını, $\Phi(u, p)$ ise kişi başı maliyet fonksiyonunu ifade etmektedir. Referans alınan hanehalkı için $\mu(x^0) = 1$ olmaktadır. Bu maliyet fonksiyonu logaritmik formda yazılıp, gıda fiyatına göre (p_f) türevi alındığı zaman Engel gıda payı eşitliğine ulaşılmaktadır

$$S_f^h = \partial \ln c(u^h, p^h, x^h) / \partial \ln p_f = \partial [\ln \mu(x^h) + \ln \Phi(u^h, p^h)] / \partial \ln p_f = \partial \ln \Phi(u^h, p^h) / \partial \ln p_f = \xi(u^h, p^h)$$

1.1.5.5.12. Rothbarth Yoksulluk Ölçeği

Rothbarth, Engel'in ileri sürdüğü ölçekten hareketle hanehalkının tüm üyelerinin refahını temsil eden mallar yerine sadece yetişkinlerin refahını gösteren mallara odaklanmaktadır. Rothbarth'ın yoksulluk ölçeğine göre, hanehalkının toplam harcamaları içindeki yetişkin mallarına (sigara, alkol, giyecek, vb.) yapılan harcamaların payı refahın göstergesi olarak dikkate alınmaktadır. Fakat sigara ve alkol harcamasının gelirin içerisindeki payının düşük olması, bu malların kötü mal olması ve bu malların fiyatın gelir esnekliği sınırlı olması sebebiyle, yetişkin refahının ölçülmesi için sigara ve alkolün uygun olup olmayacağı hala tartışılmaktadır. Yüksek gelir esnekliğine sahip, yetişkinler tarafından satın alınan ve harcama payı içinde yer alan giyim eşyalarının Rothbarth ölçeği amacıyla en uygun mal olacağı savunulmaktadır. Rothbarth yaklaşımına göre toplam harcama büyüdükçe yetişkinler giyim eşyalarına daha çok para harcayacaklardır ve hanehalkı sayısı büyüdükçe yetişkinlerin giyim eşyalarına harcadıkları para azalacaktır. Ancak harcama anketlerinin çoğunda hanehalkının tüketim harcamalarında hangi malların kimler tarafından kullanıldığı bilinmemektedir. Yalnızca bir kaç malı yetişkinler tüketmektedir. Bazı ilave varsayımlar altında bu mallar toplam yetişkin tüketimini temsil etmek üzere kullanılabilir. Deaton ve Muellbauer (1986), Engel ve Rothbarth ölçeği arasında bir ilişki kurmuşlar ve bütün gıda dışı malların yetişkin malı olduğunu kabul etmişlerdir. Rothbarth ölçeği aşağıdaki gibi hesaplanır (Şengül ve Cafri, 2010, s.49):

$$c(u^h, p_A, p_B, X_c) = \alpha(u^h, p_B, X_c) + \gamma(u^h, p_A, p_B)$$

Bu formülde (p_A) ve (p_B) sırasıyla A ve B mal grupları için fiyat vektörü, (X_c) ise çocuklar için demografik özellikler vektörüdür. İlk parametre olan (α) , çocukların maliyetini, ikinci parametre (γ) ise sabit maliyeti temsil etmektedir. Toplam harcama (y) , yetişkin mallarına yapılan harcamayı (y_A) ve diğer mallara yapılan harcamayı (y_B) temsil etmektedir.

$$y = y_A + y_B = p_A q_A + p_B q_B$$

Eşitliğe Shephard lemma uygulanarak yetişkin mallarının harcama payı elde edilmektedir:

$$y_A = \sum_{i \in A} p_i \frac{\partial \gamma c(u^h, p_A, p_B)}{\partial p_i} = \theta(u^h, p_A, p_B)$$

1.1.6. Yoksullukla Mücadele

Yoksullukla mücadele, sosyal, politik, ekonomik ve teknik boyutları olan bir süreçtir. Yoksullukla mücadele sürecinde kurumsal mekanizmalar; daha adaletli bir gelir dağılımını sağlayacak, bölgesel kalkınmada eşitsizlikleri ortadan kaldıracak, iç göçleri azaltacak, sosyal adaleti sağlayacak, bireylerin ve yoksulların temel haklarını koruyacak, herkese insan gibi bir hayat düzeyi sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır (Haspolatlı, 2014, s.1). Yoksullukla mücadele konusunda yapılan bütün çalışmalardaki asıl amaç, eşitsizliği gidermek veya adaleti sağlamaktır.

1.1.6.1. Yoksullukla Mücadele Kavramı

Yoksulluğu azaltmaya dönük gerçekleştirilen çalışmalarda eğitime yatırım yapılması, ebeveyn eğitiminin sağlanmasıyla katma değer gelecek nesillere aktarılması ve sürdürülebilir kılınması düşüncesi gibi beşeri sermayeyi arttırmaya yönelik çalışmalar yoksulluğu azaltmaya yönelik önemli gayretlerdir.

1.1.6.2. Yoksullukla Mücadele Politikaları

Yoksulluk çok boyuta sahip ve dinamik bir problem olduğu için bu problemle mücadelede takip edilecek politikaların da çok boyutlu olması, zamana ve ülkelerin içerisinde buldukları sosyal ve iktisadi şartlara göre farklılaştırılması gerekir. Yoksullukla mücadele politikası belirlenirken ilk önce karar verilmesi gerekli husus, bu mücadelenin yoksulluğun hangi türüyle ve kimlerin yoksulluğuyla yapılacağı konusudur (Gündoğan, 2008, s.48).

Yoksullukla mücadelede oluşturulacak politikalar, esas alınan yoksulluğun tanımına ve yoksulluk yaklaşımına göre farklılaşmaktadır (Şenses, 2014, s.217). Örneğin, mutlak yoksulluğun tanımını esas alınarak belirlenecek bir politika ile insani yoksulluk ölçütlerini katarak oluşturulan bir politika birbirinden tamamen farklı olacaktır. Bu sebeple, yoksullukla mücadele politikalarının içeriği saptanırken mücadele edilecek yoksulluk türlerinin ve yoksulların profillerinin bilinmesine gerek vardır. Yoksullukla mücadele politikaları, kısa, orta ve uzun vadedeki etkilerine göre ayrıştırılabilir.

Yoksullukla mücadelenin kimin eliyle yapılacağı da önemlidir. Yoksullukla mücadelede piyasa ilişkilerinin etkili olacağı modeller ve yöntemler olmakla birlikte

temel yaklaşıma göre, yoksullukla mücadele devletin işidir ve zamanla devletin yerini sadece bu amaçla örgütlenmiş sivil toplum kuruluşları alabilir. Ancak yoksulluk problemin ortadan kaldırılmasında temel görevin sosyal devlette olduğu unutulmamalıdır. Devlet bu görevini tamamen sivil toplum kuruluşlarına devrederek sorumluluktan kurtulamaz (Gündoğan 2007, s.101).

1.1.6.2.1. Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları

Yoksullukla mücadeleye yönelik yaklaşımlar, yoksulluğun nedenleriyle paralellik göstermektedir. Bu kapsamda yoksullukla mücadelede iki yaklaşım bulunmaktadır (Lampman, 1965, ss.524-525):

a) ilk yaklaşım, insanları yoksulluğa sürükleyen olay ve durumları önlemek veya bunlara karşılık vermektir. Aile reisinin erken vefatı, fertlerin aileyi terk etmesi, engellilik hali, yoksul hanelerdeki yüksek doğum oranları, enflasyon ve hane ekonomisini tehdit eden diğer riskler yoksulluk oranını artırmaktadır. Bu olayları engellemek ve gerçekleştiklerinde bunlara karşılık vermek yoksulluk oranını azaltabilir.

b) İkinci yaklaşım, bireyleri yoksulluk içinde tutan sosyal engelleri (ırk, yaş, cinsiyet, din, vb. ayrımcılıklar) ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Toplumdaki tüm bireylere eşit eğitim ve istihdam imkanlarını garantileyen yasalar ve bireysel, gönüllü gayretler bu amaca hizmet edebilir. Bu yaklaşım, bireylerin dışında gelişen yapısal problemleri çözmeye odaklanan bir yaklaşımdır. Ekonomideki büyüme süreci, yoksulluk sınırını git gide yetenekleri ve motivasyonu ortalamanın altında olan kişilerin safına doğru derinleştirir fakat bu arada en düşük düzeydeki yetenek ve motivasyon seviyelerini artırmak mümkün olmalıdır. Yoksul çocuklar, yoksul olmayan çocuklarla (okul öncesi eğitimi ve tedavi edici sağlık bakımını içeren) aynı imkanlara sahip olduğunda yoksulluktan kurtulma oranı daha da yükselir. Bunda ise temelde yapısal olan problemi kişilerin potansiyelinin artırılarak çözülmesi hedeflemekte bireyci bir yaklaşımın kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Tarihsel olarak, özellikle 20. Yüzyılda benimsenen yoksullukla mücadele stratejileri incelendiğinde yoksullukla mücadelede doğrudan ve dolaylı yaklaşım olmak üzere iki yaklaşım bulunmaktadır. Bu iki yaklaşım birbirine alternatif olmayıp birbirinin tamamlayıcısı şeklinde değerlendirilmeli, yoksullukla mücadelede etkili ve

başarılı bir politika oluşturabilmek için her iki yaklaşımın da bir arada yürütülmesi gerekmektedir (Gündoğan, 2008, ss.48-51).

Dolaylı mücadele yaklaşımına göre iktisadi büyümeyi sağlamak yoksulluğun azaltılmasında en etkili yöntemlerden biridir. Bu yaklaşıma göre yoksulların gelirlerinin ve yaşam kalitelerinin artırılması ancak ekonomik büyümeyle mümkün olabilir. Bu sebeple kaynakların ekonomik büyümenin sağlanması için harcanması gerekir. Ekonomik büyümeyle yoksulluğun azaltılması hususunda gelirin dağılımında adaletin sağlanması da önemlidir. Ekonomik büyümeyle oluşturulan katma değerın bölüşülmesi ve yoksullara aktarılacak payın ne olacağı konusu da önemlidir. Bu sebeple iktisadi büyümenin sağlanmasıyla birlikte gelir dağılımında adaletin sağlanmasını temin edecek politikaların da uygulanması gerekir (Şenses, 2014, ss.217-232).

Büyümenin yoksulluğun azaltılmasında tek başına yeterli olmadığı düşüncesi ile birlikte “yoksul taraftarı büyüme” kavramı alanyazında tartışmaya açılmıştır. Yoksul taraftarı büyüme, “yoksullukta önemli bir azalma gerçekleştiren büyüme” veya “yoksullar için iyi olan büyüme” şeklinde tanımlanmaktadır (Gündoğan, 2008, s.50).

Doğrudan mücadele yaklaşımında yoksulluğun azaltılması stratejisi olarak kamu harcamaları, sosyal güvenlik sistemleri, düzenli sosyal yardım programları, mikrokredi uygulamaları ve şartlı nakit transferleri gibi uygulamalara yer verilmektedir. Bu yaklaşıma göre, eğitim seviyesi ve sağlık durumunda meydana gelen gelişmeler yoksulların istihdam edilmesini sağlayan ve gelirlerini artıracak bir etkiye sahiptir. Devletin bütçesinden eğitim ve sağlığa aktarılan payın artırılması ve toplumun eşit olarak ve adil bir biçimde yararlanmasının sağlanması ile yoksulluk azaltılabilir.

Yoksullukla mücadele etmek amacıyla doğrudan uygulanabilen tedbirler arasında yoksul bireylerin yoğun olarak kullandıkları mallara ve hizmetlere sübvansiyon sağlanması, asgari ücretlerin seviyesinin artırılması, istihdamı arttırmaya yönelik projelerin yürütülmesi, yoksul kesime hitap eden kredi programlarıyla çeşitli çocuk eğitimi ve beslenme programları ön plana çıkarılmaktadır (Şenses, 2003, s.328).

Yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşıma göre, beslenme, sağlık, eğitim ve barınma gibi temel ihtiyaçlar olmak üzere yoksulların asgari hayat standartlarıyla ilişkili hususlarda somut programlar ve politikalar uygulanması ve yoksul kesimlere yapılacak sosyal transferlere önem verilmesi gerekir. Yoksullukla mücadele edilmesi alanında

doğrudan yaklaşımın Avrupa'daki ve Türkiye'deki en somut örneği sosyal güvenlik ve genel sağlık sistemi için yapılan kamusal harcamalardır (Kaya, 2009, s.24).

Radikal reform yaklaşımında ise doğrudan ve dolaylı yaklaşımın tersine kişilere değil, yoksul bölgelerdeki hanehalklarının refah seviyelerinin artırılması hedeflenmektedir. Bu yaklaşımda yoksullara kredi, yerel düzeyde sulama, temiz içme suyu sağlanması, ulaşımın iyileştirilmesi, sağlığa ve eğitime dönük alt yapı çalışmalarında istihdam imkanları oluşturması önem arz etmektedir. Bu bağlamda örneğin GAP, bir bölgesel kalkınma projesi olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki yoksullukla mücadelede radikal bir reform kabul edilebilmektedir (Kaya, 2009, ss.24-25).

1.1.6.2.2. Liberal Yaklaşım, Marksist Yaklaşım, Neoliberal Yaklaşım

Yoksulluğa siyasi ideolojiler açısından yaklaşım tarzı olarak liberal yaklaşım, Marksist yaklaşım ve neoliberal yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan aşağıda kısaca bahsedilmektedir.

a) Liberal Yaklaşım

Liberal ekonominin kurucu isimlerinden biri olan Adam Smith, ülkeler zenginleşirken halkın içinde yoksulluğun artmasını önemli bir ekonomik ikilem olarak gündeme getirmiştir. Bunu iktisadi sistemin önemli bir aksaklığı ve sorunu olarak görmüştür. Smith bir ekonomik sistemin başarısının değerlendirilmesinde en yoksul vatandaşların durumunun hangi ölçüde iyileştirildiğini temel kriter olarak önermiştir. Burke, Bentham, ve Malthus gibi muhafazakar ekonomistler bu yaklaşımı reddetmişlerdir. Sosyalist ekonomistler ise 19. yy. kapitalizmine yönelttikleri temel eleştirilerinde bu yaklaşımdan faydalanmışlardır (Şenses, 2001, s.32).

Sosyal bir problem olarak mücadele edilen yoksulluk, 16. yy.'da Avrupa'da kapitalizmin ortaya çıkmasıyla ilişkilidir. Liberal ekonomi yaklaşımının tabanın dayatan laissez-faire (bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler) felsefesi rekabetçi etiği, "kaybetmekten kaybedenler sorumludur ve bunlara karşı toplumsal sorumluluk hayırseverlikle sınırlıdır" biçiminde yorumlamaktadır. Yoksulluk problemi bağlamında Laissez-Faire'e yönlendirilen eleştirilerden bir tanesi, bu felsefenin ekonomiyi, insanı ve yoksulları ahlaki değerlerden soyutlamış olması, insani duyguları hiçe saymasıdır (Güngör ve Özügürlü, 1997, ss.2-3).

Klasik liberaller tarafından “sosyal” sıfatı, “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” felsefesine bir müdahale olarak algılanmış, egemen sınıflar bakımından devletin, emekçilerin tarafını tutması ve sermaye birikiminin engellenmesi biçiminde anlam yüklenmiştir. Bu kapsamda liberal yazarlar “sosyal” kavramında bir anlam kayması bulunduğunu iddia etmişlerdir (Karademir, 2015, s.128). Liberal düşünürlerden Hayek (2004) ”sosyal” kavramındaki anlam kaymasını, kavramın zamanla toplumun tüm üyelerinin özgül maddi durumunu ifade etmekte olan anlamından kademe kademe uzaklaşarak vatandaşlardan birinin hakkı olanı elde etmesi anlamına gelmeye başladığını belirterek açıklamıştır. Hayek, sosyal kavramını sosyalist dünya görüşüne meyletme ve oradan da komünizme geçme eğiliminin başlangıcı biçiminde görmektedir.

Hayek’e göre, belli gruplara yönelik hizmetler söz konusu olduğunda, bunların vergileme yoluyla finanse edilmesi, ancak faydalananların elde ettiklerinin bedelini ödeyenler olmasını sağlanması koşuluyla meşru olur. Aynı biçimde adalet, her bir grubun ortak havuzdan elde ettiğinin, ona yaptığı katkıyla orantılı olmasını gerektirir (Hayek, 1995, s.28). Hayek, çalışma açısından topluma katkısı olmayan bireyler için bir harcama yapılmasının mantıksız olduğuna vurgu yapmakta, günümüzdeki “welfare” yerine “workfare” başka bir ifadeyle refah devletinin yerini, çalıştığın (katkı yaptığın) ölçüde refaktan pay alma anlamına gelen kapitalist devlet anlayışının düşünsel temelleri almıştır.

b) Marksist Yaklaşım

Sanayi devrimi sonrası kapitalizmin çok kez krizlerle yüzleşmesi sonucunda fabrikalarda işçi olarak çalışan emekçilerin sefaleti Marksist düşünce yapısının doğmasına neden olmuştur. Marksizm’e göre, yoksulluk işçilerin emeğinin karşılığı olan ücreti, katma değer içinden hakettiklerini alamamalarından ötürü oluşmaktadır. Marksizm’e göre üretim, emeğin bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır. Sermaye birikiminin kaynağı ise emeğin sömürülmesinden meydana gelen artıktır. Oysa emek asli ve tek üretim faktörü olmasına rağmen üretimin sonunda ortaya çıkan hasıladan hak ettiği payı alamaz. Bunun sonucu hak ettiği tüketimi de gerçekleştiremez, zorunlu ihtiyaçlarını ancak karşılayabilir ya da karşılayamaz. Devamlı nüfus artışı da ücretlerin daima doğal ücret seviyesinde kalarak oluşmasına sebep olmaktadır. Üretim sonucunda oluşan hasıladan işçi sınıfı, yalnızca doğal ücrete karşılık gelen kısmı alırken, bunun dışındaki kısım kapitalistlerin cebine girmektedir. Bölüşümün sürekli işçi

sınıfının aleyhine olması sebebiyle bu sınıfın sefalette ve yoksulluk içinde yaşaması kaçınılmaz olmaktadır (Öztürk, 2008, s.609).

c) Neo-Liberal

1980'li yıllarda hızlanan neo-liberal uygulamalarla beraber işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma yaşanması ile bütün vatandaşların korunmasını içeren politikalar üretilmiştir. Bu çerçevede sosyal yardımlar, yoksullukla mücadelede sosyal politikanın en önemli bileşenlerinden biri haline gelmiştir (Günel, 2009, s.15).

1.2. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA

Sosyal yardımlaşma ve sosyal dayanışma kavramları birbirlerine benzemektedir. Ancak sosyal yardım, bir statüye dayanması, kurallar bütünlüğü içerisinde yürütülmesi, sosyal yardım için özgülenmiş sistematik hedef, usul ve bütçelerin kullanılması, yardımların gelişi güzel olmaması bakımından sosyal dayanışmadan ayrışır (Aksanyar, 2015, s.56).

1.2.1. Sosyal Yardım ile İlişkili Kavramlar

Sosyal yardım kavramının karşılıklı ilişki içinde olduğu çok sayıda kavram bulunmaktadır. Bunlardan bazıları sosyal devlet, sosyal politika, sosyal güvenlik, sosyal koruma ve sosyal hizmet kavramlarıdır.

1.2.1.1. Sosyal Devlet (Refah Devleti)

Sosyal devlet, toplumda sosyal barışın ve sosyal adaletin sağlanması için, devletin sosyal ve iktisadi yaşama aktif bir biçimde katılmasını, müdahale etmesini gerekli ve meşru gören bir devlet anlayışını ifade etmektedir (Özbudun, 2010, s.135).

Sosyal devlet, sosyal güvenliği sağlamak, işsizliği önlemek, emeğiyle yaşayanları korumak ve yaşam düzeylerini yükseltmek yoluyla sosyal eşitsizlikleri gidermek fonksiyonunu yüklenmiş olan devlettir (Yılmaz, 2006, s.7). Bu iki tanımdan sosyal devletin kişilere minimum bir yaşam standardı sağlamak, sosyal güvenliği temin etmek, sosyal yardımları yapmak ve sosyal hizmetler vermek gibi işlevleri bulunduğu görülmektedir.

Sosyal politika kapsamında, bir devletin refah devleti olarak nitelendirilebilmesi için; devletin tüm vatandaşlarına sosyal güvence sağlaması ve bu güvencenin kişilerin

ve ailelerin asgari gelirini de içermelidir. Diğer taraftan devlet hastalık sigortası, yaşlılık sigortası ve işsizlik sigortası gibi hizmetler sunarak, kişilere ve hanelere sınıfsal ya da yasal olarak pozitif ayrımcılık yaparak sosyal hizmetleri en iyi standartlarda sunduğu ve kişilerin sosyal risklerle karşılaştıklarında bununla baş edebilecekleri sistemler oluşturduğu ölçüde refah devleti olarak nitelenebilir. Buna göre refah devletinin üç fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlar (Tekindal, 2018, s.337):

- a) Asgari gelir sağlamak,
- b) Sosyal güvenlik sağlamak ve
- c) Sosyal hizmetler sunmaktır.

Sosyal devlet bilhassa sosyal güvenlik sahasında ileri seviyede uygulamalara yer vermektedir. Kişilere insan onuruna yaraşacak asgari bir yaşam standardı sunarken bireyleri kimseye muhtaç etmemekte ve kişisel özgürlüklerini desteklemektedir (Özdemir, 2007, s.85).

İnsanların hayatın çeşitli risklerine karşı korunması, başka bir ifadeyle toplumu oluşturan bireylerin sosyal güvenliğinin sağlanması sosyal devlet ilkesinin bir gerekliliğidir. Anayasa'da, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sosyal bir devlet olduğu ifade edilmiş, herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu ve bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirlerin alınmasının ve teşkilat kurulmasının devletin görevleri arasında bulunduğu hükmüne yer verilmiştir. O halde yoksul ve yardıma muhtaç bireylerin sosyal güvencesinin sağlanması sosyal devlet ilkesinin gereği olarak kamusal bir görevdir (T.C. Anayasası, Madde 2).

Sosyal devlet anlayışı ve refah rejimleri değiştikçe, sosyal ve ekonomik hakların ve bu hakların en temel faydalanıcısı olan yoksulların durumu ve yoksullukla ilgili algılar da değişmektedir (Mütevellioglu 2006, s.27).

Sosyal devlet kavramı, sosyal refahı en çoklamak için devletin ekonomiye aktif olarak ve detaylı müdahalelerde bulunabilmesini öngören bir anlayışı temsil etmektedir. Bu anlayış, serbest piyasa ekonomisinin başarısızlıklarını ve yetersizliklerini azaltma amacını gütmekte ve bu amaçla yeniden düzenleme ve gelirin yeniden dağıtılması düşüncelerini de içeren, müdahaleci bir devlet yaklaşımını içermektedir (Çalcalı, 2011, s.194).

1.2.1.2. Sosyal Politika

Sosyal politika, bir bireyin temel ihtiyaçlarının, devletin düzenleyici müdahalesi ve kamu kaynakları kullanılarak karşılanmasını içermektedir (Buğra, 2006, s.43). Sosyal politika, yalnızca sosyal güvenliği değil bununla birlikte sağlık hizmetlerini, sosyal hizmetleri, eğitimi, istihdamı ve sosyal konutu da kapsamına almaktadır. Diğer bir ifadeyle, devlet, toplumun her kesimini (çocukları, gençleri, yaşlıları, engellileri, göçmenleri) korumaya ve kollamaya yönelik toplumsal faaliyetlerin tamamını içermelidir. Bu kapsamda sosyal politika, sosyal devlet oluşumunu da beraberinde getirmektedir (Tekindal, 2018, s.338).

Sosyal politika, toplumu oluşturan bireylerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yönelik faaliyetlerin bütünlüğüdür. Sosyal politika, çıkarları birbirine uymayan toplumsal sınıflar arasındaki sosyal çatışmaları önlenerek, toplumsal uyumun garanti altına alınmasını hedefleyen uygulamaları da içermektedir (Şenkal, 2007, s.26). Başka bir tanımla sosyal politika, toplumu oluşturan sosyal sınıfların, sosyal hareketleri, zıtlıkları ve mücadeleleri karşısında devleti ve dayandığı hukuki düzeni ayakta tutmaya yönelik uygulamalardır (Tuna ve Yalçıntaş, 1999, s.29).

Sosyal politikanın temel amaçları ve hedefleri; gelirin adil dağılımının, sosyal refahın, sosyal barışın, sosyal adaletin sağlanması şeklinde sıralanabilir. Sosyal politikalar, devlet tarafından veya devletin güdümünde gerçekleştirilen ve önemli sonuçlar ortaya çıkaran politiklardır. Bu politikalar; gelirin sürekliliği, gelirin bölüşümü, sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler, eğitim, barınma ve istihdam politikaları biçiminde olabilir. Ayrıca sosyal politika, kişisel ve sosyal refaha ulaşmak için devlet tarafından uygulanan ekonomi politikaları şeklinde de tanımlanabilir. Sosyal politika, kamusal sosyal harcamaları ve bunun finansmanı için uygulanan vergileme politikalarının bütününe kapsar.

Sosyal politikanın uygulama alanları sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal hizmet biçiminde sıralanmaktadır. Aşağıda açıklanacak bu kavramların bazı ortak noktaları olmakla birlikte, uygulama biçimleri bakımından farklı kapsamlara sahiptirler.

1.2.1.3. Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik kavramı, sosyal güvenlik politikalarını ve sosyal güvenlik sistemlerini kapsayacak şekilde incelemeye tabi tutulmaktadır. Sosyal güvenlik, bir seri

kamusal önlemlerle hastalık, doğum, iş kazası, işsizlik, iş göremezlik, yaşlılık, ölüm gibi sebeplerden ötürü meydana gelebilecek her çeşit ekonomik ve sosyal problemlere karşı devletin kişileri koruma altına alma çabalarıdır (Güvercin, 2004, s.89).

Diğer taraftan temel bir insani hak olan sosyal güvenlik, devletin yoksulluğu önlemek amacıyla kullanmakta olduğu en önemli araçlardan bir tanesi olup, sosyal barışın tesis edilmesini ve sosyal dışlanmanın engellenmesini sağlamaktadır. Sosyal güvenlik, güvenliği sağlamanın maliyetini toplumsal düzeyde adil paylaştırarak toplumsal dayanışmanın sağlanmasına, insanlık onuruna, sosyal eşitliğe ve sosyal adalete katkı sağlamaktadır (ILO, 2001, s.2).

Sosyal güvenlik sistemi, genelde üretken ve çalışan nüfusun ücretlerinden kesilen primlerle finanse edilmektedir. Başka bir ifade ile çalışan nüfus çalışmayan, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellileri bir şekilde finanse etmiş olmaktadır.

1.2.1.4. Sosyal Koruma

Hastalık, doğum, engellilik, yaşlılık, işsizlik, ekonomik kriz ve doğal afetler gibi insanların gelir seviyelerini veya refahını olumsuz etkileyen durumların ve kronik yoksulluğun engellenmesi, yönetilmesi ve bu durumların üstesinden gelinmesi gayretlerinde kişilerin, hanehalklarının ve sosyal grupların desteklenmesi amacıyla sağlanan imkanlar bütünüdür (Kalkınma Bakanlığı, 2012, s.11).

1.2.1.5. Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet, bireylerin hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesi için gerçekleştirilen koruyucu, önleyici, iyileştirici, rehabilite edici, değiştirici ve geliştirici özellikteki düzenli ve sistemli faaliyetleri ve programları kapsayan bir bütündür (Seyyar, 2005, s.272).

Sosyal hizmetler yoksulluk ile ilgili olarak ele alındığı zaman koruma, destekleme, bakım, sosyal yardım niteliği taşıyan hizmetler önem kazanmaktadır. Ülkemizde, sosyal hizmetler doğal olarak yoksul gruplara öncelik tanımaktadır. Ancak, sosyal hizmetlerin fonksiyonları yalnızca yoksul gruplara sağlanan hizmetlerle sınırlı olmayıp, sosyal mahrumiyet içerisinde bulunan ve kendine yetişemeyen kişilere, gruplara ve topluluklara da yönelmektedir (DPT, 2001, ss.13-14).

Sosyal hizmetlerin amacı, sosyal ve psikolojik açıdan zararlı etkileri engelleyebilmek ya da hiç değilse azaltmak ve kişilerin, grupların ve toplumların sağlıklı bir gelişim göstermesini engelleyen faktörleri ortadan kaldırmaktır. Sosyal hizmetlerin bu amaçla birlikte toplumun ve bireylerin gelişimine yardımcı olmak, toplumsal problemleri çözmek, toplumsal yapıyı korumak, sosyal refahın gelişmesine yardımcı olmak ve adil dağılımını sağlamak gibi fonksiyonları da vardır (Çılga 2002, s.67).

1.2.1.6. Sosyal Yardım

Yoksullukla mücadele için en önemli sosyal politika araçlarından bir tanesi, merkezine insanı alan, onu yoksulluk içinde bırakan çevreyi sorun alanı olarak kabul eden ve bu çevreyi insani mahrumiyetlerin oluşmadığı ideal bir ortama dönüştürmeyi hedef alan faaliyetler bütünü “sosyal yardım” olarak kabul edilmektedir (Gül, 2004, s. 349). Sosyal yardım, toplumun uç kesiminde bulunan ve dezavantajlı kesim olarak kabul edilen yoksul bireylerin toplumla bütünleşmelerini sağlamaya yönelik uygulamalar sayesinde sosyal dengenin ve adaletin sağlanmasında etkili bir yöntemdir.

Sosyal yardım, ölçülebilir yoksulluğa odaklanan, yoksulluğun önlenmesini, azaltılmasını ya da yok edilmesini birinci hedef olarak kabullenen program, politika veya kurumlardır (Barrientos, 2013, s.45). Dünya Bankası, sosyal yardımı, yoksul hanehalklarını hedef alan ve gelir testi yöntemiyle gerçekleştirilen nakdi fayda şeklinde tanımlamıştır (Ringold and Kasek, 2007, s.4). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), sosyal yardımı, vergi gelirlerinden karşılanan, minimum gereksinim standartlarına uygun, yeterli miktarda olup, yasal olarak küçük gelire sahip bireylere fayda sağlayan hizmet ve program şeklinde tanımlamaktadır (Karadoğan, 2015, s.124).

Sosyal yardım, mutlak yoksulluk içinde bulunup da zorunlu gereksinimlerini karşılayamayan ve hayatlarını asgari yaşam seviyesinde bile sürdürmekte zorlanan birey ve ailelere karşılıksız biçimde sağlanan nakit ve aynı yardımlar şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyal yardım, bir kereye özgü yapılabileceği gibi devamda edebilir. Ancak, ilke olarak bu devamın, sosyal yardımdan yararlanan kişinin ulaşması beklenen seviyeye yükselene kadar devam etmesi kabul görmektedir (DPT, 2001, s.14).

Sosyal yardım; kendi ellerinde olmayan nedenlerle yerel ölçüler kapsamında asgari düzeyde bile geçinme imkanı bulamayan bireylerin; yoksulluk araştırmalarına dayalı olarak en kısa sürede kendi kendilerine yetebilecek düzeye getirilebilmesi için

karşılıksız biçimde aynı ve nakdi sosyal destek sağlamak amacıyla yapılan kamusal faaliyetlerin tamamıdır (Çengelci,1993, s.10).

Ayrıca sosyal yardım; “yoksul kimselere parasal veya parasal olmayan (yiyecek, giyecek, yakacak gibi) biçimde gerçekleştirilen bütün yardımların genel ismidir. Sosyal yardımla herhangi bir gelir güvencesi olmayan ya da hayatını sürdürmeye yetebilecek kadar geliri olmayan ihtiyaç sahibi yoksul kişiler desteklenmekte, hayatlarını insan onuruna yakışır biçimde sürdürebilmeleri açısından katkı sağlanmaktadır (İkizoğlu, 2002, s.86).

Sosyal yardım, sosyal güvenlik sisteminin açıklarını tamamlayan bir tedbir niteliğinde olup sosyal güvenlik ağının en son bölümü görünümündedir. Başka bir deyişle, sosyal güvencenin kapsamı dışında olan ve yardıma muhtaç bulunan kişiler, sosyal yardımlar ile sosyal hukuk içerisine alınmaktadır.

Sosyal yardımların özellikleri aşağıdaki gibidir (Çengelci, 1993, s.9):

- Sosyal yardım, sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısıdır.
- Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde kullanılan temel bir yöntemdir.
- Sosyal yardım, sosyal hizmetlerin uygulanma sahasını ve hizmet şeklini oluşturmaktadır.
- Sosyal yardım karşılıksızdır. Sosyal yardımlardan yararlanan kişiler prim ödemezler, ihtiyaçların karşılıksız olarak karşılanması esastır.
- Sosyal yardımlar, yalnızca devlet tarafından yetkilendirilen resmi ve yarı resmi kuruluşlarca verildiğinde sosyal güvenlik hizmeti verilmiş olur.
- Sosyal yardımlar, maddi sosyal gelirler şeklinde verilebileceği gibi aynı yardımlar ve bakım, tedavi, rehabilitasyon ve eğitim gibi hizmetler halinde de sunulabilir.
- Sosyal yardımlar, muhtaçlıkları tespit edilerek ve kişisel ihtiyaçlar dikkate alınarak farklı seviyelerde ve şekillerde sağlanmaktadır.
- Sosyal yardımlarla kişilerin en kısa zamanda kendilerine yeterli hale gelmesini sağlamak amaçlanmaktadır.
- Kamusal-özel veya sivil-resmi bütçelerden yararlanmakla beraber, sosyal yardımın bütçelenmesinde sürdürülebilirlik, en önemli faktördür.

Sosyal yardımlar, yoksullukla mücadele politikalarının öncü ve klasik araçlarından olmakla beraber, türleri ve niteliği ile yoksullukla mücadeledeki etkinliği ve faydası tartışma konusudur. Sosyal yardımlar, niteliği açısından aktif bir sosyal politika önlemi olmayıp, yoksulluk sorununu çözmeye yönelik pasif bir önlem niteliği taşımaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2010, s.9).

Sosyal yardımların sosyal politika olarak rolü, yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik olmayıp muhtaçlık durumunu ortadan kaldırmaya yöneliktir. Sosyal yardım faaliyetleriyle yoksulların zorunlu gereksinimleri karşılanarak hayatlarını sürdürmelerine destek olmak amaçlanmaktadır. Zira yoksulların çok farklı sebeplere dayalı olarak meydana gelen ve orta ve uzun vadeli yoksullukla mücadele politikalarıyla ortadan kaldırılması mümkün olan uygulamaların sonuçlarını bekleyebilecek süreleri yoktur. Yoksulların beslenmek, barınmak, giyinmek gibi temel ihtiyaçlarının acilen karşılanması gerekmektedir. Yoksul bireylerin bunun için orta ve uzun vadeli yoksullukla mücadele politikalarının sonuçlarını beklemeye sabırları da süreleri de yoktur. Bu açıdan sosyal yardımlar, yoksul kişilere kısa vadede en büyük desteği sağlamaktadır.

Her toplumda engellilik, yaşlılık gibi nedenlerle uzun süre ya dadevamlı olarak sosyal yardıma muhtaç kişilerin bulunması sebebiyle bu kişilerin aldığı sosyal yardımlar ömürleri boyunca sürebilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2010, s.29).

1.2.2. Sosyal Yardım Türleri

Yoksulluğun çok fazla boyuta sahip olması, kompleks yapıda olması ve yoksul kişilerin ihtiyaçlarının birbirinden çok farklı olması sebebiyle yoksullukla mücadelede kullanılacak sosyal yardım türleri de farklılaşmaktadır. Sosyal yardım uygulamalarının, ülkelerin sosyal politikaları ile uyumlu ve organize olarak, hitap ettiği yoksul grubun nitelikleri göz önüne alınarak, bilimsel ve sistematik bir biçimde hazırlanması gereklidir (Boybek, 2009, s.36).

1.2.2.1. Muhafazakar Yardımlar - Seküler Yardımlar - Neoliberal Yardımlar

Muhafazakar sosyal yardımlar, geçmişten günümüze gelen bir alışkanlıkla; dini kurumlarca yapılmaktadır (Şen, 2002, s.55). Özellikle İslam dinine ve Hıristiyan dinine

ait kurumlar inançları gereğince yardımlaşmayı dini bir görev olarak uygulamaktadır. Özellikle İslamiyet'teki zekat müessesesi tamamen yoksulluğun ortadan kaldırılmasını hedefleyen sosyal bir yardımlaşma müessesesidir.

Sosyal yardımların dini kurumların hegemonyasından kurtarılarak devletin bir sorumluluğu haline geldiği yardım türüne seküler yardımlar olarak tanımlanmaktadır.

1.2.2.2. Genel Yardımlar-Kategorik Yardımlar

a) Genel Yardımlar: Yaşına, cinsiyetine, işine veya statüsüne bakmadan belirli bir gelir düzeyinin altında geliri olan tüm yoksul bireylere yapılan yardımlardır.

SYDV'lerin, yerel yönetimlerin ve diğer yardım kuruluşlarının yaptıkları sosyal yardımlar bu sınıfa girmektedir. Genelyardımlar, yoksulluk içerisindeki aile, hane veya kişilere yapılan yardımlardır (Tunç, 2013, s.64).

b) Kategorik Yardımlar: Belli bir gelirin altındaki özel gruplara verilen yardımlardır (Tekindal, 2018, s.343). Örneğin SYDV'ler tarafından eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yapılan nakit sosyal yardımlar kategorik yardım olarak sınıflandırılır.

1.2.2.3. Ayni Yardımlar - Nakdi Yardımlar

Ayni yardımlar; sosyal inceleme raporuyla müracaatçının ihtiyacına ve talebine göre kendisine verilen giyecek, yakacak, kırtasiye, tıbbi malzeme, ilaç, rehabilitasyon amaçlı protez araçları gibi mal, eşya ve malzeme şeklinde yapılan yardımları kapsar. Nakdi yardımlar, sosyal hizmet kurumları tarafından müracaat edenin ihtiyacına göre saptanarak tevdi edilen parasal yardımlardır (Ölmez, 2007, s.13).

1.2.2.4. Tazminat Karakterli Yardımlar-Koruma Karakterli Yardımlar

Sosyal yardımlar koruma amaçlı mı yapıldığı yoksa tazminat olarak mı üstlenildiği açısından aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır (Tuncay ve Ekmekçi, 2011, ss.559-572):

Tazminat karakterindeki sosyal yardımlar, ihtiyaç sahibi asker ailelerine yardım yapılması, vatan hizmetinde bulunmuş İstiklal Madalyası sahiplerine, gazilere yardım, görevleri nedeniyle yaralanan veya vefat eden bazı kamu görevlilerinin ailelerine yardım edilmesi, tazminat karakterli sınıflandırılan yardımlardır. Bu özel kişilerin devlet

ve vatan uğruna yaptıkları fedakarlıkların bir karşılığı olarak devletin tazminat niteliğinde kendilerine veya eş ve çocuklarına yaptıkları yardımlardır.

Koruma karakterli sosyal yardımlar, genel olarak yapılan yardımlar,65 yaşını aşmış ihtiyaç sahibi yaşlılara, kimsesizlere yapılan yardımlar, doğal afetlerden zarar görenlere, fakir ve muhtaç vatandaşlara yapılan yardımlar koruma karakterli sosyal yardım kategorisindedir.

1.2.2.5. Şartlı (Bağlı) Yardımlar – Şartsız Yardımlar

Şartsız sosyal yardımlar, ihtiyaç sahiplerinin herhangi bir katkısı olmadan yardımlardan faydalanabildiği yardımlardır. Bu bağlamda şartsız yardımlar, geçmişte prim ödemesi olmadan ve karşılıksız olarak yapılmaktadır. Aktif sosyal yardım politikaları bağlamında, koşullu ve belli kayıtlara ve kurallara bağlı biçimde gerçekleştirilen sosyal yardımlar ise şarta bağlı yardımlardır (Taşcı, 2007, s.69). Örneğin TOKİ yoksul konutu uygulaması şartlı bir sosyal yardımdır.

1.2.2.6. Sosyal Transferler

Uygulanan vergi ve transferler dışındaki politikalar, ekonomide değişik süreç ve mekanizmalar kapsamında bir refah dağılımı ve yoksulluk belirlemektedir. Ülkeden ülkeye değişmekle beraber, her ülkede devlet piyasada oluşan bugöstergelere ilk müdahaleyi vergiler aracılığıyla yapar. İkinci müdahaleyi ise, bu vergilerin bir kısmını ya da daha fazlasını karşılıksız gelir transferleri şeklinde kişiler arasında yeniden dağıtarak gerçekleştirir (TÜSİAD, 2000, s.21).

Transferlerin bileşenleri ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte genelde transfer bileşeni içinde sosyal amaçlı transferler vardır. Devlet gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermek için korunması gereken veya yardıma muhtaç olanlara, sosyal amaçlarla, karşılıksız olarak yardımlarda bulunur. Sosyal transfer ödemeleri adı verilen bu yardımlarla devlet, ekonomide milli gelirin daha düşük gelirli lehine yeniden dağılımına sağlar (Dinler, 2002, s.318). Sosyal transferler; emekli aylığı, yaşlılık maaşı, sosyal yardımlar, aynı yardımlar, işgücü piyasasına girebilecek bilgi ve beceriye sahip olmayan ancak çalışabilecek durumdaki bireylerin iş gücü piyasasına girmelerinin kolaylaştırılması ve iş gücü piyasasına girinceye kadar yapılan destekler şeklindedir.

1.2.2.7. Kamusal Sosyal Yardım (Sekülere Benzer)

Kamusal sosyal yardım, kendi ellerinde olmayan sebeplerle yoksulluk girdabına düşen, gelir yetersizliğinden ya da gelir yokluğundan ötürü farklı seviyelerde yardımlara muhtaç duruma gelen bireylere devletin bütçesinden yapılan ve çoğu zaman karşılıksız olarak gerçekleştirilen maddi nitelikteki destekleri içermektedir.

1.2.2.8. Düzenli Yardımlar - Süreli Yardımlar

Tablo1.6:Niteliklerine Göre Sosyal Yardım Programları

Düzenli Yardımlar (GSS Prim Desteği hariç)	Süreli Yardımlar
Şartlı eğitim yardımları	Gıda yardımları
Şartlı sağlık yardımları	Yakacak yardımları
Şartlı gebelik yardımları	Barınma yardımları
Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardımlar	Eğitim yardımları
Muhtaç asker ailelerine yönelik yardımlar	Sağlık yardımları
2020 sayılı Kanun kapsamındaki yardımlar	Engelli ihtiyaç yardımı
Evde bakım yardımı	Özel amaçlı yardımlar
Muhtaç asker çocuğu yardımı	Giyim ve diğer aile yardımları
Öksüz ve yetim yardımı	İstihdam yardımları
	Tek seferlik yardımlar
	Doğum yardımı

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, s.118.

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü niteliklerine göre sosyal yardım programlarını “düzenli yardım” ve “süreli yardım” şeklinde Tablo 1.6’da görüldüğü gibi ikili, sınıflandırmaya tabi tutmaktadır:

1.2.3. Sosyal Yardımın Avantajları ve Dezavantajları

Sosyal yardımlar yoksullukla mücadelede çok sayıda avantajı olmakla birlikte çok sayıda dezavantajıda bulunmaktadır. Aşağıda bu avantajlar ve dezavantajlar üzerinde durulmuştur.

1.2.3.1. Avantajları

Sosyal yardımların, boşlukları doldurma, tasarruf sağlama, yardım alan kişileri suçtan uzaklaştırma ve psiko-sosyal faydaları bulunmaktadır.

- **Sosyal yardımlar boşlukları tamamlayıcıdır.** Sosyal yardımlar, sosyal sigorta sistemi uygulamalarındaki boşlukları ve sosyal sigorta programlarının kapsamına girmeyen bireylerle ilgili olarak sosyal güvenlik sistemindeki boşlukları tamamlamaktadır (Çengelci, 1993, s.25).
- **Sosyal yardımlar, kaynak tasarrufu sağlanmasına fayda sağlar.** Sosyal yardımlar, kişilerin özel hallerine ve gereksinimlerine göre ayarlanabilir oldukları için kaynakların kullanılmasında tasarruf sağlarlar (Saracel, 1997, s.14).
- **Sosyal yardımların bireylere psikolojik ve sosyolojik faydaları vardır.** Sosyal yardım alan kişilerin kısa süreli bile olsa “muhtaçlık” psikolojisinden kurtulabilmeleri, kişinin psikolojik sağlığına destek olması bakımından önemlidir. Bu sebeple sosyal yardım alan kişinin kısa vadeli de olsa kendi başına yeterli olabilmesi neticesinde, yardım alan kişi üzerinde psiko-sosyal anlamda olumlu bir iz bırakmaktadır (Taşcı, 2008, s.9).
- **Sosyal yardımlar, yardım alan kişiyi suçtan uzaklaştırmaktadır.** Yaşamını sürdürmek zorunda kalan bireyler, çalışarak veya çalışmadan karşılayamadıkları zorunlu ihtiyaçlarını, ihtiyacın şiddetine göre hırsızlık, gasp, kapkaç gibi suç olan fiillerle karşılama yoluna gidebilmektedirler. Bu durumda, sosyal yardımın muhtaç durumda olan kişileri bu kötü fiillerden alıkoyma gibi hem kişisel hem de toplumsal bir faydası da vardır (Karabulut, 2011, s.21).

1.2.3.2. Dezavantajları

Sosyal yardımların, yoksullukla mücadelede etkili bir araç olmadığı tarihi açıdan bir gerçek olarak ortadadır. Sosyal yardımlar, geçici bir çözüm niteliğinde olmakla birlikte, uzun dönemde geçerliliği olmayan bir sosyal güvenlik aracıdır. İngiltere'deki yoksul kanunlarında görüldüğü üzere sosyal yardımlara sonuçları açısından bakıldığında, yoksulluğu ortadan kaldırma gibi bir fonksiyonunun olmadığı görülmüştür. Hatta bu yardımların yoksulluğu kaldırmadığı, yok etmediği; aksine, kalıcı hale getirdiği ve insanları çalışmadan kazanma alışkanlığına sevk ettiği savunularda mevcuttur (Karadoğan, 2015, s.125).

Sosyal yardımların dezavantajlı yönleri psiko-sosyal sakıncaları, yardım alan bireyin küçük düşürülmesi, tembelliğe itilmesi ve istismara açık olması durumu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal yardımların yardım alan bireyler üzerindeki psiko-sosyal etkileri, önemli bir sorundur. Sosyal yardımdan faydalanacak bireyin ihtiyaç sahibi olduğunu ispatlamak zorunda kalması ile ilişkili olarak ortaya çıkabilen ve bireyin damgalanması anlamına da gelen işlemlerin, kişi üzerinde tehlikeli negatif psikolojik etkileri bulunmaktadır (Özdemir, 2004, s.129).

Sosyal yardım uygulamaları, insanların teşhir edilerek yapılmasının insan onurunu kırıcı olduğu ve kişiliğe zarar verici biçimde yerine getirildiği konusunda eleştirilmektedir. Bu açıdan sosyal güvenlik bağlamında bir hak olan sosyal yardımların açıktan gerçekleştirilmesi, insanın en temel haklarından, kişilik haklarının ihlal edilmesi anlamına geleceği konuşulmaktadır (Karadoğan, 2015, s.126). Yardımdan faydalanacak bireyin muhtaçlığını ispatlamak zorunda kalması, yardımı kabullenirken bu muhtaçlık duygusunu hissetmesi, bu bireyler üstünde onur zedeleyici etkilere neden olabilmektedir. Sosyal yardımı kullanırken kişinin damgalanması anlamında da değerlendirilen bu hal, kişi üzerindeki psikolojik olumsuz etkisi açısından oldukça tehlikelidir (Taşcı, 2008, s.3).

Sosyal yardımların süreklilik göstermesi durumunda, yardımdan yararlanan kişileri tembelliğe sürüklemesi yönüyle eleştirilmektedir (Saracel, 1997, s.15).

Sosyal yardımların istismara açık olması, ihtiyaç sahibi olmamasına rağmen yardım alma ile ilgili olup haksız bir şekilde yardımdan yararlanmayı ifade etmektedir. Sosyal yardımlar, mükerrer yararlanma şeklinde de istismar edilebilmekte aynı bireyin farklı kurumlardan aynı konuda ayrı ayrı yardım alması ile de istismar oluşmaktadır (Taşcı, 2007, s.48).

1.2.4. Sosyal Yardım Yönetimi

Yoksulluğu engellemek ve bireylerin insani gelişim seviyelerini yükseltmek için devletin yaptığı sosyal yardımların planlanması, örgütlenmesi, yöneltmesi, eşgüdümlemesi ve denetlenmesi süreçleri sosyal yardım yönetimi olarak adlandırılmaktadır. Sosyal yardım yönetimi, yönetimin amaçlarından başlamak üzere, insan, yapı, teknoloji ve bu amaçlara faaliyetlerin eşgüdümü içerisinde ulaşılmaya

çalışılması, sosyal gereksinime ve güncel koşullara, gelişmelere uygun bir yapı, işleyiş ve davranış geliştirilmesi için girişilen çabaların tamamıdır. Devletler sosyal yardımların yönetimini yürütürken bir taraftan sosyal yardım politikalarını belirlerken bir taraftan da yönetsel ve kurumsal düzenlemeler yapmaktadır (Erkul ve Morkoç, 2012, s.68).

1.2.5. Sosyal Yardım Uygulamalarında Sosyal İnceleme ve Değerlendirme

Sosyal inceleme ve değerlendirme, sosyal hizmetler disiplinine ait önemli bir mesleki değerlendirme ve karar verme sürecidir.

Sosyal hizmetlerde inceleme ve değerlendirme süreci, müracaat eden kişinin bireysel özelliklerini, problemlerini, sebeplerini, problemlerin altında yatan olumlu olumsuz yanları, içinde olunan sosyal çevre koşullarını, yaşamsal durumunu, sosyal sistem içerisinde ilgili diğer kişilere etkilerini ayrıntılı olarak sistematik bir biçimde aydınlatılması, anlaşılması ve belirlenmesi sürecidir. Sosyal inceleme ve değerlendirme, problemlere etki eden biyopsikososyal ve ekonomik unsurların çok boyutlu olarak ve birbirleriyle ilişki dinamiklerinin de aydınlatılması ve belirlenmesi sürecidir. Sosyal inceleme ve değerlendirme süreci, müracaat edenin içinde bulunduğu yaşamsal koşulları, korunma ve bakım ihtiyaçlarını anlama, açıklama, tanımlama ve profesyonel sosyal hizmet müdahalesinin ana hatlarının ortaya konulması için önemli bir mesleki süreçtir (Özbesler, 2015, s.18-19).

1.2.6. Sosyal Yardım Sistemleri (Rejimleri)

Sosyal yardımların sosyal güvenlik sistemleri içindeki pozisyonu ve fonksiyonları, ülkelerin refah rejimlerine göre biçimlenmektedir. Farklı refah rejimlerine göre farklı sosyal yardım rejimleri oluşmakta ve bu kapsamda her sosyal yardım rejiminin içerisinde yer aldığı refah rejiminin özelliklerine uygun olarak biçimlendiği gözlenmektedir. Farklı sosyal yardım sistemleri farklı refah rejimlerinde kendilerine tanınan fonksiyon ve nitelikler itibarıyla ortaya çıkmakta; bu kapsamda da gösterdikleri nitelikler ile yeniden yapılandırma sürecinde ortaya çıkan adımlar farklılaşmaktadır (Gökbayrak, 2017, s.78).

Eardley vd. (1996) yirmi dört OECD ülkesinin sosyal yardımlarını incelemiş ve yardımların yapısını, ödenme miktarını, yardım yönetim yapısını ve benzeri başlıca özelliklerine dikkate alarak sosyal yardım sistemlerini aşağıdaki Tablo 1.7'deki şekilde bir sınıflandırmaya tabi tutmuşlardır (Eardley vd., 1996, ss.168-170).

Sosyal yardım sistemlerinin oluşturulması açısından odak noktası, sosyal yardımların farklı sebeplerle muhtaç olanlara yönelik olarak yoksulluk-yoksunluk paydasında birleşerek minimum seviyede sosyal koruma sağlanması gayreti içinde olmasıdır. Sağlanmaya çalışılan bu asgari koruma düzeyi; refah rejimlerine göre farklılaşmaktadır. Sosyal korumada asgari düzeyin tanımlanmasında kullanılan sosyal adalete dayalı asgari koruma anlayışı ile ihtiyaca dayalı asgari koruma anlayışına göre sosyal yardımların kapsamı ve koruma seviyeleri önemli ölçüde farklılaşmaktadır (Barrientos, 2016, ss.4-7)

Tablo 1.7: Sosyal Yardım Sistemleri

Sosyal Yardım Sistemi	Özellikleri	Örnek Ülkeler
Seçici yardım rejimleri	Birçok programın kategorik ve ihtiyaçların tespit edilmesine dayalı olduğu göreceli olarak cömert, hak tabanlı ve ulusal olarak düzenlenmiş sosyal yardım sistemleridir.	Avustralya, Yeni Zelanda.
Kamu yardımı devleti	Geniş ölçüde kategorik yardımlardan oluşan, damgalayıcı, güçlü çalışma güdüleyicilerine sahip ve cömert olmayan sosyal yardım sistemidir.	ABD
Entegre güvenlik ağlarına sahip refah devletleri	Sosyal yardımların ulusal düzeyde, hak tabanlı kurumsallaştığı ve cömert olduğu sistemlerdir.	İngiltere, Kanada, İrlanda, Almanya.
İkili sosyal yardım rejimi	Kategorik programların yaygın olmakla beraber muhtaç herkes için son çare olarak genel bir güvence sistemi sunan sistemlerdir.	Fransa, Belçika, Almanya, Benelüks ülkeleri.
Gelişmemiş sosyal yardım rejimi		Güney Avrupa Ülkeleri ve Türkiye.
Artıksal sosyal yardım rejimi	Genel nitelikli ve görel olarak cömert ancak gelişmiş sosyal güvenlik sistemleri içinde marjinal bir role sahip sosyal yardım sistemleridir.	Hollanda ve Norveç hariç İskandinav ülkeleri
Yerleşmiş ve Takdire dayalı sistemler	Yerel yöneticilerin karar verdiği, ortalamanın üzerinde bir cömertliğe sahip olmakla birlikte faydalanan kişi sayısının sınırlı kaldığı sistemlerdir.	Norveç, Avusturya, İsviçre.
Merkezi fakat yerel düzeyde inisiyatif sağlayan sosyal yardım rejimi:	Merkezi olmakla beraber yönetim ve yardımlardan faydalananların yerel otoritelerin takdirine bağlı olarak belirlendiği sistemlerdir.	Japonya.

Kaynak: Gough, vd. (1997), “Social Assistance in OECD Countries”, Journal of European Social Policy, 7(1): 35-37.

1.2.6.1. Seçici Refah Sistemleri

Sosyal sorunların karşılanması, işgücü piyasasından ayrılmanın tazmin edilmesi ağırlıkta olan ülkelerdeki refah rejimlerinde uygulanan, tazmin edici stratejilerin ön plana çıktığı, Bismark rejimi olarak da adlandırılan, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkelerde uygulanan kurumsallaşmış refah sistemidir (Tunç, 2013, s.61).

1.2.6.2. Kamu Yardımı Devleti Sistemi

Yoksullukla mücadele tartışmalarının merkezine kişisel özgürlük, hakkaniyet, fırsat eşitliği ve karşılıklı sorumluluk ilkelerini yerleştiren ABD, temelleri 1930’larda atılan, asgari bir yaşam standardını talep etme hakkını herkese garanti eden sosyal refah devleti anlayışı yerine, yoksullara yardımlar karşılığında aile ve kişisel sorumluluğu alma ve çalışma koşulu getiren çalışma refahı anlayışını uygulamaya koymuştur. Bu uygulama “üçüncü yol” olarak da adlandırılmaktadır. ABD’de yoksulluk yardımlarından faydalanmak, artık bilhassa tek ebeveynli yoksul aileler için bir hak olmaktan çıkmıştır. Bu sistemde sosyal güvenlikten mahrum ve hak etmeyen olarak nitelendirilen yoksullar ve çalışma refahı dönemiyle birlikte hak etmeyenler grubuna dahil edilen çocuklu anneler, bundan sonra piyasada çalışarak kendilerine yeterli bir hayat sürmeye zorlanmaktadır. Eğer yeniden yoksulluğa düşerlerse, sığınabilecekleri sosyal devletçe garanti edilen refah hakkı ve güvencesi de yoktur (Gül, 2007, s.210).

1.2.6.3. Entegre Güvenlik Ağına Dayalı Refah Devletleri Sistemi

Bu sistemi uygulayan ülkelerde yoksullara sağlanan gelir desteği sosyal sigorta düzeyinde veya altında geniş bir güvence ağı sunan büyük, ulusal ve genel bir program var olup, gereksinim ve faydalanabilme konuları ile nüfusun büyük bir kısmını kapsayan sınıflandırılmış yardım programları mevcuttur. Bu sistemin uygulandığı ülkelerde konut yardımı da dahil edildiğinde, yardım miktarı OECD ortalamasının üzerine çıkmaktadır. Yardım alma hakkı, göreceli olarak iyice kökleşmiştir ve muhtaç

tespiti, Aile Kredisi yolu ile çocuklu kişilere çalışma teşviki vererek ciddi esneklikler gösterir.

Sosyal yardımların coğrafi olarak eşit olarak, kanunla saptanmış, haklar bazında tanımlanmış, yaygın ve ortalama cömertliğe sahip bir sistemdir. İngiltere, Kanada, İrlanda, Almanya gibi ülkelerden oluşan bu grup, karışık ama yeterli sayıda ortak özellikle bir araya gelmiştir (Kaya, 2009, s.97).

1.2.6.4. İkili Sosyal Yardımlar Sistemi

Belirlenmiş muhtaç grupları için kategorik sosyal yardım programlarının sunulduğu ve bunların genel bir güvence ağı sağlayan daha yeni programlarla desteklendiği sosyal yardım sistemidir. Yerel yönetimlerin takdir yetkisi halen bulunmaktadır, ancak bu yetki ulusal ve düzenleyici bir çatı altında yer almaktadır. Kazançların göz ardı edilmesi gibi kaynak tespiti süreçleri de kısmi olarak esnektir. Bu sistemde sosyal yardımların cömertlik düzeyi ülkeden ülkeye değişmektedir. Diğer taraftan toplumsal bütünleşmeye yardım etmesi bakımından çalışma ya da eğitim alma koşulları da sistemin bir parçası olarak ülkeler tarafından kullanılmaktadır (Kaya, 2009, s.98). Fransa, Belçika, Almanya ve Benelüks ülkelerinde bu sosyal yardım sistemi uygulanmaktadır.

1.2.6.5. Gelişmemiş (Az Gelişmiş) Sosyal Yardım Sistemi

Bir açıdan artıkcı rejime yakın olan, herkes için iş bulmak ve iş gücü piyasasına girebilmenin esas olduğu, ancak aynı zamanda, Anglosakson ülkelerde bulunmayan geleneksel yardım hizmetleri (dini yapılar gibi) ve aile dayanışmasının bulunduğu, işgücü piyasasının tarım ağırlıklı, sosyal güvenlik uygulamasının yetersiz olduğu ülkelerde uygulanan refah politikalarını içeren yardım sistemidir (Tunç, 2013, s.62).

Bu sistemde muhtaçların tespiti çok sıkı kurallara bağlı değildir, Türkiye dışındaki ülkelerde yükümlülükler çekirdek ailenin ötesine geçmemektedir. Para yardımı, sosyal hizmet ve diğer hizmetlerle birleştirilme eğilimindedir. Yardım tutarları ve miktarları genellikle çok düşüktür, bazı gruplar ve bölgeler için yok denecek kadar azdır. Beş güney ülkesi olan İspanya, Portekiz, İtalya, Yunanistan ve Türkiye bu sistem grubundaki ülkeler olup; bütünleşmiş ulusal bir gelir güvencesi ağının olmayışının, yalnızca bu ülkelere has olmadığı açıktır. Kuzey ve Alp ülkeleri için bu durum

geçerlidir. Fakat güney ülkelerinin tersine bütün ülkelerde tam istihdam, refah devletinin ondan ayrı düşünülemez bir özelliğidir (Kaya, 2009, s.98).

1.2.6.6. Artıksal Sosyal Yardım Sistemi

Refah devletinin işveren veya tazmin edici rolü olmadığı anlayışından hareketle, devletin, kişileri işgücü piyasasına girebilmeleri için eğitim, özendirme ve nitelik geliştirme gibi faaliyetlerle desteklediği bu uygulamaları da bir sorumluluk ve zorunluluk olarak gördüğü, sosyal hakların yaygın bir biçimde kurumsallaşmadığı ve uygulanmadığı ülkelerdeki sosyal yardım sistemleridir (Tunç, 2013, s.62). Hollanda ve Norveç hariç İskandinav ülkelerinde bu yardım sistemi uygulanmaktadır.

1.2.6.7. Yerelleşmiş ve Takdire Dayalı Sistemler

Bu yardımlar, sosyal hizmet ve geniş akrabalık yükümlülüklerine bağlı yerelleşmiş, düzensiz destekleri içermektedir. Ancak, yardım miktarları ortalamanın üzerindedir. Örneğin İsviçre seçilen kanton ve topluluklara göre OECD ülkeleri arasında en cömert yardım miktarını sunmaktadır. Buna rağmen, çok az sayıda birey sosyal yardım talep etmektedir. Bu durum, kısmen erkekler için istihdam sağlanmış olmasına, kısmen de yerel refah çalışanlarının müdahalelerinin ciddi anlamdaki etkisine bağlıdır (Kaya, 2009, s.99). Avusturya ve İsviçre'nin olduğu bu grupta kuzey Avrupa güney Avrupa ülkelerinde uygulanan sosyal yardım sistemlerinin özellikleri görülmektedir.

1.2.6.8. Merkezi Fakat Yerel Düzeyde İniyatif Sağlayan Sosyal Yardım Sistemi

Bu sistemde sosyal yardımlar merkezi olmakla beraber sosyal yardım yönetiminin ve yardımlardan faydalananların yerel otoritelerin takdirine bağlı biçimde belirlendiği sistemlerdir. Bu sistemin belirgin olarak uygulandığı ülke Japonya'dır. Japon yerel yönetimlerinin, finansmanının %25'in den sorumlu oldukları sosyal yardım uygulamalarını daha verimli hale getirmek için sundukları öneri, iş bulamasa dahi sosyal yardım alan herkesin "gönüllü" olarak kamusal işlerde çalıştırılması yönündedir. Örneğin uygun olmayan yerlere park edilmiş bisikletlerin kaldırılması ve bu gönüllü çalışmaların bir iş bulana kadar devam ettirilmesi gerekmektedir. Bu öneri, muhtaç

kişinin çalışma kültürünü kaybetmemesini sağlama düşüncesine dayanmaktadır (Yılmaz vd., 2019, s.113).

1.2.7. Sosyal Yardımlarla İlgili Uluslararası Düzenlemeler

Çok sayıda uluslararası düzenlemede yoksulluk ve yoksullukla mücadeleye yer verilmiştir. Bu düzenlemelerden bazıları, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, Philadelphia Bildirgesi, Avrupa Sosyal Şartı ve Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi 'dir.

1.2.7.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)

Bir başlangıç ve 30 maddeden oluşan İHEB'de yer alan haklar ve özgürlükler iki sınıfta toplanmaktadır. İlk sınıf, 3-21. maddeleri içermekte ve geleneksel haklardan oluşan hakları ve özgürlükleri kapsamaktadır. İkinci sınıfsa, 22-27. maddeleri içermekte ve ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan oluşmaktadır (Gemalmaz, 2001, s.320).

İHEB, BM üyesi devletler tarafından ortaya sürülen en kapsamlı insan hakları belgesi olarak insan haklarının uluslararası düzeyde korunmasının ileri bir adımı kabul edilecek bir standart oluşturmakta ve genel olarak devletlerin insan hakları konusundaki eğilimlerini ortaya koymakta ve her geçen gün bu husustaki uluslararası teamüllerin oluşmasında büyük katkısı olan yol gösterici bir belge niteliği taşımaktadır (Döner, 2003, s.39).

1.2.7.2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi

"BM İnsan Hakları Konseyi, BM İnsan haklarının korunması düzenlemelerini güçlü hale getirmek, kişisel, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel tüm insan haklarının etkin bir şekilde kullanılmasının sağlanması amacıyla, BM Genel Kurulu'nun yardımcı organlarından biri olarak BM Genel Kurulu'nun 15 Mart 2006 tarih ve 60/251 sayılı kararıyla kurulmuştur. İnsan Hakları Konseyi'nin vazifesi, evrensel olarak insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı ve onların korunmasını sağlamak; ağır ve sistematik insan hakları ihlalleri ile ilgilenmek; insan hakları eğitimini geliştirmek; insan hakları ile ilgili alanlarda uluslararası hukukun gelişmesi için Genel Kurul'a tavsiyelerde bulunmak; insan haklarının tam olarak uygulanmasıyla ilgili devletlerin sorumluluklarının yerine getirilmesini geliştirmek; insan haklarıyla ilgili olarak hükümetler, bölgesel teşkilatlar ve ulusal insan hakları kurumlarıyla ve STK'lar ile

yakın ilişki içinde çalışmak ve Genel Kurul'a her yıl rapor vermektir" (Kalabalık, 2009, ss.389-390).

1.2.7.3. Filadelfiya Bildirgesi

Philadelphia'da 26. toplantısını gerçekleştiren ILO Genel Konferansı, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün amaçları ve hedefleri ve üyelerinin siyasetlerinden esinlenmiş ilkeler ile ilgili bu Bildirgeyi 10. Mayıs 1944 Mayıs tarihinde kabul etmiştir. (https://www.ilol.org/ankara/about-us/WCMS_412361/lang--tr/index.htm). Konferans, örgütün dayandığı temel ilkelere emekle ilgili olmakla birlikte çalışan yoksulluğunu hedef alarak "yoksulluk, bulunduğu yerlerde, herkesin refahına yönelik bir tehlike oluşturur" şeklinde bir prensibi benimsemiştir.

1.2.7.4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)

AİHS'nin tam adı "İnsan Hakları ve Temel Hürriyetlerin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi"dir. AİHS, insan haklarının uluslararası seviyede korunmasına yönelik mekanizmalar öngören ilk sözleşmedir. Sözleşmenin bu yönüyle insan hakları, uluslararası hukuk düzeninde gerçek anlamda hak olma özelliğini ilk defa AİHS ile kazanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Avrupa Konseyi'nin kurulmasından hemen sonra 4 Kasım 1950'de aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 15 ülke tarafından Roma'da imzalanmıştır(Çağiran, 2011, s.185).

1.2.7.5. Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ)

Avrupa Sosyal Şartı, 18 Ekim 1961 tarihinde Torino'da imzalanmış ve 26 şubat 1965 tarihinde uygulamaya girmiştir. Türkiye, şartı, 16 Haziran 1989 tarih ve 3581 Sayılı Uygun Bulma Kanunu ve 7 Ağustos 1989 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile onaylamış, onay belgesini 24 Kasım 1989 tarihinde AK Genel Sekreterliği'ne depo etmiş ve şarta taraf olmuştur. Türkiye Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartını, 6 Ekim 2004 tarihinde imzalamış ve 27 Eylül 2006 tarih ve 5547 sayılı kanun ile onaylamıştır (Döner, 2003, s.96).

ASŞ, adil ücretlendirme, işçi ayrımcılığı yapılmaması, sendikal hakların korunması, çocuk işçi çalıştırılmaması gibi çalışma şartlarına yönelik korumalar ile aile hakları, sosyal güvenlik, yaşlı hakları ve göçmen hakları gibi sosyal hakları içermektedir. Ek protokollerle birlikte ASŞ, "istihdam koşullarını ilgilendirenler" ve

“sosyal dayanışmayı ilgilendirenler” olmak üzere iki sınıfa ayrılan temel hakları teminat altına almaktadır. İstihdamı ilgilendiren haklar arasında; çalışma hakkı, mesleki rehberlik ve yetiştirme hakkı, zorunlu çalıştırmanın yasaklanması, istihdam farkı gözetilmemesi, toplu anlaşma hakkı, sendikal haklar ve eşit değerde iş için kadın ve erkeğe eşit ücret hakkı bulunmaktadır. Sosyal dayanışma hakları arasında ise, sağlık sigortası ve sosyal güvenlik hakları yer almaktadır (Akgün, 2006, s.276).

1.2.7.6. Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi

BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarihli ve 2200 A (XXI) sayılı Kararıyla kabul edilmiş ve imzaya, onaya ve katılmaya açılmış, 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Sözleşmenin 9. Maddesinde “sosyal güvenlik hakkı” düzenlenmiştir. “Bu Sözleşmeye taraf olan devletler, herkese sosyal güvenlik hakkını tanırlar. Bu hak, sosyal sigorta haklarını da içermektedir.”

Sözleşmenin 11. Maddesi ile “yaşama standardı hakkı” düzenlenmiştir. Bu maddeye göre;

1. Bu sözleşmeye taraf olan devletler, herkese, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma imkanı sağlar. Bu standart, yeterli beslenmeyi, giyinmeyi, barınmayı ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de içermektedir. Taraf devletler bu hakkın gerçekleştirilmesini sağlamak üzere, kendi serbest iradelerine dayalı olarak uluslararası işbirliğinin esas olduğunu kabul ederek, uygun tedbirleri almalıdırlar.
2. Bu sözleşmeye taraf olan devletler, açlıktan kurtulmanın herkes için temel bir hak olduğunu kabul ederek, kendi başlarına ve uluslararası işbirliği yoluyla, özel programlar da dahil, aşağıdakiler için gerekli olan tedbirleri alır:

a) Teknik ve bilimsel bilginin tam olarak kullanılarak, beslenme prensipleri ile ilgili bilgileri duyurarak ve doğal kaynakların etkili bir biçimde geliştirilmesini ve kullanımını sağlayacak bir yolla tarım sistemlerini ilerleterek veya reform yaparak, üretme, üretilenleri saklama ve dağıtma yöntemlerinin geliştirilmesi,

b) Yeryüzündeki besin kaynaklarının ihtiyaçlara göre eşit dağıtılmasını sağlamak için, gıda ihraç eden ve gıda ithal eden ülkelerin sorunlarını dikkate alan tedbirler geliştirmek

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIM SİSTEMİ

2.1. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK PROFİLİ

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk, önemli bir sorun olup çok boyutlu bir olgudur (Taş ve Özcan, 2012, s.427). Gelişmekte olan ülkelerde düşük ekonomik büyüme seviyeleri yeterli istihdamı oluşturamadığından yoksulluk oldukça yüksek seviyelerde seyretmektedir (Ersöz, 2007, s.7-8).

1980 yılından sonra Türkiye'de, önemli bir yapısal, siyasal ve ekonomik dönüşüm süreci başlamıştır. 24 Ocak 1980'de uygulanmaya başlanan yeni ekonomi programıyla ekonomik ve sosyal yapıda köklü değişimler yaşanmıştır. 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin arkasından ekonomi küçülmüş, işsizlik artmıştır. Neo-liberal politikaların uygulanması ve ekonomik krizlerin de etkisiyle ülkede gelir dağılımı bozulmuş, yoksulluk daha belirgin olmaya başlamıştır. Türkiye, gelirin göreceli olarak eşit dağıldığı bir ülke olmaktan çok, zenginle yoksullar arasındaki farkların aşırı açıldığı bir ülke haline gelmiştir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s.68). 1990'lı yıllarda ülke içinde yaşanan zorunlu göçlerle, yoksulluk şehirlerde görünür bir hal almış ve 1990'ların ikinci yarısından itibaren yoksulluk ve yoksullukla ilgili araştırmalar gündemde olmaya başlamıştır (Haspolatlı, 2014, s.6).

Türkiye'de uygulanmakta olan ekonomik ve sosyal politikaların etkinsizliği, yoksulluk problemini giderek artırmakta ve gecekondularda yaşayan hanehalkları ve toplumun bütünü bu olumsuz şartlardan etkilenmektedir.

2.1.1. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksulluk Oranları

Türkiye'de yapılan yoksulluk sınırı ve yoksul oranını saptamaya dair araştırmalarda, veri kaynağı olarak TÜİK tarafından hazırlanan "Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketleri" kullanılmaktadır (Erdoğan, 2002, s.178). 2002 yılında gerçekleştirilen "Hanehalkı Bütçe Anketi" ile birlikte Türkiye'de yoksulluk sınırı ve yoksulluk oranı ilk defa resmi olarak açıklanmıştır. TÜİK'in hazırladığı verilerde, yalnızca satın alma gücü paritesine göre kişi başı dolar cinsinden yoksulluk oranları tahmini yapılmaktadır.

Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan mutlak yoksulluk sınırları, satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 dolar, 2,15 dolar ve 4,3 dolar değerleri olarak alınmaktadır. Bu rakamlar gıda yoksulluğu için bir gösterge olup, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, ifade edilen bu tutarların altında kalan bireyler yoksul olarak tanımlanmaktadır.

TÜİK tarafından 2002 yılından beri, istatistik açıklama revizesi yapıncaya kadar hanehalkı bütçe anketi verilerine göre gıda yoksulluk oranı, gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı, 1 dolar, 2.15 dolar ve 4.3 dolar olarak tanımlanan yoksulluk sınırları ile harcaması bu sınırların altında kalan yoksul nüfus oranları hesaplanmış ve yoksulların temel niteliklerine (cinsiyet, eğitim durumu, çalışma durumu gibi) ilişkin bilgiler verilmiştir.

TÜİK, 16 Mart 2012 tarihli basın bülteninde, harcamaya dayalı mutlak yoksulluk göstergelerinin, ülkemizin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koyacak ve uluslararası karşılaştırmaları mümkün kılacak biçimde revize etmek üzere çalışmalara başladığını kamuoyuna duyurmuştur. Çalışmalar sonuçlanıncaya kadar, uluslararası karşılaştırmalarda önem taşıyan satın alma gücü paritesine göre kişi başı dolar cinsinden yoksulluk oranlarını açıklanmasına devam edileceğini belirtmiştir. Bu kapsamda 2006 yılından itibaren 1 Doların altı istatistikler ve 2012 yılında itibaren ise gıda yoksulluğu (açlık) istatistiği, yoksulluk (gıda+gıda dışı) ve harcama esaslı göreceli yoksulluk yayınlanmamaktadır. 2015 yılından itibaren metodoloji tamamen değiştirilmiş olup 2.15 ve 4.30 dolar sınır altı istatistiklerde yayınlanmamaktadır (Yavuzkanat, 2013, s.31).

Aşağıda Gıda yoksulluğunu temsil eden kişi başına günlük 1 Doların altı, kişi başına 2.15 Doların altı, kişi başına 4.3 Doların altı ve harcama esaslı göreceli yoksulluğa ilişkin istatistikler ve yorumlar yayımlandıkları süre dahilinde gösterilmiştir.

2.1.1.1. Kişi Başı Günlük 1 \$'ın Altı

Dünya Bankası tarafından az gelişmiş ülkelerde yoksulluk sınırını belirtmek üzere kullanılan günlük 1 dolar minimum gelir standardına göre ülkemizde gerek kırsal sahada gerekse kentsel alanda bu standardın altında kalan yoksul bulunmamaktadır. Türkiye'de 2005 yılından sonra kişi başı günlük harcaması 1 doların altında kalan fert bulunmamakta olup bu oran artık hesaplanmamaktadır.

2.1.1.2. Kişi Başı Günlük 2,15 \$'ın Altı

Tablo 2.1'de görüldüğü üzere, kırsal sahalardaki yoksulluk problemi, kentsel alanlara göre daha yoğun seyretmektedir. Gıda yoksulluğu ile ilgili bu veriler kırsal alanda yoksulluk açısından dezavantajı ortaya koymaktadır. Gıda yoksulluğu (açlık) 2002-2015 arası dönemde hem kırsalda kem de kentte mutlak olarak azalma seyrinde sürmektedir. Buna rağmen kırsaldaki gıda yoksulluğu oranı sürekli biçimde kentteki gıda yoksulluğundan daha fazla seyretmektedir.

Tablo 2.1: Yoksulluk Sınır Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (2.15 Dolar Altı)

		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
TÜRKİYE															
Kişi	başına	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03	0,06
2,15	Doların														
Altı															
KENT															
Kişi	başına	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02	0,02		
2,15	Doların														
Altı															
KIR															
Kişi	başına	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14	0,13		
2,15	Doların														
Altı															

Kaynak: TÜİK, 2014.

(1 Doların Satınalma Gücü Paritesi (SGP) üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değeri kullanılmıştır.)

2.1.1.3. Kişi Başı Günlük 4,3 \$'ın Altı

Chen ve Ravallion'un (1985) ileri sürdüğü ve 1993 yılında satın alma paritesine göre revize ettikleri günlük 1dolar, daha net bir ifade ile aylık 31dolar ve günlük 1,02 dolar yoksulluk alt sınırı (satın alma paritesine göre düzeltilmiş tutarı 1,08 dolar), aşırı yoksulluğu tanımlamak için kullanılmaktadır. Orta düzey gelir grubundaki ülkeler

günde 1,08 dolarlık yoksulluk sınırının yerine, bu tutarın 2 veya 4 katının yoksulluk sınırı olarak kabul edilmesidaha anlamlı olacaktır (Chen ve Ravallion; 2004, s.147).

Türkiye'nin de içinde olduğu Doğu Avrupa ülkeleri için kabul edilen günlük açlık sınırı standartı 4,3 dolardır. 4,3 dolarlık gelir standardına göre, 2002 yılı itibariyle, %24.62 olan kentsel alandaki yoksul oranı, hızlı biriyileşme seyri sonrasında 2013 yılında %0.64'e düşmüştür. Kırsal alanda ise 2002 yılında %38.82 olan yoksulluk oranının 2013 yılına gelindiğinde %5.13'e düştüğü gözlemlenmektedir. Kırsal yoksulluk oranı, en iyi göstergelerin olduğu 2013 yılı itibariyle, kenttekenden 8 kat daha fazladır. Ayrıca kırsal alanlarda yoksulluktaki azalma eğilimi, kentsel alanlarda gözlenen iyileşmenin hızıyla karşılaştırıldığında çok gerilerde kalmaktadır.

Tablo 2.2: Yoksulluk Sınır Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (4,3 Dolar Altı)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
TÜRKİYE														
Kişi başına 4,3 Doların Altı	30,30	23,75	2089	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62	1,58
KENT														
Kişi başına 4,3 Doların Altı	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60	0,64		
KIR														
Kişi başına 4,3 Doların Altı	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88	5,13		

Kaynak: TÜİK, 2014.

(1 Doların SGP üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değeri kullanılmıştır.)

2.1.2. Harcama Esaslı Görelî Yoksulluk

TÜİK yoksulluk hesaplamalarında, görelî yoksulluk sınırı, hanehalkı bütçe anketi verilerine göre eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si olarak tanımlanmaktadır. Görelî yoksulluk oranı ise, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, görelî yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmaktadır. Gelire bağılı yoksulluk sınırı ise, eş

değer fert başına medyan gelirin belirli bir oranı (%60 veya %40'ı gibi) kullanılarak oluşturulmaktadır. TÜİK, bireysel eşdeğer medyan gelirin %50'sini yoksulluk sınırı olarak kullanmaktadır (TÜİK,2008).

Harcama Esaslı Görelî Yoksulluk ve gıda ve gıda dışı harcamaların dikkate alındığı yoksulluk göstergelerine bakıldığında ise kırsal alan aleyhine olan tablo daha da kötümser hale gelmektedir. Tablo 2.3.'e bakıldığında 2010-2019 arasını kapsayan dönemde görelî yoksul oranı Türkiye çapında % 16,9'dan % 14,4'e düştüğü görülmektedir. Oranın Türkiye genelinde 2016 yılına kadar düşme seyrinde olduğu görülmekle birlikte, 2016-2019 yılları arasında %13,5 ile % 14,4 arasında sıkıştığı bir kısır döngüye girildiği ve son 5 yılda bu bantta seyrettiği gözlemlenmektedir.

Görelî yoksulluğun en düşük seyrettiği bölge TR4 Doğu Marmara bölgesi olduğu görülmektedir. 2010-2019 yılları arasında TR4 Doğu Marmara bölgesinin görelî yoksulluk oranı istikrarlı bir biçimde düşük seyretmektedir.

Görelî yoksulluğun en yüksek seyrettiği bölge TR2 Batı Marmara bölgesi olduğu görülmektedir. 2010-2019 yılları arasında TR2 Batı Marmara bölgesinin görelî yoksulluk oranı istikrarlı bir biçimde yüksek seyretmektedir.

2019 yılında görelî yoksulluk oranı en düşük bölge %8,4 ile TR4 Doğu Marmara olurken, görelî yoksulluk oranının en düşük olduğu bölge ise %13,3 ile TR6 Akdeniz Bölgesi olmuştur.

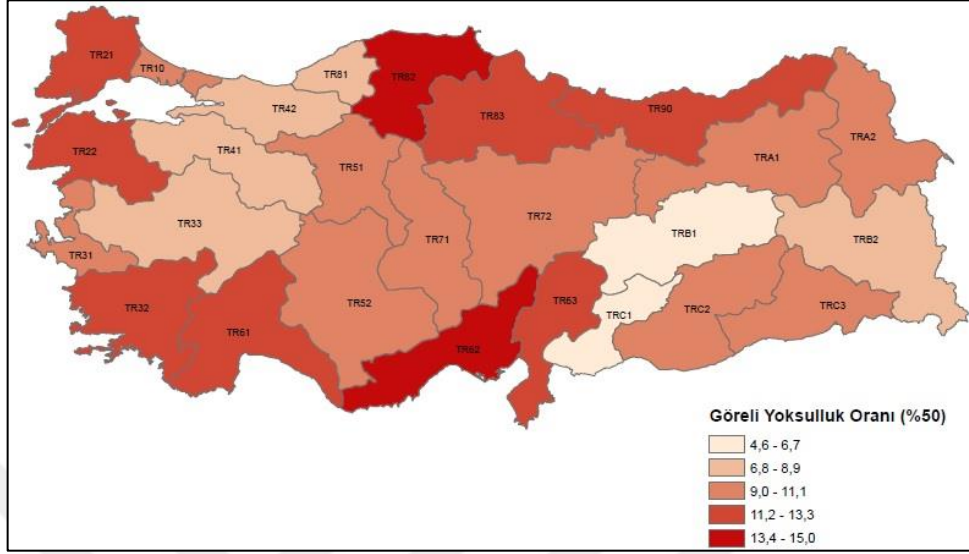
Tablo 2.3: Medyan Gelirin Yüzde 50'si Temelinde Göreli Yoksulluk Oranı (%) (İBBS 1. Düzey, 2010-2019)

Anket Yılı	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Referans Yılı	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TR Türkiye	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4
TR1 İstanbul	11,5	11,7	9,6	8,6	10,5	11,1	10,2	10,0	12,7	11,0
TR2 Batı Marmara	14,6	11,6	13,0	10,6	10,8	12,8	11,9	13,1	12,6	12,9
TR3 Ege	12,1	11,9	11,6	11,1	10,6	10,9	9,9	8,2	10,5	10,5
TR4 Doğu Marmara	9,9	9,0	10,8	9,1	7,9	9,9	9,2	7,4	9,5	8,4
TR5 Batı Anadolu	14,5	13,7	12,9	11,1	11,6	11,5	11,1	10,8	11,4	10,8
TR6 Akdeniz	12,6	12,4	13,7	11,2	14,5	13,4	15,1	13,0	11,8	13,3
TR7 Orta Anadolu	12,2	13,3	12,4	10,6	10,0	10,1	10,3	8,9	10,8	9,9
TR8 Batı Karadeniz	14,4	13,8	12,0	11,1	10,5	11,6	9,6	10,6	10,6	11,3
TR9 Doğu Karadeniz	13,4	10,7	11,1	9,0	10,5	9,1	7,8	7,5	8,9	11,4
TRA Kuzeydoğu Anadolu	15,3	14,7	13,2	11,8	13,0	14,5	12,7	10,2	11,1	11,9
TRB Ortadoğu Anadolu	11,5	13,2	13,4	12,5	11,6	8,3	12,1	9,5	13,6	10,8
TRC Güneydoğu Anadolu	11,5	15,1	12,8	11,9	10,0	14,5	11,5	10,1	10,9	11,1

Kaynak: TÜİK, 2019.

Görelî yoksulluk oranı en düşük alt bölge TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) bölgesi olmuştur. Her İBBS 2. Düzey bölgesi için eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin yüzde 50'si temelinde hesaplanan yoksulluk sınırına göre, gelire dayalı görelî yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölgeler; %15,0 ile TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop), %14,0 ile TR62 (Adana, Mersin) ve %13,3 ile TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) olmuştur. Görelî yoksulluk oranı en düşük olan İBBS 2. Düzey bölgeleri ise %4,6 ile TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), %5,8 ile

TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) ve %8,0 ile TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) biçiminde saptanmıştır.

Harita 2.1: Medyan Gelirin Yüzde 50'si Temelinde Görelî Yoksulluk Oranı (%) (İBBS 2. Düzey, 2019)

Kaynak: TÜİK, 2019.

2.1.3. Hane Halkı Büyüklüklerine Göre Açlık ve Yoksulluk Sınırları

TÜİK, gelir hesaplamalarında, hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı gelirleri ve hanehalkı kompozisyonu dikkate alınarak, bir önceki yıl değerleri referans kabul edilerek eşdeğer hanehalkı kullanılabilir kişi başına gelire dönüştürmektedir.

Tablo2.4: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Ve Hanehalkı Tipine Göre Yoksul Sayıları Ve Yoksulluk Oranı, 2006-2019

Hanehalkı tipi	%50			%60		
	Yoksulluk sınırı (TL)	Yoksul sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk oranı (%)	Yoksulluk sınırı (TL)	Yoksul sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk oranı (%)
2010						
Toplam	3 714	12 025	16,9	4 457	16 963	23,8
Tek kişilik hanehalkı	3 714	103	7,0	4 457	147	10,1
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	3 714	7 975	15,1	4 457	11 396	21,6
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	3 714	260	4,4	4 457	416	7,0
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	3 714	7 208	16,6	4 457	10 251	23,6
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	3 714	507	15,0	4 457	729	21,6
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	3 714	3 882	23,9	4 457	5 320	32,8
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	3 714	65	8,1	4 457	100	12,3
2011						
Toplam	4 069	11 670	16,1	4 883	16 569	22,9
Tek kişilik hanehalkı	4 069	103	6,7	4 883	162	10,5
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	4 069	7 560	14,1	4 883	10 991	20,5
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	4 069	291	5,0	4 883	429	7,3
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	4 069	6 772	15,3	4 883	9 887	22,3
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	4 069	497	14,8	4 883	675	20,0
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	4 069	3 944	23,8	4 883	5 348	32,3
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	4 069	62	8,4	4 883	68	9,1
2012						
Toplam	4 515	11 998	16,3	5 418	16 741	22,7
Tek kişilik hanehalkı	4 515	167	9,6	5 418	234	13,4
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	4 515	7 958	14,6	5 418	11 139	20,4
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	4 515	337	5,3	5 418	459	7,2
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	4 515	7 109	15,9	5 418	10 039	22,5
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	4 515	513	14,5	5 418	641	18,1
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	4 515	3 787	23,0	5 418	5 239	31,8
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	4 515	85	11,3	5 418	130	17,1
2013						
Toplam	5 007	11 137	15,0	6 012	16 706	22,4
Tek kişilik hanehalkı	5 007	138	7,5	6 012	213	11,6
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	5 007	7 525	13,5	6 012	11 389	20,5
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	5 007	346	5,2	6 012	513	7,7
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	5 007	6 739	14,9	6 012	10 208	22,6
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	5 007	440	11,8	6 012	668	18,0
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	5 007	3 396	20,8	6 012	5 009	30,6
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	5 007	79	11,0	6 012	94	13,1
2014						
Toplam	5 554	11 332	15,0	6 665	16 501	21,8
Tek kişilik hanehalkı	5 554	212	7,2	6 665	348	11,8
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	5 554	7 359	13,7	6 665	10 813	20,1
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	5 554	336	5,0	6 665	529	7,8
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	5 554	6 599	15,1	6 665	9 670	22,2
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	5 554	424	12,3	6 665	614	17,8
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	5 554	3 711	20,4	6 665	5 259	28,9
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	5 554	50	6,8	6 665	82	11,2
2015						
Toplam	6 246	11 219	14,7	7 495	16 706	21,9
Tek kişilik hanehalkı	6 246	251	8,1	7 495	387	12,4
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	6 246	7 395	13,5	7 495	11 106	20,3
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	6 246	352	5,0	7 495	566	8,0
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	6 246	6 625	15,0	7 495	9 929	22,5
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	6 246	418	12,0	7 495	611	17,6
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	6 246	3 505	19,6	7 495	5 074	28,4
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	6 246	68	9,0	7 495	140	18,3
2016						
Toplam	7 116	11 026	14,3	8 539	16 328	21,2
Tek kişilik hanehalkı	7 116	297	9,0	8 539	409	12,4
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	7 116	7 146	12,9	8 539	10 866	19,6
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	7 116	285	3,9	8 539	486	6,7
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	7 116	6 483	14,5	8 539	9 779	21,8
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	7 116	378	10,8	8 539	601	17,2
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	7 116	3 513	19,9	8 539	4 947	28,1
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	7 116	70	10,0	8 539	106	15,1
2017						
Toplam	7 944	10 622	13,5	9 532	15 864	20,1
Tek kişilik hanehalkı	7 944	290	8,2	9 532	428	12,2
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	7 944	7 259	12,5	9 532	10 979	19,0
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	7 944	299	3,9	9 532	469	6,2
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	7 944	6 554	14,1	9 532	9 843	21,1
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	7 944	406	10,8	9 532	667	17,8
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	7 944	2 978	17,9	9 532	4 308	25,9
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	7 944	95	11,9	9 532	148	18,6
2018						
Toplam	8 892	11 091	13,9	10 670	16 888	21,2
Tek kişilik hanehalkı	8 892	360	9,6	10 670	479	12,8
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	8 892	7 612	12,9	10 670	11 930	20,2
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	8 892	350	4,5	10 670	567	7,2
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	8 892	6 786	14,4	10 670	10 685	22,6
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	8 892	476	12,0	10 670	678	17,1
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	8 892	3 060	18,8	10 670	4 380	26,9
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	8 892	58	7,7	10 670	99	13,0
2019						
Toplam	10 793	11 641	14,4	12 952	17 207	21,3
Tek kişilik hanehalkı	10 793	373	9,2	12 952	502	12,3
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı	10 793	8 173	13,8	12 952	12 000	20,3
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	10 793	379	4,8	12 952	536	6,7
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	10 793	7 339	15,5	12 952	10 761	22,8
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	10 793	454	11,3	12 952	702	17,4
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı	10 793	3 009	18,2	12 952	4 572	27,7
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	10 793	86	9,2	12 952	133	14,1

Kaynak: TÜİK, 2019.

2.1.4. Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayısı, Yoksulluk Oranı, Yoksulluk Açığı

Yoksulluk açığı, yoksulluğun derecesi hakkında bilgi vermektedir. Yoksulluk açığı 100'e yaklaştığında yoksulluğun derecesi çok fazla olmakta, küçüldüğünde ise yoksulluk risk dereceleri daha az olmaktadır. Her bölge için eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin medyan değeri kullanılarak ayrı ayrı yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır. Tablo 2.5.'de yoksulluk sınırı, yoksul sayısı, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı 2006-2019 yılları arasındaki durumu gösterilmiştir.

Tablo 2.5: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı Ve Yoksulluk Açığı, (2006-2019)

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
%40														
Yoksulluk sınırı (TL)	1 881	2 433	2 531	2 818	2 972	3 255	3 611	4 008	4 443	4 997	5 693	6 355	7 113	8 635
Yoksul sayısı (Bin kişi)	8 665	6 799	7 021	7 485	7 355	7 288	7 344	6 788	6 572	6 652	6 482	5 865	6 322	6 710
Yoksulluk oranı (%)	12,8	9,9	10,1	10,6	10,3	10,1	10,0	9,1	8,7	8,7	8,4	7,4	7,9	8,3
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾	29,1	24,5	23,7	25,6	24,0	25,4	23,7	22,6	22,3	22,3	20,8	20,0	22,3	21,8
%50														
Yoksulluk sınırı (TL)	2 351	3 041	3 164	3 522	3 714	4 069	4 515	5 007	5 554	6 246	7 116	7 944	8 892	10 793
Yoksul sayısı (Bin kişi)	12 548	11 163	11 580	12 097	12 025	11 670	11 998	11 137	11 332	11 219	11 026	10 622	11 091	11 641
Yoksulluk oranı (%)	18,6	16,3	16,7	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾	31,7	26,4	25,6	28,0	26,6	26,3	26,9	26,0	24,4	25,3	24,3	22,6	23,7	24,1
%60														
Yoksulluk sınırı (TL)	2 821	3 649	3 797	4 227	4 457	4 883	5 418	6 012	6 665	7 495	8 539	9 532	10 670	12 952
Yoksul sayısı (Bin kişi)	17 165	16 053	16 714	17 123	16 963	16 569	16 741	16 706	16 501	16 706	16 328	15 864	16 888	17 207
Yoksulluk oranı (%)	25,4	23,4	24,1	24,3	23,8	22,9	22,7	22,4	21,8	21,9	21,2	20,1	21,2	21,3
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾	33,6	28,4	27,9	29,6	28,7	29,2	29,2	26,7	27,2	26,8	26,5	25,8	25,4	26,3
%70														
Yoksulluk sınırı (TL)	3 291	4 257	4 430	4 931	5 200	5 697	6 320	7 016	7 775	8 744	9 963	11 121	12 448	15 111
Yoksul sayısı (Bin kişi)	21 611	20 595	21 358	21 938	21 816	21 730	22 252	21 979	22 223	22 546	22 096	22 171	22 701	23 024
Yoksulluk oranı (%)	32,0	30,1	30,9	31,1	30,6	30,0	30,2	29,5	29,4	29,5	28,7	28,1	28,5	28,5
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾	34,8	31,2	31,3	32,4	31,9	31,0	31,2	29,0	29,3	28,4	28,5	27,2	28,0	28,9

Kaynak: TÜİK, 2019.

Tablo 2.6: Yoksulluk Sınırı (Medyan Gelirin %50'sine Göre) (2018-2019)

Yoksulluk Riski Medyan gelirin %50'sine göre	Yoksulluk Sınırı (TL)		Yoksul Sayısı (Bin kişi)	
	2018	2019	2018	2019
TR Türkiye	8 892	10 793	11 091	11 641
TR1 İstanbul	11 833	14 020	1 905	1 660
TR2 Batı Marmara	9 776	11 822	427	447
TR3 Ege	9 975	11 961	1 067	1 080
TR4 Doğu Marmara	10 454	12 475	733	666
TR5 Batı Anadolu	10 185	12 673	886	853
TR6 Akdeniz	8 169	9 635	1 213	1 379
TR7 Orta Anadolu	8 246	10 002	421	388
TR8 Batı Karadeniz	8 582	10 521	469	507
TR9 Doğu Karadeniz	8 374	10 812	230	296
TRA Kuzeydoğu Anadolu	6 556	7 774	235	250
TRB Ortadoğu Anadolu	5 781	7 006	515	411
TRC Güneydoğu Anadolu	4 919	5 987	940	971

Kaynak: TÜİK, 2019.

Tablo 2.7.'de ise medyan gelirin %60'ına göre 2018-2019 yılları için yoksulluk sınırı ve yoksul sayıları gösterilmiştir.

Tablo 2.7: Yoksulluk Sınırı (Medyan Gelirin % 60'ına Göre) (2018-2019)

Yoksulluk Riski Medyan gelirin %60'ına göre	Yoksulluk Sınırı (TL)		Yoksul Sayısı (Bin kişi)	
	2018	2019	2018	2019
TR Türkiye	10 670	12 952	16 888	17 207
TR1 İstanbul	14 200	16 824	3 149	2 673
TR2 Batı Marmara	11 732	14 187	662	668
TR3 Ege	11 970	14 353	1 826	1 767
TR4 Doğu Marmara	12 544	14 970	1 312	1 242
TR5 Batı Anadolu	12 222	15 208	1 360	1 426
TR6 Akdeniz	9 803	11 562	2 033	2 125
TR7 Orta Anadolu	9 896	12 002	706	683
TR8 Batı Karadeniz	10 298	12 625	767	806
TR9 Doğu Karadeniz	10 048	12 974	358	452
TRA Kuzeydoğu Anadolu	7 867	9 329	393	418
TRB Ortadoğu Anadolu	6 937	8 408	742	671
TRC Güneydoğu Anadolu	5 902	7 184	1 613	1 653

Kaynak: TÜİK, 2019.

2.2. TÜRKİYE'DE MİLLİ GELİR, GELİR DENGESİZLİĞİ VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Tablo 2.8'e göre, Türkiye'de yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir kişi başına geliri 2019 yılında 28.522 TL'dir. İBBS 1. Düzey bölgeleri itibarıyla en yüksek olduğu bölge, 40.749 TL ile TR1 (İstanbul) bölgesi olmuştur. İkinci sırada ise 32.384 TL ile kişi başına gelirler TR5 (Batı Anadolu) bölgesi ve üçüncü sırada 30.337 TL ile kişi başına gelirle TR3 (Ege) bölgesi gelmektedir.

İBBS 2. Düzey bölgesi, 40 bin 749 TL ile TR10 (İstanbul) yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir kişi başına gelirin en yüksek olduğu bölge iken; en düşük olduğu bölgeyse 13.441 TL ile TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgesidir. Tablo 2.8.'de yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir kişi başına geliri, İBBS 1. düzey, 2010-2019 yılları için aşağıda gösterilmiştir:

Tablo2.8: Yıllık Ortalama Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Kişi Başına Geliri (TL), (İBBS 1. Düzey, 2010-2019)

Anket Yılı	2010	2011	2012	2013	2104	2015	2016	2017	2018	2019
Referans Yılı	2009	2010	2011	2012	2013	2104	2015	2016	2017	2018
TR Türkiye	9.735	10.774	11.859	13.250	14.553	16.515	19.139	21.588	24.199	28.522
TR1 İstanbul	13.382	14.873	16.126	18.248	19.062	22.067	26.041	30.895	34.912	40.749
TR2 Batı Marmara	9.777	10.723	12.050	13.400	15.130	16.245	20.102	22.872	25.786	29.505
TR3 Ege	11.085	12.924	13.947	15.243	15.582	17.532	20.246	22.421	25.229	20.337
TR4 Doğu Marmara	10.147	10.772	12.758	14.098	15.723	18.243	20.268	23.662	25.541	29.249
TR5 Batı Anadolu	11.116	12.455	14.160	16.294	18.460	20.510	23.786	24.159	27.313	32.384
TR6 Akdeniz	9.546	10.276	10.798	11.849	12.933	14.871	17.193	19.390	22.056	24.969
TR7 Orta Anadolu	8.338	9.406	10.786	11.174	13.169	14.398	16.234	17.957	20.008	25.519
TR8 Batı Karadeniz	8.231	9.264	10.511	11.515	12.771	12.464	16.760	19.422	21.277	25.295
TR9 Doğu Karadeniz	8.403	9.374	10.407	12.366	13.974	15.172	17.814	18.760	20.900	26.851
TRA Kuzeydoğu Anadolu	6.429	7.109	7.338	8.521	9.964	11.602	13.604	14.840	16.306	19.055
TRB Ortadoğu Anadolu	6.174	6.492	6.999	7.740	9.086	10.412	12.614	13.314	14.322	17.420
TRC Güneydoğu Anadolu	5.144	5.418	5.870	6.920	8.087	9.089	9.833	11.231	12.921	15.706

Kaynak: TÜİK, 2019.

Tablo 2.9: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (2018-2019)

	Yüzde 20'lik gruplar									
	İlk %20		İkinci %20		Üçüncü %20		Dördüncü %20		Son %20	
	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019	2018	2019
TR Türkiye	6,1	6,2	10,6	10,9	14,8	15,2	20,9	21,4	47,6	46,3
TR1 İstanbul	6,0	6,4	9,7	10,2	13,6	13,8	19,4	19,5	51,4	50,1
TR2 Batı Marmara	6,5	6,7	11,2	11,6	15,2	16,0	20,9	21,4	46,3	44,3
TR3 Ege	7,6	7,5	11,8	12,0	15,8	15,9	21,6	22,0	43,3	42,7
TR4 Doğu Marmara	8,0	8,6	12,4	13,1	16,4	17,1	21,4	21,9	41,7	39,4
TR5 Batı Anadolu	6,9	7,3	11,3	11,5	15,0	15,7	20,8	21,7	46,1	43,9
TR6 Akdeniz	6,7	6,6	10,8	11,2	14,9	15,6	21,3	22,3	46,3	44,3
TR7 Orta Anadolu	7,6	7,7	12,3	12,0	16,5	16,0	21,5	21,5	42,1	42,8
TR8 Batı Karadeniz	7,6	7,5	12,4	12,4	16,2	16,7	21,7	22,2	42,3	41,2
TR9 Doğu Karadeniz	8,0	7,3	12,5	12,5	16,0	16,2	21,8	21,0	41,7	43,0
TRA Kuzeydoğu Anadolu	7,3	7,3	11,8	11,7	16,3	16,4	22,6	22,7	42,1	41,9
TRB Ortadoğu Anadolu	7,0	7,6	11,8	11,9	16,2	15,9	22,3	22,1	42,7	42,5
TRC Güneydoğu Anadolu	7,1	7,0	11,3	11,2	15,3	15,3	21,2	21,1	45,1	45,5

Kaynak: TÜİK, 2019.

2.2.2. P80/P20 Oranı

“P80/P20” oranı, en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik grubun gelirden aldığı tutarın en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun gelirden aldığı tutara oranı olarak hesaplanır. “P80/P20” oranı küçüldükçe gelir eşitsizliğinin azalması beklenmektedir.

Tablo 2.10: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre “P80/P20” Oranı (İBBS 1. Düzey, 2010-2019)

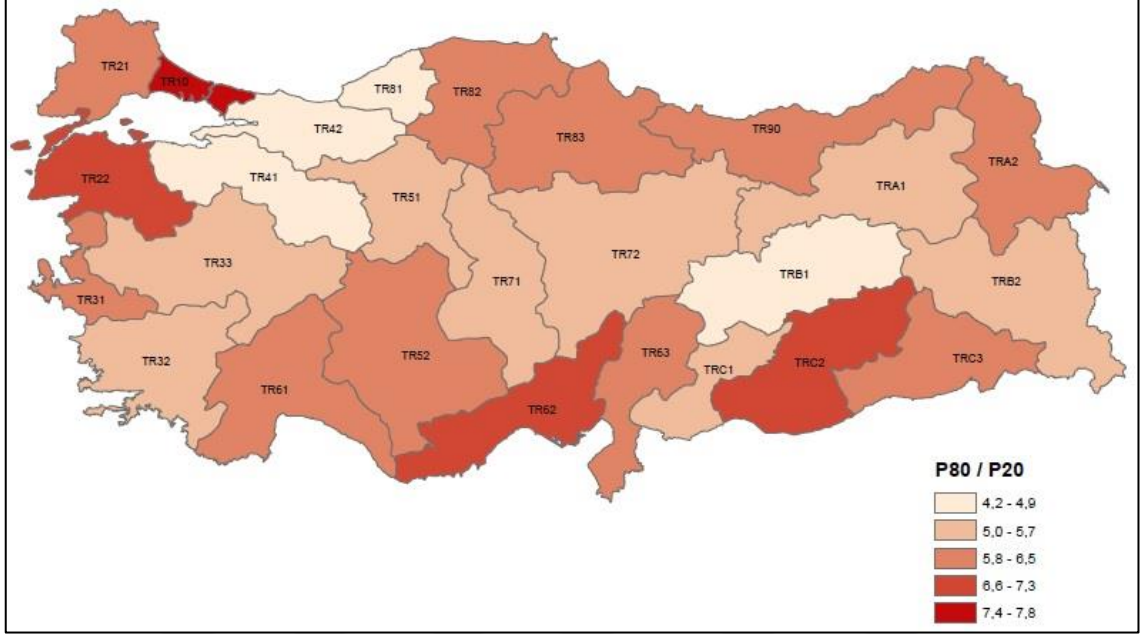
Anket Yılı	2010	2011	2012	2013	2104	2015	2016	2017	2018	2019
Referans Yılı	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
TR Türkiye	7,9	8,0	8,0	7,7	7,4	7,6	7,7	7,5	7,8	7,4
TR1 İstanbul	6,4	6,2	6,4	6,6	6,1	7,1	7,4	8,2	8,6	7,8
TR2 Batı Marmara	6,5	6,3	6,2	5,4	5,4	6,1	6,3	6,5	7,2	6,6
TR3 Ege	6,9	7,1	6,7	6,3	5,9	6,1	6,0	5,8	5,7	5,7
TR4 Doğu Marmara	5,5	5,0	5,6	5,0	5,2	5,4	5,1	5,3	5,2	4,6
TR5 Batı Anadolu	6,6	6,7	6,5	7,1	7,2	6,7	7,0	6,3	6,7	6,0
TR6 Akdeniz	7,1	7,2	7,5	7,1	7,4	7,2	7,5	6,9	6,9	6,7
TR7 Orta Anadolu	6,2	6,3	6,2	5,6	5,9	5,5	6,0	5,1	5,5	5,6
TR8 Batı Karadeniz	6,1	5,7	5,7	5,4	5,5	5,8	5,5	5,4	5,6	5,5
TR9 Doğu Karadeniz	5,3	5,1	4,8	4,7	4,9	5,3	5,5	4,7	5,2	5,9
TRA Kuzeydoğu Anadolu	7,6	7,0	7,2	7,3	7,3	6,7	6,0	5,2	5,7	5,8
TRB Ortadoğu Anadolu	7,6	8,3	7,0	6,4	6,8	6,5	6,9	6,2	6,1	5,6
TRC Güneydoğu Anadolu	7,3	7,5	6,7	6,7	6,4	6,9	6,3	5,9	6,4	6,5

Kaynak: TÜİK, 2019.

Tablo 2.10’a bakıldığında göze çarpan önemli hususlar aşağıdaki şekilde tespit edilebilmektedir:

- 2019 yılı verilerine göre; P80/P20 oranı Türkiye genelinde 7,4 iken, bu değer en düşük olduğu İBBS 2. Düzey bölgeleri; 4,2 ile TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın), 4,3 ile TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) ve 4,5 ile TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) olmuştur.
- 2019 yılı verilerine göre; “P80/P20” oranı en düşük 4,6 ile İBBS 1. Düzey bölgesi TR4 (Doğu Marmara), ikinci sırada 5,5 ile TR8 (Batı Karadeniz) bölgesi ve üçüncü sırada, 5,6 ile TR7 (Orta Anadolu) ve TRB (Ortadoğu Anadolu) bölgeleri gelmektedir.
- 2019 yılı verilerine göre, “P80/P20” oranı en yüksek İBBS 1. Düzey bölgesi 7,8 ile TR1 (İstanbul) bölgesi iken, ikinci sırada 6,7 ile TR6 (Akdeniz) bölgesi ve üçüncü sırada 6,6 ile TR2 (Batı Marmara) bölgeleri izlemektedir.

- “P80/P20” oranının en yüksek olduğu İBBS 2. Düzey bölgeleri ise 7,8 ile TR10 (İstanbul), 6,8 ile TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır), 6,6 ile TR62 (Adana, Mersin) ve TR22 (Balıkesir, Çanakkale) olmuştur.

Harita 2.3: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre P80/P20 Oranı (İBBS 2. Düzey, 2019)

Kaynak: TÜİK, 2019.

2.2.3. Gini Katsayısı

Gini katsayısı, bir ülkedeki milli gelir dağılımının adil olup olmadığını ölçmeye yarayan bir katsayıdır. Gini katsayı 0 ile 1 arasında değerler alır ve yüksek değerler daha büyük eşitsizliği temsil eder. Gelir dağılımı eşitsizlik ölçütlerinden Gini katsayısı, 2018 yılında 0,408 olarak tespit edilmiştir. 2019 yılında Gini katsayısı 0,395 olarak hesaplanmıştır. 2019 yılında 2018 yılına göre daha iyi durumdadır.

Tablo 2.11: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı

	Gini Katsayısı	
	2018	2019
TR Türkiye	0,408	0,395
TR1 İstanbul	0,444	0,428
TR2 Batı Marmara	0,392	0,371
TR3 Ege	0,353	0,349
TR4 Doğu Marmara	0,334	0,305
TR5 Batı Anadolu	0,385	0,362
TR6 Akdeniz	0,390	0,375
TR7 Orta Anadolu	0,341	0,348
TR8 Batı Karadeniz	0,341	0,334
TR9 Doğu Karadeniz	0,335	0,348
TRA Kuzeydoğu Anadolu	0,346	0,346
TRB Ortadoğu Anadolu	0,354	0,345
TRC Güneydoğu Anadolu	0,374	0,379

Kaynak: TÜİK, 2019.

2.2.4. Türkiye’de Sosyal Yardımların GSYH’ya Oranı

Tablo 2.12’de 2006-2017 yılları arasında sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamaları ve bu harcamaların GSYH ve bütçe içindeki payları gösterilmektedir. Yıllar itibarıyla sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarında artış olduğu görülmektedir. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarının GSYH içindeki payı %5,6 ile 2009 yılında en yüksek düzeye ulaştığı görülmektedir. Bunun sebebi 2008 küresel krizinden etkilenen ve işsiz kalan kişilere yapılan sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin artırılmış olmasıdır.

Devletin sosyal güvenlik ve yardım harcamalarının bütçe içindeki payının 2017 yılında en yüksek düzeye ulaştığı gözlenmektedir. Ancak bu harcama kaleminin artış eğiliminde olması tek başına sosyal refahın artması olarak yorumlanamaz ve bu harcamalar içinde emekli aylıklarına ayrılan payın yüksekliğine bakılması gerekir. Genç nüfusun yoğunlukta olduğu bir ülkede böyle bir durum olumlu olarak değerlendirilemez (Kayalidere ve Şahin, 2014, s.66). Türkiye’de sosyal harcamalardaki artışın kaynağı, büyük ölçüde sosyal güvenlik harcamaları olarak ortaya çıkmaktadır (Arısoy vd., 2010, s.401).

Tablo 2.12: Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Harcamaları (2006-2017)

Yıllar	Harcamalar (Milyon TL)	GSYH Payları (%)	Bütçe Payları (%)
2006	26.213	3,3	14,7
2007	34.948	4,0	17,1
2008	37.665	3,8	16,6
2009	56.070	5,6	20,9
2010	59.891	5,2	20,3
2011	60.774	4,4	19,3
2012	76.100	4,8	21,0
2013	85.580	4,7	21,0
2014	92.029	4,5	20,5
2015	100.168	4,3	19,8
2016	131.386	5,0	22,5
2017	159.512	5,3	23,5

Kaynak: BÜMKO, 2019.

2.3. TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIMLARIN GELİŞİMİ

1950'li yıllarda yasalarla ve kurumsal düzenlemelerle organize edilmeye başlanan sosyal yardımlar, 1970'lerden sonra iyice kurumsallaşmış ve kamusal sosyal yardım sistemi biçimlenmeye başlamıştır. 1976 senesinde 2022 Sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüzve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması" Hakkındaki Yasayla muhtaç olmak şartıyla, 65 yaşını geçmiş yaşlılar ile 18 yaşından büyük özürllü ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış özürllü yakını olan Türk vatandaşlarına T.C.Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü tarafından aylık bağlanması" düzenleme alınmıştır.

Türkiye'de sosyal yardımlar 1986 yılına değin üç kurumun önderliğinde yürütülmüştür. Bu kurumlar, Türkiye Kızılay Derneği, Darülaceze Kurumu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'dur (T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2008, s.35).

29.05.1986 tarihinde çıkarılan 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ise belli bir muhtaç gruba değil tüm yoksul kesimleri kapsayıcı bir sosyal yardım programı öngörmüştür. 1992 yılında Yeşil Kart'la ilgili

olarak çıkarılan 3816 Sayılı Yasa doğrudan yoksullukla ilgili olarak çıkarılmıştır (T.C. Başbakanlık, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2010, s.30).

Sağlık Bakanlığı tarafından 1992 yılında başlatılan Yeşil Kart uygulaması yoksullukla mücadele bağlamında önemli bir gelişme olmuştur (Güvercin, 2004, s.92).

2.3.1. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları

Yoksullukla mücadele politikaları oluşturulması ve uygulanması bireylerin insanca yaşayabilmelerini sağlamak için gerekli ve önemlidir. Yoksul bireylerin ve kesimlerin refah seviyelerini artırmaya yönelik politikalar toplumsal sorunların da azalmasına fayda sağlayacaktır. Bu bakış açısıyla yoksul kişiler için oluşturulan ulaşım, eğitim, sağlık gibi alanlarda sosyal yardım hizmetleri yürütülmesi bu kişiler için önemli olmaktadır (Kızıler, 2018, s.84).

1980 yılından sonra Türkiye’deki ekonomik yapı ithal ikameci anlayıştan dışa açık ihracata dayalı büyüme şeklinde değişime uğramıştır. Yaşanan bu yapısal değişim süreciyle beraber uygulanan yapısal değişim politikaları iktisadi ve sosyal yapıyı da tekrar biçimlendirmeye başlamıştır. 1990’ların ikinci yarısında da seyrek aralıklarla yaşanan ekonomik krizler, gelir dağılımında eşitsizlikleri artırmıştır. Türkiye ekonomisi 2001-2007 tarihleri arasında büyümüş olmasına rağmen 2008’de yaşanan küresel kriz sebebiyle tekrar bir durgunluk içine girmiştir. 2001 ve 2008 yıllarında yaşanan ekonomik ve finansal krizlerden sonra yüksek tutarlarda kamu ve bütçe açıkları ile yüzleşilmiş diğer taraftan yüksek enflasyon ve yüksek işsizlik problemleri yaşanmıştır. Bu kriz dönemlerinde gelir dağılımındaki eşitsizliklerde daha bariz biçimde görünmeye başlamıştır.

Yoksulluğa sebep olan faktörler bir ülkeden diğerine farklılık göstermektedir. Fakat yoksulluk tüm ülkelerde ortak sorunlardan kaynaklı bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Bu sebeple yoksullukla mücadele politikaları her ülkenin kendi gerçekleri içerisinde oluşturulması gereken bir konudur. Türkiye’de de yoksulluk, bölgeden bölgeye farklılık gösterse de genellikle yoksulluğun sebepleri aşağıdaki gibidir (İncedal, 2013, s.31):

- İşgücü piyasalarının işleyişinden kaynaklanan sebepler,
- Ekonomik sebepler,

- Sosyal ve demografik nedenler,
- Coğrafi nedenler,
- Siyasi ve politik nedenler,
- Eğitimsizlik.

O halde oluşturulacak yoksullukla mücadele politikaları bu sebepleri ortadan kaldıracak şekilde yapılandırılmalıdır. 2011 yılından itibaren sosyal yardım faaliyetlerinin büyük ölçüde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde toplanması ile yoksullukla mücadele politikaları daha etkili belirlenmeye ve yürütülmeye başlanmıştır. 2011 yılından sonraki yoksullukla mücadele politikalarında aşağıdaki hususlar öne çıkmaktadır.

Özellikle çocuklar, engelliler ve yaşlılar için sosyal desteklerin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Diğer taraftan kadınlar için cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldıracak şekilde politikalar belirlendiği göze çarpmaktadır. Bu dönemde ekonomik aktivitelere katkı sağlayan ve sosyal hizmetlere ulaşımı kolaylaştıran farklı altyapı yatırımlarının kapasitelerini artırıcı projelere destekler artırılmıştır. Yoksulluğu besleyen en büyük etken eğitimsizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar üretilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Köyden kente göçlerin engellemek üzere aktif politikalar uygulanmaya konmuştur.

Bazı ülkeler yoksulluğu tam olarak ortadan kaldıramasalar da etkili politikalar geliştirmiş ve niceliksel olarak başarılı sonuçlar elde etmişlerdir. Türkiye'nin de bu alanda başarılı politikalar ve programlar uygulayan ülkelerin tecrübelerinden yararlanması gerekmektedir. Demokratik katılımın geliştirilmesi ve sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi gerekir. Derneklerin ve vakıfların kurulmalarına dair yasal düzenlemeler gözden geçirilmeli ve bu yapılanmaların sayıları artırılmalıdır (Banazılı ve Ozan, 2019, s.410).

2.3.2. Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Sosyal Yardım İlişkisi

Yoksulluk, hem ekonomik büyümeyi engellemekte hem de büyümenin sağlanmasını engelleyen bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitim, sağlık, ulaşım, barınma gibi alanlarda yatırımların hızlanması ve artması, ülkedeki ekonomik büyümeyle doğrudan ilişkili olup yoksulluğun kronik sebepleri olan eğitimsizlik, sağlık

problemlerinin ortadan kaldırılması yönünde fayda sağlamaktadır. Diğer taraftan ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltması da beklenmektedir.

Yoksulluk ve az gelişmişlik, gelişmekte olan ülkelerin büyük oranda rol alıp, büyük oranda fayda sağlamadığı bir yeni büyüme dönemi olmadan çözülemez. Sürdürülebilir kalkınma için ekonomik büyümeyle vatandaşların gıda, barınma, giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Bir ülkede yüksek üretken faaliyetler ile yaygın yoksulluk aynı zamanda var olabilir ve ekolojii tehlikeye sokabileceği için büyüme yoksulluğu azaltmak için tek başına yeterli değildir.

Ekonomik büyümenin yoksullukla mücadelede etkin olabilmesi için üretim potansiyelinin yükseltilmesi ve herkese eşit olarak fırsatların sağlanması yoluyla toplumsal ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir (Özgenç, 2013, s.52).

2.3.3. Türkiye’de Sosyal Refah ve Sosyal Yardım İlişkisi

Sosyal devletin en önemli fonksiyonlarından bir tanesi halkın sosyal refahının yükseltmesinin sağlanmasıdır.

Sosyal yardımlar sahasında, ülkede üretilen toplam gelirin sosyal ve ekonomik statüden bağımsız bir biçimde herkese adaletli bir şekilde dağıtılması için uygulanan ekonomik ve sosyal reformların yapılması şeklinde bir dönüşüm yaşanmaktadır. Eğitim, sağlık, ulaşım gibi alanlardaki yatırımların ülke ekonomisinde görünür biçimde ortaya çıkardığı iyileşmeler, sosyal yardımlara olan ihtiyacı azaltıcı bir sonuç ortaya çıkarmış alt ve orta gelir grubundaki fertlerin refah hizmetlerinden eşit bir şekilde faydalanmasına imkan sağlamıştır. Sosyal refah uygulamalarına erişimde yoksulluktan dolayı yaşanan problemlerin ortadan kaldırılması, muhtaçların sosyal hizmetlere ulaşmada karşılaştıkları yoksunluğun giderilmesi de bir sosyal yardım uygulaması olarak karşımıza gelmektedir (Dama, 2016, s.100).

Refah hizmetlerinden bir tanesi olan eğitim, bireysel ve toplumsal refahın artırılmasını ve süreklilik kazandırılarak devamını sağlayan en önemli faaliyettir. Yoksulluğun uzun dönemde kalıcı olmasını, yoksul ailelerden çocuklarına geçerek devam etmesini önlemek amacıyla verilen sosyal yardımlardan önce, bütçeden bu eğitime ayrılan payın yükseltilmesiyle eğitime erişimde fırsat eşitliği sağlanması hedeflenmektedir. Bu sebeple Türkiye’de 2002 yılından sonraki ekonomik iyileşme, Merkezi Yönetim Bütçesi’nden Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi’ne ayrılan payın

artırılmasına imkan vermiştir. 2000 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin Merkezi Yönetim Bütçesi içindeki payı % 9,4 iken, 2013 yılında bu oran % 17'ye yükseltilmiştir (Dama, 2016, s.102).

2.4. SOSYAL YARDIM MEVZUATI

Türkiye’de sosyal yardım hususunda çerçeve bir yasa bulunmamaktadır. Sosyal yardımlara ilişkin ana hükümler, yardımı sağlayıcı kurum ve kuruluşların bağlı olduğu yasalarda yer almakta ve yardımın hangi şartlarda sağlanacağını detayları ise genelde yönetmeliklerle belirlenmektedir (Etcı, 2012, s.33). Türkiye’de sosyal yardım mevzuatı çoklu bir yapıda olup (kanun, yönetmelik, genelge vb.), bu konuda parçalı, dağınık ve gereğinden fazla mevzuat bulunmaktadır. Bununla birlikte bütün yardım programlarını tek bir çatıda toplayan bir kanunun bulunmaması nedeniyle, hak oluşturmada eksik düzenleme ile uygulamaya yürütüldüğü görülmektedir (Kutlu, 2018, s.110).

Anayasaların ve kanunların sosyal olma özelliği toplumsal bir ihtiyacın sonucudur. Sosyal yardım mevzuatının genel dayanağı 1982 Anayasası’nın 2., 60. ve 61. Maddeleridir. 2. Maddedeki sosyal hukuk devleti ilkesi kapsamında sosyal devletin koşullarından bir tanesi olan devletin sosyal politika yapıcı olması ve bununla ilişkili olarak ihtiyaç sahiplerine sosyal yardım sağlama vazifesi bulunmaktadır.

Anayasa’nın 60. Maddesinde her vatandaşın sosyal güvenlik hakkına sahip bulunduğu belirtilmektedir. Anayasa’nın 61. Maddesinde ise, devletin “harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri, sakatları, yaşlıları, korunmaya muhtaç çocukları korumak ve topluma kazandırmakla” yükümlü olduğu ifade edilmiş ve bu amaçla devletin gerekli kurum ve kuruluşları kuracağı ve kurduracağı beyan edilmiştir (Eryıldız, 2015, s.77).

Cumhuriyet sonrası dönemde sosyal yardımlar alanındaki en önemli gelişmelerden ilki, ihtiyaç sahibi asker ailelerine sosyal yardım yapılmasına yönelik kanun ve milli mücadeleye katılmış ve İstiklal Madalyası almış olan kişilere aylık bağlanması uygulamasına geçilmesidir. İkinci gelişme ise, 1.7.1976 Tarih ve 2022 Sayılı Kanun ile başlatılan 65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz, kimsesiz Türk vatandaşlarına aylık bağlanması uygulamasıdır. Ayrıca yabancı ülkelerde Türk kültürüne hizmet eden öğretmenlere görevden ayrılmışlar ise kendilerine, ölmüş iseler, eş ve çocuklarına sosyal yardım yapılması uygulaması da başlamıştır (Ölmez, 2007:

37). Dönüm Noktası ise 1986 yılında uygulamaya giren “Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu” olmuştur.

“Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu”29.05.1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı, zorunlu fakirlik içerisinde ve muhtaçlık içinde olan vatandaşlara yardım etmek, sosyal adaleti sağlayıcı önlemler almak, sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı teşvik etmektir (T.C. Başbakanlık, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2010, s.25).

2.5. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMAYI TEŞVİK FONU (SYDTF)

SYDTF, 14.06.2014 tarihinde 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile kurulmuştur. Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında, esas amacı, sosyal sigorta programının içinde olmayan ve acil ihtiyacı olanlara ayni ve nakit olarak yardım etmek olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik (SYDT) Fonu kurulmuş, bu fonun faaliyetlerinin yürütülmesini sağlamak amacıyla da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kurulmuştur (T.C. Başbakanlık, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2010, s.25).

Fonun gelirleri, bütçeden ayrılacak kaynaklarla birlikte gelir vergisi, kurumlar vergisi, trafik cezaları ve RTÜK reklam gelirlerinden sağlanan kesintilerden meydana gelmektedir. Fondan eğitim ve çeşitli projeler için aktarmalar yapıldığı gibi kırsal alanı geliştirmeye yönelik çalışmalara da destek sağlanmaktadır (Yıldırım ve Doğan, 2012:12). SYDTF, ayrıca, 2001 yılında yürürlüğe giren ve yaşanan ekonomik krizin yoksul aileler üzerindeki etkilerini azaltarak bundan sonraki olası durumlarda benzer risklere karşı mücadele etme kapasitelerinin artırılmasını amaçlayan Sosyal Riski Azaltma Projesi'nin de uygulayıcı kuruluşudur (Altay, 2005, s.173).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, 01.12.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5263 Sayılı Kanunla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğüne dönüştürülmüştür. Fonun başlıca sosyal yardım faaliyetleri; il ve ilçelerdeki SYDV'ler aracılığıyla her ay yapılan düzenli yardımlardan, sağlık yardımlarından, özel amaçlı yardımlardan, eğitim yardımlarından, yakacak yardımlarından, gelir getirici ve istihdam artırıcı proje yardımlarından meydana gelmektedir. Periyodik yardımlar, il ve ilçelerdeki SYDV'ler tarafından, ihtiyaç

sahiplerine, gıda, yakacak, ilaç gibi acil ve gündelik ihtiyaçların karşılanması amacıyla yapılan yardımlardan oluşmaktadır. Bu yardımlar yürütülmesi amacıyla Fon her ay vakıflara kaynak aktarmaktadır. Bu aktarımda paylar, il ve ilçe nüfusları ile Kalkınma Bakanlığı tarafından belirlenen sosyal-ekonomik gelişmişlik endeksi dikkate alınarak belirlenmektedir (Metin, 2012, s.140).

SYDTF, kurulduğu 1986 yılından 09.12.2004 tarihine kadar Başbakanlığa bağlı bir birim olarak (Fon Genel Sekreterliği) faaliyetlerini yürütmüştür. 09.12.2004 tarihinde 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile birlikte Fon Genel Sekreterliği bir Genel Müdürlük olarak yapılandırılmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulduktan sonra Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır. (<http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/11781/SYGM-Tarihce>).

2.6. TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIM POLİTİKA VE UYGULAMALARI

Türkiye'deki uygulamada 2011 yılındaki yasal değişikliklerden sonra sosyal yardım faaliyetleri büyük oranda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın koordinasyonunda yürütülmek üzere organize edilmiştir. Buna rağmen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sosyal yardımların bazılarını yürütürken doğal olarak Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı gibi bakanlıklarla koordineli çalışmak durumundadır. Aşağıda bu yapılanmadan bahsedilecektir.

2.6.1. Türkiye'de Sosyal Yardımın Kurumsal Yapısı

Türkiye'de yoksullukla mücadele ve sosyal güvenlik alanında çok sayıda kurum ve kuruluş faaliyet göstermektedir. Bu kurumlardan bazıları doğrudan sosyal yardımlar ve hizmetler faaliyetlerinde görevlendirilmişken bazıları ise dolaylı olarak sosyal güvenlik alanına ek biçimde parasal transferler yoluyla yoksullukla mücadeleye katkıda bulunmaktadır (Tireli ve Coşkun 2009, ss.20-40). Yoksullukla mücadelede sosyal yardımları ve sosyal hizmetleri koordine etmek ve aileden sorumlu devlet bakanlığının hizmetlerini birleştirmek için 8 Haziran 2011'de 27958 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 633 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) kurulmuştur. Aynı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar

Bakanlığı bünyesinde SHÇEK yerine Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur. Yeni bakanlığın bünyesinde bu genel müdürlükle birlikte Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) biçiminde teşkilatlanma sağlanmıştır.

Kaynak: Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni 2012.

Türkiye’de birçok sosyal yardım türü uygulanmakta ve bu yardımlar çok sayıda sosyal yardım kurum ve kuruluşu tarafından sağlanmaktadır. Bu kurumlar;

- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kapsamında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları,
- Sağlık Bakanlığı,
- Milli Eğitim Bakanlığı,
- Sosyal Güvenlik Kurumu,

şeklinde sıralanmaktadır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen sosyal yardım programlarının ana hatları Tablo 2.13’de gösterilmiştir:

Tablo 2.13: Ana Gruplar Halinde Sosyal Yardım Programları

AİLE YARDIMLARI	EĞİTİM YARDIMLARI	SAĞLIK YARDIMLARI	ÖZEL AMAÇLI YARDIMLAR	YAŞLI VE ENGELLİ YARDIMLARI	İSTİHDAM VE PROJE DESTEKLERİ
Gıda yardımları	Eğitim materyali yardımları	Şartlı sağlık yardımları	Aşevleri	Yaşlılık aylığı	Gelir getirici proje destekleri
Barınma yardımları	Şartlı eğitim yardımları	Engelli ihtiyaç yardımları	Afet ve Acil durum yardımları	Engelli aylığı	Kırsal alanda sosyal destek projeleri
Sosyal konut projesi	Öğle yemeği yardımı	Kronik hastalara yönelik yardım programı	Terör zararı yardımı	Engelli yakını aylığı	İstihdam eğitimi projeleri
Yakacak yardımları	Ücretsiz ders kitabı	Çoklu doğum yardımı	Yabancılara yönelik sosyal uyum yardımı	Slikozis yardımı ile ödemeleri	Geçici istihdam projeleri
Eşi vefat etmiş kadınlara yardım	Öğrenci taşına, barınma ve iaaşe yardımı	Kronik hastalara elektrik desteği	Yabancılara yönelik şartlı eğitim yardımı	Evde bakım aylığı	Sosyal hizmet projeleri
Muhtaç asker ailelerine yardım	Engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması	Genel sağlık sigortası katılım payı ödemeleri			ADEM projeleri
Doğum yardımı	Yurt yapımı	Genel Sağlık sigortası prim ödemeleri			SODAM projeleri
Öksüz ve yetim yardımı					İşe yönlendirme işe başlama yardımı
Muhtaç asker çocuğu yardımı					Yaşlı ve engellilerin bakımı projeleri
Elektrik tüketim desteği					
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonundan karşılanan yardımlar.					
Genel bütçe tarafından karşılanan yardımlar.					
AB tarafından finanse edilen yardımlar					

Kaynak: AVSP Bakanlığı 2019 yılı faaliyet raporu sayfa, 137

2.6.2. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Tarafından Uygulanan Politikalar

2011 yılında yürürlüğe giren 633 sayılı KHK ile Türkiye’de sosyal hizmet ve sosyal yardım sağlayan kurumlar T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde toplanmıştır. 2011 yılından itibaren sosyal yardım faaliyetleri, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından sosyal yardım faaliyetleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarını kullanılarak, Türkiye genelinde tüm il ve ilçelerde bulunan 1003 adet Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla yürütülmektedir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼g¼, Kadının Stat¼s¼ Genel M¼d¼rl¼g¼, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel M¼d¼rl¼g¼, Özürl¼ler İdaresi Başkanlığı ve Primsiz Ödemeler Genel M¼d¼rl¼g¼n¼n faaliyetleri 2011 yılında 633 sayılı KHK ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altında birleştirilmiştir (TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2020, s.27).

2.6.3. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel M¼d¼rl¼g¼ Tarafından Y¼r¼t¼len Program ve Faaliyetler

T¼rkiye'nin bir numaralı sosyal yardım kuruluşu olan Sosyal Yardımlar Genel M¼d¼rl¼g¼, hem yurt genelinde gerçekleştirdiği yardım faaliyetleri ile sosyal g¼vencesi bulunmayan yoksul, kimsesiz, muhtaç ve d¼řk¼n vatandaşların hem de istihdam odaklı mesleki eğitim ve proje destekleri ile işsiz, eğitimsiz vatandaşların devletin sosyal sorumluluklara ilişkin sosyal sorumluluklarını ¼stlenmektedir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015). Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) ise, T¼rkiye'd¼zenli bir nakit sosyal yardım sisteminin yerleştirilmesi amaçlanmaktadır (DPT, 2007, s.30).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel M¼d¼rl¼g¼ (SYDGM), 5263 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel M¼d¼rl¼g¼ Teşkilat ve G¼revleri Hakkında Kanun ile 2004 yılında kurulmuş olup; SosyalYardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun Genel Sekreterliği'nin yapısı Başbakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel M¼d¼rl¼g¼ olarak yeniden teşkilatlandırılmıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel M¼d¼rl¼g¼ kurulmadan önce 2004 yılına kadar Fon Genel Sekreterliği tarafından y¼r¼t¼lm¼řtir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel M¼d¼rl¼g¼, resmi olarak sadece merkez teşkilatından oluşan bir kurum g¼r¼n¼m¼ndedir. SYDGM'nin doğrudan kendi kurumsal yapısı b¼nyesinde taşra teşkilatı olmayıp; SYDGM, T¼rkiye'deki İl ve İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'ndan oluşan bir örg¼tlenme ağı ile birlikte çalışmalarını y¼r¼tmektedir (Boybek, 2009, ss.41-42).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel M¼d¼rl¼g¼'n¼n sağladığı sosyal yardımlar arasında; aile yardımları, eğitim yardımları, özel amaçlı yardımlar, özürl¼ yardımları ve sağlık yardımları bulunmaktadır.

2.6.3.1. Sosyal Yardım Programları

Kamusal fon kaynakları ile vatandaşların asgari yaşam standartlarını sağlamaya yönelik olarak muhtaç kimselere yapılan sosyal yardım programlarını kapsamaktadır. Sosyal yardımların esas amacı, bireyleri en kısa sürede kendilerine yetebilir duruma getirmektir.

Sosyal yardımlar, kendi elinde olmayan sebeplerle yoksul duruma düşmüş kişilere ve gruplara, toplumdaki dışlanmış olanlara, insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyi sağlamak amacıyla karşılıksız biçimde yapılan ayni ve nakdi yardımları kapsamaktadır. Türkiye’de yapılan sosyal yardımlar, karşılıksız olarak gerçekleştirilmektedir. Başka bir ifade ile sosyal yardımlardan yararlananların sosyal yardımın finansmanına katılımları söz konusu değildir. Kamu kuruluşları tarafından yapılan sosyal yardımların temel finansal kaynağı vergiler olup ikinci sırada gönüllü bağışlar gelmektedir. Gönüllü sosyal yardımların kaynağı ise kişi ve kurumların yaptıkları bağışlar ve/veya düzenli ödemelerden oluşmaktadır (Yavuzkanat, 2013, s.38).

2.6.3.1.1. Aile Yardımları

Aile yardımları, gıda yardımı, yakacak yardımı ve barınma yardımı şeklinde gerçekleştirilen yardımlardır (Boybek, 2009, s.43).

- a) **Gıda Yardımları:** Muhtaç ailelere gıda ve giyim gibi temel gereksinimlerinin karşılanması için 3’er aylık dönemlerle yılda dört defa yapılan yardımı kapsamaktadır.
- b) **Yakacak Yardımları:** Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları 2003 yılından beri Türkiye Kömür İşletmeleri’nden sağladığı kömürleri, ihtiyaç sahiplerine kışlık yakacak yardımı olarak hane başına en az yarım ton olacak şekilde dağıttığı yardımlardır.
- c) **Barınma Yardımları:** Oturulamayacak düzeyde eski, bakımsız ve sağlıksız evlerde hayatını sürdüren muhtaç vatandaşlara evlerinin bakımı ve onarımı amacıyla ayni veya nakdi olarak gerçekleştirilen yardımları kapsamaktadır.

Tablo 2.14: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yardımları (Cari Fiyatlar ile, TL)

YIL	YARDIM TÜRÜ						TOPLAM KİŞİ	TAHSİS EDİLEN KAYNAK (TL)
	EV YAPIMI		EV ONARIMI		AFET (Ev yapımı, ev onarımı, ev eşyası)			
	Kişi Sayısı	Tahsis Edilen Tutar	Kişi Sayısı	Tutar (TL)	(TL)	Tutar (TL)		
2010	906	16.518.095	905	4.911.537	273	6.692.040	2.084	28.121.672
2011	2.319	46.277.305	1.912	14.498.406	546	6.223.544	4.777	66.999.255
2012	2.085	38.582.844	1.044	9.150.478	145	2.050.602	3.274	49.738.924
2013	3.633	81.987.747	1.843	18.582.389	129	2.319.294	5.605	102.889.430
2014	2.529	58.666.639	1.013	11.221.055	118	2.179.636	3.650	72.067.330
2015	1.954	46.898.288	1.429	13.393.701	141	2.151.243	3.524	62.443.232
2016	1.284	30.418.616	1.184	13.534.742	123	1.908.348	2.591	45.861.706
2017	1.302	31.950.305	1.739	15.276.104	123	2.254.583	3.164	49.480.992
TOPLAM	16.002	351.299.839	11.069	100.568.412	1.598	25.779.290	28.669	477.647.541

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ocak 2018.

2.6.3.1.2. Eğitim Yardımları

Eğitim yardımları, şartlı nakit transferi, eğitim materyali yardımları, öğrenci barınma ve ulaşım yardımı, öğlen yemeği yardımı, yükseköğrenim burs yardımı, ücretsiz kitap dağıtımı gibi yardımları içermektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2020, ss.141-143).

- a) **Şartlı nakit transferleri:** Yoksulluk riski altındaki ailelerin çocuklarını düzenli olarak okula göndermelerinin sağlanmasını amaçlayan nakit bir Sosyal yardım programıdır. Nakit transferleri tutarları, 2019 yılında ilköğretim (1-8'inci sınıflar) erkek öğrencilere aylık 35 TL, kız öğrencilere aylık 40 TL, ortaöğretim (9-12'inci sınıflar) erkek öğrencilere aylık 50TL,

kız öğrencilere aylık 60 TL olarak uygulanmıştır. Ödemeler MEB koordinasyonunda PTT kanalıyla yapılmaktadır.

- b) Öğle yemeği yardımı:** 2003–2004 eğitim-öğretim yılından beri kaynağı SYDTF’den ödenmek üzere taşınmalı eğitim uygulamasıyla, okulların olduğu merkezlere taşınan yoksul öğrencilere öğle yemeği verilmesini içeren bu program, il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri’nce yürütülmektedir.
- c) Ücretsiz Ders Kitabı:** 2003–2004 eğitim-öğretim yılından beri kaynağı SYDTF’den ödenmek üzere MEB’nca ilköğretim öğrencilerine ders kitapları ücretsiz olarak dağıtılmaktadır.
- d) Öğrenci Taşıma, Barınma ve İaşe Yardımı:** Taşınmalı sistem dışında kalan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine ulaşım, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamak üzere SYDV’lerce verilen desteklerdir.
- e) Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması:** Bu yardımla özel eğitime ihtiyacı olan engelli öğrencilerin okullara ücretsiz ulaşımını sağlanmaktadır. Uygulama, SYGM, EYHGM ve MEB işbirliği ile yürütülmektedir.

2.6.3.1.3. Sağlık Yardımları

Sağlık yardımları olarak tedavi giderlerine yönelik destekler ve şartlı nakit transferlerini içeren sağlık yardımları sağlanmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013, ss.143-145):

- a) Tedavi gideri destekleri,** yeşil kart vizesi dolmamış vatandaşların yeşil kartla karşılanamayan ilaç ve tedavi giderlerinin karşılanması şeklinde uygulanmaktadır.
- b) Şartlı nakit transferleri,** nüfusun en ihtiyaç sahibi kesimine mensup ailelerin çocuklarının temel sağlık hizmetlerine erişebilmesini amaçlayan yardımlardan oluşmaktadır. Şartlı nakit transferi, bu kapsamda 0-6 yaş grubu çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrollerine götürmeleri koşuluyla yoksul ailelere yapılan yardımlardır. Hamile kadınların ve lohusalık dönemindeki annelerin kritik dönemlerinde temel sağlık hizmetlerinden yararlandırmak için, bu yardımın şartlarını taşıyan aileler için düzenli olarak doktor kontrolüne gitmeleri koşuluyla doğrudan annelere aktarılmaktadır.

- c) Kronik Hastalara Yönelik Yardım Programı:** Hastalık bilgisi teyit edilen Tüberküloz ve SSPE hastalarına her ay için aylık 1.384,59 TL ödeme yapılmasını içeren yardımdır. Sağlık birimleri tarafından tüberküloz hastalarından tıbbi öz bakımını kendisi yapamadığı veya ev koşullarının iyileştirilmesi gerektiği belirlenenlere aylık 600 TL bakım ödemesi yapılabilmektedir. Başvuruları ikamet edilen il/ilçede bulunan SYDV'lere yapılmaktadır. Yardım programında ilk ödeme 2018 yılı Şubat ayında başlamış olup, ödemeler Genel Müdürlükçe PTT kanalıyla vatandaşların TC Kimlik Numaraları üzerinden kullanılmaktadır.
- d) Çoklu Doğum Yardım Programı:** 2018 Kasım'da hayata geçirilen programda, çoklu doğum ile dünyaya gelen çocukların bulunduğu ihtiyaç sahibi hanelerin beslenme ve özbakım gereksinimlerinin karşılanması için 0-2 yaş grubundaki çocuklara çocuk başına 150 TL/ay yardım yapılmaktadır.
- e) Genel Sağlık Sigortası (GSS) Gelir Tespiti ve Prim Desteği:** GSS gelir testi işlemleri 01.01.2012 tarihinden beri SYDV'ler tarafından, başvuru yapan bireylerin sistem üzerinden merkezi veri tabanlarında kayıtlı mal varlığı bilgileri ve gelir durumları incelenerek, haneler yerinde ziyaret edilerek sosyo-ekonomik durum değerlendirmekte, BSYBS üzerinden yürütülmektedir.

2.6.3.1.4. Yaşlı ve Engellilere Yönelik Yardımlar

Özürlülere yönelik yardımlar, özürlü ihtiyaç yardımları, özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerin evden-okula, okuldan-eve ücretsiz taşınması gibi yardımları kapsamaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013, ss.148-149):

- a) 2022 sayılı Kanun Kapsamındaki Aylıklar:** Yaşlı, engelli ve engelli yakını vatandaşlar için yürütülen nakdi ve düzenli sosyal yardım programıdır. 2022 Sayılı Kanun kapsamında ödenen aylıklar ayda birkere peşin şekilde ödenmektedir.
- b) Evde Bakım Yardımı:** 2828 Sayılı Kanun Ek 7'nci maddesi çerçevesinde bakıma muhtaç engelli bireylerin evde bakımına destek için yapılacak ödemelere ilişkin iş ve işlemler EYHGM'ye devredilmiştir. 2019 yılı için evde bakım yardımının aylık tutarı 1.384,59 TL'dir.

2.6.3.1.5. Özel Amaçlı Yardımlar

Özel amaçlı yardımlar, aşevlerinde sıcak yemek hizmetlerini ve deprem, yangın, sel gibi doğal afetler sonrası yapılan yardımları kapsamaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2020, ss.147-149).

- a) **Aşevleri:** Aşevleri, işsizliğin ve yoksulluğun belirgin olarak yaşanmakta olduğu yerlerde, yaşlılara, engellilere, kimsesizlere, hastalara ve evinde yemek yapabilecek durumda olmayan vatandaşlara günlük olarak sıcak yemek vererek hizmet etmektedir. 2019 yılında Fondan aşevi yardımı kapsamında 87 adet SYDV'ye 45.289.545 TL kaynak aşevi faaliyetlerine destek olmak üzere aktarılmış ve 38.000 vatandaşa sıcak yemek hizmeti sunulmuştur.
- b) **Afet (Acil Durum) Yardımları:** Deprem, sel, yangın gibi doğal afetler sebebiyle mağdur olan vatandaşlara gıda, giyim, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanması için Vakıflara ek kaynak aktarılması yoluyla gerçekleştirilen desteklerdir. Bu program dahilinde 2019 yılında SYDTF'den 18.750.945 TL kaynak aktarımı gerçekleştirilmiştir.
- c) **Terör Zararı Yardımı:** Terör olaylarından etkilenen yoksul ve muhtaç durumda bulunan bireylerin acil gıda, giyim, yol, eğitim ve barınma gibi gereksinimlerini karşılamak için gerçekleştirilen yardımlardır. Bu program çerçevesinde 2019 yılında SYDTF'den 34.336.900 TL kaynak aktarımı yapılmıştır.
- d) **Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı Programı:** Sosyal Uyum Yardımı (SUY), AB tarafından finanse edilen ve Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP), Türk Kızılay'ı ve ACSHB arasındaki işbirliği protokolü çerçevesinde uygulanan bir yardım programıdır. Bu yardım programından geçici barınma merkezleri dışında ikamet eden ve muhtaçlık, hanede sosyal güvence bulunmaması ve demografik ölçütlerden en az bir tanesine uyması koşulunu sağlayan, 99'la başlayan kimlik numarasına sahip Suriyeliler ve diğer tüm yabancılar yararlanabilmektedir.

2.6.3.1.6. Proje Destekleri

Proje destekleri, gelir getirici projeler, sosyal hizmet projeleri şeklindeki projeleri içeren yardımlardır. SYDTF kaynaklarıyla SYGM tarafından 3294 SayılıYasa kapsamındaki vatandaşların üretken duruma geçirilmesinin ve sosyal hayata entegrasyonlarının sağlanmasına yönelik projelere destek sağlanmaktadır. Yaşlı ve Engelli Bakım Projeleri (Vefa Projeleri), Aile Destek Merkezi Projesi ve Sosyal Dayanışma Merkezi Projesi, Kurum Bakımından Ayrılan Gençlerin Sosyal Yönden Desteklenmesi Projesi, Evsiz Konaklama Projesi, Diğer Sosyal Hizmet Projeleri ve Vakıf Modernizasyonu Projeleri kapsamında 2019 yılında 647 Sosyal Hizmet içerikli proje için toplam 103.361.209 TL kaynak aktarımı yapılmıştır. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2020, s.149).

2.6.3.1.7. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Tarafından Yürütülen Projeler

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü 3294 sayılı Kanun kapsamında SYDV'ler aracılığıyla sosyal yardım programları yürütmektedir. SYDGM, bu yardımlar ve proje destekleri ile birlikte sosyal yardım uygulamalarını daha etkili hale getirmek, daha fazla yoksul kesime ulaşmak ve kamu kaynaklarını etkin olarak kullanma konusunda etkinliği sağlamak üzere farklı çalışmalar yürütmektedir. SYDGM'nün bu kapsamda yürüttüğü projeler aşağıdaki gibidir:

2.6.3.1.7.1. Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi (BSYHP)

SYDM tarafından yürütülen Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi, Sosyal yardımlar alanında ortak veri tabanı eksikliğini gidermeyi ve kurumsal bir sosyal yardım sisteminin alt yapısının oluşturmayı hedeflemiş olup; Devlet Planlama Teşkilatı tarafından Bilgi Toplumu Stratejisi kapsamında Yüksek Planlama Kurulu tarafından kabul edilerek Resmi Gazetede yayımlanmıştır (www.sydgm.gov.tr). Sosyal yardım alanında reform niteliği taşıyan bir projedir. Projenin amaçları aşağıdaki gibidir (SYDGM, 2009, s.30):

- Devlet tarafından sağlanan bütün sosyal yardımların tek bir çatı altında toplanmasının sağlanması,

- Sosyal yardımlara ilişkin veri tabanlarının entegrasyonunu yaparak hane halkı yaklaşımının geliştirilmesi,
- Sosyal yardım başvurularının elektronik ortamlardan yapılabilmesinin sağlanması,
- Özürlüler veri tabanı da dahil olmak üzere veri tabanları arasında bilgi paylaşımının ve etkili denetimin sağlanması,
- Sosyal yardım bilgilerinin entegre bir biçimde yönetilmesini sağlayarak sosyal yardım politikalarının etkinleşmesini ve daha adil kaynak dağılımının sağlanması,
- Sosyal yardımlarla ilgili bütün bilgilerin tek bir noktadan vatandaşlara ulaştırılmasının sağlanması,
- Sosyal yardımlar hususunda etkili yönlendirmenin yapılabilmesinin sağlanması ve
- Oluşturulacak karar destek sistemi ile sosyal güvenlik politikalarının desteklenmesidir.

2.6.3.1.7.2. Sosyal Yardım Bilgi Sistemi Projesi (SOYBİS)

Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) projesi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nce uygulamaya konan bir e-devlet uygulamasıdır. SOYBİS, sosyal yardım başvurusunda bulunan vatandaşların ihtiyaç durumlarını ve kişisel verilerini merkezi veri tabanlarından temin ederek mükerrer yardımların önlenmesine yönelik olarak kurumlararası online veri paylaşımını sağlamayı hedefleyen bir uygulamadır (Bozkuş, 2009, s.70).

SOYBİS sayesinde yardım başvurusu yapan vatandaşların ihtiyaç sahibi oldukları merkezi veri tabanları kullanılarak bizzat devlet tarafından yapılmaya başlanmış; vatandaşların sadece nüfus cüzdanlarını göstermek suretiyle yardıma ihtiyaçları olup olmadıkları saptanmaya başlamış ve yoksul kişiler muhtaçlıklarını ispatlama külfeti ortadan kaldırılmıştır.

SOYBİS'in ortaya çıkardığı faydalar aşağıdaki gibidir (www.sydgm.gov.tr):

- Muhtaç vatandaşların sosyal yardımlara ulaşma süreci kısaltılmıştır.
- Kamu kurumları tarafından mükerrer sosyal yardım sağlanması engellenmiştir.

- Sosyal yardımların gerçek muhtaçlara ve daha geniş bir yoksul kitleye ulaştırılmasını sağlamıştır.

2.6.3.1.7.3. Yardım Bilgi Bankası Projesi

Yardım Bilgi Bankası Projesi, bireysel bazda sosyal yardım başvurularının SYDGM'nin veri tabanında tutulması sağlanarak, Türkiye çapında yapılan tüm yardımların tek bir ekrandan bütün Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından sorgulanabilmesini sağlamayı hedefleyen bir çatı projedir (Çoğurcu vd. 2009, s.39).

2.6.3.1.7.4. Sosyal Yardım Kartı Projesi

Düzenli sosyal yardım faydalanıcılarına PTT aracılığıyla Sosyal Yardım Kartı verilerek; yardım ödemelerini banka kuyruklarında beklemeden PTT Matiklerden çekebilmeleri, yardım ödemelerini çekmeden kartlarıyla alışveriş yapabilmeleri ya da kartlarını ödeme aracı olarak kullanabilmelerini sağlamayı hedefleyen projedir. 2018 yılı itibariyle 2,9 milyon kişinin Sosyal Yardım Kartı alması sağlanmıştır. Talep eden 2,1 milyon kişiye Sosyal Yardım Kartı dağıtılmıştır. Bu bireylerden 2 milyonu kartlarını aktif biçimde kullanmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2020, s.150).

2.6.3.1.7.5. Sosyal Yardım Mesaj Servisi (SMS) Projesi

Sosyal Yardım Mesaj Servisi Projesi, PTT işbirliği ile ödeme dönemlerinde düzenli sosyal yardım alan vatandaşların cep telefonlarına bilgilendirme amacıyla SMS atılması yoluyla ödeme kuyruklarının engellenmesi ve vatandaşların bilgiye kısa yoldan ulaşmasının sağlanmasını hedefleyen projedir. Düzenli yardımlarla ilgili bilgilendirmelerin haricinde sosyal yardımlara ve gelir testine başvuran kişilere SMS ile yardım kararı ve teslimat bilgisi e-Devlet Kapısına ile gönderilmektedir. Bu çerçevede 2019 yılında 700 bin kişiye SMS ile bilgi verilmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2020, s.150).

2.6.3.1.7.6. Sosyal Yardım Yararlanıcılarının Belirlenmesine Yönelik Puanlama Formülünün Geliştirilmesi Projesi

Bu proje, sosyal yardımlardan ve proje desteklerinden faydalanacak vatandaşların objektif ölçütlere göre saptanması ve bu şekilde haksız faydalanmaların

önüne geçilmesi için bir puanlama formülü oluşturulmasını hedeflemektedir. Her bir sosyal yardım türü için ayrı muhtaçlık kriterler oluşturulmaktadır (www.sydgm.gov.tr).

2.6.3.1.7.7. Alo Sosyal Yardım Hattı Projesi

Alo 144 Sosyal Yardım Hattı aracılığıyla, SYDV'ler tarafından sağlanan eğitim yardımları, sağlık yardımları, yakacak yardımları, gıda yardımları, engelli aylığı, eşi vefat eden kadınlara sağlanan yardımlar, barınma yardımları, doğum yardımları gibi yardımlarla muhtaç vatandaşların proje destekleri hakkında yapılan her türlü talepleri, önerileri ve şikayetleri alınmakta, veri tabanı incelenerek arayan bireye başvurusunun durumu hakkında bilgi verilmekte, ilgili il-ilçe SYDV'lere yönlendirmesi gerçekleştirilmektedir. Alo 144 Sosyal Yardım Hattı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çağrı merkezlerinden yönetilmektedir. (<http://alo144.gov.tr/alo144/hizmet- alan%C4%B1.html>)

2.6.3.1.7.8. Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Nakit Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi

Türkiye'de eşi vefat eden veya boşanan kadınların büyük bir çoğunluğu geçmiş yaşantılarına nazaran önemli gelir kayıplarına uğramakta ve bir kısmının yoksulluğa düştüğü görülmektedir. Eşi Vefat Etmiş Kadınlar için Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi'nin temel amacı, eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadınların toplumsal yaşamlarını ve geçim şekillerini ve ilişkilerini inceleyerek, bu bağlamda kapsamlı bir politika önerileri oluşturmak olarak belirlenmiştir (T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2010, s.19).

2.6.3.1.7.9. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Performans Analizi

Sosyal yardımdan yararlanmak isteyen vatandaşların sosyal yardım programlarından faydalanmak için SYDV'lere yapmış oldukları başvurular ile başvuruların sonuca bağlanması arasında geçen sürenin analiz edilmesi amacıyla Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BSYBS) üzerinden bütün SYDV'lerin verileri karşılaştırılmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2020, s.150).

2.6.3.1.7.10. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı “Sosyal Konut” Projesi

Sosyal konut üretiminin temel sorunları organizasyon, finansman ve sürdürülebilirliktir. Bu sebeple, konut sahibi olabilecek geliri olmayan muhtaç hanehalkları için sosyal konut seçeneklerinin ortaya konulması, nitelikli ve düşük fiyatlı konutlara erişimin artırılması, özellikle alt gelir grupları için, sosyal nitelikli konut yapımı özendirilmesi, özel girişimciler bu konuda teşvik edilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir (TC. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s.xvi).

Tablo 2.15: Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Konut Üretimi (2003-2017)

Yıl	Sosyal Konut Projeleri	Kaynak Geliştirme Projeleri	Genel Toplam
2003	71.55	2.494	9.649
2004	35.894	17.154	53.048
2005	63.791	5.132	68.923
2006	50.081	7.560	57.641
2007	60.633	5.63	66.316
2008	45.274	3.708	48.982
2009	66.631	3.100	69.731
2010	39.784	26.327	66.111
2011	48.155	5.090	53.245
2012	53.803	4.339	58.142
2013	44.119	8.648	52.767
2014	28.905	4.212	33.117
2015	33.304	9.977	43.281
2016	68.395	6.045	74.440
2017	55.369	2.796	58.165
TOPLAM	701.293	112.265	813.558 (*)

Kaynak: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ), 2017 Yıl Sonu Konut Üretim Raporu.

(*) Değerlendirme aşamasındaki ihaleler ile ihale tarihi almış konut projelerindeki konut sayısı dahil değildir.

Sosyal Konut Projesi, kapsamında yoksul vatandaşlara yönelik 45 m² ve 65 m² olarak planlanan sosyal konutların yapılması hedeflenmektedir. Bu projenin maliyeti 1 milyar TL olarak tahmin edilmiştir. TOKİ'nin 30 ay içinde bitireceği konutları

SYDTF'ye teslim etmesi, fonun konut bedellerini teslimden sonra 5 yılda ödemesi, %50 engellilere sosyal konutlarda %10 kontenjan sağlanması öngörülmüştür. Hak sahiplerinden kefil ve peşinatın alınmaması çerçevesinde geri ödeme 270 ayda yapılabilecektir. Bu proje çerçevesinde 2012 yılında fondan toplam 210 MilyonTL tutarında bir kaynak TOKİ'ye aktarılmıştır (ASPB, 2013: 119). Sosyal konut projesi kapsamında, 2003-2017 döneminde TOKİ tarafından 820 bin konutun yapımına başlanmış, bu konutların yaklaşık 814.000 adedi tamamlanmıştır. Yapılan konutların %86,2'sine karşılık gelen 701.293 adedi sosyal konut niteliği taşımaktadır (TC. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s.35).

2.6.4. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

İlk sosyal hizmet kurumu olarak, 1917 yılında kimsesiz ve yoksul çocukları himaye etmek amacıyla kurulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti,1935 yılında 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu” adını almıştır.1963 yılında 225 sayılı Kanun ile Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü birleştirilmiştir. 1983 yılında 2828 sayılı Kanun ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) adını alarak faaliyetlerini sürdürmüştür (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2020, s.27).

SHÇEK, kanun kapsamında sosyal ve ekonomik yoksunluk içinde bulunan muhtaç çocuk, genç, yetişkin, özürlü ve yaşlılara yönelik sosyal hizmetleri ve yardımları planlamak, uygulamak, rehberlik etmek, yönlendirmek, teşvik etmek, koordine etmek ve denetlemekle görevlendirilmiştir. Bu bağlamda SHÇEK aynı ve nakdi yardımlar yapmakta, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük seviyede bile devam ettirmekte günlük çeken kişi ve ailelere sosyal yardım hizmeti vermektedir.

SHÇEK'nın faaliyetleri ve görevleri 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesine alınmıştır. Bu kapsamdaki sosyal yardım faaliyetleri bakanlık bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü kapsamında yürütülmektedir.

2.6.5. Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarafından Uygulanan Politikalar

Vakıflar Genel Müdürlüğü, merkez ve taşra teşkilatı olmak üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak oluşturulmuştur. Vakıflar Genel Müdürlüğü Kanunu'nun 36. Maddesine göre, Vakıflar Genel Müdürlüğü, yazılı belgelerde yer alan şartlara uygun olarak sosyal, kültürel ve ekonomik hayır hizmetlerini yerine getirmekle görevlendirilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, bu görevi yerine getirmek üzere Türkiye'de yoksullukla mücadele kapsamında yürüttüğü faaliyetler; aşevinde sıcak yemek dağıtılması, kuru gıda yardımı dağıtılması hizmetleri, muhtaçlara aylık verilmesi, burs hizmetleri sağlanması, vakıf evlerinin açılması gibi hizmetleri kapsamaktadır.

2.6.6. Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Uygulanan Politikalar

2684 Sayılı "İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun" ile Milli Eğitim Bakanlığı'na, MEB'e bağlı olarak ilköğretim ve orta öğretim kurumlarında eğitim alan öğrencilerin parasız yatılı ya da burslu biçimde okutulmalarına ilişkin bazı görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. 2864 Sayılı Kanun kapsamında MEB'e ihtiyaç sahibi öğrencilere bazı sosyal yardımların yapılması görevi de verilmiştir (Yıldırım, 2013, s.27).

İhtiyaç sahibi öğrencilerin taşıma ve ulaşım giderlerinin karşılanması sosyal yardımı da MEB kanalıyla gerçekleştirilmektedir. Ayrıca ders kitaplarının ücretsiz dağıtılması uygulaması da MEB bütçesine aktarım ile sağlanmaktadır

2.6.7. Sağlık Bakanlığı Tarafından Uygulanan Politikalar

Kamusal sosyal yardım kapsamında değerlendirilebilecek önemli bir uygulama, 1992 yılına uygulanmaya başlanan sosyal sigorta kapsamı içinde olmayan, mülksüz dar gelirliilerin sağlık hizmetlerinden faydalanmalarına olanak veren Yeşil Kart uygulamasıdır. Organizasyon ve kart verme işlemini Sağlık Bakanlığı yapmamakla birlikte yeşil karta kapsamındaki sağlık hizmetleri Sağlık Bakanlığı tarafından verilmektedir.

Yeşil kart uygulaması, ödeme gücü olmayan T.C. Vatandaşı bireylerin ve sosyal güvenlikli kişilerden yararlanmasına imkan sağlayacak hiçbir hizmeti bulunmayanların, verilen

bir kart ile sağlık giderlerinin karşılanması uygulamasıdır. Asgari ücretinin 3/4 geçen tutarda geliri olanların ve bu oranları sonradan aşan bireylerin yeşil kartları geri alınmaktadır. Yeşil kartı il ve ilçe idare kurulları vermektedir. Yanlış beyanın yaptırımını, yanlış beyanda bulunarak yeşil kart alanların kendileri ya da velilerinden, yapılan sağlık hizmetleri ücretlerinin iki katı cezalı olarak geri alınmasıdır (Anadolu, 2010, s.100).

Yeşil kart uygulamasında prim ödenmeyip, ancak ailenin toplam gelir düzeyinin 3/4 oranında asgari ücreti geçmemesi gerekmektedir. Fakat uygulamada, yeşil karta başvuru işleminin, hastaneye başvurulmadan yapılamadığı görülmektedir. Halbuki, hastaneye başvurmadan önce yeşil kart çıkarılabilmesi uygulamayı kolaylaştırılacaktır. Yeni doğan çocuk nüfusta kayıtlı değilse, yeşil karttan yararlanamamaktadır. 2022 sayılı Kanun'dan yararlanan kişiler de, yeşil kart yardımlarından yararlanamamaktadır. Hastaneler, yeşil kart fonundan döner sermayelerine gelir sağlamak için, yeşil kart sahipleriyle daha çok ilgilenmekte ve sağlık tedavilerini ve giderlerini üstlendikleri halde, yaşlılık ve muhtaç aylığı olan ve 2022 sayılı Kanun'a tabi olanların tedavisiyle daha az ilgilendikleri görülmektedir.

Gerekçe olarak, söz konusu Kanuna göre, Muhtaçlık ve Malul aylığı gelirlerinin bulunması ileri sürülmekte ise, bu gelirlerle yeşil kart sahibi kişilerin yararlandıkları sağlık yardımları arasında bir uygunluk bulunmamaktadır. Bunların giderlerinin de, yeşil kart fonundan sağlanması, eşitlik, adalet, sosyal güvenlik ve sosyal devlet ilkelerine uygun olacaktır. Bu bireylerin, sağlık giderlerinin, Sağlık Bakanlığı'na karşılanmaması hukuk devleti ilkelerine de uygun değildir (Anadolu, 2010, s.100).

2.6.8. Yerel Yönetimler (Belediyeler) Tarafından Uygulanan Politikalar

Kamu yönetiminde, kamusal hizmetlerin yer açısından yerinden yönetim esasına uygun biçimde yürütülmesi için oluşturulan yerel yönetim birimleri; kamu hizmetlerinin devletin merkezi örgütlenmesi ve hiyerarşisi dışındaki bazı organlar tarafından yerine getirilmesi anlamına gelmektedir (Eraslan, 2005, s.42).

Türkiye'de üç ayrı çeşit yerel yönetim kuruluğu bulunmaktadır. Bunlar, şehirlerde hizmet etmekte olan belediyeler, kırsal topluluklara hitap eden yerel yönetim kuruluğu olan köyler ve il sınırları içindeki yerel topluluğa hizmet yapan il özel idareleridir. 1984 yılında büyükşehir niteliğinde olan yerleşim yerleri için yeni bir belediye modeli oluşturulmuştur (Yalçındağ, 1995, s.25).

İl özel idareleri ve köy yönetimleri gelir yoksunluğu ve personel azlığı nedeniyle merkezi yönetimin tasarrufuna açık faaliyetlerde bulunmak zorunda kalmışlar ve zamanla fonksiyonlarını kaybetmişlerdir (T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010, s.42). Bununla beraber, 6380 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,12.11.2012 tarihli ve 28489 sayılı Resmi Gazete'deyayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 2014 Mart yerel seçimlerinden sonra yeni düzenleme ile büyükşehir belediyelerinin sayısı 30'a çıkarılmış ve bu illerde faaliyette bulunan il özel idarelerinin ve bütün köy yönetimlerinin tüzel kişiliği 6380 Sayılı Kanun gereğince ortadan kaldırılmıştır BöyleceTürkiye'de belediye yönetimleri yerel yönetimlerin esas kuruluşu haline gelmiştir.

Belediyelerin mevzuatla düzenlenen sistemli yardım programları bulunmadığından belediyelerin sosyal yardım alanında ülke genelinde hizmet verdikleri kişi sayıları ile ilgili tam bir istatistik yoktur. Her belediyenin bütçesi farklı olduğu için yürütülen sosyal yardım hizmetleri belediyeden belediyeye farklılık göstermekte, her belediye kendi belirlediği kriterler kapsamında sosyal yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır (İncedal, 2013, s.114).

5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde belediyelere sosyal yardım konusunda verilen görev ve sorumluluklar yer almakta olup; belediyelere, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar yapma yetkisi verilmiştir. Bu maddeye göre; Büyükşehir belediyelerinin ve 100.000'in üzerinde nüfusa sahip belediyelerin kadınlar ve çocuklar için konuk evleri açma görevi bulunmaktadır. Bunlar dışında kalan belediyeler ise, sahip oldukları mali imkanlarını ve hizmet önceliklerine göre isterlerse konukevi açma görevi verilmiştir. İlgili Kanunu'nun 76. maddesinde Kent Konseyinin yerel halk için gerekli hizmeti verebilmesi için yetki ve sorumlulukları belirtilmiş, 77. maddesinde ise, belediyenin sosyal hizmet ve sosyal yardımları sağlamaya dönük programlar uygulama görevi verilmiştir (Yıldırım, 2013, s.28).

Belediyeler tarafından yürütülen sosyal yardımların türü, nitelikleri ve kapsamı genişlemekte, belediyeler sosyal yardım faaliyetleri konusunda git gide uzmanlaşmaktadır. Bununla beraber belediyelerin sosyal yardım hizmeti yürütmelerinin bazı avantajları ve dezavantajları da bulunmaktadır. Belediyeler tarafından sosyal yardım hizmeti sağlanmasının avantajları; belediyelerin seçilmiş ve halka en yakın

yönetim birimi olmaları, merkezi yönetime göre bürokrasinin daha az olması, ölçek olarak denetimin ve koordinasyonun kolaylığı, politikaların ve programların uygulama başarısının yüksekliği, yerel bağış kaynaklarının daha hızlı harekete geçirilebilmesi, daha fazla kaynak sağlanabilmesi şeklinde sıralanabilir (Güneş, 2010, s.45).

Günümüzde Belediyeler tarafından ihtiyaç sahibi yoksullara yönelik yürütülen sosyal hizmet ve sosyal yardımlar şunlardır: Aşevleri kurularak sıcak yemek dağıtılması, ihtiyaç sahiplerine bedava yemek ve ekmek dağıtılması; yakacak yardımı yapılması, gıda paketi dağıtılması, gıda, giyim ve diğer ihtiyaç maddeleri ile ev eşyası dağıtımı yapılan hayır marketleri kurulması, nakit yardım yapılması, ücretsiz sağlık hizmetleri sunulması, öğrencilere çanta, kırtasiye malzemesi ve okul giysisi dağıtılması (Gündüz, 2013, s.74).

2.7. TÜRKİYE'DE SOSYAL TRANSFERLERİN YOKSULLUK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Sosyal transfer harcamaları ile yoksulluk arasında güçlü veters yönlü bir ilişki olduğu Regresyon yöntemine dayalı ampirik birçok çalışmada ortaya konmuştur. Başka bir ifade ile sosyal transferlerin artması ile yoksulluğun azalması beklenmektedir. Förster and D'Ercole (2005) çalışmalarında OECD ülkelerinde, çalışma çağındaki nüfusa yapılan transferler artırıldıkça, bu gruptaki yoksulluğun azaldığını saptamışlardır. Ancak, transfer harcamaları ile yoksulluk arasındaki ilişki monoton bir ilişki değildir. Transfer harcamalarında aynı oranda yapılan bir artışın yoksulluğa etkisi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Atkinson (2000:5), transfer harcamalarındaki (GSYİH'nın oranı olarak) yüzde 1'lik bir artışın Fransa'da yoksulluk oranında 2,6 puan; İngiltere'de ise 4 puan bir düşüğe neden olduğunu belirlemiştir. Diğer taraftan, Brezilya'da toplanan vergilerin yaklaşık olarak GSYİH'nın yüzde 35'ine kadar artırılmasına ve bu vergi gelirlerinin yarısından fazlasının sosyal programlara ayrılmasına rağmen Brezilya hala eşitsizlik ve yoksulluk problemini önemli ölçüde azaltamamıştır (Immervoll vd.2006, s.2).

Transfer harcamalarının tutarı kadar, bu transferlerin etkinliğindeki farklılıkta, transferlerin yoksulluk üzerindeki etkilerini değiştirmektedir. Aynı tutardaki transfer harcamaları dağıtım şekline bağlı olarak, yoksulluğu farklı biçimlerde etkileyebilmektedir.

Yoksulluğun azaltılması konusunda yapılan harcamaların etkinliği olarak nitelendirilebilecek budurumu ilk defa dile getirenlerden biri de Weisbrod (1969) olup, yoksullara ulaşan sosyal harcamaların toplam sosyal harcamalara oranı olan “hedef etkinliği” kavramını ortaya koymuştur (Kim, 2000, s.109). O halde sosyal güvenlik sisteminin yoksulluk ağığını ne kadar azalttığı, transferlerin ne kadarının transfer öncesi yoksul olan kesime gittiğine ve transferlerin miktarına bağlıdır (Grotaert, 1995, s.40).

2.8. TÜRKİYE’DE SOSYAL YARDIMLARIN DENETİMİ

Sosyal yardımların denetimi, sosyal yardımların mevzuata uygun bir şekilde amacına ulaşacak şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasındaki etkinliğin ve verimliliğin araştırılmasıdır.

Türkiye’de denetim Anayasa’nın 125. Maddesinde “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır” biçiminde yargısal denetim olarak yerini almıştır. Ayrıca Anayasanın 160. Maddesinde de “Sayıştay, merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının bütün gelirleri ve giderleri ile malların TBMM adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir” biçiminde Sayıştay denetimi olarak yer almaktadır (Kuluçlu, 2006:3). Türkiye’de kamu harcamalarının denetimi, süreç açısından harcama öncesi ve harcama sonrası olmak üzere iki biçiminde yapılmaktadır. Harcama öncesi denetim vize ve tescil işlemleriyle Maliye Bakanlığı ve Sayıştay aracılığıyla, harcama sonrası denetim ise genellikle bu kuruluşların denetim elemanları aracılığıyla yapılmaktadır. Fakat bu denetimler Türkiye’de daha çok hukuksal boyutta mevzuata uygunluk bakımından yapılmakta, performans denetimi ve yerindelik denetimi yapılmamaktadır. Ayrıca hem yönetim yapısındaki farklılıklar hem de denetim sistemindeki koordinasyon ve uyum eksikliği nedeniyle denetim beklenen seviyede gerçekteşmemekte ve denetimde tekrarlayan durumlar görölmektedir (Arslan, 2002, ss.13-14).

Yoksullukla mücadelele yönelik politikalar aşağıdakileri içermelidir;

- Toplumsal dayanışma ve birliği artıracak politikalar üretilmelidir.
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldıracak politikalar hazırlanmalıdır.

- Ekonomik faaliyetlere katkı veren ve sosyal hizmetlere erişmeyi kolaylaştıran farklı altyapı yatırımlarının kapasitesi yükseltilmelidir.
- Yoksulluğa neden olan en büyük etken olan eğitimsizliği ortadan kaldırılmaya yönelik politikalar üretilmelidir.
- Kadınların çalışma hayatına aktif katılmalarını sağlamak için kadın haklarını koruyan ve çalışma çevrelerinde kadın-erkek eşitsizliğini azaltacak politikalar üretilmelidir.
- Köylerden kentlere göçün önlenmesi için aktif politikalar uygulamaya konmalıdır.
- Yoksullukla mücadelede yönetişimci ve katılımcı bir model benimsenmeli, Kamu, özel sektör ve STK'lar koordinasyonlu bir biçimde hareket etmelidir.
- İnsan hakları korunmalıdır. Toplumsal olarak dışlanmış ve izole edilmiş bireylerin topluma tekrar kazandırılmalarına öncelik verilmesi gerekir.
- Kamu yönetiminde şeffaflığın ve hesap verebilirliğin artırılması gerekir. Bu amaç doğrultusunda “performansa dayalı yönetim ve denetim” gündem yapılmalıdır.

Bazı ülkeler yoksulluğu tam olarak ortadan kaldıramasalar da önemli politikalar geliştirmiş ve niceliksel olarak başarılı sonuçlar elde etmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin de bu alanda başarılı politika ve programlar yürüten ülkelerin deneyimlerinden faydalanarak politika transferi yapması yerinde olabilir. Demokratik katılımın geliştirilmesi ve sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi gerekmektedir. Dernek ve vakıfların kurulmalarına dair yasal düzenlemelerin gözden geçirilmesi ve sayılarının artırılması gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL YARDIM VE DAYANIŞMA VAKIFLARININ TÜRKİYE’DE UYGULAMASI VE DURUMU

3.1. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA ÖRGÜTÜ OLARAK VAKIF

Vakıf müessesesi bütün insanlığın erdemlilik konusunda mirası olan yardımlaşma hissinin motive edici gücüdür. Vakıflar, dünya çapında tarihi gelişim seyri içinde oldukça sağlam bir hukuki pozisyon elde etmiş ve yüzyıllarca insanlık için çok büyük hizmetler sunmuşlardır.

Vakıf, Türk tarihinde sosyal, kültürel ve ekonomik hayatta önemli fonksiyonlar gören, dini, hukuki ve sosyal bir kurumdur. Bir kişi mülkiyeti kendisine ait olan menkul ve gayrimenkul mallardan bir bölümünü ya da bunların tamamını, Allah’ın rızasını kazanmak için, muhtaçların ihtiyaçlarını karşılamak üzere dini, sosyal ve hayır yapmak gibi bir amaca sürekli tahsis ederse, malını vakfetmiş olur, başka bir ifadeyle vakfetmiş olur (Yediyıldız, 1999, s.17).

Türk Medeni Kanunu’na göre Vakıflar, “gerçek ya da tüzel kişilerin yeterince mallarını ve hakları belli ve devamlı bir amaca hasretmeleriyle (tahsis etmeleriyle) oluşturulan tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları” olarak tanımlanmaktadır. Bir malvarlığının tamamı ya da gerçekleşmiş veya gerçekleşeceği belli olan her türlü geliri ya da iktisadi kıymeti olan haklar vakfedilebilir. Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenmiş özelliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlaka, milli birliğe ve milli menfaatlere aykırı ya da belirli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz (Türk Medeni Kanunu, Madde 101). Aynı şekilde “Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkındaki Tüzük” madde 2’de vakıf; “başlı başına mevcudiyeti haiz olmak üzere bir malın belli bir gayeye tahsisi” şeklinde ifade edilmiştir (Akünel 1995, s.117).

Buna göre vakfı oluşturan iki önemli unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar:

- a) özgülenecek (tahsis edilecek) bir mal varlığı ve
- b) mal varlığının özgüleneceği (tahsis edileceği) amaçtır.

Medeni kanunumuza göre, gerçek kişiler veya tüzel kişiler vakıf kurabilmektedirler. Vakıf kurabilmek için gerçek kişilerin fiil ehliyetine sahip olmaları gerekir. Tüzel kişilerin vakıf kurabilmeleri için ise; fiil ehliyetine sahip olmaları bununla beraber, ana sözleşmelerinde vakıf kurabileceğine ve vakfa malvarlığı tahsis edebileceğine ilişkin hüküm bulunması gereklidir. Bu haliyle vakıflar özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olup, Türk Medeni Kanunu madde 48’de zikredilen tüm hak ve yetkilere sahiptirler (Duman, 2014, s.5).

Vakıf müessesesi bir malın kamu hizmetine tahsis edilmesiyle sosyal içeriğe kavuşmaktadır. Bu kapsamda vakıflar, kamuya yönelik faaliyet göstermeleri, insanların ihtiyaç duyduğu hizmetleri yerine getirmeleri ve bu kamusal hizmetlerden yararlananların çoğu zaman insanlar olması sebebiyle sosyal nitelik kazanmaktadır (Ertem, 2011, s.26).

Aşağıda vakıf için yapılmış bazı tanımlar yer almaktadır:

Hukuki bir kurum niteliği taşıyan vakıf, sosyal dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma esasına dayalı kurulan ve işleyen medeni bir kurumdur (Akgündüz, 1987, s.235).

Vakıf, insanlarla birlikte var olan karşılıklı dayanışmanın ve başkalarına iyilik yapmak duygusunun, hukuki konuma kavuşturulduğu ve ona devamlılık kazandırıldığı, tüzel kişiliğe sahip hukuki ve sosyal bir kurumdur (Akbulut, 2007, s.63).

Vakıflar islam dininin de köklü bir kurumu olup; Osmanlı Devleti’nden bu tarafa çok sayıda kamusal ve sosyal hizmetler sunulmasına vesile olmuştur. Osmanlı Devleti’nde vakıflar, sosyal yardımlaşma ve sosyal dayanışma, sağlık, eğitim, bayındırlık, ulaştırma, şehircilik ve belediye hizmetleri, askerlik, spor ve dini hizmetler gibi birçok alanda faaliyetler yapmışlar ve devletin vermesi gereken pek çok kamusal hizmeti sunmuşlardır. Vakıflar, sosyal yardım faaliyeti olarak açları muhtaçları doyurmak için aşevleri, evsizleri barındırmak için misafir evleri, yaşlılara giyecek sağlanması, ticarethane açmak isteyenlere yardım yapılması, muhtaç olanlara borç verilmesi, hapiste olanlara yiyecek sağlanması, halka ve çocuklara meyve yedirilmesi gibi çok sayıda farklı alanlarda rol almışlardır ve almaya devam etmektedirler (Kozak, 1985, s.28).

Diğer taraftan sosyal yardım ve hizmet sağlamaktan çok, kişilere genel olarak bir yardım sağlama amacı olmadan yalnızca sosyal dayanışmayı güçlendirmeye

hedefleyen vakıflar bulunmaktadır. Örneğin; düğünlerde misafirlere ikram edilecek yemekler için mutfak eşyası sağlanması, halkın tabiat parklarında güzel vakit geçirebilmesi amacıyla mesire yerlerinin hazırlanması gibi faaliyetleri yürüten vakıflar da bulunmaktadır (Kozak, 1985, s.29).

3.1.1. Yoksulluk, Sosyal Yardım (Hizmet) ve Sivil Toplum ve Kuruluşları İlişkisi

Değişen ve dönüşen dünya şartlarında Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) önemi gitgide artmakta, bu dönüşüm sosyal yardımlaşma sahasında da STK'lara verilen anlamı ve önemi dönüştürmektedir. Bu gelişmelerle STK'ların devletle olan ilişkileri ve işbirliği de gelişmektedir. Fakat neoliberal uygulamaların etkisiyle, STK'ların devletin sosyal yardımlarla ilgili işlevine destek olması sosyal devlet uygulamalarının tamamen ortadan kalkacağı anlamına gelmez. Devletlerle STK'lar karşılıklı etkileşim sonucunda git gide birbirlerini daha çok destekleyerek, birbirlerini güçlendirici ve tamamlayıcı olacaklardır. STK'lar, hangi görüşten olurlarsa olsunlar, bütün insanların ortak prensiplerde buluşabilecekleri varsayımından hareket ederler. Bu bağlamda, STK'ların üstlenmiş oldukları fonksiyonlar aşağıda başlıklarda toplanabilir (Geray, 2011, s.573):

- Kamuoyu oluşturulması suretiyle ile kişilerin taleplerinin dillendirilmesine ve duyurulmasına yardım etmek,
- Çoğulcu bir toplum yapısı oluşturulmasını sağlayarak piyasadaki materyalist ve maddeci egemen kapitalist anlayışa karşı dengeleyici bir rol oynamak,
- Bizzat STK'larda gönüllü çalışan bireylerin katılımcı ve çoğulcu bir kültürel anlayışla tanışmasını ve bu kişilere yönetim deneyimi de sağlanarak yetişmelerini temin etmek,
- Sağlık, eğitim, sosyal refah ve istihdam konularında hükümetin politikalarına paralel veya onların alternatifi olan projeler geliştirmek, bu projelere kaynak sağlamak ve bu projeleri hayata geçirmek.

STK'ların bu fonksiyonlarını yerine getirirken bazı etik değerlere bağlı kalmaları gerekmektedir. Bu etik değerleri aşağıdaki gibi sayabiliriz (Kara, 2011, s.55):

- a) Dürüstlük ve tutarlılık:** STK'ların amaçlarıyla, niyetleriyle ve eğilimleriyle, davranışları ve faaliyetleri arasında tutarlığın ve bütünlüğün olması gerektiğini ifade eden etik ilkedir. Başka bir ifadeyle vaat edilen ile fiiller

arasında uyum olmalıdır. STK'ların güvenilirliğini temin eden ve beklentilerin karşılanıp karşılanmadığını ortaya koyan temel etik ilkedir.

- b) Açıklık ve şeffaflık:** Bir STK'nın, gerçekleştirmekte olduğu faaliyetlerin toplumsal faydaya etkilerini, bu faaliyetlerin nasıl yürütüldüğünü ve çıktılarının ne olduğunu topluma açık bir şekilde yansıtması gerekliliğini ifade eden etik ilkedir. STK'lara devlet tarafından sağlanan bazı ayrıcalıkların hedef ihtiyaç sahiplerine ulaştırılıp ulaştırılmadığı, kendilerine sağlanan kaynakların yerli yerince kullanıp kullanılmadığının kamuya açıklanması bu bağlamdadır.
- c) Hizmet anlayışı:** STK'ların, gayretlerinin toplumu yönetmek, yönlendirmek ve denetlemek için değil diğer insanlara yardım için, fayda sağlamak için gerçekleştirmeleri, kendilerini bu göreve adanmayı ön plana almalarını ifade eden etik ilkedir. Bu etik değer özünde, insanlar ile STK'lar arasında oluşabilecek hiyerarşiden ve onları yönetme ve denetleme arzusundan arınma vardır.
- d) Yardımseverlik:** STK'lar belli kaynakların topluma aktarılmasında köprü vazifesi görmektedirler. Bu etik değer, ihtiyacı olanın ihtiyacını uygun şekilde gidermekle yakından alakalıdır. Ancak bununda ötesinde, ihtiyaç sahiplerinin yaşam memnuniyet düzeyini diğer insanlarla aynı seviyeye çıkartma gayretiyle yardımlaşmayı içermektedir.

STK'ların faaliyet gösterdiği alanlardan bir tanesi de yoksullukla mücadeledir. Dünya çapında küreselleşmenin de tesiriyle sosyal devlet uygulamalarının etkisinin azaldığı çağımızda STK'lar bazen devletin ulaşamadığı alanlara ulaşabilmekte, bazı alanlarda devletin izin verdiği ölçüde devletin yerini almakta, devletle karşılıklı etkileşim içerisinde uluslararası sahada önemli bir aktör haline gelmektedirler. Birleşmiş Milletler ve diğer bazı uluslararası kuruluşlar da bu konuda STK'ları destekleyici bir yol izlemekte yapacakları uluslararası yardımları STK'lar üzerinden aktarmayı tercih etmektedirler. STK'lar sosyal dayanışma ağlarını da güçlendirmektedir. STK'ların yoksullukla mücadele yöntemleri 1990'li yıllardan sonra ciddi değişimler göstermiştir (İlter, 2009, s.9).

Ülkemizde de sosyal yardımlaşma hususunda STK'ların devletle etkileşimini desteklemek ve işbirliğini arttırmak amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. 5263 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’un” 19. maddesiyle, 3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu’nun” 7. maddesinin 2. fıkrasını değiştirilmiş ve bu şekilde SYDV’lerin Mütevelli Heyetlerinde STK temsilcilerinin de yer almaları temin edilmiştir.

5263 Sayılı Kanun’la gene aynı amaca uygun şekilde “Gönüllü Kuruluşlarla İşbirliği ve Dış İlişkiler Dairesi” kurulmuştur. Gönüllü Kuruluşlarla İşbirliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı’nın görevleri aşağıdaki gibidir (5263 Sayılı kanun, Madde 8).

- a) Sosyal yardım amacıyla faaliyetler yürüten gönüllü kuruluşlarla ve sosyal yardım ve sosyal hizmet amaçlı uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılması, ortak projeler yürütülmesi ve uygulanması,
- b) Sosyal yardım faaliyeti yürüten gönüllü kuruluşların faaliyetlerini izlemek, desteklemek ve dönemsel olarak değerlendirmek,
- c) Uluslararası STK ve resmi kuruluşlarla işbirliğine gitmek, ortaklaşa projeler geliştirmek ve uygulamak.
- d) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından verilecek benzeri diğer görevleri yapmak.

Yoksullukla mücadelede temel eğilim ve trend; dayanışma ağlarının güçlendirilmesi yönündedir. Bu dayanışma ağlarının kurulmasıysa STK’ların katkıları ile mümkün olabilir. STK’lar sosyal diyalogun sağlanması açısından da oldukça önemli bir rol oynamaktadırlar. STK’lar sosyal iletişim sürecinde belli bir rol alırken, seslerini iyice duyuramayan kitlelerin seslerini duyurmalarına yardımcı olmak durumundadırlar (Tutar, 2007, s.13).

3.1.2. Vakıfların Sosyal Politika Fonksiyonları

Sosyal politika yapıcı rolünü genelde devlet üstlenmekte ve bu konuda faaliyette bulunacak kurum ve kuruluşları koordine etmektedir. Türkiye’de 1986-2017 yılları arasında sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları politikasının oluşturulmasında öncelikle TBMM, cumhurbaşkanlığı, bakanlıklar, hükümet, yürütme erki içinde

kurumlar ve bürokratlar gibi resmi aktörlerin güçlü ve öncül etkileri vardır. Ancak Türkiye'nin sosyal yardımlaşma ve dayanışma politikasında bireysel aktörlerin, sınırlı etkileri bulunmaktadır. Diğer taraftan STK'lar, düşünce kuruluşları, araştırma merkezleri, platformlar, forumlar, özel sektör şirketleri, sendikalar ve onların üst kuruluşlarının da çeşitli rolleri bulunmaktadır (Yatkın, 2019, s.65).

Vakıflar, ilk kuruldukları günden bu yana iktisadi, kültürel, dini çok sayıda hususta sosyal hayatın merkezinde yer almaktadırlar. Kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan vakıflar, endüstri devriminin doğuşuyla sosyal politika açısından önemli bir vasıta haline gelmeye başlamıştır. Ahirete imanın İslam dininde imanın şartlarından bir tanesi olması ve dünyada yapılan hayır işlerinin ahirette insanın kurtuluşuna vesile olacağı inancı, kar amacı gütmeyen vakıfların doğmasında ve hayata geçmesinde etkili olmuştur. İslam dinini kabul eden Türklerde yardımlaşma kültürü yerleşik bir toplumsal ahlak biçimini almıştır. Vakıflar bilhassa Selçuklular'dan bu yana sosyal hizmetler, gelir dağılımı dengeleme, istihdam sağlama gibi çok sayıda sosyal politika sahasında varlık göstermişlerdir (Yılmaz: 2020, s.304).

Vakıfların sosyal politikalara fayda sağlayan fonksiyonları aşağıda, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler açısından, sosyal yardım ve dayanışma hizmetleri açısından, gelir-servet dağılımına ilişkin hizmetleri açısından, istihdamı artırıcı hizmetleri açısından, imar ve bayındırlık hizmetleri açısından ve bireyler açısından bütünleşmenin sağlanması ile nakit ihtiyacının karşılanması açılarından incelenecektir.

3.1.2.1. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Açısından

İslam toplumlarında merhametin ve yardımlaşma kültürünün gelişmiş olması, inananları yolda kalanlara yardım etmek, mübarek günlerde ihtiyaç sahiplerine para ve yiyecek dağıtmak, fakir kızlara çeyiz hazırlanması, fakirlerin cenazelerinin kaldırılması gibi amaçlar etrafında toplanacakları vakıf müesseseleri kurmaya sevk etmiştir (Şeker, 2003, s.156). İslam kültürünün bir üyesi olan Türkler de vakıf kurumlarının gelişmesine kendi yorumlarını katarak önemli katkılar sağlamışlardır.

3.1.2.2. Sosyal Yardım ve Dayanışma Hizmetleri Açısından

“XVII. asır ortalarında, üç arkadaşıyla beraber Mısır'dan yola çıkarak İstanbul'a kadar altmış yedi günlük bir seyahat gerçekleştiren Samuel Ben David Yemşel, yol

üstünde her gece bir han veya kervansaray bulduklarını, sadece iki küçük kasabada ise yolculara ayrılmış misafir evlerinde ağırlandıklarını yazmıştır”. Bir yabancıнын bu tespitleri Türk toplumundaki aç ı doyurma, yolda kalmışa yardım etme, evsizede barınma imkanı sağlama gibi toplumsal dayanışma kültürünü göstermesi açısından önemlidir.

Vakıflar; sosyal yardımlaşma ve dayanışma açısından aş evi faaliyetleri yürütülmesi, misafirlere kalacakları evler yapılması, ihtiyaçlara elbise temin edilmesi, ticarethane açmak isteyenlere borç verilmesi, ihtiyacı olanlara borç verilmesi, hapiste olanlara yiyecek, su verilmesi, çocuklara meyve yedirilmesi, hayvanların tedavisinin yapılması gibi çok sayıda hizmeti yerine getirmektedir. Bu göstergeler vakıfların sosyal hizmetleri, hem oldukça düzenli bir biçimde hem de din, dil ve ırk ayırtmadan yürüttüklerini ispat eder niteliktedir (Kozak, 1994, s.22).

3.1.2.3. Gelir-Servet Dağılımına İlişkin Hizmetleri Açısından

Vakıfların en önemli fonksiyonu, ihtiyaç sahiplerine yalnızca günlük ve anlık ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik gelip geçici bir para ya da mal sağlanması değil; vakıf servetinin sonsuza kadar bu amaca tahsis edilmesi ve özellikle ihtiyaç sahiplerine bu servet transferini sağlamaktır (Kozak, 1994, s.26).

3.1.2.4. İstihdamı Artırıcı Hizmetleri Açısından

Vakıflar her ne kadar gönüllülük esasına göre çalışan insanlar tarafından yönetilse de vakıfların da işlerinin yürütülebilmesi için gerekli niteliklere sahip insan kaynağı istihdam etmeleri gerekmektedir. Bu bakımdan vakıflar, ülkedeki istihdama da katkı sağlamaktadırlar. Vakıflarda istihdam edilen personelin maaşları da vakfiyeden ödemektedir. Vakıflar yaygınlaştıkça vakıflarda istihdam edilen insanların sayısı da günden güne artarak önemli miktarlara ulaşmıştır (Kozak, 1994, s.33).

3.1.2.5. İmar ve Bayındırlık Hizmetleri Açısından

Vakıflar, vakıflarının gelir kaynaklarını artıracasını ve daha fazla sosyal yardım yapabilme imkanı sağlayabileceklerini düşündükleri mülklere, ticarethanelere, iş merkezlerine, iş hanlarına ve imalathanelere yatırım yapmaktadırlar. Vakıfların yaptıkları bu yatırımlar bir taraftan, ülkenin imar edilmesine, ülke ekonomisine katkı

sağlanmasına ve şehirleşmeye katkı sağlarken diğer taraftan da vakfın sürdürülebilir gelir kaynaklarına ulaşmasını sağlamaktadır (Yüksel, 1998, s.157).

3.1.2.6. Diğer Fonksiyonları

Vakıfların bireyler açısından bütünleşmenin sağlanması, nakit ihtiyaçlarının karşılanması gibi bazı fonksiyonları da bulunmaktadır.

Vakıfların gönüllü olarak kendi mal varlıklarını toplumsal amaçlarla sürekli bir biçimde toplum yararına tahsis etmeleri, toplumdaki gelir dengesini ve dağılımını sağlama bakımından olduğu kadar toplumsal barışın ve kişiler arası birliğin sağlanması açısından da önemli bir fonksiyon üstlenmektedir (Şeker, 2003, s.169).

Vakıflar, fakir, düşkün ve kimsesizlere ayni ve nakdi olacak şekilde iki türlü yardım yapmaktadırlar. Hatta bazı vakıflar belirli sayıda fakir kişiye sürekli olmak üzere aylık bağlamak suretiyle bireylerin nakit ihtiyaçlarının karşılanmasında da fonksiyon görmektedirler (Koyunoğlu, 2002, s.215).

3.1.3. Türk Hukukunda Vakıflar

1926 tarihli Medeni Kanunun hazırlanması sürecinde model olarak alınan İsviçre Medeni Kanunu'na göre vakıf, "bir malın belirli bir amaca tahsis edilmesi" olarak tanımlanmıştır. (Zevkliler vd. 2000, s.611). Medeni Kanuna göre ise vakıf, "bir malın alınıp satılmadan alıkonularak sürekli biçimde kamunun faydasına tahsis edilmesi (özgülenmesi) biçiminde açıklanmıştır. Vakıf kurulurken gerçekleştirilen, vakfetme fiilinde geri alma, sürenin sınırlanması veya faydalanmanın herhangi bir şekilde kısıtlanması gibi durumlar söz konusu değildir (Ballar, 2008, s.25).

3.2. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV), 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun getirdiği düzenleme bağlamında Türkiye'de her ilde ve ilçede kurulmuştur. SYDV'nin amacı, "devletin vatandaşlar için sağlamakla yükümlü olduğu ve bununla birlikte sosyal devlet ilkesinin de gereği olan temel hak ve hizmetlerden faydalanamayan ve herhangi bir nedenle sosyal güvenlik sisteminde olmayan, toplumun iktisadi olarak en dezavantajlı kesitinde yer alan ve yokluk içindeki ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara yardım sağlamak ve sosyal adaleti

pekiştirici önlemler olarak gelir dağılımının adil bir biçimde oluşmasını sağlamak” olarak belirlenmiştir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ile SYDV arasında hiyerarşi bulunmadığından, vakıflarda organizasyonşekli hukuki olarak “özel hukuk tüzel kişiliği” şeklindedir. Sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine aktarılmasında geleneksel olan kamusal örgütlenme yapısı dışında farklı bir yol izlendiğinden, SYDV’lerin kurulması ile beraber sosyal yardımlar yerellik ilkesi çerçevesinde muhtaç kişilere en yakın noktadan sağlanmaktadır (<http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr>).

3.2.1. SYDV’lerin Kuruluşu

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ülkemizde yoksulluğa karşı alınan en organize ve detaylı uygulamayı oluşturmaktadır. SYDV’ler, 14 Haziran 1986 tarihinde uygulamaya giren 3294 Sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu'na” istinaden kurulmaya başlanmıştır. 3294 Sayılı Kanun kapsamında, hiçbir sosyal sigorta programı içerisinde bulunmayan ve acil ihtiyaç sahibi olanlara aynı ve nakdi biçimde yardım sağlanması amacıyla 2004 yılında "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğüne" dönüştürülen "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu" kurulmuş, bu kurumların işleyişini sağlamak içinde tüm il ve ilçelerde SYDV’ler oluşturulmuştur.

3.2.2. SYDV’lerin Amacı

SYDV’lerin amacı, fakirlik içinde ve ihtiyaç sahibi olan vatandaşlarla gerektiğinde her ne şekilde olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş ya da gelmiş olan kişilere yardım sağlamak, sosyal adaleti pekiştirici önlemler olarak gelir dağılımının adil bir biçimde yapılmasını sağlamak, sosyal yardımlaşmayı ve dayanışmayı teşvik etmektir (3294 Sayılı Kanun, Madde 1).

SYDV’lerin vakıf senedinde ise amacı, “fakru zaruret içinde ve ihtiyaç halinde olan, kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkanı sağlanması durumunda topluma faydalı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek bireylere yardım etmek ve sosyal adaleti pekiştirici önlemler almak suretiyle, gelir dağılımının adaletli bir biçimde dağıtılmasını sağlamak, sosyal

yardımlaşmayı ve dayanışmayı teşvik etmek” olarak belirtilmiştir. (Resmi Gazete, 19167, 17 Temmuz 1986; T.C. Başbakanlık, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2010, s.36).

Kanundaki ve vakıf senedindeki amaç paragraflarındaki açıklamalardan SYDV’lerin yalnızca ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesiyle sınırlı dar kapsamlı bir amacı olmadığı, daha geniş bir yelpazede sosyal adaleti pekiştirici önlemler olarak adaletli bir gelir dağılımına ulaşılması ve kişiler arasında yardımlaşmanın ve dayanışmanın teşvik edilmesi gibi kapsamlı amaçları olduğu görülmektedir.

3.2.3. SYDV’lerin Hukuki Mahiyeti

Vakıf senedi, vakfın yasal dayanağı olup; vakıf senedinde vakfın adı, amacı, bu amaca tahsis edilen mallar ve haklar, vakfın örgütlenmesi ve yönetim biçimi ile yerleşim yerinin gösterilmesi zorunludur (Medeni Kanun, Madde 106). Türkiye genelinde ortak bir örnek gerçekleştirmek ve uygulamayı hızlandırmak amacıyla Başbakanlıkça hazırlanan “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Resmi Senedi Örneği” “1986 tarih ve 11 sayılı Başbakanlık Genelgesi” eki olarak bütün vakıflara gönderilmiş ve vakıfların kuruluşlarında tümüyle bu örnek vakıf senedine uymaları talep edilmiştir. SYDV’lerin resmi senetlerinin tek bir model olarak düzenlenmesi ile gelecekte ortaya çıkabilecek olası sorunların başlangıçta önüne geçilmesi hedeflenmiştir (Özkan, 2009, s.360.)

SYDV’lerin hukuki statüsü tartışma konusu olagelmıştır. SYDV’lerin hukuki niteliğinin net bir şekilde ortaya konulması, bu vakıfların tabi olacakları hukuki rejimin saptanması bakımından önemlidir. SYDV’ler hukuki olarak “özel hukuk tüzel kişiliği”ne sahiptirler. Bu itibarla, SYDV’ler yasal olarak SYGM’nin taşra teşkilatı niteliğinde de değildirler. Ancak SYDV’ler hukuki olarak özel hukuk tüzel kişiliği olmalarına rağmen, uygulamada büyük ölçüde kamu bütçesinden ayrılan kaynaklarla kurulmuş olmaları, her il ve ilçede gerçekleştirilen hizmetlerin; esasen ve fiilen SYGM’nin birimleri şeklinde sürdürülmesi sebepleriyle ve bu örgütlenme yapısıyla uygulamada ülkemizdeki tüm kamu kurum ve kuruluşlarının teşkilat ve finansman yapısından farksızdırlar.

SYDV’ler kuruluşundan bu tarafa; esas vakıf gayesiyle birlikte, muhtaçlara ev yapma, eşi vefat eden kadınlara yardım etme, muhtaç asker ailelerine maaş bağlama,

2022 Sayılı Kanun kapsamında yaşlılara maaş bağlama, genel sağlık sigortası kapsamında gelir testi yapılması, şartlı sağlık yardımı ve şartlı eğitim yardımı gibi yardımları aktarma ve İş-Kur temsilciliği gibi kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülmesi gereken birçok kamu görevini yürütmektedir. SYDV'lerin hukuki anlamda özel hukuk tüzel kişisi olmalarına rağmen, gelirlerinin büyük kısmının kamu kaynaklarından oluşması, yöneticilerinin kamu görevlilerinden seçilmesi, kamusal hizmetler üstlenmeleri ve kanunla kurulmaları nedenleriyle kamu kesimi içinde yer aldığı söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla “örgütlenme şekli ve yapısı açısından ne tam anlamıyla özel hukuk tüzel kişisi ne de tam anlamıyla kamu hukuku tüzel kişisi olarak” nitelendiremeyen SYDV, oldukça özgün bir sosyal yardım yapılanması olarak karşımıza çıkmaktadır (Duman, 2014, s.5).

3.2.4. SYDV'lerin Örgütlenmesi ve İdari Yapıları

SYDV'lerin idari yapılanması, vakıf başkanı ve müteveli heyetten oluşan ikili bir sisteme sahiptir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Resmi Senedi'nin “Vakfin Organları” başlıklı 7. maddesinde Vakfin organların “Vakıf Başkanı” ve “Müteveli Heyeti” olarak sayılmıştır. SYDV'lerin karar organları, Vakıf Müteveli Heyetidir. Yürütme organının başı işe vakıf başkanıdır.

İl ve ilçelerdeki tüm sosyal yardım programları, sosyal yardım ve proje destek programları için yapılan başvurularda vakıf çalışanlarınca gerçekleştirilen merkezi veri tabanı sorgulamaları ve sosyal incelemeler göz önüne alınarakson karar Vakıf Müteveli Heyetleri tarafından verilmektedir. Vakıf örgütlenmesinin bir diğer avantajı da bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Vakıf Müteveli Heyetleri bölgedeki diğer kamu birimlerinin temsilcileri olan atanmış üyeler ile yerel aktörler arasından seçilmiş üyeleri barındırarak katılımcı yönetim kavramının önemli bir örneğini sergilemektedir (sosyalyardimlar.gov.tr).

3.2.4.1. Vakıf Başkanı

3294 Sayılı Kanun'la mülki idare amirlerinin vakfin doğal başkanı oldukları hükme bağlanmıştır. (3294 Sayılı kanun, Madde 7). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Resmi Senedi'nin 8. maddesine göre de; “Vakfin ve müteveli heyetinin başkanı mahallin en büyük mülki idare amiridir.” Buna göre; SYDV başkanı mahallin

en büyük amiri sıfatıyla illerde valiler, ilçelerde ise kaymakamlardır. Vali veya kaymakamın başka bir yere atanması, raporlu ve izinli olması hallerinde ise o yer il valiliğine ve ilçe kaymakamlığına atanan ya da vekil olarak atanan kişi vakıf başkanıdır (Ariöz, 2009, s.84).

Vakfın doğal başkanı olarak mülki idare amirlerine bu görev yasayla verilmiş olup, bu yolla valilerin ve kaymakamların idare ettikleri mahalde finansal ve sosyal güçlerinin arttırılması hedeflenmiştir. Mülki idare amirlerinin vakıflardaki görevleri asli görevden sayılıp, mülki idare amirleri görevde kaldıkları sürece bu görevleri de sürmektedir (Oğuz, 1999, s.80).

Vakıf Başkanı, vakfın kurulmasından, tescili iş ve işlemlerini yürütmekten sorumludur. Vakıf başkanı müteveli heyetine başkanlık yapar, vakfi müteveli heyeti adına yönetir, vakıf iş ve işlemlerini yürütür. Ayrıca vakıf başkanı, vakfın 3294 Sayılı Kanun hükümleri kapsamında faaliyetlerini devam ettirmesinden de sorumludur (Saran, 1990, s.42).

3.2.4.2. Müteveli Heyeti

3294 sayılı Kanuna göre; “SYDV’lerin karar organı Müteveli Heyeti’dir. SYDV’ler iş ve işlemlerini icrai niteliğe haiz vakıf müteveli heyeti kararı ile yerine getirmektedirler. Vakıflarda merkezi kamu idarelerinin bölgedeki birimleri ile yerel ve mahalli aktörlerin eşit temsil edilmesini sağlamak amacıyla Müteveli Heyetleri aşağıdaki tabloda gösterilen üyelerden oluşturulmuştur (3294 Sayılı Kanun, Madde 7).

Tablo 3.1: Vakıf Müteveli Heyeti Doğal Üyeleri

İLLERDE	İLÇELERDE
Vali (Vakıf Başkanı)	Kaymakam (Vakıf Başkanı)
Belediye Başkanı	Belediye Başkanı
Defterdar	Mal Müdürü
İl Milli Eğitim Müdürü	İlçe Milli Eğitim Müdürü
Sağlık Müdürü	Sağlık Grup Başkanı
İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürü	İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürü
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürü (İl SHÇEK Müdürü)	İlçe Müftüsü
İl Müftüsü	

Kaynak:<http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari/sydvlerin-yapisi>.

Tablo 3.2: Vakıf Müttevelli Heyeti Seçilmiş Üyeler

İLLERDE	İLÇELERDE
Köy Muhtarı (Kendi aralarından seçecekleri bir kişi)	Köy Muhtarı (Kendi aralarından seçecekleri bir kişi)
Mahalle Muhtarı (Kendi aralarından seçecekleri bir kişi)	Mahalle Muhtarı (Kendi aralarından seçecekleri bir kişi)
STK Temsilcileri (Kendi aralarından seçecekleri iki kişi)	STK Temsilcileri (Kendi aralarından seçecekleri bir kişi)
Hayırsever Vatandaşlar (İl genel meclisinin seçeceği iki kişi)	Hayırsever Vatandaşlar (İl genel meclisinin seçeceği iki kişi)”

Kaynak:<http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari/sydvlerin-yapisi>.

3294 sayılı Kanun gereğince SYDV’lerin müttevelli heyetlerinde görev alacak sivil üyelerin her faaliyet dönemi için yeniden seçilmeleri gerekmektedir. Vakıf Müttevelli Heyetinin görev ve yetkileri Vakıf Resmi Senedinin 10. maddesine göre aşağıdaki gibidir:

- Görev alanı içerisindeki ihtiyaç sahibi kişileri belirlemek,
- İhtiyaç sahibi kişilerin sağlık ve tedavi giderlerini karşılamak ve bu amaçla sağlık kuruluşlarıyla işbirliği yapmak,
- Geçici olarak küçük yardım ya da eğitim ve öğretim imkanı sağlanması halinde topluma faydalı hale getirilecek, üretken hale geçirilebilecek bireylerin müracaatlarını değerlendirmek, bunlara gereken yardımları sağlamak ve yardım sonrasını izlemek,
- Vakfın, bilanço, gelir-gider hesabı, faaliyet raporu, bütçe ve yıllık programlarını hazırlamak,
- Mahalli koşullara uygun olarak vakıf gelirlerinin dağıtımına ilişkin usul ve esaslar ile yardım miktarlarını saptamak,
- Vakıf işlerinde uygulanacak ilkeleri belirlemek ve vakfın amacına ulaşabilmesi için gereken kararları almak,

- Vakfın amacına ulaşabilmesini sağlamak üzere bağış yapılmasını özendirmek ve bağışları kabul etmek, vakfa menkul ve gayrimenkul mallar almak satmak, bu malları işletmek ve mevcut gelirlerin artırılması için her çeşit kararları almak,
- Vakıf personeline ödenecek ücretleri saptamak ve gerektiğinde mevzuattaki sebeplere dayanarak görevlerine son vermek,
- Vakfın amacının gerçekleştirilmesi için sağlık ve sosyal yardım tesisleri kurmak, işletmek veya işlettirmek.

3.2.5. SYDV'nin Çalışma Usul ve Esasları Ve Sosyal Yardımların Aktarılmasındaki Rolü

3294 Sayılı Kanun'un amaçlarına uygun olarak sosyal yardım faaliyetlerini yürütmek ve ihtiyaç sahibi kişilere ve hanelere nakdi ve ayni yardımları daha hızlı ulaştıracak bir mekanizmanın oluşturulması amacıyla Türkiye'de bütün illerde ve ilçelerde kurulmuş olan toplam bin üç (1003) adet SYDV görev yapmaktadır. SYGM ile SYDV'ler arasında hiyerarşik bir yapı yoktur. SYDV'lerde örgütlenme şekli hukuki bakımdan özel hukuk tüzel kişiliği biçimindedir. Sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine aktarılmasında geleneksel olan kamu örgüt yapılanması dışında farklı bir yol izlendiğinden, SYDV'lerin kurulmasıyla beraber sosyal yardımlar yerellik ilkesi çerçevesinde muhtaçlara en yakın olan noktadan takip edilmekte ve ulaştırılmaktadır (<http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr>). SYDTF kaynaklarıyla gerçekleştirilen sosyal yardım programları, yerel seviyede illerde ve ilçelerde kurulan toplam 1003 adet SYDV ve bu vakıflarda çalışan sosyal yardım inceleme görevlileri marifetiyle yürütülmektedir. Sosyal yardımları inceleme görevlileri tarafından yapılan hane ziyaretleri ile ihtiyaç sahibi olduğu saptanan hanelere yapılacak sosyal yardımların kaynağı SYDTF tarafından oluşturmaktadır. Bu nedenle, SYDV'lerin gelirleri arasında SYDTF tarafından aktarılan dönemsel (aylık) fon payları önemli bir yere sahiptir.

SYDV'ler, Türkiye'de yoksulluğa karşı en kapsamlı faaliyetleri ve hizmetleri yürüten kurumlardır. SYDV'ler Türkiye'de yoksullara ve yardıma ihtiyacı olan bireylere yönelik yapılan sosyal yardım programlarının organizasyonundan ve bu programların yürütülmesinden sorumlu örgütlenmelerinin başında gelmektedir. SYDV'ler, Türkiye'de sosyal devlet anlayışının benimsenmesi sebebiyle gelir

dağılımındaki adaletsizliklerin giderilmesi, muhtaç sosyal grupların desteklenmesi amacıyla yeni sosyal politikaların oluşturulması ile toplumsal dayanışmanın kuvvetlendirilmesi ve sosyal barışın devamlılığının sağlanması bakımından önem taşımaktadır (Hacımahmutoğlu, 2009, s.22). Muhtaç vatandaşların ikamet ettikleri yerlerde acele ve zorunlu ihtiyaçlarının ve güncel giderlerinin karşılanması amacıyla SYGM tarafından her ay düzenli biçimde SYDTF'den “periyodik pay” ismiyle SYDV'lere kaynak aktarılmaktadır.

Bahsedilen bu dönemsel paylar aktarılırken; söz konusu il ve ilçenin nüfusunun yoğunluğuyla, TÜİK tarafından belirlenen sosyal-ekonomik durum gelişme endeksleri dikkate alınarak hesaplanmakta ve hesaplamalar sonucunda vakıflara aylık fon aktarımları gerçekleştirilmektedir. SYDV'ler aldıkları periyodik fon paylarıyla, sosyal ve ekonomik yoksulluk içerisindeki ihtiyaç sahibi kişilerin ve hanelerin temel gıda, barınma, yakacak, eğitim ve sağlık gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaktadır. SYDTF'den dönemsel olarak SYDV'lere aktarılan payların kullanılması için gerekenli yetki SYDV'lerin karar organı olan Mütevelli Heyeti tarafından verilmektedir (SYGM, 2012, s.3).

3.2.6. SYDV'lerin Personel Yapıları

SYDV'lerde çalışabilecek personellerin nitelikleri, özlük hakları ve çalışma şartları “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'nın Norm Kadro Standartları, Nitelikleri, Özlük Hakları ve Çalışma Şartlarına İlişkin Esaslar” düzenlenip ilgili esaslar “Fon Kurulu Kararı” ile yürürlüğe girmiştir. Böylece uygulamada birlik sağlanması amaçlanmıştır. Vakıf personelinin işe alınması, ücretlendirilmesi, görevlerinin ve sorumluluklarının bu esaslara göre saptanması işlemleri vakfın mütevelli heyetinin kararı ile gerçekleştirilir (Ariöz, 2009, s.114).

Vakıf personelleri “4857 Sayılı İş Kanunu” hükümleri kapsamında istihdam edilmektedir. Personel Esaslarının 12. maddesine göre: “Vakıf Mütevelli Heyeti tarafından istihdam edilmesi kararlaştırılan personel ile belli veya belirsiz süreli iş sözleşmesi imza edilmekte ve personel bu sözleşmenin hükümleri kapsamında çalıştırılmaktadır.” Bununla beraber, vakıf personelinin sicil ve disiplin işlemleri de “4857 Sayılı İş Kanunu” hükümlerine göre yapılır. Bu itibarla, SYDV'lerin belirli ya da belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışan personeli İş Kanuna tabi işçi statüsündedir”.

3.2.7. SYDV'lerin Finansal Yapıları

SYDV'ler kendi gelir kaynakları ile kendi giderlerini karşılamak ve sosyal yardımları yürütmek durumundadırlar. SYDV'lerin temel finansman kaynağı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu ve bu Fon'a ait gelirlerden oluşmaktadır. SYDV'ler, bu fondan elde ettikleri kaynakları, Fon kurulunda alınan kararlar çerçevesinde, 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nda belirtilen amaçlar çerçevesinde kullanabilir. Diğer taraftan halktan toplanan bağışlar ve teberrularda SYDV'lerin gelirleri arasındadır.

3.2.7.1. Gelirleri

SYDV'lerin kendilerine verilen sosyal yardım görevlerini yerine getirebilmeleri için mali kaynaklarının yeterli olması gerekmektedir. Çünkü Medeni Kanun'a göre, "vakfedilen malların veya paranın, vakfin amaçlarını gerçekleştirebilecek tutar ve nitelikte olması" şarttır. Ayrıca, vakfin amaçlarını gerçekleştirmek üzere elde edebileceği diğer gelirlerin de açıkça belirtilmesi gerekir (Ariöz, 2009, s.85).

SYDV'ler, amaçlarını gerçekleştirmek üzere başlangıçta vakfedilen mal veya parasal değerden başka yollarla da farklı gelirler elde edebilmektedirler. 3294 sayılı Kanunun 8. Maddesine göre SYDV'lerin gelirleri aşağıdaki kalemlerden oluşmaktadır:

- a) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan aktarılan tutarlar,
- b) İşletme ve iştiraklerden elde edilecek gelirler ve
- c) Diğer gelirler.

SYDV Resmi Senedi 5. maddesinde Vakfın gelir kaynaklarının, "3294 Sayılı Sosyal Teşvik Kanununun 8. maddesinde sayılan gelirler ile nakdi ve ayni, menkul gayrimenkul olmak üzere iktisadi değeri olan halk teberruları" olduğu belirtilmiştir (16.12.2009 tarihli ve 17814 sayılı Genelge).

SYDF'den dönemsel olarak aktarılan gelir payları, SYDV'lerin en büyük, düzenli ve ana gelir kaynağını meydana getirmektedir. SYDF'de toplanan kaynak, Fon Kurulu kararları ile her il ve ilçede kurulmuş 1.000 adet vakıfa dönemsel olarak her ay aktarılmaktadır. Her ay dönemsel olarak aktarılacak kaynak tutarı, il ve ilçe nüfusu ile TÜİK tarafından belirlenen sosyo-ekonomik gelişme endeksi esas alınarak ve vakıfların aylık kullanılabilir kaynak mevcutları dikkate alınarak hesaplanmaktadır. SYDF'den aylık olarak yapılan bu fon aktarımlarıyla birlikte SYDV'ler kendi gelirlerini de

kullanarak, muhtaç yoksul vatandaşlara ayni ve nakdi yardımlar aktarılmaktadır. YDF Yönetmeliği'nin 8. maddesine göre; "Fon'da toplanan kaynakların il ve ilçelerdeki SYDV'lere aktarılması sırasında, il ve ilçenin ekonomik gelişme endeksi ölçütü dikkate alınarak, o yerin nüfusu, yerel halkın vakıflara yaptığı bağışların ve teberruların tutarı, o yerin işsizlik durumu, 3294 Sayılı Kanunun amacına uygun biçimde vakıflar tarafından hazırlanacak ve sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik edecek içerikteki projelerin varlığının dikkate alınması gerekmektedir.

3.2.7.2. Giderleri

SYDV'lerin giderleri; üçe ayrılmaktadır. Bunlar (Uçarcı, 2003, ss.48-52):

- a) Vakıf Yönetim Giderleri:** Mütevelli Heyeti Huzur hakları, personel maaş giderleri, personel sosyal sigorta primleri, tazminatlar, harcırahlar, yolluklar, kira giderleri, sigorta giderleri, elektrik giderleri, su giderleri, ısıtma giderleri, haberleşme giderleri, temizlik giderleri gibi giderleri kapsamaktadır.
- b) Vakıf Faaliyet Giderleri:** Kağıt baskı giderleri, tanıtım-reklam giderleri, yardım toplama giderleri, depolama giderleri, araç ve ulaşım, lojistik giderleri gibi giderleri içermektedir.
- c) Vakfın Amacına Yönelik Giderler:** Vakfın amacı çerçevesinde yapılan ayni ve nakdi her türlü yardımları kapsamaktadır. Ayrıca vakfın amacına ulaşmasında yardım edebilecek, yurt, aşevi, misafir evi, sığınma evi, okul gibi binaların ve tesislerin yapım ve onarım giderleri de amaca yönelik giderlerin arasında sayılmaktadır.

3.2.7.3. Vakıfların Vergi Avantajları

SYDV'ler yürüttükleri iş, işlem ve faaliyetlerle ilgili olarak aşağıdaki vergi ve benzerlerinden muaftırlar (3294 Sayılı Kanun, Madde 9):

- Kurumlar Vergisinden, (iktisadi işletmeler hariç),
- Yapılacak bağış ve yardımlar nedeniyle Veraset ve İntikal Vergisinden,
- Vakıf adına kayıtlı menkul ve gayrimenkul mallar ve yapacakları tüm işlemler sebebiyle her türlü vergi, resim, harç ve fonlardan,
- Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce vakıflardan tahsil edilen teftiş ve denetleme giderlerine katılım paylarından.

SYDV'lerin vergi resim ve harçtan muaf tutulan işlemler, SYDV'lerin mevzuat ile öngörülen hizmetleri yapabilmesi için gerekli idari işlemleri ifade etmektedir. Bununla birlikte, vatandaşların ve kurumların SYDV'lere bağış yapmalarını da özendirme üzere 3294 sayılı Kanunun 8. maddesine göre; “vatandaşların bağış ve yardım yapmaya teşvik edilmesi, bu şekilde vakıflara sağlanan desteğin artırılması amacıyla vakfa yapılacak bağışlar ve yardımlar da her türlü vergi, resim ve harçtan muaf tutulmuştur. SYDV'lere yapılan bağışlar ve yardımlar Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi'nden muaf tutulmakta olup vergi matrahından indirilebilmektedir (Arıöz, 2009, s.86).

3.2.8. SYDV'lerin Denetimi

3294 Sayılı Kanun, SYDV'lerin denetimine ilişkin herhangi bir hüküm içermemektedir. SYDV'ler farklı açılardan çeşitli kurumlar tarafından denetlenmektedir.

a) 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu kapsamında SYDV'ler için ilk denetim mekanizması iç denetimdir. 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun 33. Maddesi'nde “Vakıfların Denetimi” başlığı altında “Mülhak, cemaat, esnaf vakıfları ile yeni vakıflarda iç denetim esastır” denmektedir. 3294 sayılı Kanun uyarınca kurulan SYDV'lerin denetim organı olmadığından, “Vakıflar Kanunu'na göre yapılması gereken iç denetim bağımsız denetim kuruluşlarına yaptırılacaktır. SYDV'lerin bütün işleri ve işlemleri iç denetim kapsamındadır. İç denetimin kapsamı Vakıflar Yönetmeliği'nin 122. maddesine göre yürütülmektedir.

b) 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu hükümleri kapsamında işletilen denetim mekanizmasıyla birlikte, SYDV'lerin idari yönden denetimi ise İçişleri Bakanlığı'na yapılmaktadır. 3152 sayılı “İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un” 15. Maddesi gereğince, “İl ve İlçe SYDV'lerin başkanı durumunda bulunan vali ve kaymakamlar, mülki hizmetler kapsamına giren ve mülki idare amiri sıfatıyla yürüttükleri bu görevlerinden dolayı İçişleri Bakanlığı Mülkiye Müfettişlerinin denetimine tabidirler.” Dolayısıyla, SYDV'ler idari açıdan da İçişleri Bakanlığı denetimine tabidir.

c) Türk Medeni Kanunu'na göre kurulan ve 5737 Sayılı Yasa hükümleri çerçevesinde yeni vakıf statüsünde bulunan SYDV'lerin denetim makamı VGM'dir (Arıöz, 2009, s.119). SYDV'ler, hesaplarıyla ve işlemleriyle ilgili olarak Vakıflar Genel

Müdürlüğü'nün (VGM) teftişine ve denetimine tabidir. Vakıflar Yönetmeliğinin 122. maddesine göre; SYDV'lerin iş ve işlemlerinin amacına ve kanunlara uygunluğunun denetimi VGM müfettişleri tarafından yapılmaktadır. Bu denetim, SYDV'lerin "vakıf senedinde yazılı şartlara, yürürlükteki mevzuata uygun olarak yönetilip yönetilmediği, amacı doğrultusunda faaliyetlerde bulunup bulunmadığı, mallarının ve gelirlerinin vakıf senedindeki koşullara ve kanunlara uygun olarak kullanılıp kullanılmadığının saptanmasını içerir.

3.3. SYDV'NİN SOSYAL YARDIM FAALİYETLERİ VE POLİTİKALARI

3294 sayılı Kanuna göre SYDF'de toplanan kaynakları ihtiyaç sahiplerine dağıtmak amacıyla il ve ilçelerde kurulan SYDV'lerin son yıllarda yapmakta oldukları yardımların miktarını artırdıkları ve yardım çeşitlerini farklılaştırdığı gözlenmektedir. SYDV'ler tarafından gerçekleştirilen yardımları; başta dönemsel yardımlar olmak üzere, özel amaçlı yardımlar, sağlık yardımları, eğitim yardımları, yakacak yardımları, gelir getirici yardımlar ve istihdam yaratıcı proje yardımları şeklinde sayılabilir. Bilhassa son yıllarda SYDV'lerin istihdam oluşturucu projelerle yalnızca muhtaçlara sosyal yardımlar yaparak bir hayat standardına kavuşturmakla kalmamakta ve muhtaçları küçük desteklerle üretken hale geçirerek yoksulluk sınırının üzerine çıkabilecek olanlara yönelik çalışmalar yaptıkları görülmektedir.

Diğer taraftan SYDV'ler tarafından her ay yapılan dönemsel yardımlarla ihtiyaç sahibi yoksul bireylerin gıda, giyim, yakacak, barınma, sağlık ve eğitim gibi acil ve güncel zorunlu ihtiyaçları karşılanmakta olup; özürlülerin tedavilerine ve eğitimlerine destek olunmakta, toplumsal hayata katılmalarını kolaylaştıracak araç ve gereç ihtiyaçları giderilmektedir.

Bir başka yardım kalemi, yoksul ailelere verilen eğitim yardımlarıdır. Çocuklarının eğitim masraflarını karşılayamayan ailelere kırtasiye, önlük, ayakkabı defter gibi eğitim materyallerinin sağlanmasıyla beraber barınma ve ulaşım desteği de verilmektedir. Ayrıca, SYDV'ler dini bayramlarda ihtiyaç sahiplerine gıda yardımında bulunmakta, her yıl kömür dağıtmakta, yoksulların barınma ihtiyaçlarını karşılamakta ve aşevlerinde yemek dağıtılmaktadır (T.C. Başbakanlık, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2010, s.36).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından yapılan yardımlar, sekiz ana başlık altında ele alınabilir: Bunlar: Barınma yardımları; Doğum yardımı uygulaması; Eğitim yardımları; Aile yardımları; Sağlık yardımları; Engelli yardımları; Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik düzenli nakdi yardım programı; Muhtaç asker ailelerine yönelik düzenli nakdi yardım programı şeklindedir.

3.3.1. Aile Destek Yardımları

Aile destek yardımları, gıda yardımlarını, barınma yardımlarını, yakacak yardımlarını, eşi vefat etmiş kadınlara yardımı, muhtaç asker ailelerine yardımları, muhtaç asker çocuklarına yardımları ve öksüz ve yetim yardımlarını kapsamına almaktadır.

Aile yardımları, asgari geçim seviyesinin altında geliri sahıplı olana da hiç geliri bulunmayan ihtiyaç sahibi hanelerin hayatlarını sürdürebilmeleri için temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek biçimde gıda, giyecek, barınma şeklindeki yardımlardan meydana gelmektedir. Aile yardımları nakdi veya aynı olarak gerçekleştirilebilmektedir. Yoksul olup muhtaç hanelere temel gıda ihtiyaçlarının karşılanması için SYDV'lere her dini bayramdan önce kaynak aktarımı yapılmaktadır (SYGM, 2012, s.24).

Aile destek yardımlarından bir tanesi barınma yardımlarıdır. Barınma yardımları, ihtiyaç sahibi hanelerin yaşadıkları çok kötü durumda olan, eskimiş, yıpranmış ve sağlıksız konutların tadilatının yapılması, bakımının yapılması ve ev için gereken yıpranmış eşyaların yenilenmesi (yoksa sağlanması) için hem nakdi hem de aynı biçimde yapılabilen yardımlardır. Barınma yardımları, sağlıksız koşullarda yaşamlarını sürdürmeye çalışan yoksul bireylerin evlerinin bakım onarımı yapılarak daha yaşanabilir hale getirilmesini, daha sağlıklı yaşam alanlarına kavuşmalarını sağlamaktadır (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, s.50).

a) Gıda yardımları

Gıda yardımları, muhtaç ailelerin gıda, giyim gibi temel gereksinimlerinin karşılanması amacıyla her yıl alınan Fon Kurulu Kararı ile Ramazan ayı ve Kurban Bayramı öncesinde SYDV'lere birer periyodik pay tutarında kaynak aktarılması şeklinde yürütülen yardım programıdır.

b) Barınma Yardımları

Barınma yardımları, ihtiyaç sahiplerinin oturulamayacak seviyede eskimiş, bakımsız ve sağlıksız olan evlerinin bakımı, onarılması ve ev eşyası alımları için nakdi ya da aynı olarak sağlanan yardım türüdür. SYDV'ler bu yardımlar kapsamında fondan periyodik olarak aktarılan paylarından ihtiyaç sahiplerine kira yardımı ve eşya yardımı gibi türlerde yardımlar yapabilmektedirler (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.138).

c) Yakacak Yardımları

2003 yılından beri verilen, SYDV'ler aracılığıyla tespit edilen muhtaç ailelere en az 500 kg olmak şartıyla ve standartlara uygun paketlenip bedelsiz olarak evlere dağıtılan kömür yardımlarını kapsamaktadır. Kömür, Türkiye Kömür İşletmelerinden temin edilmekte, illere ulaştırılması ise "Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı" tarafından sağlanmaktadır. Kömürün muhtaç hanelere ulaştırılması ise Valiliklerin sorumluluğu altında SYDV'ler tarafından yapılmaktadır. Bu kömürlerin teslimi, SYDV'lerce belirlenen muhtaç ailelere kendi konutlarında gerçekleştirilmektedir (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.138).

d) Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yardım

Düzenli nakdi sosyal yardım programları kapsamında eşi vefat etmiş ihtiyaç sahibi kadınlara şartlar devam ettiği sürece aylık 275 TL olarak 2 aylık periyodlarla 550 TL düzenli yardım sağlanmaktadır (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.139).

e) Muhtaç Asker Ailelerine Yardım

Vatani görevini yerine getirmekte olan asker bireylerin, askerlik görevini sürdürdükleri süre içinde sosyal güvencesi bulunmayan ve muhtaç ailelerinin askerlik görevi süresince desteklenmesi amacıyla aylık 275 TL olarak 2'şer aylık periyodlarla 550 TL düzenli olarak sağlanan yardımlardır (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.139).

f) Doğum Yardımı

Doğum yardımı, 15 Mayıs 2015 tarihinden buyana uygulanmakta olan bir sosyal yardım çeşididir. Türk vatandaşlarına, canlı doğan birinci çocuk için 300 TL, ikinci çocuk için 400 TL, üçüncü ve sonraki çocuklar için ise 600 TL tutarında doğum yardımı yapılmaktadır (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.139)

g) Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı

3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu çerçevesinde ihtiyaç sahibi olan ve babası askerde olan 18 yaşından küçük çocuklara yapılan nakdi yardımlardır. Aylık ödeme tutarı çocuk başına 100 TL'dir (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.140).

h) Öksüz ve Yetim Yardımı

3294 Sayılı "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu" kapsamında annesi ya da babası vefat etmiş 18 yaşından küçük çocuklardan ihtiyaç sahibi olanlarına yapılan nakit yardımlardır. Aylık ödeme tutarı çocuk başına 100 TL'dir (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.140).

i) Elektrik Tüketim Desteği

Düzenli sosyal yardımlardan faydalanan muhtaç hanelerin elektrik faturası giderlerine destek olunması amacıyla sağlanan yardım programıdır (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.140).

3.3.2. Eğitim Yardımları

Eğitim yardımları, eğitim materyali yardımlarını, şartlı eğitim yardımlarını, öğrenci taşıma barınma ve iāşe yardımlarını, yurt yapım projeleri yardımlarını ve diğer eğitim yardımlarını kapsamaktadır.

a) Eğitim materyali yardımı

İhtiyaç sahibi öğrencilerin kitap dışındaki kırtasiye, önlük, ayakkabı gibi temel okul ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik gerçekleştirilen yardımları kapsamaktadır (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.140).

b) Şartlı eğitim yardımları

Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) şeklindeki yardım programları kanalıyla yoksul kesimler temel eğitim ve sağlık hizmetleri konusunda desteklenerek ekonomik güçlükler içinde bulunan çocukların üretken birer birey haline getirilmelerini sağlanmaya çalışılmaktadır. Şartlılık ilkesi ile yoksul ailelerin çocuklarına eğitim yatırımı yapması ve bu yatırımın kalıcı olması sağlanmaya çalışılmaktadır. Okul harcamalarını ve çocukların çalışmış olsalardı ailesine yapacakları katkıyı da dikkate alarak belirlenen yardım miktarları ile çocukların temel eğitim hizmetlerden faydalandırılmaları sağlanmakta ve nitelikli birer birey olarak ülke ekonomisine katkıda bulunmalarının önü açılmaktadır. Şartlılık ilkesi kapsamında ailelerin çocuklarının

okula devam düzeyleri kontrol edilmekte ve şartlar yerine getirilmediği zaman verilen yardım parası kesilerek ailelerde olumlu bir davranış değişikliği sağlanmaya çalışılmaktadır.

Şartlı eğitim yardımlarında eğitime devam etme şartındaki asıl amaç yoksul ailelerin çocuklarını %80-%85 devamlılıkla okula göndermelerini temin etmektir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için ailelere öğrenci başına yardım yapılmakta ve bu yardımlar çocukların okula devam etmeleri şartına bağlanmaktadır. Şartlı eğitim yardımı verilen çocukların okula istenen düzeyde devam edip etmedikleri mahalli uygulayıcılar ve okul idarecileri tarafından kontrol edilmekte ve bu yardımlar ailelere şartlar yerine getirildikçe aktarılmaktadır. Uygulanmaya başlanan e-okul sistemiyle öğrencilerin devamsızlığı otomatik olarak sistemden takip edilebilmektedir. Son yıllarda verilen yardımların miktarları okula gidiş-gelişlerde ve kırtasiye malzemeleri alımı sırasında yapılan harcamaları karşılamak ve yaşanan ekonomik krizler karşısında çocukların çalışmak zorunda bırakılmamalarını sağlayabilmek üzere karşıt maliyetleri de içerecek biçimde hesaplanmaktadır. Ailelerin çocuklarını okula göndermelerini daha kalıcı bir şekilde sağlayabilmek ve özellikle yoksul kesimlerde sıkça rastlanan kız çocuklarının okula gönderilmemesini ya da okuldan alınmamasını temin etmek amacıyla ŞNT kapsamında yapılan ödemeler çocukların devam ettikleri sınıfa veya cinsiyetine göre de farklılık göstermektedir. Bu bağlamda ailelere ödenen paralar genelde okula devam eden kız çocukları ve ortaöğretim öğrencileri için daha fazla miktarlarda gerçekleştirilmektedir (Sarı ve Erdoğan, 2017, s.272).

c) Öğlen yemeği yardımı

Taşınmalı eğitim uygulaması kapsamında, okulların bulunduğu merkezlere taşınan yoksul öğrencilere öğle yemeği verilmesini içeren bu program, 2003–2004 öğretim yılından beri kaynağı SYDTF’den karşılanmak üzere il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.140).

d) Ücretsiz ders kitabı yardımı

2003-2004 eğitim öğretim yılından beri kaynağı SYDTF’den karşılanmak suretiyle MEB tarafından ilköğretim öğrencilerinin kitapları ücretsiz olarak verilmektedir. Bu kapsamda ayrılan kaynak MEB’e doğrudan aktarılmaktadır. Bu yardım yapılırken ihtiyaç sahibi olup olmadığına bakılmamaktadır (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.142).

e) Engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması

Bu program ile özel eğitime ihtiyaç duyan engelli öğrencilerin okullara ücretsiz olarak taşınmaları temin edilmektedir. Programın yürütülmesi, SYGM, EYHGM ve MEB işbirliği ile gerçekleştirilmektedir. 2004-2005 eğitim ve öğretim yılında ücretsiz taşıma uygulaması, yalnızca zihinsel engelli ve otistik engelli gruplarını kapsayacak şekilde yürütülürken, 2005-2006 eğitim ve öğretim yılında tüm engel grupları (görme, işitme, ortopedik, otistik, zihinsel ve özel eğitim sınıfları) kapsama dahil edilmiştir (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.142).

f) Yurt yapım projeleri

Öğrenci yurtları inşa edilmesi şeklinde yürütülmektedir. SYDTF kaynakları ile 1986 yılından bu tarafa SYDV'lerin tespitleri ve talepleri doğrultusunda öğrenci yurtları imal ve inşa edilmektedir.

3.3.3. Sağlık Yardımları

Sağlık yardımları, şartlı sağlık yardımları (sağlık ve gebelik), GSS gelir tespiti ve prim desteği ve tedavi yardımlarını kapsamaktadır.

a) Şartlı sağlık yardımları

Şartlı sağlık yardımları çocuklar ve kadınlar için yapılmaktadır. Nüfusun en yoksul kesiminde yer alan ailelere 0-6 yaş aralığındaki çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrollerine götürmeleri koşuluyla düzenli olarak yapılan yardımlardır. Ayrıca, ihtiyaç sahibi hamile kadınlara doğumlarını hastanede gerçekleştirmeleri ve düzenli biçimde doktor kontrolüne gitmeleri şartıyla yapılan yardımları kapsamaktadır.

b) Kronik hastalara yönelik yardım programı

09.03.2017 tarihli ve 2017/2 Sayılı Fon Kurulu kararı ile (10.000) gösterge rakamı ile memur aylık katsayısının çarpılması ile hesaplanan tutar oranında SYDTF kaynakları ile finanse edilen Psiko-Sosyal ve Mali Kayıp Yaşayan Tüberküloz ve SSPE Hastalarına nakit yardımı yapılmaktadır. Düzenli Nakdi Yardım Programı kapsamında Halk Sağlığı Yönetim Sisteminden BSYBS'ye hastalık bilgisi gelen Tüberküloz ve SSPE hastalarına her ay için 1.384,59 TL/aynakit ödeme gerçekleştirilmektedir.

Sağlık birimleri tarafından tıbbi öz bakımını kendisinin gerçekleştiremediği veya ev koşullarının sağlıksız olduğu saptanan tüberküloz hastalarına ek olarak aylık 600 TL bakım ödemesi de gerçekleştirilebilmektedir. Bu yardım için yapılan başvuruları

hastanın ikamet ettiği ildeki ilçedeki SYDV'ler kabul etmektedir. Bu yardım programına ilişkin ilk ödemeler 2018 yılı Şubat ayında. Ödemeler SYGM tarafından PTT kanalıyla hasta vatandaşların TCKN üzerinden yatırılmakta ve herhangi bir PTT şubesinden tahsili yapılabilmektedir.

c) Çoklu doğum yardım programı

Çoklu doğum ile dünyaya gelen çocukların olduğu ihtiyaç sahibi ailelerin çocuklarının beslenme ve özbakım ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla 0-2 yaş grubundaki çocuklar için sağlanmaktadır. Bu yardım kapsamında çocuk başına 150 TL yardım yapılmaktadır (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.144).

d) Genel Sağlık Sigortası (GSS) Gelir Tespiti ve Prim Desteği

Gelir Tespiti, Tescil ve İzleme Surecine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik çerçevesinde GSS gelir testi işlemleri 01/01/2012 tarihinden beri SYDV'ler tarafından BSYBS üzerinden yapılmaktadır. SYDV'lere başvuran bireylerin sistem üstünden merkezi veri tabanında kayıtlı mal varlığı bilgileri ile gelir vaziyetleri incelenmektedir. Diğer taraftan haneler yerinde ziyaret edilerek sosyal ve ekonomik durumları değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bahse konu bilgiler çerçevesinde SYDV mütevellî heyetleri hanelerin ortalama aylık gelirlerinin seviyesini belirlemektedir (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.144).

3.3.4. Özel Amaçlı Yardımlar

Özel amaçlı yardımlar, aşevleri, afet (acil durum) yardımları, diğer muhtelif sosyal yardımları kapsamına almaktadır.

a) Aşevleri

Aşevleri, işsizlik ve yoksulluğun derin bir şekilde hissedildiği mahallerde, yaşlılara, engellilere, kimsesizlere, hastalarave evlerinde yemek pişirebilecek durumları olmayan ihtiyaç sahiplerine günlük olarak sıcak yemek verilmesi amacıyla hizmet vermektedirler. 2019 yılında SDYTF'den aşevi yardımları kapsamında SYDV'ye 45.289.545TL kaynak aktarılmış olup 38.000 muhtaç kimseye sıcak ev yemeği hizmeti sağlanmıştır (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.144).

b) Afet (acil durum) yardımları

Hayatın olağan akışını bozan ve etkileyen deprem, sel, yangın gibi doğal afetler sebebiyle mağdur ve muhtaç olan vatandaşlarımıza yiyecek, giyinme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanması amacıyla SYDV'lere ek kaynak aktararak gerçekleştirilen sosyal yardımlardır. Bu bağlamda 2019 yılında SYDTF'den 18.750.945 TL kaynak SYDV'lere aktararak kullanılmıştır (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.144).

c) Terör zararı yardımı

Terör olaylarından doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen fakir ve ihtiyaç sahibi bireylerin acil yiyecek, giyecek, yol, eğitim ve barınma gibi ihtiyaçları kapsamında sağlanan yardımları kapsamaktadır. Bu çerçevede 2019 yılında SYDTF'den 34.336.900 TL kaynak SYDV'lere aktararak kullanılmıştır (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.144).

d) Sosyal uyum yardımı (SUY)

Sosyal uyum yardımı, Avrupa Birliği tarafından finanse edilmekte olup, Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP), Türk Kızılayı ve ACSHB arasında oluşturulan ortaklıkla uygulanan bir sosyal yardım programı niteliğindedir. Geçici barınma merkezleri dışında ikamet eden ve muhtaçlık, hanede sosyal güvence bulunmaması ve demografik kriterlerden en az birine uyması şartlarını sağlayan, kimlik numarasına sahip Suriyeliler ve diğer tüm yabancılar bu sosyal yardımdan yararlanabilmektedir. SUY tutarı kişi başına aylık 120 TL'dir. Ayrıca SUY kapsamında 2018 yılı Ağustos ayından beri ek bir ödeme olarak Ağır Engelli Ek Ödemesi gerçekleştirilmektedir (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.144).

e) Yaşlı ve engelli yardımları(2022 sayılı Kanun Kapsamındaki Aylıklar)

Yaşlı, engelli ve engelli yakını vatandaşlarımıza yönelik devam eden, nakit olarak sağlanan ve düzenli olarak yapılan sosyal yardım programıdır. 2022 Sayılı Kanun kapsamında ödenen aylıklar ayda bir peşin olarak ödenmektedir (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.148).

3.3.5. Proje Destek Yardımları

Proje destek yardımları, gelir getirici proje destekleri, kırsal alanda sosyal destek projesi, sosyal hizmet projelerini kapsamına almaktadır.

SYDTF kaynakları ile SYGM tarafından 3294 Sayılı Kanun kapsamındaki vatandaşların üretken hale getirilmesine ve sosyal yaşama entegrasyonlarının sağlanmasına yönelik proje destekleridir. Yaşlı ve Engelli Bakım Projeleri (Vefa Projeleri), Aile Destek Merkezi Projesi ve Sosyal Dayanışma Merkezi Projesi, Kurum Bakımından Ayrılan Gençlerin Sosyal Yönden Desteklenmesi Projesi, Evsiz Konaklama Projesi, Diğer Sosyal Hizmet Projeleri ve Vakıf Modernizasyonu Projeleri kapsamında 2019 yılında 647 Sosyal Hizmet içerikli proje için toplam 103.361.209 TL kaynak SYDV'lere aktarılarak kullanılmıştır (ASPB, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s.149).

Gelir getirecek projelerin desteklenmesinin amacı; çalışması mümkün olan ihtiyaç sahibi ve yoksul bireylerin geçimlerini sağlayabilmeleri için onlara kendi özel işlerini kurabilme olanağının sunulması, ihtiyaç sahibi bireylerin süreklilik gösteren bir gelir kaynağına kavuşturulmalarıyla birlikte sosyal yardıma muhtaç grubundan çıkarılması, sosyal dışlanmaya ve yoksunluğa maruz kalan veya bu riski taşıyan birey ve grupların sosyal ve iktisadi hayata katılmalarının aktifleştirilmesi ve içerisinde buldukları hayat koşullarının niteliğinin artırılması suretiyle sosyal bütünleşmenin ve dayanışmanın sağlanmasıdır (Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni, 2012, s.31).

3.3.6. İstihdam Yardımları

Ekonomi Koordinasyon Kurulu'nun kararıyla 1 Nisan 2010 tarihinde kabul edilen "İstihdamla Sosyal Yardım Sistemi Arasında Bağlantı Kurulması Eylem Planı" kapsamında, 28 Nisan 2010 tarihinde İstihdam Bağlantısı ve Sosyal Yardım işbirliğine yönelik protokol imzalanmıştır. Protokole ve eylem planına göre; sosyal yardım başvurusunda bulunan ve yardım alan vatandaşlardan istihdamı sağlanabilecek olanlar Türkiye İş Kurumu'na (İŞKUR) yönlendirilmektedir (ASPB, 2015 Yılı Faaliyet Raporu, s.142).

Sosyal yardımların uygulanmasında, çalışabilecek durumda olan bireylerle çalışamayacak durumdaki muhtaç kişilere yapılacak yardım uygulamalarının farklılaştırılmaması, sosyal yardım alan bireylerin işgücü piyasasından uzaklaşmalarına ve bunun neticesinde uzun süreli sosyal yardım almak ihtiyacı duymalarına sebep olmaktadır. Yoksullukla mücadelede başarılı olunabilmesi için bireylerin yoksulluk sınırının üzerinde olmaları, sosyal yardımlara bağımlılığının azaltılması, çalışabilecek

haldeki kişilerin üretime katılmalarının temin edilmesi, her bireyin kendine yetebilecek seviyeye getirilmesi ve fakirliğin nesilden nesile aktarılmasının engellenmesi yalnızca istihdamla sosyal yardımlar arasındaki bağlantının kurulabilmesi ile mümkün olacaktır (Gün, 2013, s.2).

İstihdam ile sosyal yardımların bağlantısının kurulabilmesine yönelik, şartlı sağlık yardımları ve şartlı eğitim yardımları programlarından yararlanan yoksul kişilerin ya da bu kişilerin evlerinde ikamet eden herhangi bir bireyin sosyal güvenceli bir işe başlaması durumunda, hane içindeki kişinin işe başladığı tarih itibarıyla en çok 1 yıla süre ile şartlı eğitim yardımları ve şartlı sağlık yardımlarının sosyal güvenlik sebebiyle kesintiye uğramamasına karar verilmiştir. Bu konuda, 2016 yılında yardım programına değişiklik uygulanmış ve ödeme yapılan şartlı sağlık yardımlarından ve şartlı eğitim yardımlarından yaklaşık %14'ünden sosyal güvenceleri sebebiyle kesinti yapılmamış ve istihdamı teşvik etmek amacıyla sürdürülmüştür (ASPB, 2017 Yılı Faaliyet Raporu, s.62).

3.3.7. Sosyal Konut Projeleri

SYGM'nce, barınma gereksinimleri konusunda ihtiyaç sahibi yoksul hanelere destek sağlanması amacıyla onların konut sahibi olmalarını kolaylaştıracak projeler hayata geçirilmektedir. Bu projelerden bir tanesi de "Sosyal Konut Yapım Projesi" dir. Toplu Konut İdaresi (TOKİ) işbirliğiyle muhtaç yoksul hanelerin barınma ihtiyacı için konutlar inşa edilmektedir. İnşa edilen sosyal konutlar, barınma sıkıntısı yaşayan birçok haneye belirli şartları taşımaları durumunda ve düşük taksitle ve uzun vadede olsa geri ödeme koşulu ile sunulmaktadır. Sosyal Konut Projesine başvuracak ihtiyaç sahiplerinde aranan şartlar aşağıdaki gibidir (SYGM, 2013, s.89):

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak,
- En az 21 yaşında olmak, ancak eşi vefat etmiş çocuklu kadınlar için yaş şartı aranmamaktadır,
- Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı bulunmamak,
- SYDV tarafından muhtaçlığının tespit edilmiş olması, sosyal yardım almak ya da almaya ihtiyacı olmak,
- Sosyal konutların bulunduğu yerde en az bir yıl süreyle ikamet etmiş olmak,
- Başvurmak isteyen kişinin kendisi veya eşinin, çocuklarının ve hane içinde ikamet eden diğer kişilerin üzerine kayıtlı başka bir konut bulunmaması,

- TOKİ'nin yaptığı konutlardan daha önce almamış olmak ve konut kredisi kullanmamış olmak.

SYDV'nın yaptığı sosyal yardımların özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Çengelci'den akt. SYDV, 2007, s.19):

- Sosyal yardım, esasen sosyal güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesinde kullanılan bir yöntemdir,
- Sosyal yardım, sosyal hizmetler kapsamına bir uygulama alanı ve hizmet biçimi olarak girmektedir,
- Sosyal yardımlarda, ilgililerin finansman prim esasına dayalı herhangi bir katkıda bulunmaları söz konusu olmayıp ihtiyaçlar karşılıksız biçimde giderilmektedir,
- Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik açısından ancak yasayla düzenlenmiş olmaları ve resmi ya da yarı resmi kuruluşlar tarafından yürütüldükleri takdirde gerçek bir sosyal güvenlik hizmeti olarak kabul edilebilmektedir,
- Sosyal yardımlar, parasal sosyal gelirler şeklinde sunulabileceği gibi aynı yardımlar ve bakım, tedavi, rehabilite etme ve yetiştirme gibi hizmet yönü ağır basan nesnel sosyal transferler şeklinde de arz edilebilmektedir,
- Sosyal yardımlar kural olarak kişilerin muhtaçlıklarının araştırılmasına ve kontrolüne dayalı olarak ve ihtiyaçlarının şeklini ve şiddetini ölçü olarak sağlanmaktadır,
- Sosyal yardımlar, bireyleri, durumlarına ve niteliklerine göre, en kısa sürede kendi kendilerine yetebilecek hale getirerek muhtaçlıktan kurtarmak amacını gütmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL YARDIM VE DAYANIŞMA VAKIFLARININ İKTİSADİ ETKİNLİĞİ ve POLİTİKA ÖNERMELERİ

4.1. İKTİSADİ ETKİNLİK KAVRAMI

Etkinlik kavramı, istenilen sonuçlara ulaşabilme kapasitesi, genel veya özel bir amacın gerçekleştirilme ölçüsü, bir kuruluşun ulaşılması hedeflenen amaçla ulaşılan çıktının karşılaştırılmasının kriteri olarak tanımlanmaktadır (Nadaroğlu, 1987: 3). Bu yönüyle etkinlik, kuruluşun ulaştığı sonuçla ulaşılması hedeflenen sonuç arasındaki uygunluk olup, kurumsal sistemin işleyişiyle ilgilidir. Bu sebeple etkinlik kriteri, daha çok rakamsal olarak ifade edilemeyen girdileri ve çıktıları esas alan hizmetlerin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır (Eren, 2001, s.4).

4.1.1. Etkinlik Kavramı

Etkinlik, en basit tanımıyla bir işin en iyi şekilde yapılmasını ifade eder. Girdilerin mümkün olduğu kadar en az seviyede kullanılması ya da varolan girdilerle mümkün olduğu kadar en fazla çıktının üretilmesi, etkinliğin yüksek olduğunu göstermektedir. Etkinlik, bilhassa işletmelerde önemli bir performans göstergesi olarak ele alınmaktadır, kar amacı gütmeyen kuruluşlardaysa kaynakların asgari israfını ve hizmet üretim sürecinin performansını göstermesi açısından önemli bir kavramdır (Erdem, 2008, s.2).

Yönetimce hedeflenen amaçları gerçekleştirme derecesi, hizmet çıktılarının maksimum kılınması gibi farklı noktalardan hareket edildiğinde etkinlik, önceden belirlenmiş amaçlara ya da hedeflenen çıktılara minimum maliyetle ulaşmak, kamusal amaçlar ile kamusal malları ve hizmetleri esas alarak, bunların en çoklanmasının minimum maliyet ile gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir (Sayıştay, 1997, s.87).

Etkinlik kavramı, bir girdi çıktı mekanizması aracılığıyla işlerin en doğru biçimde yapılması sayesinde en az gayretle veya en az maliyetle en fazla sonucu elde etme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Kök ve Deliktaş, 2003, s.43).

Etkinlik doğrudan neticeyle alakalı olup etkinlik ile kurumsal amaçlar arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır (Al, 2007, s.258). Örgütsel etkinlik; bir örgütün amaçlarına ulaşabilme seviyesi göstermektedir (Prokopenko, 1995, s.6).

Etkinlik kavramı, bir kuruluşun ulaşması planlanan amaç ile elde etmiş olduğu çıktının oranlanmasıdır. Bu, kuruluşun gerçekleştirdiği sonuçla gerçekleştirmesi beklenen sonuç arasındaki uygunluğu ifade etmekte olup, sistemseldir. Dolayısıyla etkinlik daha çok rakamsal olarak ifade edilemeyen girdileri ve çıktıları esas alan hizmetlerin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır (Aydın, 1999, s.242).

Örgütsel amaçlara ulaşmak, bu amaçların elde edilme derecesidir. Bir örgüt önceden belirlediği amaçlara ne kadar ulaşabildiyse, o kadar çok etkin demektir (Aldemir, 1985, s.202).

4.1.2. Etkinlik Benzeri Kavramlar

Etkinlik ve verimlilik kavramları birbirine yerine kullanılabilen birbirine yakın kavramlar olmakla birlikte esasta birbirlerinden ayrılırlar.

Verimlilik, en az girdiyle en fazla çıktıyı elde etmek, mevcut kaynaklarla en yüksek ürün veya hizmetin sağlanması ya da belli bir ürün-hizmetin mümkün olduğunca en az kaynak kullanılarak elde edilmesini ifade etmektedir (Hellriegel ve Slocum, 1988, s.700).

Verimlilik, bir örgütün ekonomik ve teknik yönleri ile ilgili bir kavram olup; üretim odaklı bir kavram olarak $\frac{Çıktı}{Girdi}$ oranıyla tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle verimlilik, çıktının girdiye oranı olup, kaynakların hangi ölçüde etkin ve etkili kullanıldığına ilişkin bir kriter olarak kullanılabilir (Katz ve Kaln, 1977, s.179).

Verimlilik kavramı tanımı, üretimin türüne, politik veya ekonomik sistemin niteliğine göre değişmeyen bir kavramdır. Esas olan, üretilen ürünün, hizmetin miktarı, tutarı ve kalitesi ile bu ürünün/hizmetin üretilmesinde kullanılan kaynakların arasındaki ilişkidir (Büyükkılıç, 2004: 35). Diğer taraftan verimliliğin gerçekleşme derecesi etkinliğin derecesini de belirlemektedir (Saygılıoğlu ve Arı, 2003, s.54).

Oysa etkinlik kavramı, gerek özel sektörde, gerekse kamusal alanda verimliliğin ölçülmesinde karşılaşılan zorluklar nedeniyle kamusal hizmetlerin ve faaliyetlerin

değerlendirilmesi amacıyla verimlilikten daha geniş bir kavram olarak daha yaygın biçimde kullanılmaktadır (Dicle, 1975, s.27).

Etkinlik, eldeki kaynakların ve imkanların en iyi kullanımını ve en iyi değerlendirilmesini ifade eden bir terimdir. Mevcut imkanlar ve kaynaklar değerlendirilirken, etkililik “doğru olan işi yapmak”, etkinlik ise “iş doğru yapmak” şeklinde ifade edilir (Büyükkılıç, 2004, s.37).

Etkinlik, bir kamu hizmet biriminin çıktılarını mümkün olduğu kadar tüm iktisadi ve siyasal yollardan en çoklamaya çalışırken, verimlilik etkinliğin başlıca unsurlarından yalnızca bir tanesi olarak çıktılarının en çoklanmasını etkinlik ile beraber sağlamayı amaçlamaktadır (Arslan, 2002, s.5).

4.1.3. Etkinlik Türleri

Etkinlik değişik şekillerde sınıflandırılabilir. Aşağıda en yaygın sınıflandırmalara göre etkinlik türleri incelenmiştir. Buna göre, etkinlik, yönetsel etkinlik ve ekonomik etkinlik en yaygın kullanılan etkinlik sınıflandırmasıdır.

4.1.3.1. Yönetsel Etkinlik

Yönetsel etkinlik, girdilerle değil, çıktılar veya çıktıların etkileriyle ilişkili olup; hedeflenen sonuçlara ulaşılması ve verilen hizmetin alıcıları üzerindeki tesirinin düzeyi ile ilgilenir (Henry vd., 1993, s.62).

Etkin yönetim, modern yönetim anlayışının ortaya çıkmasıyla gündeme gelmeye başlamış bir kavramdır. Etkin yönetim kavramıyla, yönetsel kusurların giderilmesi ve vatandaşların memnuniyetinin maksimuma çıkarılması amaçlanmaktadır. Etkin yönetimin kapsamını oluşturan genel kabul görmüş ilkeler, etkinlik, etkililik, şeffaflık, hesap verebilirlik, açıklık, tutarlılık, katılımcılık şeklinde ifade edilmektedir (AREM, 2002, s.3). Bu bakımdan etkin devlet, kamu yönetimi aygıtı iyi çalışan, vatandaşların devletten memnun kaldığı ve yetkisi altındakilere adaletle muamele eden devlet olarak tanımlanabilir. Etkin devlet kavramı geniş bir bakış açısıyla, devletin yasama, yürütme ve yargı dahil her bir alanına dair bir etkinliği içerir (Coşkun vd, 2003, s.3).

4.1.3.2. İktisadi (Ekonomik) Etkinlik

Ekonomik etkinlik kavramı, etkinlik ölçümü sırasında davranışsal amaca sahip olunması halinde ortaya çıkmaktadır. Bu davranışsal amaca, maliyet minimizasyonu sağlama amacı veya kar maksimizasyonu sağlama amacı örnek olarak gösterilebilir (Bakırcı, 2006, ss.96-97).

Ekonomik etkinlik; kaynak dağılımında optimizasyonun sağlanması suretiyle toplumsal refahın ençoklanması şeklinde tanımlanır (Erasa, 2012, s.22). Ekonomik etkinlik, kaynakların tahsisinde ve üretimde etkinliğin gerçekleştirilmesi ile bu ise piyasalarda tam rekabet koşullarının hakim kılınmasıyla gerçekleştirilebilmektedir. Piyasalarda noksan rekabet koşulları hakimse, dışsallıkların ve kamusal malların neden olduğu piyasa başarısızlıkları varsa ve bazı firmaların piyasa gücüne sahip olduğu, fiyatları kontrol edebildiği ve yüksek kar marjlarına sahip olabildiği hallerde ekonomik etkinlik sağlanamamaktadır (Kutlar vd., 2011, s.33).

Ekonomide Pareto Optimumu, objektif biçimde ölçülebilen ekonomik etkinliği esas almaktadır. Pareto Optimumu, mallara veya hizmete esas olan girdilerin yeniden tahsisi veya tüketiciler arasında malların tekrar tahsisi söz konusu olduğunda, bir başkasının durumunu kötüleştirmeden, bazı kişilerin durumunu iyileştirmek mümkün değilse, sağlanmış olmaktadır. Toplumsal refahın optimum seviyeye ulaşması ise, Pareto Optimumu gerçekleşirse mümkün olmaktadır. Pareto Optimumunun gerçekleşmesi için hem üretimde hem de tüketimde etkinliğin var olması gerekmektedir (Çoban, 2007, s.17).

Etkinlik, girdilerin ve çıktuların birleşimlerine, fiyat bilgisinin var olup olmadığına, mevcut üretim ölçeğine göre farklı biçimlerde adlandırılmakta ve sınıflandırılmaktadır. Etkinliğin genel kabul görmüş sınıflandırılmasında etkinlik türleri; “teknik etkinlik”, “fiyat etkinliği” ve “ölçek etkinliği” olarak üçe ayrılmakta olup; bu üç bileşenin hepbirlikte "ekonomik etkinliği" belirlemektedir.

4.1.3.2.1. Teknik Etkinlik

Mevcut girdi birleşiminin en uygun şekilde kullanılarak mümkün olabilecek en yüksek seviyede çıktının üretilmesindeki başarıya teknik etkinlik denmektedir. Teknik etkinlik hesaplanmasında fiyat, maliyet ya da ağırlıklandırılmış girdi ve çıktı değişkenlerinin bilgisine gerek duyulmaz (Cooper vd. 2004, s.139).

Teknik etkinlik, planlanan üretimin başarılı uygulamalarını ifade etmektedir (Avkıran, 1999, s.47). Teknik etkinlik; üretimde kullanılan mevcut bir teknoloji seviyesi ile fiziksel çıktı miktarının maksimize edilmesidir. Bir diğer ifadeyle; girdi birleşiminin en verimli şekilde kullanılarak mümkün olabilecek maksimum çıktıyı elde etme başarısı olarak da ifade edilir (Yakut, 2007, ss.3-4)

Teknik etkinlik kavramı, üretim sınırının üstünde faaliyet gösteren işletmenin mevcut girdi birleşimini en verimli şekilde kullanarak en çok çıktıyı elde ettiği ve israfın olmadığı bir durumu tarif eder. Üretim sınırının üstünde bulunan karar birimlerinin teknik olarak etkin olduğu kabul edilirken, üretim sınırının altında kalan karar birimlerinin kaynaklarını israf ettikleri kabul edilir (Daştan, 2012, s.38). Teknik etkinlik; girdi dağılımını değiştirerek çıktılardan birini azaltmadan diğer çıktıdan üretilen miktarı artırmanın mümkün olamayacağı durum olarak da ifade edilmektedir (Kutlar vd., 2011, s.38). Başka bir ifadeyle azalan verimler kanunun işlemeye başlamadığı noktaya kadar girdi miktarının artırılarak çıktının da en çoklandığı noktayı temsil etmektedir.

4.1.3.2.2. Fiyat Etkinliği

Üretimdeki girdilerin ve çıktıların fiyatlarının göz önüne alınarak en uygun girdi bileşiminin seçilmesindeki başarı,“fiyat etkinliği”olarak tanımlanmaktadır. Bir işletmenin girdi ve çıktı fiyatlarını dikkate alarak en uygun girdi bileşimini seçebilmedeki başarısı fiyat etkinliği olarak vasıflandırılır.

4.1.3.2.3. Ölçek Etkinliği

Üretim sırasında en uygun ölçekte üretim yapılmasındaki başarı, ölçek etkinliği şeklinde tanımlanmaktadır. Ölçek etkinliğinde üreticinin bireysel olarak etkinliğinden daha çok kaynakların israf edilmediği toplumsal bir etkinlik söz konusudur. Bir mal veya hizmet üreticisi, uzun dönemde rekabet edebilir bir denge durumunda başa baş noktasındaki girdi-çıkıtı bileşimini sağlıyorsa, ölçek etkinliğine sahip demektir (Yavuz, 2003, s.29).

Ölçek etkinliği kavramı, işletmenin veya kurumun en verimli olduğu ölçek büyüklüğünde faaliyetlerini sürdürmesini anlatmaktadır. İktisadi olarak karar birimlerinin ölçek etkinlikleri, ölçeğe göre sabit getiri, ölçeğe göre azalan getiri veya

ölçeğe göre artan getiri şeklinde üçlü olarak sınıflandırılır. Ölçeğe göre sabit getiri halinde girdi bileşimindeki artış, çıktıda da aynı oranda artışa neden olur. Ölçeğe göre artan getiri de çıktı miktarı girdi miktarındaki artıştan daha fazla artmaktadır. Ölçeğe göre azalan getiride ise çıktı miktarı girdi miktarındaki artıştan daha yavaş artmaktadır (Çelikkaya ve Yarar, 2011, s.66).

4.1.3.3. Tam Etkinlik-Görelî Etkinlik

Hem ölçeğe göre sabit getiri halinde hem de ölçeğe göre değişen getiri halinde etkin olan karar birimleri tam etkin birimlerdir. Eğer teknik etkinsizlik, yapısal etkinsizlik veya kaynak dağılım etkinsizliklerinden herhangi bir tanesi söz konusu ise, hizmet üreticisi tam etkin olamaz. Bir karar verme birimi, yalnızca ve yalnızca eğer diğer karar verme birimlerinin bazı girdi veya çıktıların performansında; diğer girdilerde ve çıktılarda bir kötüleşme olmadan, bir gelişim olmazsa, tam etkin (%100) olarak nitelendirilir (Erdem, 2008, s.93).

Görelî etkinlik hesaplanırken etkinlik ölçülmesine dahil edilen birimler kendi aralarında etkinlik sıralamasına konarak, diğerlerinin etkinlik sonuçları en iyi olana göre belirlenmektedir. En iyi olanlar, etkinlik sınırını oluşturmakta ve bu sınıra uzaklıkları, diğerlerinin etkinsizliklerini göstermektedir (Erdem, 2008, s.2)

4.1.4. Etkinsizlik Kavramı

Etkinsizlik kavramı, genellikle “teknik etkinsizliği” ve “tahsis etkinsizliğini” içermektedir. Üretimde kullanılan girdilerin yerlerinin değiştirilmesi üretimde artışa neden oluyorsa, başlangıçta tahsis etkinsizliği söz konusudur. Tahsis etkinliği dışında kalan diğer tüm etkinsizlikler, teknik etkinsizlik olarak nitelendirilir. Teknik etkinsizlik, yönetimin yapısından ve organizasyondan kaynaklanan etkinsizlikleri de kapsamaktadır (Şahin, 2002, s.2).

4.2. KAMU YÖNETİMİNDE ETKİNLİK VE YENİ KAMU HİZMETİ ANLAYIŞI VE SOSYAL YARDIMLARIN ETKİNLİĞİ

Hem özel sektörde hem de kamu sektöründe etkinlik yoğun olarak tartışılmakta, kavramla ilgili kuramsal ve uygulamaya dönük birçok araştırma gerçekleştirilmektedir. Kamu hizmetlerinin vatandaşlara ulaştırılmasında nihai amaç olarak kabul edilen

etkinlik, kamu yönetiminin yeniden yapılandırılmasında kaliteli hizmet sunulmasının önemli koşulları arasında kabul edilmeye başlamıştır (Tortop, İspir vd., 2007, s.479). Etkin Kamu Yönetimi kavramı, 21. yy'da yaşanan değişmelere paralel olarak modern devlet yönetiminin vazgeçilemez bir faktörü haline gelmiştir (DPT, 2006, s.7). Tüm dünyada yönetim anlayışında yaşanan bu değişim ve dönüşüm sürecinde devletin rolü, devletin faaliyetlerinin sınırı, kamusal mal ve hizmetlerin kapsamı, içeriği ve sunumu gibi konular irdelenmeye başlanmıştır (Aktan, 2003, s.XIII).

Kamu yönetiminde etkinlik, hem vatandaşlara hizmet sunulmasında hem de kamu kurumlarının faaliyetlerinin sunumunda verimliliği artırmakta diğer taraftan iktisadi büyüme de katkı sağlamaktadır (DPT, 2006, s.8)

Kamu yönetiminde ve kamu hizmetlerinin sunumunda verimliliğin ve etkinliğin sağlanabilmesinde yönetimin, kamu hizmetlerini sunmakla görevlendirilen personelin ve bilhassa hizmet sunulan sosyal grubun önceliklerine ve beklentilerine önem vermesi ve buna kaynak ayırması nispetinde, personelin ve toplumun güven duyacağı, katkı sağlayacağı, işbirliği yapacağı ve bu şekilde daha verimli ve daha etkin bir yönetim gerçekleştirilebileceği fikri hakimdir (Aydın, 1999, s.241).

Yeni kamu hizmeti anlayışında kamu yönetiminde etkinliğin ve verimliliğin sağlanması esasa belirleyici faktördür. Kamu yönetiminde sonuca odaklanma ve performans değerlendirmesinin bir sebebi de, etkin ve verimli bir yönetim yapısının oluşturulmasına yardımcı olmalarıdır (Al, 2007, s.253).

Yeni kamu yönetiminde bilhassa bilgi teknolojilerinin kullanımı ön plana çıkmaktadır. Yeni kamu yönetiminde otomasyona dayalı hizmet, e-devlet, uygulamaları ön plana çıkmakta buda hizmet almayı ve vermeyi kolaylaştırmaktadır (Tunç, 2015. s.193).

4.3. KAMU YÖNETİMİNDE ETKİNLİĞİN SAĞLANMASI VE ÖLÇÜLMESİ VE ÖLÇME YÖNTEMLERİ

Kamu yönetiminde etkinliği sağlayabilmek ve kamusal hizmetlerin kaliteli bir biçimde yerine getirilmesini sağlamak için etkin bir kamu yönetimi gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kamu yönetiminde etkinliğin sağlanması hedeflenen kamusal amaçların yerine getirilebilmesiyle mümkün olacaktır. Bu kapsamda etkin kamu yönetimi, vatandaş odaklı yaklaşım ve verimlilik odaklı yaklaşım olmak üzere ikili

sınıflandırılmakta, her iki yaklaşımda da etkin ve rasyonel bir hizmet anlayışı benimsenmektedir (Tunç, 2013, s.141).

Etkinlik iktisadi bir kavram olarak çok farklı şekillerde ölçülebilmektedir. Etkinlik ölçmede en yaygın olarak kullanılan yöntemler oran analizi, paramatik yöntemler ve parametrik olmayan yöntemler olarak sınıflandırılabilir.

4.3.1. Trend Analizi

Trend analizi, örgütsel performansın çoğu zaman finansal verilerden hareketle ölçülmesinde kullanılan yöntemlerden en basit ve en yaygın olan yöntemdir. Birbiriyle ilişkili iki kalemin zaman serisi içinde birinin girdi diğerinin çıktı olarak alınarak analiz yapılan bir uygulamadır. Bu yöntemin yaygın olarak kullanılmasının sebebi çok kolay uygulanabilmesidir.

Tek girdinin tek çıktıya oranlanması biçiminde tanımlanan oran analizi yönteminde her bir oran, performansın boyutlarından yalnızca bir tanesini göz önüne almakta ve diğer boyutlar gözardı edilmektedir. Örneğin; finansal analizlerde kullanılan likidite oranları, mali yapı oranları, faaliyet oranları ve karlılık oranları ilgili faaliyet dönemi içerisindeki ekonomik işlemlerin sonuçlarının yorumunu, sadece ilgili orana konu olan kalemlerle sınırlı olarak bilgi sağlayabilir (Yeşilyurt ve Alan, 2003, s.92). Trend analizinde verinin yıllar itibarıyla nasıl bir seyir gösterdiği rahatlıkla tespit edilebilmektedir.

4.3.2. Parametrelilik Etkinlik Ölçüm Yöntemleri

Parametrelilik etkinlik ölçüm yöntemlerinden en yaygın olarak kullanılanı regresyon analizidir. Regresyon analizi, aralarında neden sonuç ilişkisi olduğu bilinen veya olması beklenen, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin nedensel yapısını saptamaya yönelik bir analiz yöntemidir. Regresyon analizi yönteminde bağımsız (açıklayan) değişken ile bağımlı (açıklanan) değişken arasındaki nedensel ilişkinin, teorik olarak bulunması ve değişkenler arasındaki ilişkinin işlevsel yapısının bilinmesi gereklidir. Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki işlevsel yapıyı öğrenmek için ise, değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren serpilme grafiklerinden faydalanılmaktadır (Beycan, 2007, s.79).

Regresyon analizi ile etkinlik değerlendirmesi serpilme grafiği üzerinde işaretlenen regresyon doğrusu esas alınarak geręekleřtirilmektedir. Regresyon doğrusunun üstünde kalan karar birimleri göreceli olarak verimli (etkin), altında kalan karar birimleri ise verimsiz (etkinsiz) olarak yorumlanmaktadır. Göreceli teknik etkinlik regresyon çıktılarından olan artıklarla yansıtılmaktadır. Pozitif artıklar etkinliği, negatif artıklar ise etkinsiz karar birimlerini işaretlemektedir (Sherman, 1984, s.35).

4.3.3. Parametresiz Etkinlik Ölçüm Yöntemleri

Parametrelili etkinliğ ölçme yöntemlerine alternatif olarak ileri sürülen parametresiz etkinliğ ölçüm yöntemleri, genel olarak matematiksel programlamayı çözümler tekniği olarak benimsemektedirler. Bu çeşit ölçme yöntemleri, üretim fonksiyonunun arkasında herhangi bir analitik formun varolabileceğini öngörmezler. Bu sebeple parametrelili ölçüm yöntemlerine göre daha esneklerdir. Ayrıca çok sayıda girdisi ve çok sayıda çıktısı olan üretim ortamlarında etkinliğ ve performans ölçülmesi için oldukça uygundur.

Parametresiz etkinliğ ölçüm yöntemleri genelde girdi ve çıktı ölçüm birimlerinden bağımsızdır. Bu özellikleri ile etkinliğ ölçülmeye çalışılan örgütlerin veya işletmelerin farklı boyutlarının aynı zamanda ölçülebilmesine imkan sağlamaktadırlar. Bu kriterler her bir karar verme birimi için göreceli etkinliği hesaplar, amaç fonksiyonlarını ayrı ayrı en iyiler ve her bir karar verme birimi için en uygun amaç kümesini belirlerler (Şöl, 1997, s.4).

Veri Zarflama Analizi (VZA) çok sayıda girdi ve çok sayıda çıktıyı esas alan çoklu karar verme birimlerinin göreceli etkinliğini hesaplayan matematiksel programlama tabanlı bir yöntemdir (Liu, Ding and Lall, 2000, ss.143-150). VZA, bilhassa her bir karar birimindeki etkinsizlik miktarını ve bunların kaynaklarını tanımlayabilmektedir. Bu özelliğiyle VZA, yöneticilere, etkin olmayan karar birimlerinde hangi miktarda girdi azaltımı ya da çıktı miktarının hangi miktarda artırılması gerektiğini gösterebilir. VZA, benzer karar verme birimlerinin göreceli etkinliğini ölçmek için kullanılan çok faktörlü bir etkinliğ ve verimlilik ölçme yöntemidir (Donnelly, 2000, ss.8-11).

4.4. SOSYAL YARDIMLARIN YAPISAL İŞLEVSEL (YAPILABİLİRLİK) YAKLAŞIMA GÖRE ANALİZİ

Yapısal işlevsel model, toplumda yapıların fonksiyonlarına (işlevlerine) göre biçimlendiğini, bu sebeple her yapının fonksiyonel olduğunu ve bu şekilde toplumda fonksiyonel bir bütünlük bulunduğunu savunan bir yaklaşımdır (Kongar, 2017, s.153). Yapısal işlevsellik yaklaşımı, toplumsal düzenin ve istikrarın sağlanmasında ahlaki uzlaşımın önemini vurgulayan yaklaşımdır. Ahlaki uzlaşım ve görüş birliği, toplumdaki insanların büyük çoğunluğunun aynı değer yargılarını paylaşmasıyla sağlanır. Yapısal işlevselciliği savunanlar düzeni ve dengeyi toplumun normal durumu şeklinde görmektedirler. Toplumdaki bu sosyal denge, toplumun üyeleri arasındaki ahlaksal görüş birliğine dayanmaktadır (Giddens, 2012, s.55).

Yapısal işlevselci yaklaşıma göre, her yapı bir fonksiyona sahip olarak gelişmektedir. Diğer bir ifadeyle, fonksiyonlar yapılar öncesinde ortaya çıkmakta ve kendilerini gerçekleştirecek yapıların oluşmasına neden olmaktadır. Yapısal farklılaşma aslında, aynı yapının zamanla, çoğalmasıyla ve yeni uzmanlıkların gelişmesiyle işlevlerin birbirinden ayrılarak kendilerini gerçekleştirecek yeni yapıları oluşturması anlamına gelmektedir. Örneğin önceleri aile kurumu tarafından yerine getirilen üretim, eğitim gibi fonksiyonlar, zamanla okullar gibi yeni yapılanmalar tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır Yapısal işlevselci yaklaşımın ikinci önemli iddiası, bütün sosyal yapıların ve birimlerin sosyal sistem için işlevsel olmasıdır. Fonksiyonel olmak, ihtiyaçları karşılamak ve diğer fonksiyonel parçalarla ahenk ve bütünleşme içinde olmak anlamına gelmektedir. Bu sebeple yapısal işlevselci yaklaşıma göre, her sosyal birim toplum için vazgeçilmez bir birimdir (Kongar, 2017, s.154).

Yapısal işlevsel yaklaşımda, açık işlev, kapalı işlev, bozuk işlev ve işlevsel olmayan kavramları üzerinde durulmaktadır. İşlevler, açık ve kapalı (örtük) fonksiyonlar olarak birbirinden ayrılmaktadır. İşlevler bir sistemin içeriği tarafından bilinip bilinmemelerine bakılarak açık ve kapalı olarak sınıflandırılmaktadır (Kongar, 2017, s.161). Bu bağlamda bu incelemede sosyal yardımların açık ve kapalı işlevleri önemli hale gelmektedir.

4.4.1. Açık İşlev- Kapalı (Örtük-Gizli) İşlev

Açık işlevler, katılımcılar tarafından belirli bir sosyal etkinlik şeklinde gerçekleştirilmesi gereken işlevlerdir. Açık işlevler, bir sistemdeki bireyler tarafından bilinen, seçilen objektif işlevler olup; bu sistemin uyumlaştırılmasına veya uyarlanmasına katkıda bulunurlar. Kapalı işlevler, bu işlevlerin bireylerin farkında olmadıkları sonuçlarıdır (Giddens, 2012, s.56).

Açık işlev-kapalı işlev ayrımı sosyolog Merton tarafından yapılmış bir sınıflandırmadır. Buna göre sosyal yapılar ve kurumlar, bilinen ve görünen işlevleriyle birlikte, örtülü bazı işlevler de üstlenmiş olabilirler. Açık işlev, bir yapının “istenilen” ve kabul edilen” işlevlerini ifade ederken, gizli işlev “istenilmeyen” ya da “kabul edilmeyen” işlevleri temsil etmektedir. Mesela bir okul sistemi, herkesin bildiği ve kendisinden beklenen işlevlerin ötesinde, işsizliği azaltmaktan, evleneceği eşini bulmaya kadar uzanan bir seri gizli işlevi de görmektedir (<https://sosyolojide-fonksiyonalizm.nedir.org/>)

4.4.2. Olumlu İşlev - Olumsuz İşlev

Merton ikinci olarak, sistemde yer alan bir faktörün olumlu işlevleriyle birlikte olumsuz işlevlerinin de olabileceğini iddia etmektedir. Başka bir ifadeyle sistemin ahengine ve bütünleşmesine katkısı olan işlevler olduğu gibi, bu ahengi ve bütünleşmeyi azaltan işlevler de bulunabilmektedir. Merton bu tür işlevler için “disfonksiyon” terimini kullanmaktadır. Türkçeye bozuk fonksiyon olarak da çevrilmektedir. Örneğin din kurumu, toplumsal bütünleşmeye fayda sağlarken bazen toplumsal çatışmalara neden olabilmektedir. (<https://sosyolojide-fonksiyonalizm.nedir.org/>)

4.4.3. İşlevsel Olmayan

Merton üçüncü olarak, bir sistemde olumlu veya olumsuz bir işlevi olmayan faktörlerinde bulunabileceğini iddia etmiş, bu unsurları “işlevsel olmayan” kavramı ile ifade etmeyi tercih etmiştir. Yapısal işlevselci yaklaşımın temel hipotezlerinden biri olan, işlevini kaybeden unsurun varlığını sürdürmeyeceği görüşünü esnetmekte, kullanılmayan unsurların da yerini işaretlemektedir.

4.5. VAKIFLARDA ETKİNLİĞİ ARTIRMA AMAÇLI UYGULAMALAR

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) tarafından Türkiye’de sosyal yardımların daha etkili, etkin, verimli ve kaliteli sunulabilmesi için çeşitli projeler gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede düşünüldüğünde bu projelerin uygulayıcısı konumunda SYDV’ler bulunmaktadır. Bu projelerden en önemli olanlarına aşağıda değinilmiştir.

4.5.1. Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi (BSYS)

BSYS’nin geliştirilmesiyle Türkiye’de, eskiden manuel ortamda gerçekleştirilen sosyal yardım prosedürleri elektronik bir sistemde standart hale getirilmiş, bütünleştirilmiş ve dönüştürülmüştür. İhtiyaç sahipleri BSYS üstünden sosyal yardım sistemine kolaylıkla başvuru yapabilmektedirler. BSYS’de vatandaşlarımıza ait bilgiler, kamu kurumlarının veri tabanlarıyla ihtiyaç sahiplerinin ziyaretleri yoluyla toplanan veriler aracılığıyla doğrulanmaktadır. Bu şekilde toplanan veriler, ulusal biryoksulluk profili oluşturulması ve sosyal yardımların uygunluğunun saptanması için kullanılır. 2010 yılından beri, BSYS bünyesinde 30 milyon vatandaşımızın genel sağlık sigortası gelir testlerine ilişkin işlemler ve sosyal yardım başvuruları alınmış ve toplam tutarı yaklaşık 39 Milyar TL’lik 340 Milyon adet sosyal yardım işlemi gerçekleştirilmiştir (ASPB, 2017, s.13).

BSYS projesi SYGM tarafından yürütülmektedir. BSYH projesi, sosyal yardım alanının temel problemi olan ortak veri tabanı noksanlığını gidererek kurumsal bir sosyal yardım sisteminin alt yapısını oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda BSYS’nin temel amaçları şunlardır (SYGM-2011 Yılı Faaliyet Raporu, 2011, s.96):

- 1) Devlet bünyesindeki farklı kurumlar tarafından sağlanan tüm sosyal yardımların tek çatı altında toplanmasını sağlamak,
- 2) Sosyal yardımlarla ilgili veri tabanlarının entegrasyonunun sağlanması,
- 3) Sosyal yardım başvurularının elektronik ortamlarda yapılabilmesini sağlamak,
- 4) Veri tabanları arasındaki bilgi alışverişinin etkin denetimi sağlamak,
- 5) Sosyal yardım bilgilerinin entegre bir biçimde yönetilmesi ile sosyal yardım kararlarının etkinleşmesi kaynak dağıtımında etkinliğin sağlanması,

- 6) Vatandaşlarımıza sosyal yardımlarla ilgili tüm bilgilerin tek noktadan verilmesi,
- 7) Sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine etkin biçimde yönlendirilmesinin sağlanması,
- 8) Oluşturulacak karar destek sistemi ile sosyal güvenlik politikalarının desteklenmesinin sağlanması.

Bu proje ile birlikte yoksul kişi veya hanelerin belirlenebilmesinde önemli adımlar atılmıştır.

SYDV'ler başvuru yapan bireylerin bilgilerini doğrulamak ve yaşam koşullarını değerlendirmek amacıyla hanehalklarını ziyaret etmektedirler. SYDV'lerde, yılda en az bir gerçekleştirilen hanehalkı ziyaretleri için 4.570 kişilik sosyal inceleme görevlisi istihdamı yapılmaktadır. SYDV'lerin yerel düzeydeki bu güçlü varlığı daha iyi bir gözetim ve teknik tekdüzelik sağlamakta, yerel yönetimlerin sosyal yardım faaliyetlerini sahiplenmesi sağlanmakta ve yoksulluğun derecelendirilmesine yönelik yerel veri tabanı oluşturulmasına katkı sağlamaktadır (ASPB, 2017, s.25).

Türkiye'de, sosyal yardımların sunulabilmesi için, ulusal ve yerel düzeylerdeki mevcut sosyal yardım programlarının işleyişine dayanan standartlaştırılmış bir süreç oluşturulmuştur. Bu sürecin bütünü yedi aşamadan oluşmaktadır. Bunları çoğu otomatikleştirilmiş adımlardır ve tamamı BSYS'ye entegre edilmiş durumdadır (ASPB, 2017,s.29).

İhtiyaç sahibi başvuru sahiplerinin bütün sosyal yardım programları için, yerel SYDV ofisinde standart bir başvuru formu doldurmaları gerekmektedir. Başvuru formu ile beyana dayalı verilerin standartlaştırılması ve farklı veri tabanları ile rahatlıkla entegre edilerek doğrulanmasına imkan sağlanmaktadır. Başvuru formunda başvuran hanehalkına ait istihdam, hanehalkı bilgileri, gayrimenkul sahipliği veya kiracılık ve sosyal koşullar gibi konulara ilişkin sorular yer almaktadır (ASPB, 2017, s.29).

4.5.2. Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS)

Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS), sosyal yardım için başvuran vatandaşlarımızın ihtiyaç durumlarının ve bireysel verilerinin merkezi veri tabanlarından sağlanması ve mükerrer yardımların önlenmesine yönelik olarak kurumlararası (online) veri paylaşımının sağlanması amacıyla SYGM tarafından altı

aylık çalışma ile hayata geçirilmiş bir e-devlet uygulamasıdır. SOYBİS'in hizmete alınmasıyla beraber aşağıdakiler gerçekleşmeye başlamıştır(SYGM-2011 Yılı Faaliyet Raporu, 2011, s.100):

- 1) Sosyal yardım almak için başvuran vatandaşların ihtiyaç durumunun tespiti merkezi veri tabanları kullanılarak doğrudan devlet tarafından yapılmaya başlanmıştır.
- 2) Sosyal yardım almak için başvuran vatandaşların kamu kurumlarını dolanarak durumlarını ispatlamak için belge toplamasının, bürokrasinin azaltılması amaçlanmış; yalnızca nüfus cüzdanlarını göstermek suretiyle sosyal yardıma hak sahibi olup olmadıkları saptanmaya başlamıştır.
- 3) Kamu kurumları tarafından mükerrer yardım verilmesinin önüne geçilmiş, sosyal yardımların gerçek muhtaçlara ve daha geniş bir yoksul kitleye ulaştırılmaya başlanmıştır.
- 4) Sosyal yardım almak üzere başvuran vatandaşların durumları ile ilgili belge talebinde buldukları kamu kurumlarındaki bürokrasi ve iş yükü azalmaya başlamıştır.
- 5) Kamu kurumları arasında mükerrer yardımların engellenmesine yönelik gerçekleştirilen yazışmalar ve bürokrasi azaltılmış ve kamu kaynaklarının etkin kullanılmasına katkı sağlanmıştır.
- 6) Etkin sosyal yardım politikalarının geliştirilmesi için gerekli sağlıklı bilgi ve veri altyapısı hazırlanmaya başlamıştır.
- 7) Proje sosyal yardım yararlanıcıları ve SYDV'leri kırtasiyecilikten kurtarmış, hizmetlerin daha hızlı yapılabilmesinin önünü açmıştır.

4.6. ARAŞTIRMA

Bu araştırmanın amacı, sosyal yardımların aktarım mekanizması içerisinde Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakıfları'nın (SYDV) etkinlik düzeyini incelemektir. Bu kısımda araştırmanın modellenmesi, evreni, örnekleme, verilerin toplanması ve verilerin analizini içeren alt bölümler bulunmaktadır.

4.6.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk en önemli sosyal ve ekonomik problemlerden biri olup, gün geçtikçe yoksulluğun şiddeti artmakta ve çeşitlenmektedir. Toplumsal dengeyi olumsuz yönde etkileyen yoksulluk probleminin çözülmesi ve yoksullukla mücadele için toplumsal huzuru sağlamak amacıyla devletler, önlemler almakta ve müdahalede bulunmaktadırlar. Devletler sosyal yardımların yoksullara aktarılmasında ya merkezi yönetimi ya da yerel yönetime bağlı kurumları yetkilendirmektedirler. Günümüzde artık devletler bürokratik engellerden sıyrılarak yoksullara doğrudan sosyal yardım aktarım mekanizmaları olan yerel yönetime bağlı birimleri tercih etmektedirler. Türkiye’de 1986 yılında kanunla kurulmuş olan SYDTF ve SYDV’ler bu yapılanmalardandır. SYDV’ler yerele daha yakın ve sahada olarak SYDTF’den aktarılan paralarla ülke genelinde hizmet vermekte yoksulların ve yoksunların ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli görevler yürütmektedirler.

Yoksullukla mücadelede ancak sosyal yardım politikalarının somut, tutarlı ve makul olarak oluşturulması ve uygulanması ile etkinlik artırılarak başarılı olunabilir. SYDV’lerin etkinliği ve nasıl bir hizmet anlayışla faaliyetlerini yürüttükleri ve sosyal yardımları aktardıkları bu noktada önem taşımaktadır.

Bu tezin temel amacı, Türkiye’de sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine aktarım mekanizmasında hizmet sağlayan ve aracılık eden kurum ve kuruluşlar çerçevesinde sosyal yardım sisteminin analizini yaparak SYDV’lerin iktisadi etkinliğini araştırmaktır. SYDV’nin iktisadi etkinliği irdelenerek etkinliği artırmak ya da etkisizliği azaltmak üzere çözüm önerileri araştırılmıştır. Bu şekilde sosyal yardımların aktarım mekanizmasında yardım sistemiyle ilgili güçlü-zayıf yönler dikkate alınarak politika önerileri geliştirilebilecektir. Özellikle bu noktada bu tez çalışmasının önemi büyüktür. Bu tez çalışması sonucunda elde edilen bulguların, sosyal devlet, sosyal politika, yoksulluk, yoksullukla mücadele, sosyal yardım politikaları ve SYDV’ler gibi konularla ilgilenen akademik, idari, kişi, kurum ve kuruluşlara katkı sağlaması öngörülmektedir.

4.6.2. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın temel problemi SYDV’ler tarafından yürütülen sosyal yardımlar yoksullukla mücadelede etkin olup olmadığı üzerine kurguludur. SYDV’lerde sosyal yardımı alan ile hizmeti sunanlar arasında sosyal yardımlarveyoksulluk algısında temel

farklılıklar bulunduğundan, SYDV'lerce sunulan hizmetin etkinliği de görecelidir. Sadece sosyal yardımlardan yararlanan sayısı ve toplam kullandırılan kaynak tutarı üzerinden etkinlik ölçümü yapmak sınırlı bir görüş oluşturulmasını sağlayabilir. Tam bir etkinlik değerlendirmesi yapabilmek için sosyal yardımlardan yararlanan kişilerin de algılarının ölçülmesi gerekmektedir.

4.6.3. Araştırmanın Modeli

Araştırmada, SYDV'ler tarafından aktarılmasına aracılık edilen fonların ve yönlendirildikleri sosyal yardım programlarının yıllık tutar bilgileri ve faydalanıcı sayısı bilgileri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yıllık faaliyet raporlarından derlenmiştir. Toplanan bu veriler niceliksel veriler olup nicel veri toplama teknikleri ile toplanmış ve excelde işlenmiştir.

Araştırmada 2013-2019 yılları arasında yoksulluğa ilişkin istatistiklerin analizi oran analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikle trend analizi (zaman serileri) yoluyla yoksullukla mücadelede SYDV'leri üzerinden aktarılan sosyal yardımların etkinliği değişik açılardan analiz edilmiştir.

4.6.4. Trend Analizi'nin Bulguları, Tartışma ve Değerlendirmeler

Araştırmada derlenen yoksullukla mücadele ve SYDV'leri kanalıyla aktarılan kaynakların etkinliği değişik açılardan analize tabi tutulmuştur.

4.6.4.1. Sosyal Yardım Harcaması Toplamı ve Dağılımı

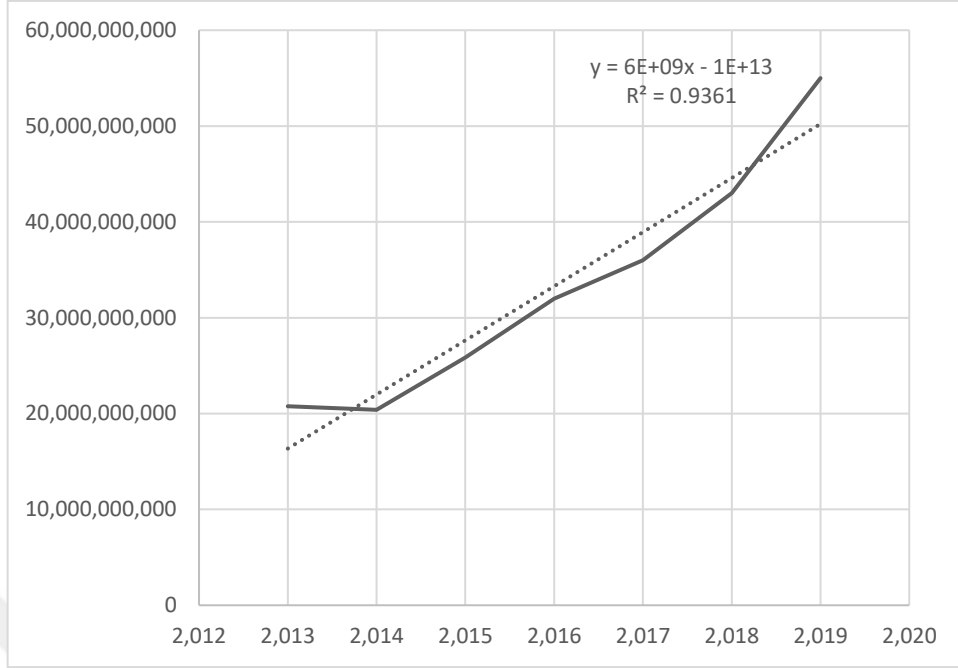
Aşağıdaki Türkiye'de 2013 yılları arasındaki toplam sosyal yardım harcamaları Tablo 4. 1'de verilmiştir.

Tablo 4.1: Türkiye’de Sosyal Yardımlar Harcaması Toplamı

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Sosyal Yardım Harcaması Tutarı (Milyon TL)	20.764,72	20.393,99	25.828,57	32.000,00	36.000,00	43.000,00	55.000,00
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	3.096.489	3.005.898	3.017.969	3.154.069	3.201.253	3.494.932	3.282.975
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısındaki Değişim Bir Önceki Yıla Göre (%)		-2,9	4	4,5	1,5	9,2	-6,1
Sosyal Yardım Harcaması Faydalanan Hane Sayısı Başına (TL)	6.706	6.785	8.558	10.146	11.246	12.304	16.753
Sosyal Yardım Harcamasında Artış Bir Önceki Yıla Göre (%)		-2	27	24	13	19	28
Sosyal Yardım Harcaması Faydalanan Hane Sayısı Başına Artış Azalış Bir Önceki Yıla Göre (%)		1	26	19	11	9	36

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

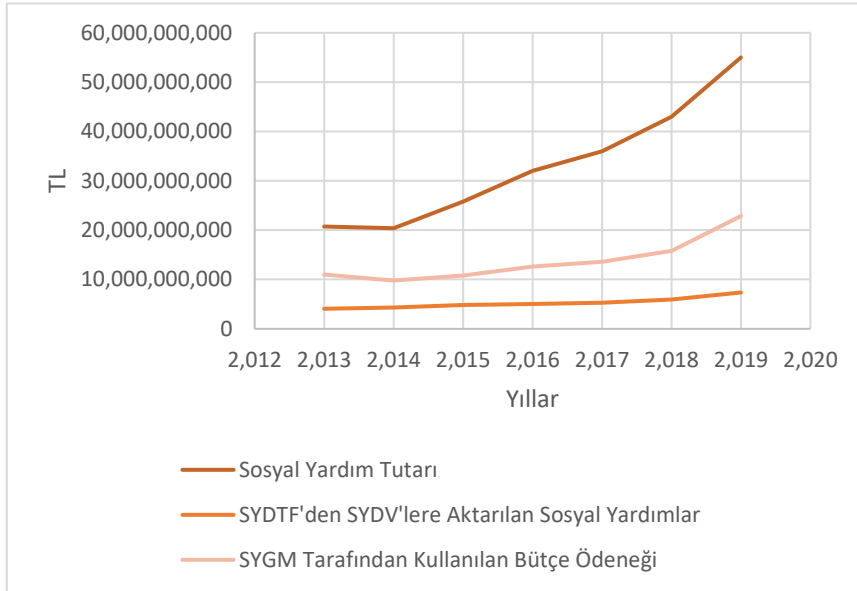
Sosyal yardımların toplamında bir önceki yıla göre en fazla artışın 2019 yılında (%28) yaşandığı görülmektedir. 2013 yılı baz alındığında ise 2019 yılında sosyal yardımların toplamında iki katından daha fazla bir artış olmuştur. Diğer taraftan sosyal yardım ulaştırılan hane sayısı başına düşen sosyal yardım tutarının yine en fazla artışın 2019 yılında (%36) gerçekleştiği görülmektedir. Şüphesiz artışlarda yükselen enflasyon ile birlikte geçmişte yapılan yardımların tutarının yetersiz kalması ile birlikte zorunlu olarak yapılması gereken tutar artışının etkisi bulunmaktadır. Ayrıca 2018’den 2019’a geçerken derinden hissedilmeye başlanan ekonomik krizde etkisiyle yardım yapılan hane sayısında yaklaşık % 6 oranında azalma olmuş olmasına rağmen hane başına düşen sosyal yardımdaki %36’lık artış enflasyonun etkisiyle ortaya çıkan hayat pahalılığından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak 2019 yılındaki sosyal yardım etkinliğinin 2018 yılına göre azaldığı ifade edilebilir.

Şekil 4.1: Sosyal Yardım Harcaması Tutarı (2013-2019)

Kaynak: Tablo 4.1.'deki verilerden tarafımızdan hazırlanmıştır.

Şekil 4.1.'e bakıldığında Türkiye'de 2013-2019 döneminde trend (Regresyon) eğrisinin yükselme trendinde olan düz bir çizgi (doğrusal) olduğu görülmektedir. Ancak yedi yıllık bu süre içerisinde yoksulluğun azalmadığı aksine artmaya devam ettiği görülmektedir.

Şekil 4.2: Türkiye'de Toplam Sosyal Yardım Tutarı, SYGM Tarafından Kullanılan Ödenek ve SYDTF'den SYDV'lere Aktarılan Kaynakların Karşılaştırılması

Kaynak: Tablo 4.1.'deki verilerden tarafımızdan hazırlanmıştır.

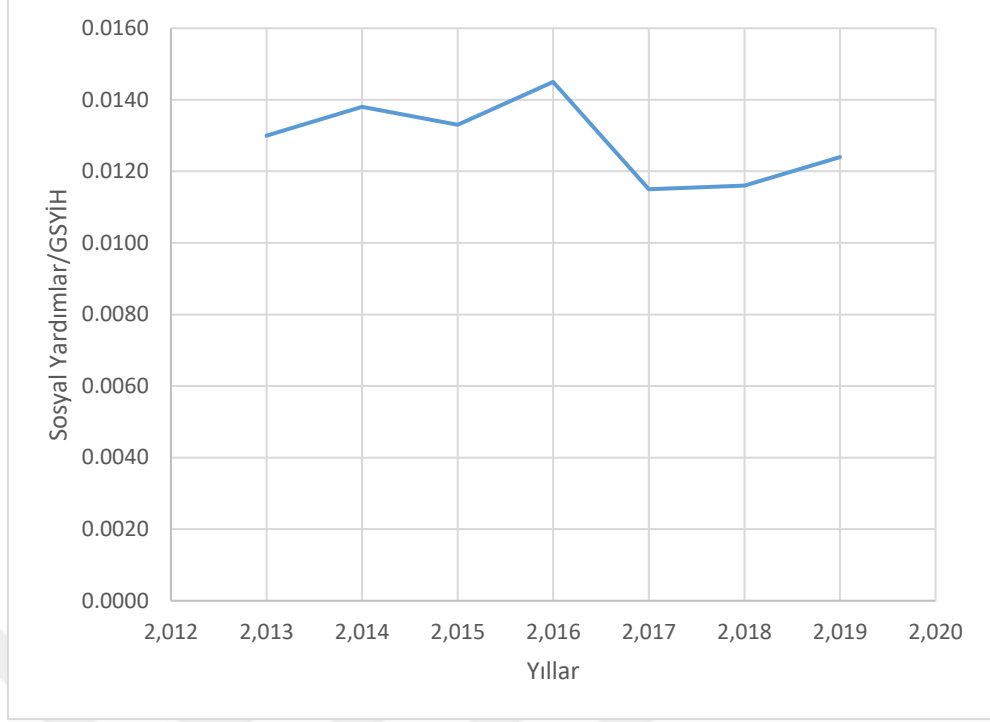
Şekil 4.2.'ye bakıldığında SYDV'ler tarafından kullanılan fonların tutarının 7 yıllık süre içerisinde henüz 10.000.000.000 TL bandına bile gelemediği, herşeye rağmen merkezi yönetimde kullanılan ve aktarılan sosyal yardım kaynaklarının hala çok yüksek olduğu, hala yerel yönetime daha yakın ve ihtiyaç sahiplerine daha yakın olan SYDV'lerin etkin ve etkili biçimde aktarım mekanizması içinde kullanılmadığı görülmektedir. Diğer taraftan SYGM tarafından kullanılan bütçenin büyük kısmının müdürlüğün yönetimi için harcandığı, bürokrasinin kendi içinde arttığı ve sosyal yardımlara doğrudan aktarılan kaynakların ise çok fazla büyümediği görülmektedir.

Tablo 4.2: Sosyal Yardımların GSYİH İçindeki Payı

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Sosyal Yardımların GSYİH İçindeki Payı (%)	1,3	1,38	1,33	1,45	1,15	1,16	1,24

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Türkiye'de gerçekleştirilen sosyal yardımların GSYİH içindeki payına bakıldığında 2013 yılından 2016 yılına kadar bu oranın artma seyrinde gittiği ancak 2016 yılında sonra ise azalma seyrine girdiği görülmektedir.

Şekil 4.3: Sosyal Yardımların GSYH İçindeki Payı

Kaynak: Tablo 4.2.'deki verilerden tarafımızdan hazırlanmıştır.

Şekil 4.3.'te görüldüğü üzere sosyal yardımların GSYİH içindeki payı 2016 yılına kadar yükselme eğiliminde iken 2016 yılından sonra düşme eğilimi göstermeye başlamıştır. 2018 ve 2019 yılında ekonomik büyüme oranlarındaki düşmenin de etkisi ile sosyal yardımların GSYİH içindeki göreceli paylarında da azalma gerçekleşmiştir.

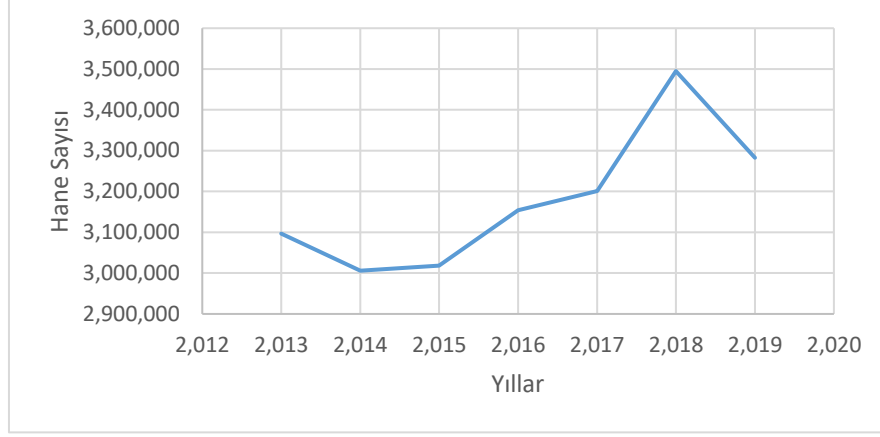
Tablo 4.3: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Tarafından Kullandırılan Sosyal Yardımlar Tutarı (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Kullanılan							
Toplam Ödenek (Milyon TL)	10.976,60	9.784,28	10.808,24	12.615,26	13.571,87	15.798,17	22.855,97
Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Kullanılan							
Toplam Ödenek Artış Azalış Yüzdesi Bir Önceki Yıla Göre (%)		-11	10	17	8	16	45
Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Kullanılan							
Toplam Ödenek Faydalanan Hane Başına	3.545	3.255	3.581	4.000	4.240	4.520	6.962
Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Kullanılan							
Toplam Ödenek Faydalanan Hane Başına Artış Azalış Bir Önceki Yıla Göre (%)		-8,2	10	11,7	6	6,6	5,4
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	3.096.489	3.005.898	3.017.969	3.154.069	3.201.253	3.494.932	3.282.975
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısındaki Değişim Bir Önceki Yıla Göre (%)		-2,9	4	4,5	1,5	9,2	-6,1

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.3'e bakıldığında T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından kullandırılan sosyal yardımların tutarı 2019 yılında 2018 yılına göre % 45 oranında artmıştır. Sosyal yardımlardan faydalandırılan hane sayısının 2018 yılına göre % 6,1 oranında düştüğü dikkate alındığında müdürlük tarafından kullandırılan bu sosyal yardımların etkinliğinin 2019 yılında azaldığı görülmektedir.

Şekil 4.4: Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı

Kaynak: Tablo 4.3.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

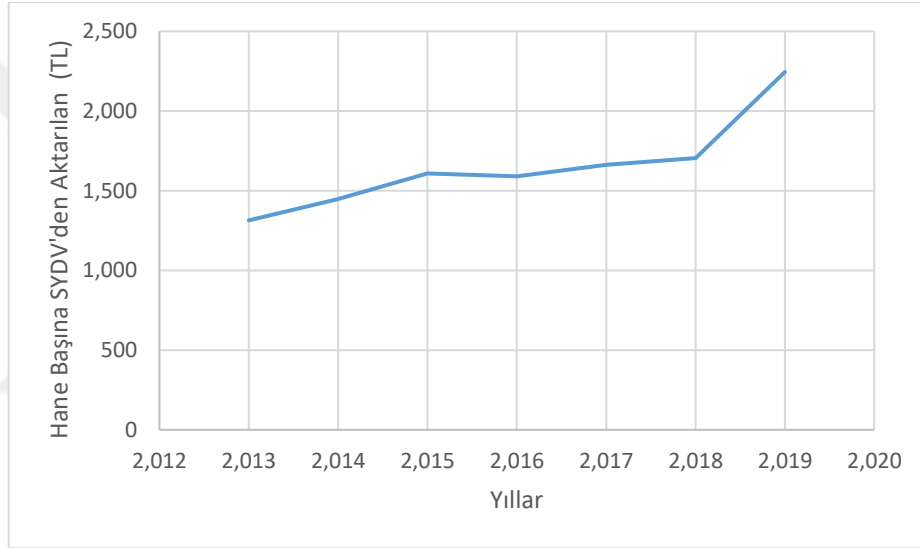
Şekil 4.4.'e bakıldığında 2018 yılına kadar sosyal yardımlardan faydalanan hane sayısında artış gözlenirken 2018 yılından 2019 yılına geçerken sosyal yardımlardan faydalanan hane sayısında keskin bir şekilde azalma olmuştur.

Tablo 4.4: SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Tutarlar (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Tutar (Milyon TL)	4.069,82	4.351,80	4.853,19	5.018,08	5.323,65	5.957,45	7.371,67
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Tutarın Bir Önceki Yıla Göre Artış(Azalış (%))		6,93	11,52	3,40	6,09	11,91	23,74
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Faydalanan Hane Başına	1.314	1.448	1.608	1.591	1.663	1.705	2.245
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Faydalanan hane Başına Bir Önceki Yıla Göre Artış/Azalış (%)		10,2	11,1	-1,1	4,5	2,5	3,17
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Sayısı (SYDV)	973	1.000	1.000	1.000	1.000	1.002	1.003
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Vakıf Başına Aktarılan	4.182.757	4.351.801	4.853.197	5.018.087	5.323.654	5.945.567	7.349.623
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Vakıf Başına Aktarılan Bir Önceki Yıla Göre Artış/Azalış (%)		4	11,5	3,4	6,1	11,7	23,6

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Bilindiği üzere SYDTF'ndaki fonlar SYDV'ler tarafından ihtiyaç sahibi kişilere ve hanelere aktarılmaktadır. SYDV'ler tarafından aktarılan sosyal yardımların 2019 yılında bir önceki yıla göre %23,74 arttığı görülmektedir. SYDV'lerin sayısındaki artış çok fazla olmadığı için vakıf başına aktarılan kaynaklardaki değişimde aynı şekilde gerçekleşmiştir. Diğer taraftan fondan SYDV'ler tarafından hane başına aktarılan tutarlara bakıldığında 2019 yılında sosyal yardım tutarı % 23,74 artmış olmasına ve hane sayısının artmamış olmasına rağmen hane başına sadece %3,17'lik artış 2019 yılında ekonominin genelindeki kötüleşmeden ötürü SYDV'lerin de etkinliğinde azalma olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.5. SYDTF'ndan SYDV'ler kanalıyla aktarılan Muhtaç Hane Başına Sosyal Yardımlar

Kaynak: Tablo 4.4.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

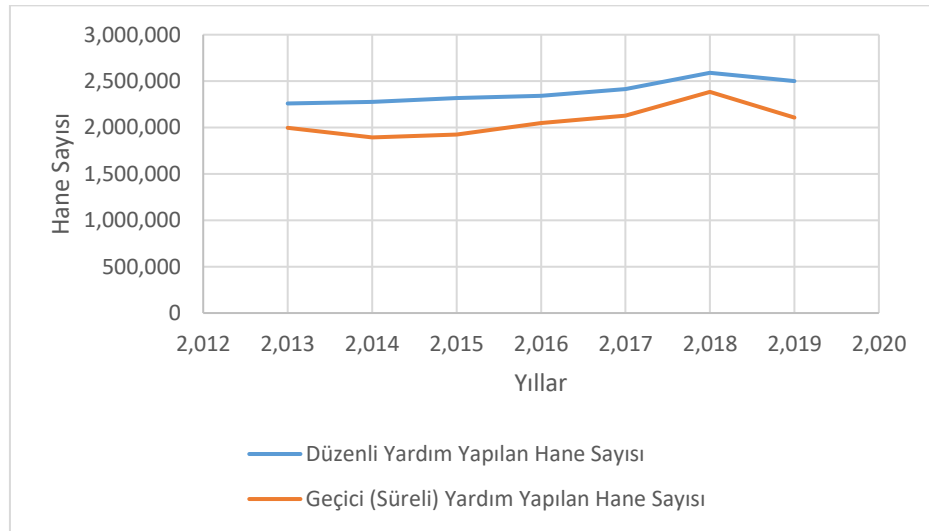
Şekil 4.5.'te görüldüğü üzere SYDTF'den SYDV'ler kanalıyla muhtaç hanelere aktarılan sosyal yardımların hane başına tutarında (TL) 2015 ve 2018 yılları arasında yatay bir seyir gözlenirken, 2018 yılında 2019 yılına geçerken hane başına düşen sosyal yardımlarda kısmen bir artış olmuştur. Ancak 2019 yılı için hane başına düşen yıllık tutar 2.245 TL gibi küçük bir rakamdır. Bu rakamın ortalama aylık tutarı ise hane başına 200 TL'sına karşılık gelmekte olup Türkiye koşullarında çok değersiz ve küçük rakamlar olduğu görülmektedir.

Tablo 4.5: Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı

Yıllar	Düzenli Faydalanan Hane Sayısı	Sürelili Faydalanan Hane Sayısı	Hem Düzenli Hem Sürelili Faydalanan Hane Sayısı	Toplam	Önceki Yıla Göre Yüzde Artış (%)
2013	1.099.183	837.755	1.159.551	3.096.489	
2014	1.113.242	731.716	1.160.940	3.005.898	-2,9
2015	1.093.320	699.927	1.224.722	3.017.969	0,4
2016	1.107.181	811.123	1.235.765	3.154.069	4,5
2017	1.123.746	823.259	1.254.254	3.201.259	1,5
2018	1.111.440	905.963	1.477.529	3.494.932	9,2
2019	1.191.211	797.066	1.309.895	3.298.172	-6,1

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

2019 yılında sosyal yardımlardan düzenli faydalananların sayısı 79.771 kişi artarken, sosyal yardımlardan süreli faydalananların sayısında 108.897 kişi azalmıştır. Sosyal yardımlardan faydalanan hane sayısında ise 2019 yılında 2018 yılına göre % 6,1 azalma gerçekleşmiştir. Mevcut durumda bu durumun ihtiyaç sahibi hane sayısında azalma şeklinde yorumlanması çok güç görünmektedir. Bu azalış ödeneklerin ve aktarılan fonların artmasına rağmen enflasyonunda etkisiyle reel sosyal yardım tutarında bir artma değil aksine bir azalma ile izah edilebilir.

Şekil 4.6: Düzenli Ve Geçici Yardım Yapılan Hane Sayılarının Karşılaştırılması

Kaynak: Tablo 4.5.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 4.6.'ya bakıldığında 2018 yılında sonra hem düzenli yardım yapılan hane sayısında hem de geçici sosyal yardım ulaştırılan hane sayısında azalma olduğu gözlenmektedir. Ancak 2013-2019 döneminde bu sayıların 2.000.000 ile 2.500.000 kişi aralığında seyrettiği de görülebilmektedir.

4.6.4.2. Sosyal Yardım Sınıfları Açısından Etkinliğin Değerlendirilmesi

Sosyal yardımların aile yardımları, eğitim yardımları, sağlık yardımları ve özel amaçlı yardımlar şeklinde gerçekleştirilen sınıflandırma kapsamında aşağıda 2013-2019 yılları arasında etkinliği değerlendirilmiştir.

4.6.4.2.1. Aile Yardımları

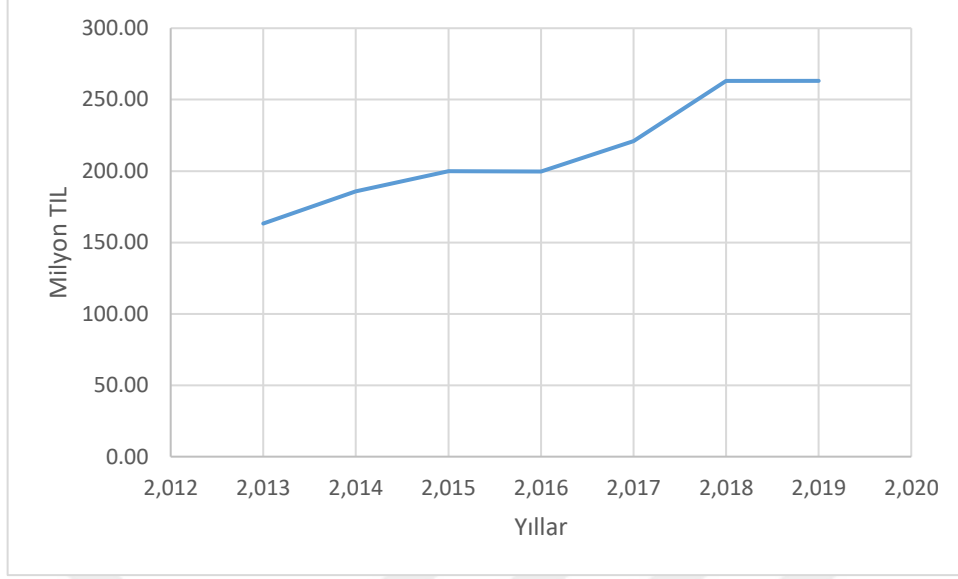
Sosyal yardım olarak gerçekleştirilen aile yardımları, gıda yardımlarını, barınma yardımlarını, yakacak yardımlarını, eşi vefat etmiş kadınlara yapılan yardımları ve muhtaç asker ailelerine yapılan sosyal yardımları kapsamaktadır. Aşağıda 2013-2019 yılları arasında SYDV'ler tarafından aktarılan bu yardımların etkinliğine ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır.

Tablo 4.6: Gıda Yardımları (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Gıda Yardımı Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	163,25	185,86	199,79	199,77	221,06	263,02	263,15
Gıda Yardımı Aktarılan Kaynakta Önceki Yıla Göre Artış Azalış (%)		13,8	7,5	0	10,7	19	0

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.6'ya göre Gıda yardımlarında 2019 yılında 2018 yılına göre nominal anlamda dahi hiç bir artış gerçekleşmemiştir. Enflasyonun etkisi dikkate alındığında ise gıda yardımlarının reel olarak azaldığı görülmektedir.

Şekil 4.7: Gıda Yardımları (2013-2020)

Kaynak: Tablo 4.6.'da yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

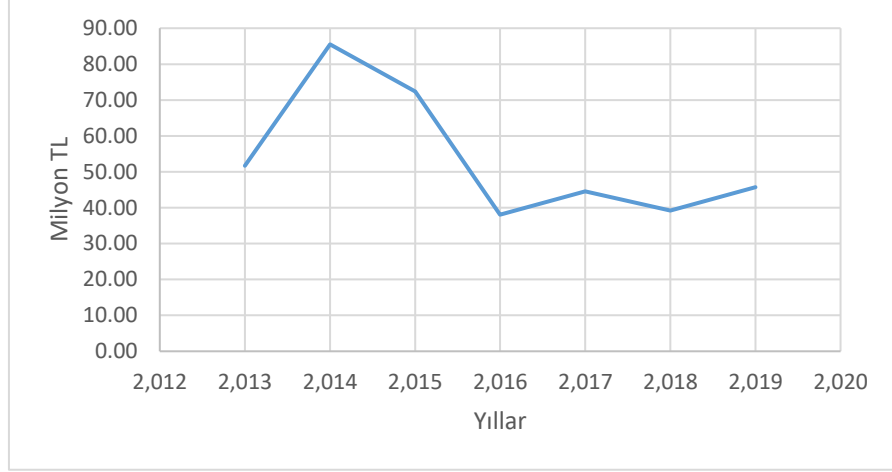
Şekil 4.7.'ye bakıldığında SYDV'ler tarafından ihtiyaç sahiplerine aktarılan gıda yardımlarında 2016-2018 yılları arasında bir artış olurken 2019 yılında bir önceki yıla göre azalmamakla birlikte artmayarak stabil kaldığı gözlemlenmektedir. Artan enflasyonun etkisi dikkate alındığında nominal bedel olarak değişmeyen bu rakamın aslında etkinsizlikle sonuçlandığı görülmektedir. Ancak bu etkinsizlik SYDV'lerin etkinsizliğinden ziyade SYDTF'den aktarım mekanizmasının bir etkinsizliği olarak yorumlanmalıdır.

Tablo 4.7: Barınma Yardımları

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Barınma Yardımları Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	51,68	85,50	72,35	38,06	44,59	39,17	45,70
Barınma Yardımları Aktarılan Kaynak Önceki Yıla Göre Artış Azalış (%)		65	-15	-47	17	-12	17

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.7'e göre, 2019 yılında barınma yardımları 2018 yılına göre %17'lik bir artış göstermiştir.

Şekil 4.8: Barınma Yardımları (2013-2019) Toplam TL

Kaynak: Tablo 4.7.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

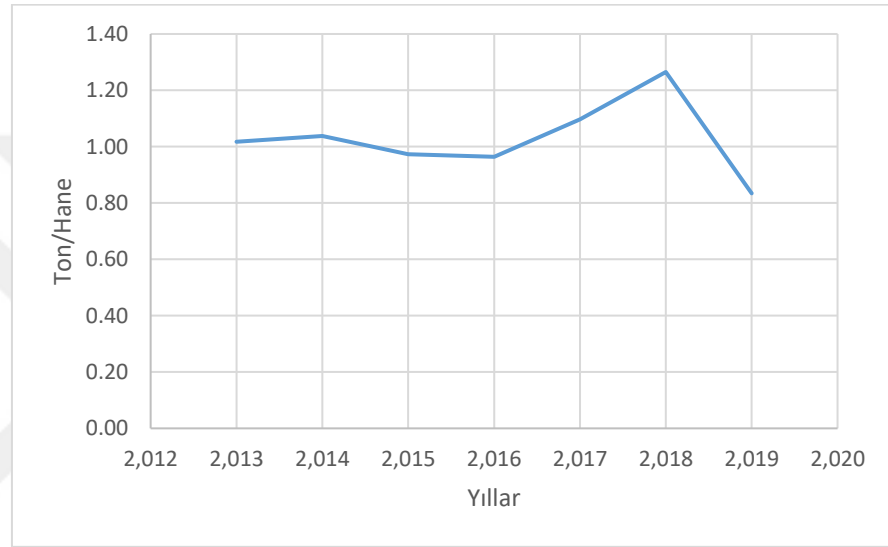
Şekil 4.8.'e dikkat edildiğinde barınma yardımlarının 2014 yılında beri azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Barınma yardımları niteliği itibariyle düzensiz bir yardımdır ve bir kere yapıldığında aynı hane için uzun yıllar tekrarlaması gerekemeyebilir. Bu yönüyle bu azalmayı doğrudan etkinsizlik olarak algılanmak doğru olmayacaktır.

Tablo 4.8: Yakacak Yardımları

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Yakacak Yardımı Hane Sayısı	2.106.015	2.159.190	2.139.667	2.608.671	2.088.881	2.084.747	1.878.413
Yakacak Yardımı Yapılan Hane Sayısı Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		3	-1	22	-20	0	-10
Yakacak Yardımı Kömür (ton)	2.142.316	2.240.993	2.082.309	2.514.448	2.290.675	2.637.354	1.567.155
Yakacak Yardımı Kömür Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		5	-7	21	-9	15	-41
Hane Başına Yakacak Yardımı Kömür (ton)	1,02	1,04	0,97	0,96	1,10	1,27	0,83
Hane Başına Yakacak Yardımı Kömür (ton) Kömür Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		2	-6	-1	14	15	-34

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.8.'e bakıldığında Yakacak yardımı yapılan hane sayısında 2019 yılında 2018 yılına göre %10 azalma söz konusudur. 2019 yılında yakacak yardımı yapılan hane sayısı 2013 yılının dahi altına düşmüştür. Fiziken aynı olarak dağıtılan kömürün tonunda ise 2019 yılında 2018 yılına göre % 41 oranında azalma olmuştur. Hane başına yapılan yakacak yardımında ise %34 oranında bir azalma olmuştur. 2018 yılında hane başına 1,27 ton kömür yardımı yapılırken 2019 yılında hane başına 0,83 tona kadar düşmüştür.

Şekil 4.9: Yakacak Yardımları (Kömür) (Hane Başına/Ton)

Kaynak: Tablo 4.8.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

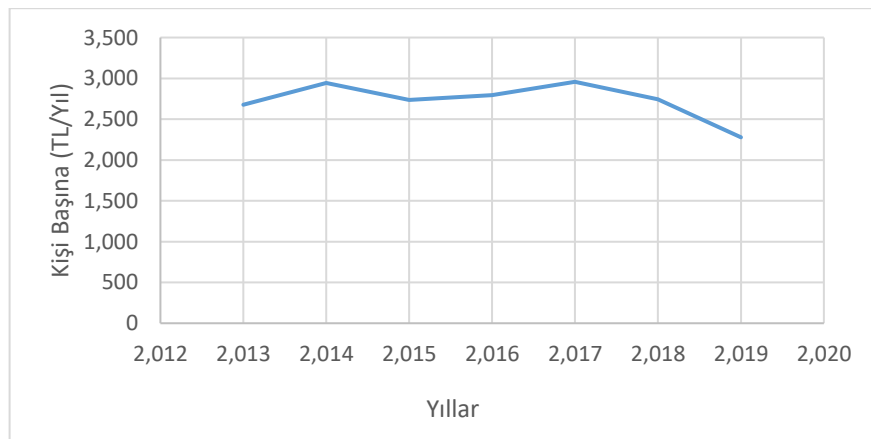
Şekil 4.9.'a bakıldığında 2016 yıl ile 2018 yıl arasında hane başına yapılan kömür yardımının artma eğiliminde olduğu ancak 2018 yılından itibaren düşme eğilimine girdiği görülmektedir. Bunun sebebi SYDTF fonlarının yetersizliği sebebi ile hane başına yapılan yakacak yardımının azaltıldığı yönünde yorumlanabilir. Diğer taraftan bu yardımının minimum 0,5 ton/yıl olarak kullandırılabilceği düşünüldüğünde 2019 ortalamasının da 0,8 ton/yıl olarak gerçekleştiği dikkate alındığında miktarı azaltılarak daha fazla muhtaç aileye ulaştırılabilmesi mümkün olabilecektir, ancak bu etkinliğin artırıldığı anlamına gelmez. Etkinliği artırabilmek için kullanılacak kaynaklarda bir artış olması gerekmektedir.

Tablo 4.9:Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Yardımlar (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Yardımlar Kişi Sayısı	281.141	276.680	300.122	289.987	283.319	268.907	165.481
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Yardımlar Kişi Sayısı Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		-1,6	8,5	-3,4	-2,3	-5,1	-38,5
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Aktarılan Kaynak Milyon TL	752,80	814,70	820,50	810	837,90	737,20	376,90
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Aktarılan Kaynak Milyon TL Önceki Yıla Göre Artış veya Azalış Yüzdesi (%)		8,2	0,7	-1,3	3,4	-12	-48,9
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Kişi Başına Aktarılan Kaynak (TL)	2.678	2.945	2.734	2.793	2.957	2.741	2.278
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Kişi Başına Aktarılan Kaynak (TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		10	-7,2	2,2	5,9	-7,3	-16,9

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.9'a bakıldığında eşi vefat etmiş kadınlara yapılan sosyal yardımların 2018 yılında itibaren azalmaya başladığı görülmektedir. 2019 yılında sosyal yardımlardan faydalanan eşi vefat etmiş kadın sayısı %38,5 oranında azalmıştır. Aynı şekilde eşi vefat etmiş kadınlara sağlanan sosyal yardımların toplam tutarında %48,9 azalma oluşmuştur. Eşi vefat etmiş kadın başına yapılan sosyal yardımlarda ise 2019 yılında %16,9'luk bir azalma meydana gelmiştir. 2019 yılında eşi vefat etmiş kadınlara yapılan yardımların etkinliğinde ciddi biçimde azalma olduğu görülmektedir.

Şekil 4.10: Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Yardımlar

Kaynak: Tablo 4.9.'da yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

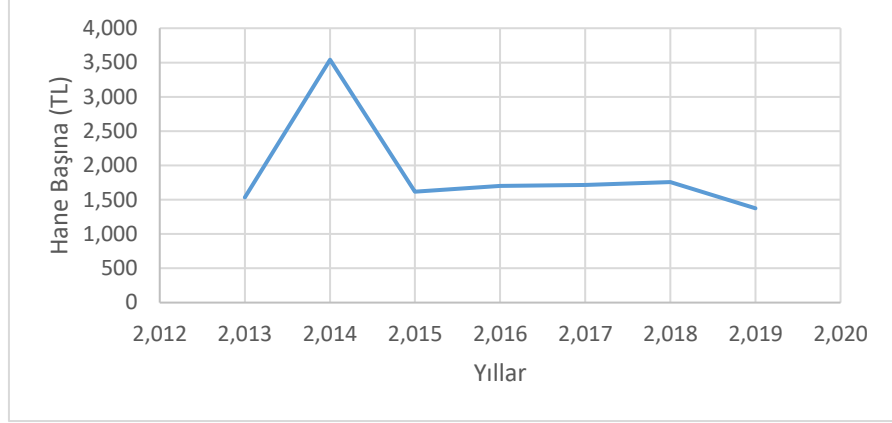
Şekil 4.10'a göz gezdirildiğinde eşi vefat etmiş kadınlara kişi başına yapılan yardım tutarının 2017 yılından itibaren azalma eğilimine girmiştir. Yıllık kişi başına 2019 rakamlarıyla ortalama 2.275 TL olan bu rakam aylık ortalamaya vurulduğunda yaklaşık 200 TL ile çok düşük bir rakamdır. Diğer taraftan 2019 yılında faydalanıcı sayısında %38,5'luk bir azalma meydana gelmiş olmasına rağmen kaynağın toplam tutarındaki %48 azalma ile birlikte bu sosyal yardımın etkinliğinde oldukça azalma yaşandığı net olarak söylenebilir.

Tablo 4.10: Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Sosyal Yardımlar

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlar Hane Sayısı	50.583	62.693	101.517	74.562	90.701	101.298	88.158
Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlar Hane Sayısı Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		23,9	61,9	-26,6	21,6	11,7	-13
Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlar Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	77,56	222,00	164,00	127	155,39	178,20	121,20
Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlar Aktarılan Kaynak (Milyon TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		186,2	-26,1	-22,6	22,4	14,7	-32
Muhtaç Asker Ailelerine Hane Başına Yapılan Yardım (TL)	1.533	3.541	1.615	1.703	1.713	1.759	1.375
Muhtaç Asker Ailelerine Hane Başına Yapılan Yardım (TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		130,9	-54,4	5,4	0,6	2,7	-21,8

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.10.'a bakıldığında muhtaç asker ailelerine yapılan sosyal yardımların tutarında 2019 yılında % 32 oranında azalma olduğu görülmektedir. Muhtaç asker ailelerine yapılan yardımların hane sayısında ise % 13 oranında azalma olmuştur. 2019 yılında hane başına yapılan ortalama yardım tutarı da 1.759 TL'den 1.375 TL'ye düşmüştür. Hane başına yapılan yardımlardaki azalma 21,8 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında muhtaç asker ailelerine yapılan yardımlarda etkinlik azalması sözkonusudur.

Şekil 4.11: Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan yardımlar (Hane Başına-TL)

Kaynak: Tablo 4.10.'da yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 4.11.'de muhtaç asker ailelerine hane başına yapılan yardımların 2014 yılından itibaren azalma eğilimine girdiği izlenebilmektedir. Hem toplam kaynağı azalmış hemde faydalanıcı muhtaç aile sayısı azalmış olan bu yardımın hane başına tutarında da azalma olması bu kaynağın SYDV'ler tarafından kullanılmasındaki etkinsizliği göstermektedir. Ancak bunu SYDV'lerin etkinsizliğine yormak yerine kaynak sağlayıcıların yetersiz kaynak sağlaması ve tahsis etmelerine yorabiliriz.

4.6.4.2.2. Eğitim Yardımları

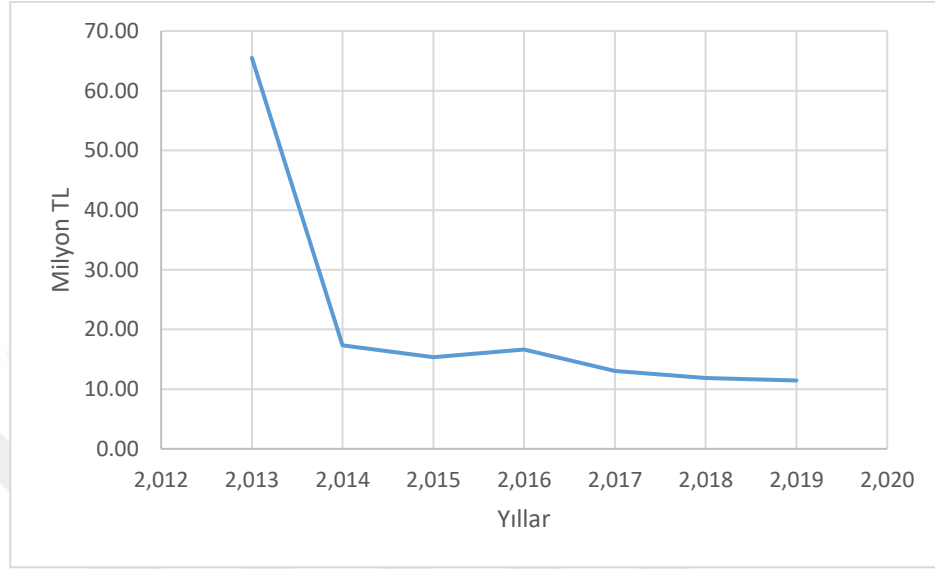
Eğitim yardımları kapsamında, eğitim materyali yardımları, şartlı eğitim yardımları, öğle yemeği yardımları, ücretsiz ders kitabı yardımları, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması yardımları ve diğer eğitim yardımlarını kapsamaktadır.

Tablo 4.11: Eğitim Materyali Yardımları (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Eğitim Materyali Yardımları Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	65,52	17,37	15,34	17	13,05	11,86	11,45
Eğitim Materyali Yardımları Aktarılan Kaynak (Milyon TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		-73,5	-11,7	8,7	-21,7	-9,1	-3,5

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

2013 yılında itibaren öğrencilere aktarılan eğitim materyali yardımlarının azaltıldığı Tablo 4.11’de görülmektedir. 2019 yılında bir önceki yıla göre eğitim materyali yardımlarında %3,5 oranında bir azalma olduğu görülmektedir.

Şekil 4.12: Eğitim Materyali Yardımları (2013-2019)

Kaynak: Tablo 4.11.’de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

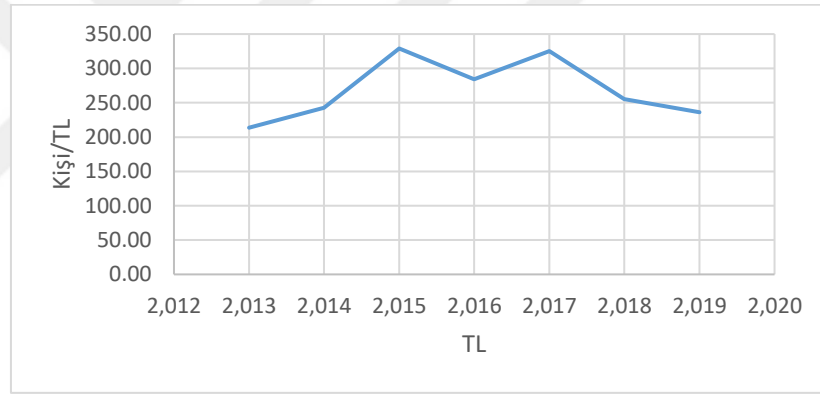
Şekil 4.12.’ye bakıldığında öğrencilere yapılan eğitim materyali yardımlarının 2013 yılından itibaren düzenli olarak azaldığı gözlemlenmektedir. Bu sosyal yardımın etkinliğinde kaynak tahsisi etkisinden ötürü sürekli azalma olmuştur.

Tablo 4.12: Şartlı Eğitim Yardımları (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Şartlı Eğitim Faydalanan Kişi Sayısı	2.400.482	2.349.881	2.018.870	2.132.741	2.340.374	2.517.680	2.603.680
Şartlı Eğitim Faydalanan Kişi Sayısı Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		-2,1	-14,1	5,6	9,7	7,6	3,4
Şartlı Eğitim Yardımları (Milyon TL)	512,81	570,75	664,13	605,77	761,46	643,10	614,46
Şartlı Eğitim Yardımları (Milyon TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		11,3	16,4	-8,8	25,7	-15,5	-4,5
Şartlı Eğitim Yardımı Kişi Başına (TL)	213,63	242,88	328,96	284,03	325,36	255,43	236,00
Şartlı Eğitim Yardımı Kişi Başına Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		13,7	35,4	-13,7	14,5	-21,5	-7,6

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Şartlı eğitim yardımlarında etkinlikte de azalma görülmektedir. Şartlı eğitim yardımları öğrencilerin okula devamları şartıyla sağlanan yardımlardır. Tablo 4.12’de görüldüğü gibi; şartlı eğitim yardımlarının toplam tutarı 2019 yılında 2018 yılına göre % 4,5 azalmıştır. Diğer taraftan şartlı eğitim yardımlarından faydalanan kişi sayısı 2019 yılında bir önceki yıla göre % 3,4 artmıştır. Şartlı eğitim yardımlarının toplam tutarı azalırken faydalanan kişi sayısının artması sonucu kişi başına şartlı eğitim yardımı 2019 yılında 255,43 TL’den 236 TL’sına düşmüştür. Kişi başına bu rakamın düşüklüğü de dikkat çekicidir.

Şekil 4.13: Kişi Başına Şartlı Eğitim Yardımları (2013-2019)

Kaynak: Tablo 4.12.’de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

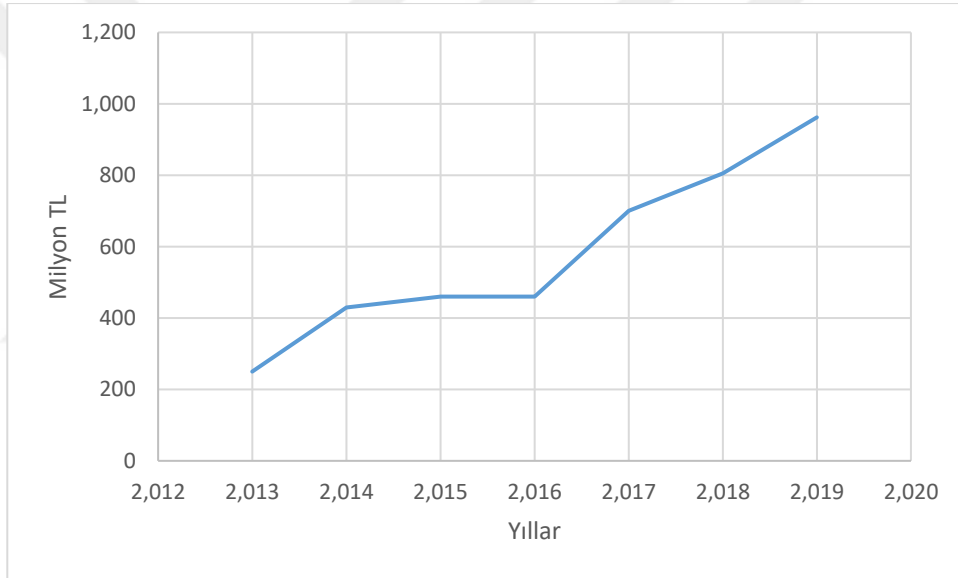
Şekil 4.13. incelendiğinde 2019 yılında kişi (öğrenci) başına düşen şartlı eğitim yardımlarının neredeyse 2013 teki seviyesine gerilediği görülmektedir. Yıllık öğrenci başına yaklaşık 236 TL olan şartlı eğitim yardımlarının da oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. 2019 yılındaki etkinlik azalmasında yine aktarılan kaynakların azalmasının etkisi bulunmaktadır.

Tablo 4.13: Öğle Yemeği Yardımları

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Öğle Yemeği Yardımları Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	250	430	460	460	700	805	962
Öğle Yemeği Yardımları Aktarılan Kaynak (Milyon TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		72	7	0	52,2	15	19,5

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.13'e bakıldığında öğrencilere yapılan öğle yemeği yardımlarının yıllar itibariyle düzenli biçimde arttığı, 2019 yılında ise 2018 yılına göre % 19,5 oranında artmıştır.

Şekil 4.14: Öğle Yemeği Yardımları (Toplam) (2012-2019)

Kaynak: Tablo 4.13.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

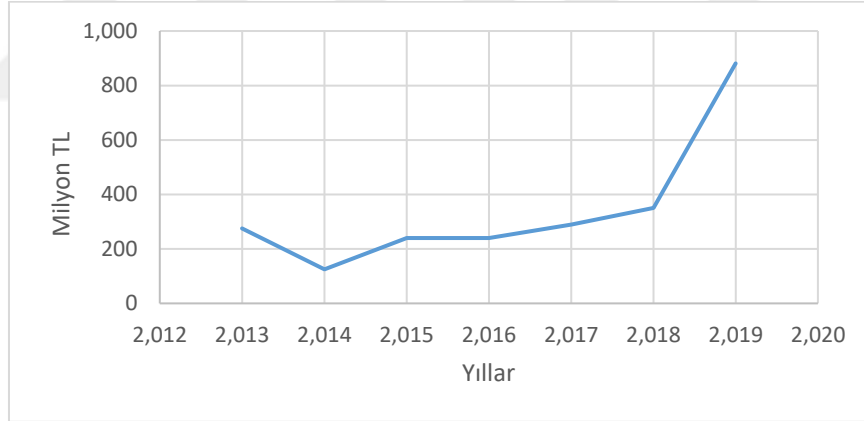
Şekil 4.14.'de öğrencilere yapılan öğle yemeği yardımlarının belli bir ivme ile artmaya devam ettiği gözlenmektedir. İstatistiklerde kaç öğrenciye kullanıldığı yazmadığı için kişi başına analizi yapılamamıştır. Ancak her yıl artan öğrenci sayıları ile karşılaştırıldığında bu sosyal yardım kaleminde 2019 yılında etkinliğin sağlandığı söylenebilir.

Tablo 4.14. Ücretsiz Ders Kitabı Yardımları

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ücretsiz Ders Kitabı Yardımları Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	275	125	240	240	289	350	881
Ücretsiz Ders Kitabı Yardımları Aktarılan Kaynak (Milyon TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)	---	-54,5	92	0	20,4	21,1	151,7

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.14'e göre, öğrenci sayısında 2018 yılından 2019 yılına geçmiş yıllardan farklı bir artış olmamasına rağmen 2019 yılında 2018 yılına göre ücretsiz ders kitabı dağıtımını yardımlarının %151 oranında artmış olması dikkat çekicidir. Bu artışın bir kısmı enflasyondaki yükselme ile açıklanabilir. Çünkü bu yardım aynı olarak gerçekleştirilen bir sosyal yardımdır. Diğer taraftan sadece ihtiyaç sahibi öğrencilere değil, ihtiyaç sahibi olup olmadığına bakılmaksızın tüm öğrencilere yapılan bir yardım niteliğindedir. Ücretsiz ders kitabı yardımı aynı bir yardım niteliğinde olup, kaynağı Milli Eğitim Bakanlığı'na aktararak kullanılan bir sosyal yardım türüdür.

Şekil 4.15: Ücretsiz Ders Kitabı Yardımları

Kaynak: Tablo 4.14.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

Ücretsiz ders kitabı yardımları SYDV'ler kanalıyla değil MEB kanalıyla ve sadece muhtaç öğrencilere değil tüm öğrencilere kullanılan bir sosyal yardım niteliğindedir. Şekil 4.15'e bakıldığında 2019 yılındaki 2018 yılına göre astronomik artışı sebebi kağıt fiyatlarına gelen zamlar ve kağıdın büyük kısmının dövize dayalı ithal hammadde olması ve döviz fiyatlarındaki artışlardan kaynaklandığı tahmine

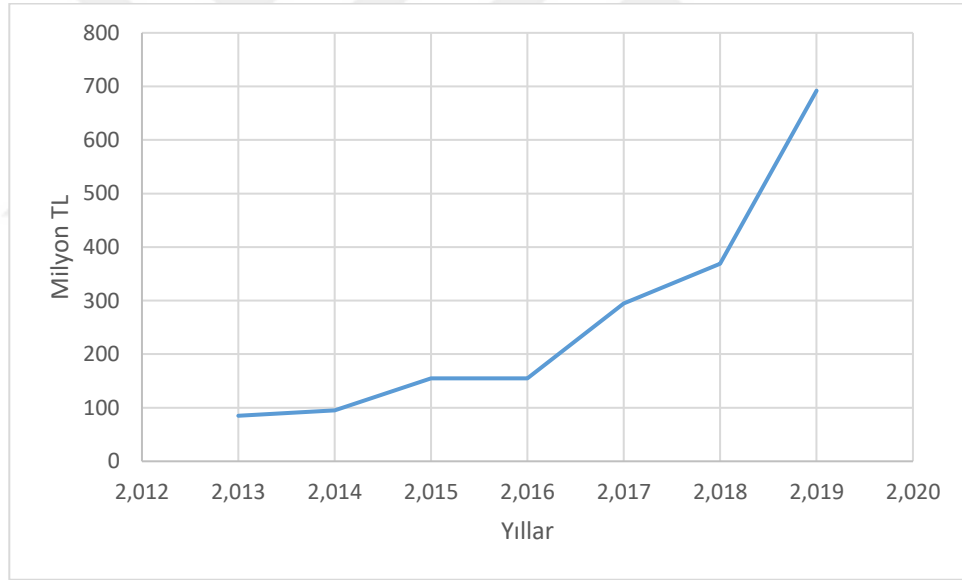
dilmektedir. Buradaki artış bir etkinlik artışının sonucu olmayıp enflasyon ve döviz kurlarının etkisiyle artan maliyetlerden kaynaklanmaktadır.

Tablo 4.15. Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması Yardımları

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	85	95	155	155	295	369	692
Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması Aktarılan Kaynak (Milyon TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)	---	11,8	63,2	0	90,3	25,0	87,7

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması yardımı hizmet alımı şeklinde aynı olarak gerçekleştirilen bir yardımdır. 2019 yılında 2018 yılına göre %87,7 oranında artmıştır.

Şekil 4.16. Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması Yardımları

Kaynak: Tablo 4.15.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 4.16'da görüldüğü gibi, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması şeklinde gerçekleştirilen bu sosyal yardımlar 2019 yılında 2018' e göre neredeyse iki katına çıkmıştır. Bu istatistikte de faydalanan engelli öğrenci sayısı verilmediği için kişi başına analiz yapılamamıştır. Bu sosyal yardımın artmasında artan maliyetlerin etkisi

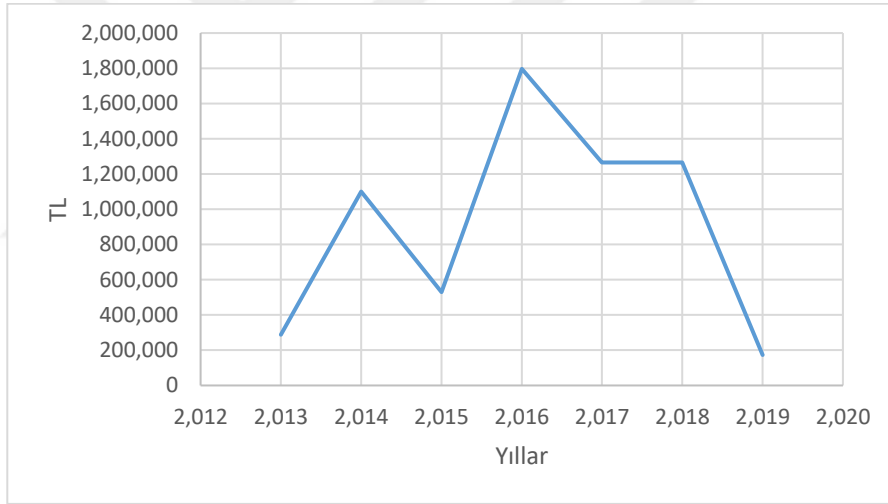
bulduğu gibi engelli öğrencilere biraz daha fazla sosyal yardım aktarma niyetinin de etkisi bulunmaktadır.

Tablo 4.16. Diğer Eğitim Yardımları (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Diğer Eğitim Yardımları (TL)	288.619	1.099.794	529.931	1.796.614	1.265.928	1.265.928	173.000
Diğer Eğitim Yardımları (TL) Önceki							
Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		281	-51,8	239	-29,5	0	-86,3

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Diğer eğitim yardımları 2019 yılında 2018'e göre %86,3 oranında azalma olmuştur.

Şekil 4.17: Diğer Eğitim Yardımları (2013-2019)

Kaynak: Tablo 4.16.'da yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 4.17'de görüldüğü üzere diğer eğitim yardımları düzensiz bir şekilde gerçekleşmiştir. 2019 yılında minimum seviyelere inmiştir.

4.6.4.2.3. Sağlık Yardımları

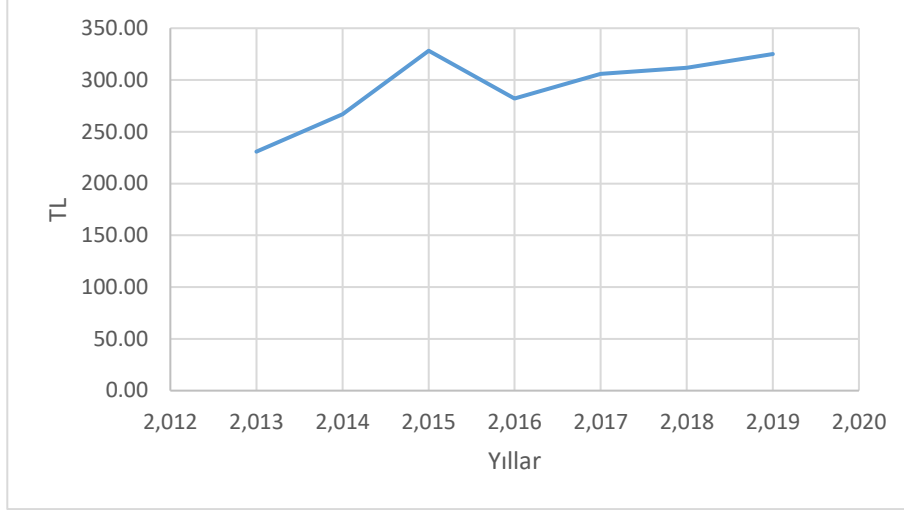
Sağlık yardımları çocuklara ve kadınlara ayrı ayrı gerçekleştirilen şartlı sağlık yardımlarını, Genel sağlık Sigortası Piriminin devlet tarafından ödenmesi şeklindeki yardımları kapsamaktadır.

Tablo 4.17. Şartlı Sağlık Yardımları (Çocuk) (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Şartlı Sağlık Yardımı-Çocuk Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	229,23	269,56	343,85	400,38	378,20	382,23	390,12
Şartlı Sağlık Yardımı-Çocuk Aktarılan Kaynak (Milyon TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		17,6	27,6	16,4	-5,5	1,1	2,1
Şartlı Sağlık Yardımı-Çocuk Aktarılan Kaynak Fayda Sahibi Sayısı	993.173	1.009.450	1.047.516	1.418.486	1.236.721	1.225.402	1.199.752
Şartlı Sağlık Yardımı-Çocuk Aktarılan Kaynak Fayda Sahibi Sayısı Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		1,6	3,8	35,4	-12,8	-0,9	-2,1
Şartlı Sağlık Yardımı Çocuk Başına	230,81	267,04	328,25	282,26	305,81	311,92	325,17
Şartlı Sağlık Yardımı Çocuk Başına Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		15,7	22,9	-14	8,3	2	4,2

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.17’de çocuklar için yapılan şartlı sağlık yardımlarına aktarılan tutarların 2019 yılında %2,1 oranında arttığı gözlenmektedir. Diğer taraftan yardıma aktarılan tutarda %2,1 oranında artış olmasına rağmen, yardımdan yararlandırılan çocuk sayısında 2019 yılında bir önceki yıla göre %2,1 oranında azalma gerçekleşmiştir. Bu sebeple Çocuk başına düşen sağlık yardımında 2019 yılında çocuk başına %4,2 artış gerçekleşmiştir. 2019 yılı için çocuk başına gerçekleşen 325 TL oldukça yetersiz bir tutar olarak gözükmektedir.2019 yılında aktarılan yardım tutarındaki artışa rağmen ulaşılan çocuk sayısındaki azalmadan ötürü bu yardımların etkinliğinde azalma gerçekleşmiştir.

Şekil 4.18: Çocuk Başına Şartlı Sağlık Yardımları (2013-2019)

Kaynak: Tablo 4.17.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 4.18 incelendiğinde çocuklar için yapılan sağlık yardımlarının kişi başına tutarının 2015 yılındaki seviyesine ancak tekrar 2019 yılında yükseldiği gözlenmektedir. 2019 yılı için çocuk başına ortalama sağlık yardımı yıllık 325 TL'dir. Tutarın oldukça düşük olduğu gözlenmektedir. Diğer taraftan 2019 yılında bu yardımdan faydalanan çocuk sayısında yaklaşık 25.000 çocuk (%2) azalma olduktan sonra çocuk başına tutarın arttığı gözlenmektedir. Bu yardımdan yararlanan çocuk sayısı azalmadan çocuk başına yapılan şartlı sağlık yardımı tutarında artma olsaydı yardımın etkinliğinden bahsedilebilirdi. Ancak bu halde 2019 yılında geçmiş yıllara göre etkinliğin azaldığı söylenebilir.

Tablo 4.18: Kadınlara Yapılan Şartlı Sağlık Yardımları (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Şartlı Sağlık Yardımı-Kadın Aktarılan Kaynak (Milyon TL) gebelik, lohusalık, doğum	14,77	15,55	19,23	21,62	17,05	16,23	16,57
Şartlı Sağlık Yardımı-Kadın Aktarılan Kaynak (Milyon TL Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%))		5,3	23,7	12,4	-21,1	-4,8	2,1
Şartlı Sağlık Yardımı-Kadın Aktarılan Kaynak Fayda Sahibi Sayısı	101.398	157.396	201.572	229.201	111.519	100.570	92.489
Şartlı Sağlık Yardımı-Kadın Aktarılan Kaynak Fayda Sahibi Sayısı Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		55,2	28,1	13,7	-51,3	-9,8	-8
Şartlı Sağlık Yardımı Kadınlara Aktarılan Kadın Başına	145,66	98,80	95,40	94,33	152,89	161,38	179,16
Şartlı Sağlık Yardımı Kadınlara Aktarılan Kadın Başına Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		-32,2	-3,4	-1,1	62,1	5,6	11,0

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.18'e bakıldığında kadınlara şartlı olarak yapılan sağlık yardımlarının tutarında 2019 yılında % 2,1 oranında büyüme gerçekleştiği görülecektir. Ancak şartlı sağlık yardımı yapılan kadın sayısında %8 oranında azalma olmuştur. Bu sebeple kadın başına düşen şartlı sağlık yardımı 2019 yılında 161 TL'den 179 TL'ye yükselmiş kadın başına % 11 büyümüştür. Ancak bu tutarların oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kadınlara gebelik, lohusalık ve doğumla ilgili yapılan bu şartlı sağlık yardımlarının 2019 yılında etkinliğinin azaldığı görülmektedir.

Şekil 4.19: Kadın Başına Şartlı Sağlık Yardımı (2013-2019)

Kaynak: Tablo 4.18.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

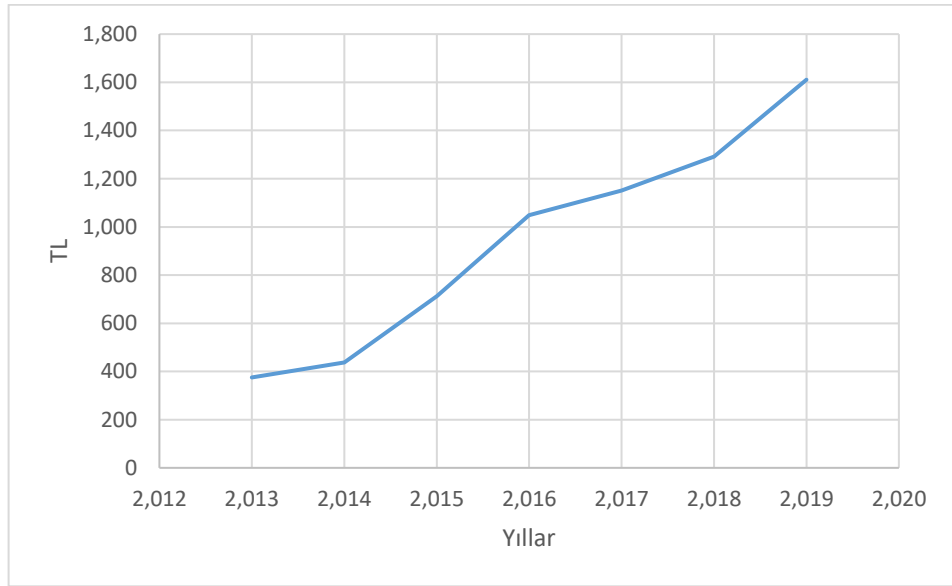
Şekil 4.19'a bakıldığında kadın başına düşen şartlı sağlık yardımlarının (gebelik, lohusalık) 2014 yılında düştüğü 2014-2016 yılları arasında stabil kaldığı, sonraki yıllarda ise yükselme eğiliminde olduğu görülmektedir. Anca kadın başına yıllık düşen ortalama 179 TL oldukça düşük bir rakamdır. Ayrıca 2019 yılında bu yardımdan yararlanan kadın sayısı 2018 yılına göre 8.000 kadın düşmüştür. Kadın sayısında düşme olmadan kadın başına şartlı sağlık yardımı artmış olsaydı etkinlikten bahsedilebilirdi ancak bu durumda 2019 yılında bu yardımın aktarılmasında etkinliği arttığını söylemek mümkün değildir.

Tablo 4.19: GSS Pirimi Devlet Tarafından Ödeme Yardımı (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
GSS Primi Devlet Tarafından Ödenen Kişi Sayısı	9.111.923	9.368.920	8.983.853	6.683.106	6.732.639	6.945.909	7.524.138
GSS Primi Devlet Tarafından Ödenen Kişi Sayısı Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		2,8	-4,1	-25,6	0,7	3,2	8,3
GSS Prim Desteği (SGK'ya Ödenen) (Milyon TL)	3.418,61	4.093,01	6.405,63	7.002,82	7.743,97	8.973,99	12.118,76
GSS Prim Desteği (SGK'ya Ödenen) (Milyon TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		19,7	56,5	9,3	10,6	15,9	35,0
GSS Prim Desteği Kişi Başına TL	375	437	713	1.048	1.150	1.292	1.611
GSS Prim Desteği Kişi Başına TL Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		16,4	63,2	47,0	9,8	12,3	24,7

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.19'a bakıldığında Genel Sağlık Sigortası pirimi devlet tarafından ödenenler için devletin yaptığı ödemenin 2019 yılında %35 oranında yükseldiği görülmektedir. Devletin GSS primini ödediği kişi sayısı ise 2019 yılında %8,3 oranında artmıştır. Kişi başına devlet tarafından ödenen GSS primleri tutarı ise ortalama 1.292 TL'den 1.611 TL'ye artarak % 24,7 artış göstermiştir. Bu bir taraftan devletin bir cebinden çıkmakta diğer cebine girmektedir. Bu yolla sosyal güvencesi olmayan kişilerin yıllık sağlık hizmetlerinin görülmesi bu yolla temin edilmiş olmaktadır.

Şekil 4.20: GSS Pirimi Devlet Tarafından Ödenmesi Yardımı

Kaynak: Tablo 4.19.'da yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 4.20'ye bakıldığında GSS'nin Devlet tarafından ödenmesi şeklindeki sosyal yardımın kişi başına tutarının istikrarlı bir şekilde 2013 yılında 2019 yılına kadar yükseldiği görülmektedir. Tablo 4.19'da ki destekleyici bilgilere göre hem GSS ödemesine ilişkin aktarılan fonların hemde faydalanan kişi sayısının artması ile birlikte kişi başına aktarılan tutarda arttığı için bu sosyal yardımda etkinliğin sağlandığı görülmektedir. Bu sosyal yardımın ödenmesinde SYDV'ler aracı olmakta GSS testleri yapmakta, ödeme ise SYGM tarafından gerçekleştirilmektedir.

4.6.4.2.4. Özel Amaçlı Yardımlar

Özel amaçlı yardımlar, aşevlerine aktarılan kaynakları, afet yardımlarını ve terör zararın kapsamında yapılan yardımları ve yaşlılık ile engellilik maaşı yardımlarını kapsamaktadır.

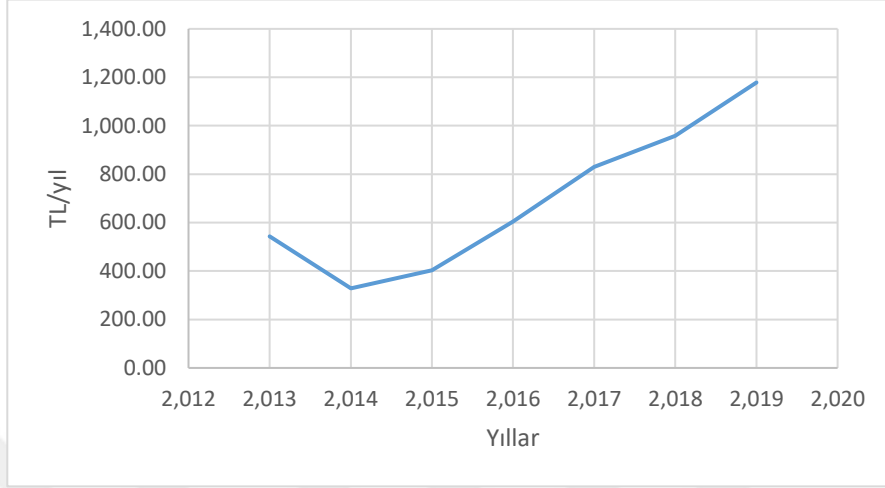
Tablo 4.20: Aşevlerine Aktarılan Kaynaklar (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Aşevlerine Aktarılan Kaynaklar (Milyon TL)	12,86	11,47	12,25	14	21,97	33,28	45,28
Aşevlerine Aktarılan Kaynaklar (Milyon TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		-10,8	6,8	16	54,6	51,5	36,1
Aşevlerine Aktarılan Kaynaklar Kişi Sayısı	23.650	34.911	30.391	23.509	26.471	34.729	38.422
Aşevlerine Aktarılan Kaynaklar Kişi Sayısı Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		47,6	-12,9	-22,6	12,6	31,2	10,6
Aşevlerine Aktarılan Kişi Başına TL	543,76	328,55	403,08	604,45	829,96	958,28	1.178,49
Aşevlerine Aktarılan Kişi Başına TL Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		-39,6	22,7	50	37,3	15,5	23
Aşevlerine Aktarılan Günlük Kişi Başına Tutar	1,49	0,90	1,10	1,66	2,27	2,63	3,23

Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.20'ye bakıldığında aşevlerine aktarılan yardım kaynaklarının 2019 yılında %36,1 oranında arttığı görülmektedir. Bununla birlikte aşevlerinden yararlanan kişi sayısında 2019 yılında %10,6 oranında artış olmuştur. Aşevlerine yararlanan kişi başına aktarılan kaynakta 2019 yılında %23'lük bir artış meydana gelmiştir. Aşevlerine aktarılan günlük kişi başına kaynak 3,23 TL'dir. Çok düşük olarak görülen bir tutarla

kişi başına günlük bu maliyetle yemek üretiminin nasıl yapılabildiği merak konusu olup, berekettir demekten başka bir şey demek mümkün değildir.

Şekil 4.21: Aşevlerine Aktarılan Kaynaklar Faydalanan Kişi Başına

Kaynak: Tablo 4.21.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

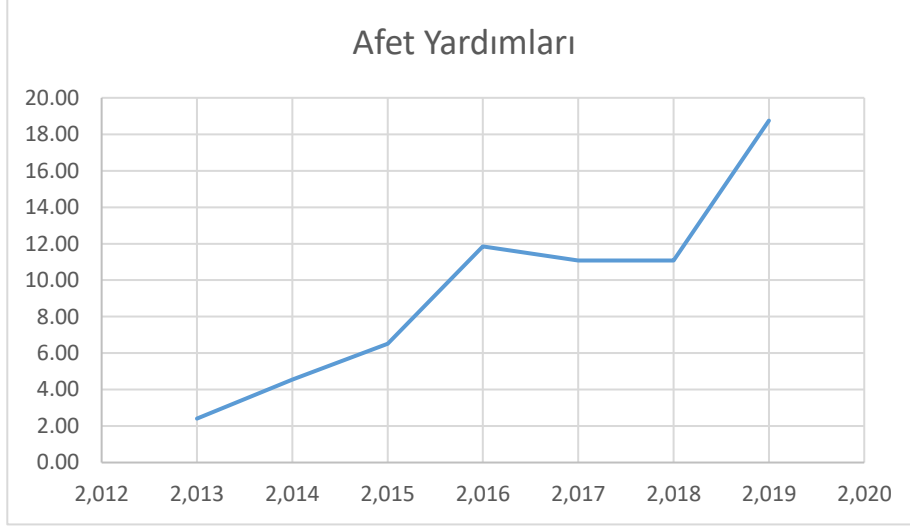
Şekil 4.21.'e bakıldığında aşevlerine aktarılan kaynakların faydalanan kişi başına düşen yıllık tutarının arttığı görülmektedir. Aynı şekilde Tablo 4.20'de aşevlerine aktarılan fon kaynağının artması ve paralel olarak aşevlerinden faydalanan kişi sayısının da artması ile birlikte kişi başına düşen yardım tutarının da artması bu sosyal yardımda 2019 yılında etkinlik sağlandığını göstermektedir.

Tablo 4.21: Afet Yardımları (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Afet (Acil Durum) Yardımları (Milyon TL)	2,41	4,55	6,52	11,85	11,08	11,08	18,75
Afet (Acil Durum) Yardımları (TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		88,8	43,3	81,7	-6,5	0	69,2

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.21'e göre afet yardımları 2019 yılında %69,2 artış görülmektedir. Afet yardımları düzenli yapılan bir yardım olmayıp, yıl içinde olağanüstü bir şekilde ve beklenmedik biçimde oluşan afetlerde fon aktarımı şeklinde devreye girmektedir.

Şekil 4.22: Afet Yardımları

Kaynak: Tablo 4.21.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

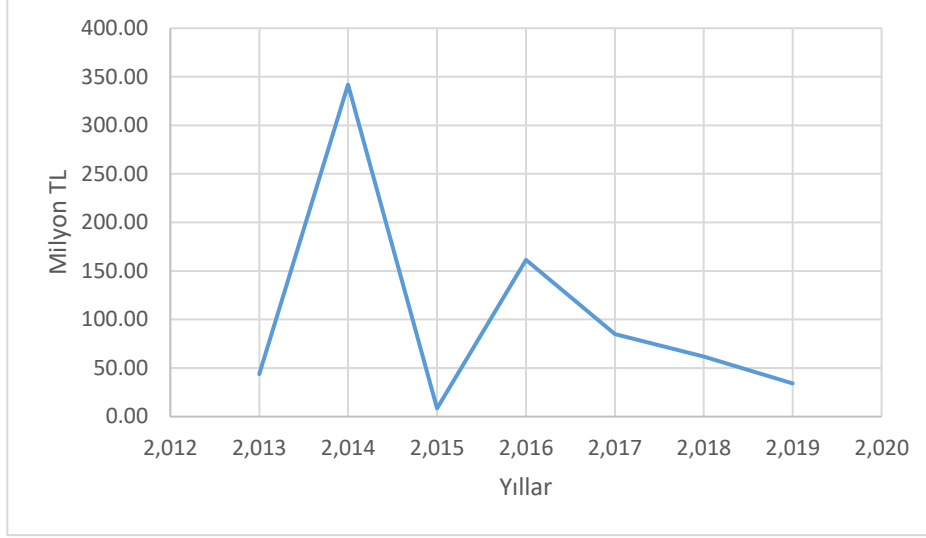
Şekil 4.22'de de görüldüğü üzere afet yardımları her sene düzenli olarak aktarılan yardımlar değildir. Sene içinde olağanüstü ve beklenmedik bir şekilde meydana gelen doğal afetlerden zarar gören vatandaşlarımıza yapılan yardımları kapsamaktadır.

Tablo 4.22: Terör Zararı Kapsamında Yapılan Yardımlar (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Terör Zararı Kapsamında Yapılan Yardımlar Akt. Kaynak (Milyon TL)	43,80	341,93	8,50	161,50	85,10	62,03	34,34
Terör Zararı Kapsamında Yapılan Yardımlar Akt. Kaynak (Milyon TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		680,7	-97,5	1800	-47,3	-27,1	-46

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.22'ye göre terör zararı kapsamında yapılan yardımlarda, şehit ve gazi yakınlarına ve terörden zarar gören sivil vatandaşlara yapılan yardımlarda 2019 yılında %46 oranında azalma olmuştur. Yıllar itibariyle bu yardımın seyrine bakıldığında düzensiz bir yardım olduğu görülmektedir. Bu yardımın azalma sebebi içindeki düzensiz yardım niteliğindeki terörden zarar görenlere yapılan yardımdaki değişimdir. Bu da terörle mücadele kapsamında dönemsel olarak terörün azalma eğiliminde olmasına bağlanabilir.

Şekil 4.23: Terör Zararı Kapsamında Yapılan Yardımlar (2013-2019)

Kaynak: Tablo 4.22.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 4.23'e bakıldığında terörden zarar görenlere yapılan yardımların 2013 yılında beri azalarak seyrettiği görülmektedir. Bundan terör olayların azaltılmasına yönelik olarak alınan önlemlerinde mutlaka etkisi bulunmaktadır.

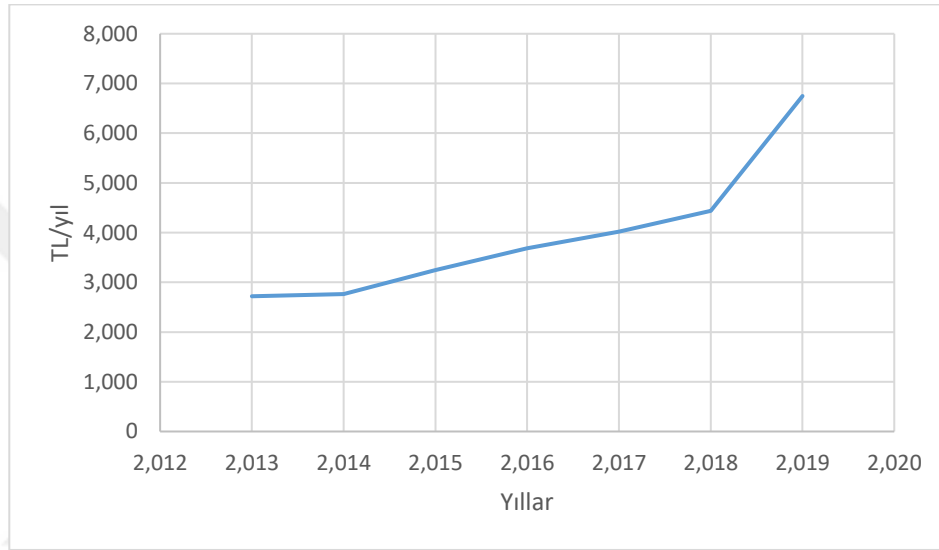
Tablo 4.23. Yaşlılık ve Engelli Maaşı Yardımı (2013-2019)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Yaşlılık ve Engelli Maaşı Hak Sahibi Sayısı	1.222.748	1.300.377	1.272.038	1.292.355	1.313.822	1.412.857	1.510.293
Yaşlılık ve Engelli Maaşı Hak Sahibi Sayısı Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		6,3	-2,2	1,6	1,7	7,5	6,9
Yaşlılık ve Engelli Maaşı Toplam Aktarılan Kaynak (TL)	3.325,70	3.595,54	4.129,56	4.763,79	5.282,56	6.270,34	10.191,08
Yaşlılık ve Engelli Maaşı Toplam Aktarılan Kaynak (TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		8,1	14,9	15,4	10,9	18,7	62,5
Yaşlılık ve Engelli Maaşı Kişi Başına Aktarılan Kaynak (Milyon TL)	2.720	2.765	3.246	3.686	4.021	4.438	6.748
Yaşlılık ve Engelli Maaşı Kişi Başına Aktarılan Kaynak (Milyon TL) Önceki Yıla Göre Artış/Azalış Yüzdesi (%)		1,7	17,4	13,5	9,1	10,4	52,0

Kaynak: Aile, Çalışma ve sosyal Hizmetler Bakanlığı 2013-2019 Yılları Arası Faaliyet Raporlarından tarafımızdan derlenmiştir.

Tablo 4.23'e göre, yaşlılık ve engellilik maaşı yardımıyla yararlanan kişi sayısında 2019 yılında %6,9'luk bir artış gerçekleşmiştir. Ayrıca kullanılan fon tutarından ise %62,5 oranında fon artışı olmuştur. Kişi başına ortalama yıllık yapılan maaş yardımında ise %52 oranında bir artış söz konusudur. Daha fazla kişiye ulaştırmaktansa kişilerin eline geçen tutarın artırılması yoluyla bir etkinlik artışının sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Şekil 4.24. Faydalanan Kişi Başına Yaşlılık ve Engelli Maaşı Yardımı (2013-2019)

Kaynak: Tablo 4.23.'de yer alan bilgilerden tarafımızca hazırlanmıştır.

Şekil 4.24'e bakıldığında faydalanan kişi başına yaşlılık ve engelli maaşının 2013 yılından 2019 yılına kadar artarak seyrettiği görülmektedir. Tablo 4.23'te görüldüğü üzere 2019 yılında yaşlılık ve engelli maaşı yardımıyla yararlanan kişi sayısı da artmış, kullanılan kaynakta artmış ve kişi başına aktarılan yardım tutarı da artmıştır. Bu yardımın etkinliğinin arttığı görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelişmekte olan ülkelerde en önemli sosyal ve ekonomik problemlerden biri haline gelen yoksulluk, günden güne şiddetlenmekte ve çeşitlenmektedir. Yoksulluk toplumsal dengeyi olumsuz olarak etkilemekte bu problemin çözümü ve yoksullukla mücadele için devletler, birtakım önlemler almakta, sosyal yardım aktarım mekanizması kurmakta ve müdahalede bulunmaktadırlar. Devletler sosyal yardımların yoksullara aktarılmasındaki mekanizmayı merkezi yönetim esaslı veya yerel yönetime bağlı kurumlar esaslı kurabilmektedirler. SYDV'ler sosyal yardımların yoksullara aktarılmasında bürokratik engelleri azalttıkları ve yerel yönetimlerle daha hızlı işbirliği içinde çalışabildikleri için tercih edilmektedirler. SYDV'ler yerel sahada hizmet verdikleri için ihtiyaç sahiplerine daha yakındırlar bu sebeple SYDTF'den aktarılan paralarla ülke genelinde sosyal yardım sağlamakta, yoksunların ve yoksulların ihtiyaçlarının giderilmesinde önemli görevler üstlenmektedirler.

SYDV'ler, Türkiye'de aktif bir şekilde sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında rol oynamaktadır. Sosyal yardımlar her il ve ilçede örgütlenmiş bulunan SYDV'ler aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır. SYGM tarafından kullanılan SYDTF aracılığıyla SYGM tüm sosyal yardım faaliyetlerini 1000 SYDV sayesinde il ve ilçelerde, her ilde vali ve her ilçede kaymakamın başkanlığında oluşturduğu, SYDV'ler marifetiyle yürütmektedir. SYDV'ler, devlet ile ihtiyaç sahibi vatandaşlar arasında sosyal yardımların en kısa sürede ve doğrudan ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasını sağlayan bir köprü görevi üstlenmektedir.

Yoksullukla mücadelede sadece sosyal yardım politikalarının somut, tutarlı ve makul bir biçimde oluşturulması, yönetilmesi ve uygulanması ile etkinlik artırılarak başarılı olunabilir. Bu sebeple SYDV'lerin etkinliği ve nasıl bir hizmet anlayışla faaliyetlerini yürüttükleri ve sosyal yardımları aktardıkları önem taşımaktadır.

SYDV'ler kuruluşundan bu tarihe gelişerek; vakfın ana gayesi ile birlikte, ihtiyaç sahiplerine ev yapma, onarma, eşi vefat etmiş kadınlara yardım, muhtaç asker ailelerine yardım, 2022 sayılı Kanun kapsamında yaşlılara ve engellilere maaş, genel sağlık sigortası gelir testinin yapılması, şartlı sağlık yardımları ve şartlı eğitim yardımları gibi yardımlar yapılması ve İŞKUR temsilciliği gibi kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülmesi gereken kamusal görevleri yerine getirmektedir.

Dolayısıyla SYDV'ler özel hukuk tüzel kişisi olmaktan ziyade kamu kuruluşu gibi davranmaktadırlar.

SYDV'ler özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olmasına rağmen, gelirlerinin büyük bölümünün kamusal kaynak olması, yöneticilerinin kamu görevlileri olması, kamusal hizmetleri üstlenmeleri ve kanunla kurulmaları sebepleriyle kamu tüzel kişiliği gibi hareket etmektedirler. Bu sebeple SYDV'ler örgütlenme biçimi ve yapısı açısından ne tam anlamıyla özel hukuk tüzel kişisi ne de kamu hukuku tüzel kişisi olarak nitelendirilememekte ve kendine özgü bir sosyal yardım mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tezin temel amacı, Türkiye'de sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine aktarım mekanizmasında hizmet sağlayan ve aracılık eden kurum ve kuruluşlar çerçevesinde sosyal yardım sisteminin analizinin yapılması ve SYDV'lerin iktisadi etkinliğinin araştırılmasıdır.

SYDV'lerde sosyal yardımı alan ile hizmeti sunanlar arasında sosyal yardımlar ve yoksulluk algısında temel farklılıklar bulunduğundan, SYDV'lerce sunulan hizmetin etkinliği de görecelidir. Sadece sosyal yardımlardan yararlanan sayısı ve toplam kullanılan kaynak tutarı üzerinden etkinlik ölçümü yapmak sınırlı bir görüş oluşturulmasını neden olabilir. Tam bir etkinlik değerlendirmesi yapabilmek için sosyal yardımlardan yararlanan kişilerin de algılarının ölçülmesi gerekmektedir.

Araştırmada, SYDV'ler tarafından aktarılmasına aracılık edilen fonların ve yönlendirildikleri sosyal yardım programlarının yıllık tutar bilgileri ve faydalanıcı sayısı bilgileri Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yıllık faaliyet raporlarından derlenmiştir. Toplanan bu veriler niceliksel veriler olup nicel veri toplama teknikleri ile toplanmış ve excelde işlenmiştir.

Araştırmada 2013-2019 yılları arasında SYDV'ler tarafından aktarılmasına aracılık edilen fonların ve yönlendirildikleri sosyal yardım programlarının yıllık tutar bilgileri ve faydalanıcı sayısı verilerinin analizi trend analizi yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

Buna göre ulaşılan genel sonuçlar aşağıdaki gibidir:

Sosyal yardımların genel toplamında 2019 yılında % 28 oranında bir artış olduğu saptanmıştır.2019 yılında 2018 yılına göre sosyal yardım sağlanan hane sayısında % 6,1 oranında azalma olmuştur. 2018 yılına kadar sosyal yardımlardan faydalanan hane

sayısında artış gözlenirken 2018 yılından 2019 yılına geçerken sosyal yardımlardan faydalanan hane sayısında keskin bir şekilde azalma olmuştur.

2018 yılından sonra hem düzenli yardım yapılan hane sayısında hem de geçici sosyal yardım ulaştırılan hane sayısında azalma olduğu gözlenmektedir. 2013-2019 düzenli ve geçici sosyal yardım yapılan hane sayısının 2.000.000 ile 2.500.000 hane aralığında değiştiği gözlenmektedir.

Türkiye’de yapılan sosyal yardımların GSYİH içindeki payı 2013 yılından 2016 yılına kadar artarak seyretmiş ancak 2016 yılında sonra azalma seyrine girmiştir. Bu azalmada 2016 yılından sonra ekonomik büyüme oranlarındaki düşme ile GSYİH’nın yeterince artmaması ve bu sebeple sosyal yardımlara aktarılan fonlarında yeterince artırılamamasının etkisi bulunmaktadır.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından kullanılan sosyal yardımların tutarı 2019 yılında 2018 yılına göre % 45 oranında artmıştır. Sosyal yardımlardan faydalandırılan hane sayısının 2018 yılına göre %6,1 oranında düştüğü dikkate alındığında müdürlük tarafından kullanılan bu sosyal yardımların etkinliğinin 2019 yılında azaldığı gözlemlenmektedir.

SYDTF’ndaki fonlar SYDV’ler tarafından ihtiyaç sahibi bireylere ve hanelere aktarılmaktadır. SYDV’ler tarafından aktarılan sosyal yardımların 2019 yılında bir önceki yıla göre %23,74 arttığı görülmektedir. SYDV’lerin sayısında artış olmadığından vakıf başına aktarılan kaynaklardaki değişimde aynı şekilde gerçekleşmiştir. Diğer taraftan fondan SYDV’ler tarafından hane başına aktarılan tutarlara bakıldığında 2019 yılında sosyal yardım tutarı % 23,74 artmış olmasına ve faydalanan hane sayısı artmamış olmasına rağmen hane başına sadece %3,17’lik artış 2019 yılında ekonominin genelindeki kötüleşmeden ötürü SYDV’lerin de etkinliğinde azalma olduğunu göstermektedir.

SYDTF’den SYDV’ler aracılığıyla ihtiyaç sahibi hanelere aktarılan sosyal yardımların hane başına tutarı 2015 ve 2018 yılları arasında yatay biçimde seyretmiş, 2018 yılından 2019 yılına geçilirken hane başına düşen sosyal yardımlarda kısmi bir artış olmuştur. Ancak 2019 yılında muhtaç hane başına düşen yıllık sosyal yardım tutarı 2.245 TL gibi küçük bir rakamdır. Bu rakamın ortalama aylık tutarı ise muhtaç hane

başına yaklaşık 200 TL olması Türkiye koşullarında çok değersiz ve küçük bir rakam olduğunu göstermektedir.

SYDV'ler tarafından muhtaç hanelere aktarılan gıda yardımlarında 2016-2018 yılları arasında artış gözlenirken; 2019 yılında bir önceki yıla göre azalmamakla birlikte artmayarak stabil kaldığı görülmüştür. Gıda yardımlarında 2019 yılında 2018 yılına göre nominal olarak hiçbir artış olmamıştır. Artan enflasyonun etkisi göz önüne alındığında nominal bedel olarak değişmeyen bu rakamın aslında etkinsizlikle sonuçlandığı görülmektedir. Ancak bu etkinsizlik SYDV'lerin etkinsizliğinden çok SYDTF'den aktarım mekanizmasının bir etkinsizliği olarak yorumlanmalıdır.

2019 yılında barınma yardımları 2018 yılına göre %17'lik bir artış göstermiştir. Barınma yardımlarının 2014 yılında beri azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Barınma yardımları niteliği itibariyle düzensiz bir yardımdır ve bir kere yapıldığında aynı hane için uzun yıllar tekrarlanması gerekmeyebilir. Bu yönüyle bu azalmayı doğrudan etkinsizlik olarak algılanmak doğru olmayacaktır.

Yakacak yardımı yapılan hane sayısında 2019 yılında 2018 yılına göre %10 azalma olmuştur. 2019 yılında yakacak yardımı yapılan hane sayısı 2013 yılının dahi altına düşmüştür. Fiziken aynı olarak dağıtılan kömürün tonunda ise 2019 yılında 2018 yılına göre % 41 oranında azalma olmuştur. Hane başına yapılan yakacak yardımında ise %34 oranında bir azalma olmuştur. 2018 yılında hane başına 1,27 ton kömür yardımı yapılırken 2019 yılında hane başına 0,83 tona kadar düşmüştür. Yakacak yardımının minimum 0,5 ton/yıl kömür olarak kullanılabilirliği düşünüldüğünde 2019 ortalamasının da 0,8 ton/yıl olarak gerçekleştiği nazara alındığında, hane başına düşen kömür miktarı azaltılarak daha fazla muhtaç aileye ulaştırılabilmesi mümkün olacaktır, ancak bu etkinliğin artırıldığı anlamına gelmez. Etkinliği artırabilmek için kullanılacak kaynaklarda bir artış olması gerekmektedir.

Eşi vefat etmiş kadınlara yapılan sosyal yardımların 2017 yılından itibaren azalmaya başladığı görülmektedir. 2019 yılında sosyal yardımlardan faydalanan eşi vefat etmiş kadın sayısı %38,5 oranında azalmıştır. Aynı şekilde eşi vefat etmiş kadınlara sağlanan sosyal yardımların toplam tutarında %48,9 azalma oluşmuştur. Eşi vefat etmiş kadın başına yapılan sosyal yardımlarda ise 2019 yılında %16,9'luk bir azalma meydana gelmiştir. Yıllık kişi başına 2019 rakamlarıyla ortalama 2.275 TL olan bu rakam aylık ortalamaya vurulduğunda yaklaşık 200 TL ile çok düşük bir rakamdır.

Diğer taraftan 2019 yılında faydalanıcı sayısında % 38,5'luk bir azalma meydana gelmiş olmasına rağmen kaynağın toplam tutarındaki %48,9 azalma ile birlikte bu sosyal yardımın etkinliğinde oldukça azalma yaşandığı görülmektedir.

Muhtaç asker ailelerine hane başına yapılan yardımların 2014 yılından itibaren azalma eğilimine girdiği izlenebilmektedir. Muhtaç asker ailelerine yapılan sosyal yardımların tutarında 2019 yılında % 32 oranında azalma olduğu görülmektedir. Muhtaç asker ailelerine yapılan yardımların hane sayısında ise % 13 oranında azalma olmuştur. 2019 yılında hane başına yapılan ortalama yardım tutarı da 1.759 TL'den 1.375 TL'ye düşmüştür. Hane başına yapılan yardımlardaki azalma 521,8 TL olarak gerçekleşmiştir. Bu sosyal yardımın hem toplam kaynağı azalmış hem de faydalanıcı muhtaç aile sayısı azalmış dolayısıyla bu yardımın hane başına tutarında da azalma meydana gelmiştir. Bu tespit kaynağın SYDV'ler tarafından kullanılmamasındaki etkinsizliği göstermektedir. Ancak bunu SYDV'lerin etkinsizliğine yormak yerine kaynak sağlayıcıların yetersiz kaynak sağlaması ve tahsis etmelerine yorabiliriz. 2019 yılında muhtaç asker ailelerine yapılan yardımlarda etkinlik azalması söz konusudur.

Öğrencilere yapılan eğitim materyali yardımlarının 2013 yılından itibaren düzenli olarak azaldığı gözlemlenmektedir. 2019 yılında bir önceki yıla göre eğitim materyali yardımlarında %3,5 oranında bir azalma olduğu görülmektedir. Bu sosyal yardımın etkinliğinde kaynak tahsisi etkisinden ötürü sürekli azalma olmuştur.

Şartlı eğitim yardımlarında etkinlikte de azalma görülmektedir. Şartlı eğitim yardımları öğrencilerin okula devamları şartıyla sağlanan yardımlardır. Şartlı eğitim yardımlarının toplam tutarı 2019 yılında 2018 yılına göre % 4,5 azalmıştır. Diğer taraftan şartlı eğitim yardımlarından faydalanan kişi sayısı 2019 yılında bir önceki yıla göre % 3,4 artmıştır. Şartlı eğitim yardımlarının toplam tutarı azalırken faydalanan kişi sayısının artması sonucu kişi başına şartlı eğitim yardımı 2019 yılında 255,43 TL'den 236 TL'ye düşmüştür. Kişi başına bu rakamın düşüklüğü de dikkat çekicidir. Yıllık öğrenci başına yaklaşık 236 TL olan şartlı eğitim yardımlarının oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. 2019 yılındaki etkinlik azalmasında yine aktarılan kaynakların azalmasının etkisi vardır.

Öğrencilere yapılan öğle yemeği yardımlarının yıllar itibariyle düzenli biçimde arttığı, 2019 yılında ise 2018 yılına göre % 19,5 oranında artmıştır. Her yıl artan öğrenci

sayıları ile karşılaştırıldığında bu sosyal yardım kaleminde 2019 yılında etkinliğin sağlandığı görülmektedir.

Ücretsiz ders kitabı yardımı aynı bir yardım niteliğinde olup, kaynağı Milli Eğitim Bakanlığı'na aktarılarak kullanılan bir sosyal yardım türüdür. Bu yardım aynı olarak gerçekleştirilen bir sosyal yardımdır. Diğer taraftan sadece ihtiyaç sahibi öğrencilere değil, ihtiyaç sahibi olup olmadığına bakılmaksızın tüm öğrencilere yapılan bir yardım niteliğindedir. Öğrenci sayısında 2018 yılından 2019 yılına geçmiş yıllardan farklı bir artış olmamasına rağmen 2019 yılında 2018 yılına göre ücretsiz ders kitabı dağıtımını yardımlarının %151 oranında artmış olması dikkat çekicidir. 2019 yılındaki 2018 yılına göre astronomik artışı sebebi kağıt fiyatlarına gelen zamlar ve kağıdın büyük kısmının dövize dayalı ithal hammadde olması ve döviz fiyatlarındaki artışlardan kaynaklandığı tahmine dilmektedir. Buradaki artış bir etkinlik artışının sonucu olmayıp enflasyon ve döviz kurlarının etkisiyle artan maliyetlerden kaynaklanmaktadır.

Engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması yardımı hizmet alımı şeklinde aynı olarak gerçekleştirilen bir yardımdır. 2019 yılında 2018 yılına göre % 87,7 oranında artmıştır. Bu sosyal yardımın artmasında artan maliyetlerin etkisi bulunduğu kadar engelli öğrencilere biraz daha fazla sosyal yardım aktarma konusundaki politika değişikliğinin de etkisi vardır. Diğer eğitim yardımları düzensiz bir şekilde gerçekleşmiştir. Diğer eğitim yardımları 2019 yılında 2018'e göre %86,3 oranında azalma olmuştur. Diğer eğitim yardımları 2019 yılında minimum seviyelere inmiştir.

Çocuklar için yapılan şartlı sağlık yardımlarına aktarılan tutarda % 2,1 oranında artış olmasına rağmen, yardımdan yararlandırılan çocuk sayısında (25.000 çocuk azalma) 2019 yılında bir önceki yıla göre %2,1 oranında azalma olmuştur. Bu nedenle çocuk başına düşen sağlık yardımında 2019 yılında çocuk başına %4,2 artış gerçekleşmiştir. 2019 yılı için çocuk başına gerçekleşen 325 TL oldukça yetersiz bir tutardır. 2019 yılında aktarılan yardım tutarındaki artışa rağmen ulaşılan çocuk sayısındaki azalmadan ötürü bu yardımların etkinliğinde azalma olmuştur. Bu yardımdan yararlanan çocuk sayısı azalmadan çocuk başına yapılan şartlı sağlık yardımı tutarında artma olsaydı yardımın etkinliğinden bahsedilebilirdi. Ancak şartlı çocuk yardımlarının sağlanmasında 2019 yılında geçmiş yıllara göre etkinlik azalması söz konusudur.

Kadın başına düşen şartlı sağlık yardımlarının (gebelik, lohusalık) 2014 yılında düştüğü 2014-2016 yılları arasında stabil kaldığı, sonraki yıllarda ise yükselme eğiliminde olduğu görülmektedir. Kadınlara şartlı olarak yapılan sağlık yardımlarının tutarında 2019 yılında % 2,1 oranında büyüme gerçekleştiği görülecektir. Ancak şartlı sağlık yardımı yapılan kadın sayısında %8 oranında azalma olmuştur. Bu sebeple kadın başına düşen şartlı sağlık yardımı 2019 yılında 161 TL'den 179 TL'ye yükselmiş kadın başına % 11 büyümüştür. Ancak bu tutarların oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kadınlara gebelik, lohusalık ve doğumla ilgili yapılan bu şartlı sağlık yardımlarının 2019 yılında etkinliği azalmıştır.

GSS'nin Devlet tarafından ödenmesi şeklindeki sosyal yardımın kişi başına tutarının istikrarlı bir şekilde 2013 yılında 2019 yılına kadar yükseldiği görülmektedir. GSS ödemesine ilişkin aktarılan fonların hem de faydalanan kişi sayısının artması ile birlikte kişi başına aktarılan tutarda arttığı için bu sosyal yardımda etkinliğin sağlandığı görülmektedir. Bu sosyal yardımın ödenmesinde SYDV'ler aracı olmakta GSS testleri yapmakta, ödeme ise SYGM tarafından gerçekleştirilmektedir. GSS primi devlet tarafından ödenenler için devletin yaptığı ödemeler 2019 yılında %35 oranında yükselmiştir. Devletin GSS primini ödediği kişi sayısı 2019 yılında %8,3 oranında artmıştır. Kişibaşına devlet tarafından ödenen GSS primleri tutarı ise ortalama 1.292 TL'den 1.611 TL'ye yükselerek % 24,7 oranında artmıştır. Bu tutar bir taraftan devletin bir cebinden çıkmakta diğer cebine girmektedir. Bu yolla sosyal güvencesi olmayan kişilerin yıllık sağlık hizmetlerinin görülmesi temin edilmiş olmaktadır.

Aşevlerine aktarılan yardım kaynaklarının 2019 yılında %36,1 oranında arttığı görülmektedir. Bununla birlikte aşevlerinden yararlanan kişi sayısında 2019 yılında %10,6 oranında artış olmuştur. Aşevlerine yararlanan kişi başına aktarılan kaynaktaki artış 2019 yılında %23'lük bir artış meydana gelmiştir. Aşevlerine aktarılan günlük kişibaşına kaynak 3,23 TL'dir. Çok düşük olarak görülen bir tutarla kişi başına günlük bu maliyetle yemek üretiminin nasıl yapılabildiği merak konusu olup, berekettir demekten başka bir şey demek mümkün değildir. Aşevlerine aktarılan fon kaynağının artması ve paralel olarak aşevlerinden faydalanan kişi sayısının da artması ile birlikte kişi başına düşen yardım tutarının da artması bu sosyal yardımda 2019 yılında etkinlik sağlandığını göstermektedir.

Afet yardımları her sene düzenli olarak aktarılan yardımlar değildir. Sene içinde olağanüstü ve beklenmedik bir şekilde meydana gelen doğal afetlerden zarar gören vatandaşlarımıza yapılan yardımları kapsamaktadır. Afet yardımları 2019 yılında %69,2 artış görülmektedir. Afet yardımları düzenli yapılan bir yardım olmayıp, yıl içinde olağanüstü bir şekilde ve beklenmedik biçimde oluşan afetlerde fon aktarımı şeklinde devreye girmektedir.

Terörden zarar görenlere yapılan yardımların 2013 yılında beri azalarak seyrettiği görülmektedir. Yıllar itibariyle bu yardımın seyrine bakıldığında düzensiz bir yardım olduğu görülmektedir. Terör zararı kapsamında yapılan yardımlarda, şehit ve gazi yakınlarına ve terörden zarar gören sivil vatandaşlara yapılan yardımlarda 2019 yılında %46 oranında azalma olmuştur. Bunda terör olayların azaltılmasına yönelik olarak alınan önlemlerle birlikte terörden zarar görenlerin azalmasının da mutlaka etkisi bulunmaktadır.

Faydalanan kişi başına yaşlılık ve engelli maaşının 2013 yılından 2019 yılına kadar artarak seyrettiği görülmektedir. Yaşlılık ve engellilik maaşı yardımından yararlanan kişi sayısında 2019 yılında %6,9'luk bir artış gerçekleşmiştir. Ayrıca kullanılan fon tutarından ise % 62,5 oranında fon artışı olmuştur. Kişi başına ortalama yıllık yapılan maaş yardımında ise %52 oranında bir artış vardır. Daha fazla kişiye ulaştırmaktansa kişilerin eline geçen tutarın artırılması yoluyla bir etkinlik artışının sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. 2019 yılında yaşlılık ve engelli maaşı yardımından yararlanan kişi sayısı da artmış, kullanılan kaynaktan artmış ve kişi başına aktarılan yardım tutarı da artmıştır. Bu yardımın etkinliğinin arttığı görülmektedir.

Sonuç olarak sosyal yardım aktarım mekanizmasının 2019 yılında 2018 yılına göre daha az etkin olduğu görülmektedir. Bunda artan enflasyon, ekonomik büyümedeki azalmadan ötürü sosyal yardımlara aktarılan tutarda beklenen kaynak aktarımının sağlanamaması etkili olduğu düşünülmektedir. Yapılan bu küçük tutarlı yardımlarla yoksulluğun azaltılması çok mümkün görünmemektedir. 2019 yılında SYDV'ler tarafından aktarılan sosyal yardımlardaki etkinliğin azalmasının bir sebebi de devletin bütçe açıklarından ötürü sosyal yardımlara aktardığı kaynaklardaki azalmadır.

SYDV'ler tarafından kullanılan fonların tutarının 2013-2019 henüz 10 Milyar TL bandına bile gelemediği, herşeye rağmen merkezi yönetimde kullanılan ve aktarılan

sosyal yardım kaynaklarının hala çok yüksek olduğu, hala yerel yönetime daha yakın ve ihtiyaç sahiplerine daha yakın olan SYDV'lerin etkin ve etkili biçimde aktarım mekanizması içinde kullanılmadığı görülmektedir. Diğer taraftan SYGM tarafından kullanılan bütçenin büyük kısmının müdürlüğün yönetimi için harcandığı, bürokrasinin kendi içinde arttığı ve sosyal yardımlara doğrudan aktarılan kaynakların ise çok fazla büyümediği görülmektedir.

Sosyal yardımların aktarım mekanizmasında yardım sistemiyle ilgili güçlü-zayıf yönler dikkate alınarak politika önerileri geliştirilebilecektir. Bu tez çalışması sonucunda elde edilen bulguların, sosyal devlet, sosyal politika, yoksulluk, yoksullukla mücadele, sosyal yardım politikaları ve SYDV'ler gibi konularla ilgilenen akademik, idari, kişi, kurum ve kuruluşlara katkı sağlaması öngörülmektedir. SYDV'nin iktisadi etkinliği irdelenerek etkinliği artırmak ya da etkinsizliği azaltmak üzere çözüm önerileri aşağıdaki şekilde yapılmıştır:

Eğitim yardımlarına ait politikalarda, faydalanıcı öğrenci sayısının ve öğrenci başına düşen yardım tutarının artırılması bu yardımın uzun süreli etkinliğinin de artırılması gerekmektedir. Türkiye'de yoksulluk problemine kalıcı çözüm üretilebilmesi için yoksul ailelerin çocuklarına eğitim ve öğretim imkanı sağlanması, mesleki bilgi ve beceri kazandırılarak meslek edindirilmesi, iş edindirme gibi uzun vadeli etkileri olan sosyal yardım politikalarının hayata geçirilmesi gerekir. Yoksul ailelerin çocuklarına meslek edindikten sonra, iş kurabilmeleri için ise sermaye sağlanması ya da kamu kurumlarında veya özel sektörde iş bulma imkanı sağlanmalıdır.

SYDV'ler tarafından yapılan sosyal yardımları önemli olmakla beraber bu yardımlar yoksul kesimin yalnızca asgari seviyedeki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir işlev görebilmektedir. Bu yardımlar genel olarak yoksul kesimin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmakta olup bu açıdan SYDV'lerin sosyal yardım politikalarının etkinliği artırılmalıdır. Etkinliğin artırılması sosyal yardımların bütçe ve bütçe dışı kaynaklarının artırılmasına bağlıdır. SYDV'lerin gelirlerinin büyük kısmı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın bütçesinden aktarılan tutarlardan oluştuğu düşünüldüğünde vakıf olmanın özündeki vakıf akarlarının artırılarak bütçeden aktarılan kaynakların dışındaki vakıf kaynaklarının artırılması gerekmektedir. Bu amaçla SYDVlerin verimli akar yatırımları yapmaları yapmalarının sağlanması ve bunun özendirilerek desteklenmesi gerekmektedir.

SYDV'ler tarafından aktarılan sosyal yardımlar; muhtaç hanelerin sadece asgari geçim koşullarını sağlamasına yetmekte, yapılan sosyal yardım yardım alan hanehalklarının hayatlarını kolaylaştırmaya ve onların yoksulluk kısır döngüsünden çıkarılmasına yeterli olmamaktadır.

SYDTF'den SYDV'lere aktarılan fon kaynaklarının artırılması ve SYDV'lerin harcamalarının daha şeffaf, adil ve objektif kriterlere dayalı olarak gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması SYDV'lerin etkinliğini artıracaktır. Öğülmüş (2011) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, sosyal yardım alanların %83,7'si yardım alabilmek için SYDV'lere kendileri başvuran kişilerken; kendileri başvurmayan, kurum tarafından belirlenen ve yardım edilenlerin oranı ise %16,3'te kalmaktadır. Diğer taraftan yardıma ihtiyacı olduğu halde yardım alamayan ve ulaşamayan çok sayıda hanehalkının bulunduğu düşünülmektedir. Bu sebeple SYDV'ler tarafından yerel yönetimlerle birlikte bir yoksulluk envanterinin hazırlanması yardım ulaştırılmayan bu kişilere erişilmesi açısından yerinde olacaktır.

SYDV'ler ihtiyaç sahibi kimselere asgari yaşam standartlarına ulaştırmaya yönelik sosyal yardımlar ulaştırmakla birlikte ihtiyaç sahiplerinin sürekli bir gelir elde etmeleri sağlamak üzere proje destek yardımları da sağlamaktadırlar. Proje desteklerinin artırılması gerekmektedir. Proje destekli yardımlar vasıtasıyla kendilerini kurankişilerin, asgari geçim standardını aşan gelirler elde edebilmeleri ve yoksulluk kısır döngüsünü kırabilmeleri mümkün olmaktadır.

SYDV'lerin sosyal yardım politikalarının ihtiyaç sahibi yoksul ve yoksun kişilerin yalnızca asgari geçim koşullarına kavuşturulmalarını sağlamak açısından işlevseldir. Bu işlev ise muhtaç kimselerin sadece günlük ihtiyaçlarını karşılamayı sağlamaktadır. Mevcut sosyal yardım politikalarıyla yoksul hanelerin gelir seviyelerin kalıcı olarak yükseltilmesi ve etkinliğin sağlanması mümkün görünmemektedir.

Türkiye'deki tüm il ve ilçelerde kamu destekli olarak organize edilmiş olan SYDV'ler, yoksullukla mücadelede önemli bir görev üstlenmekle birlikte yetersiz kalmaktadırlar. Diğer taraftan yoksulluk problemi yalnızca SYDV'ler tarafından çözülemeyeceği gibi yoksullukla mücadele sadece SYDV'lerle yapılamaz. SYDV'ler aktif olarak görev yapmalı ama çok iyi denetlenmelidir.

Bilindiği gibi yoksullukla ve açlıkla mücadele devletin asli görevlerinden bir olup, devlet bu mücadeleyi transfer harcamaları yoluyla gerçekleştirmektedir. Devletin

bu görevini büyük oranda SYDV'lere aktarmasının ne kadar doğru olduğu da ayrı bir tartışma konusudur. Bazı tartışmalarda SYDV'ler tarafından aktarılan sosyal yardımların yıllara göre değişiklik göstermesi, bazı dönemlerde artarken bazı dönemlerde azalması, Merton tarafından ortaya konan yapısal işlevsel model kapsamında gizli ve açık fonksiyonların değişmesi ile ilgili olduğu ileri sürülmektedir. Sosyal yardımların amacı, yardıma muhtaç gruplara yönelik gerçek bir değişim sağlamak olduğundan her iki hem açık hem de gizli fonksiyonun açıkça bilinmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sosyal yardımların açık fonksiyonu ihtiyaç sahiplerine doğrudan yardımlar yapılarak kişi ve grupların kısa vadede refahlarını arttırmayı hedeflemektedir. Sosyal yardımların gizli fonksiyonu ise farklı çıkarlar ve istekler doğrultusunda kişi ve grupları bağımlı kılmak şeklinde ortaya çıkabilir. Sosyal yardım sürecine siyasi kaygılar ve oy kaygısı girdiğinde verilen yardımların yoksullukla mücadelede etkili olması güçleşecektir. Sosyal yardımların kapalı fonksiyonumuhtaç kişileri ve grupları bağımlı kılarak politik hedefler çerçevesinde bir araç olarak kullanmaya kadar götürebilmektedir. Devlet mekanizmasının dışında siyasi ve politik etkilere daha açık olan SYDV'lerin sosyal yardımların kapalı fonksiyonuna hizmet etmeleri tehlikesi gözardı edilmemelidir.

Bu kapsamda sosyal yardımların; devlet eliyle ve devlet dışı yapılar eliyle bir yapıda sürdürülmesinin avantaj (Yılmaz, 2015: 201) ve dezavantajları(Karakış, 2009: 195) aşağıda yer alan tabloda gösterilmiştir.

Çalışma kapsamında 2006-2019 yılı arasındaki verilerden hareketle Türkiye'de Gini katsayısı ile GSYİH, sosyal yardımlar, Yoksulluk Sınırı (%40) arasındaki ilişkiyi modelleyen regrasyon analizi yapılmıştır. Ancak güvenilirlik katsayısının 0,94 çıkması sebebiyle analizin sonucunun bu düzeyde güvenilir olamayacağından hareketle çalışma kapsamından çıkarılmasına karar verilmiştir.

Tablo: 4.24. Sosyal Yardımların SYDV Şeklinde Örgütlenmesinin Avantajları ve Dezavantajları

Avantajları	Dezavantajları
Yerelde ihtiyaç sahiplerine yakın olmanın verdiği avantajla ihtiyaç sahiplerinin isabetli tespitini sağlaması	Yardımların politik-siyasi çıkar aracı olarak istismar edilmeye daha fazla açık olması
Yardımların ihtiyaç sahiplerine daha hızlı ulaştırılmasını sağlaması	SYDV'lerin kaynaklarının çok büyük bir bölümünün SYDTF'den aktarılan paylardan oluşturulması,
Yardımların ulaştırılmasında bürokrasiyi azaltması	Yönetim açısından üst düzey yerel yöneticilere bağlı olması
Tüm il ve ilçelerde üke genelinde yaygın örgütlenme imkanı	
Yerelde en üst düzey amirin desteği ve devlet imkanlarının da kullanılması	
Diğer kamu hizmetleri ile iletişim ve bağın yüksek olması	
Sosyal-ekonomik değişikliklere hızlı tepki verilebilmesi	
Yerel halkında SYDV yönetiminde temsil edilmesi	
Daha fazla hak temelli ve kapsayıcı yardımların ulaştırılmasına imkan sağlaması	

Türkiye’de sosyal yardımlar düzensiz ve dağınık bir yapıda çeşitli kuruluşlar tarafından her zaman yapılmış olsa da bu yardımlar merkezi değildi ve bütçedeki payları ve sistemdeki yerleri açısından derece azdı. 2001 yılı sonrasında sosyal yardımlar alanında gerçekleştirilen değişiklikler sonrası sosyal yardım harcamaları önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak ölçüde artmış ve Türkiye’nin günümüzdeki sosyal yardım sisteminin temelleri atılmıştır. Özellikle 2011 yılında sonra yeni kurulan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesine alınmasıyla birlikte sosyal yardımların dağıtılmasında merkezi bir yapılanma ile birlikte hayırseverlik vurgusu ve sosyal yardımları hayırseverlik, sivil toplum ve özel sektör işbirliğinde, devletin sadece yönetici, düzenleyici olduğu bir modele geçilmesi isteği ön plana çıkmıştır.

2011 yılından sonra SYVD'lerin sosyal yardım yapmakla görevlendirilmesi, sosyal yardım yapan çeşitli vakıfların devlet tarafından desteklenmesi ve özel sektörle iş birliği yapılan projelere rağmen devletin bu alandaki rolünün azaldığını ya da azalacağını söylemek mümkün değildir. Devletin sosyal yardımlardaki rolünü minimuma indirme ve hayırseverlik vurgusuyla sivil toplumu işin içine çekme isteğine rağmen devlet sadece düzenleyici olarak değil sosyal yardım harcamaları ve geniş bürokrasisiyle de sosyal yardım alanının içindedir.

SYDV'lerin Türkiye çapında çok geniş bir ağa sahip olması ve yerel imkanlarla desteklenmeleri ihtiyaç sahibi vatandaşların ihtiyaçlarının en hızlı ve esnek biçimde karşılanmasını sağlamaktadır. SYDV'ler yeniden ele alınarak, sadece kamusal finans kaynakları ile değil, kendi akarlarına dayalı gelir kaynaklarına ulaştırılması gerekmektedir. Aynı zamanda SYDV'lerin iyi bir şekilde denetlenmesi gerekmektedir. Diğer taraftan SYDV'lerin gerek Avrupa Birliği fonlarından gerekse Dünya Bankası kaynaklarında fon temin etmelerinin yolları da hızlandırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acar, M. ve Ömer, D. (1997).*Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ankara. Ağaç Yayınları.
- Akalın, M. (2006). *Yoksulluk, Sosyal Dışlanma Ve İşsizlik Sarmalı*, (Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akçakaya, M. (2009). *Türkiye'de Bölgesel Yoksulluk*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akgün, B. (2006). *AK: Avrupa Konseyi*. (Editörler: Şaban H. Çalış, Birol Akgün, Önder Kutlu). Uluslararası Örgütler ve Türkiye. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Akgündüz, A. (1987). Eski ve Yeni Hukukumuzda Devlet'in Kurduğu Vakıflar", IV. Vakıf Haftası, 1-7 Aralık 1986 Seminer Bildirileri, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara, 235-242.
- Aksanyar Y. (2015). *Sosyal Yardımda Yeni Bir Yaklaşım Olarak Şartlı Sosyal Yardım: Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesi Programı, 2014 Yılı Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Araştırma*, (Doktora Tezi), Kütahya: T.C. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktan, C. C. (2003).*Değişim Çağında Yönetim*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Akünel T. (1995).*Türk Medeni Hukukunda Tüzel Kişiler*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Al, H. (2007).*Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi*, Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Aldemir, M. C. (1985).*Örgütler ve Yönetim: Makro Bir Yaklaşım*, İzmir: Bilgehan Basımevi.
- Alpaydın, Y. (2008). *Türkiye'de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri*. İstanbul: İlem Yayıncılık.
- Amis, P. (1995). Making Sense of Urban Poverty, *Environment and Urbanization*, 7(1), 150-152.
- Anadolu, Kerim (2002).Sosyal Güvenlik, Yeşil Kart Uygulaması ve Özelleştirme, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(3-4), 95-105. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/262214>.
- Arslan, A. (2002). Kamu Harcamalarında Verimlilik, Etkinlik ve Denetim", *Maliye Dergisi*,140(1),http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md140/kamu%20harcamaları%20_a.%20arslan_.pdf

- Arısoy, İ., Ünlükaplan, İ. ve Ergen, Z. (2010). Sosyal Harcamalar ve İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisinde 1960–2005 Dönemine Yönelik Bir Dinamik Analiz, *Maliye Dergisi*, 158(1), 398-421.
- Ariöz A.B. (2009). *Genel Esaslarıyla Türk Hukuku'nda Vakıf Müessesesi ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Ankara: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Arpacıoğlu Ö. ve Yıldırım M. (2011). Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 60-76.
- ASPB (1986). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, 3294 Sayılı.
- ASPB (2004). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 5263 Sayılı.
- ASPB. (2015). *Türkiye'de Sosyal Hizmet ve Yardımların Yeniden Organizasyonu*, Araştırma ve Politika Serisi 21, Ankara.
- ASPB. (2016). 2015 Yılı İdari Faaliyet Raporu. Ankara.
- ASPB. (2017). 2016 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.
- ASPB. (2020) 2019 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara.
- Atan M., Özcan M., Arslantürk Y. (2015). Açlık Ve Yoksulluk Sınırı Belirlemede Düzey 2 Bazında Bölgesel Etkinliğe Dayalı Mekansal İlişkiler: Türkiye Örneği, *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, (1)2, 1-16.
- Atkinson, A.B. (2000). "A European Social Agenda: Poverty Benchmarking and Social Transfers", EUROMOD Working Paper No. EM3/00.
- Avkıran, N. K. (1999) Productivity Analysis in the Services Sector with Data Envelopment Analysis, 1. b., Avustralya.
- Aydın, A. H. (1999). *Kamu Yönetimi ve Hizmetinin Verimliliği ve Etkinliğinde Hizmeti Sunan Personel ve Hizmeti Alan Toplumun Rolü*, *Kamu Yönetiminde Kalite*, 1. Ulusal Kongresi, Ankara: TODAİE Yayınları, N.289, C.1.
1. Aydınlğıl, S. (1997). Kadın ve Yoksulluk. Yoksulluğu Önleme Stratejileri Sempozyumu Kitabı (ss. 191-193), Düzenleyen TESEV ve UNDP. Diyarbakır. 29-31 Mayıs 1997.
- Bakırcı, F. (2006). *Üretimde Etkinlik ve Verimlilik Ölçümü Veri Zarflama Analizi Teori ve Uygulama*, Ankara: Atlas Yayınları.
- Ballar S. (2008). *Yeni Vakıflar Hukuku*, İstanbul: Seçkin Yayınevi.

- Banazılı A. M., Ozan M. S. (2019). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşları, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(33), 396-412.
- Barrientos A. (2013). *Social Assistance in Developing Countries*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Barrientos, A. (2016). Justice-based social assistance, *Global Social Policy*, 1- 15.
- Bauman Z. (1999). *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Beycan, M. (2007). *Bankalarda Performans Değerlemesi ve Bir Uygulama*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bildirici, Z. (2011). *Avrupa Birliği’nde Yoksullukla Mücadele ve Türkiye’nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Bowles Samuel, (2006), *Institutional Poverty Traps*, Poverty Traps, Samuel Bowles, Steven N. Durlauf Ve Karla Hoff, (Ed.), Russell Sage Foundation.
- Boybek, S. (2009). *Sosyal Yardım Uygulamaları Ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Bozkuş A.A. (2009). *Genel Esaslarıyla Türk Hukuku’nda Vakıf Müessesesi Ve Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıfları*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Buğra, A. ve Keyder Ç. (2003). Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Proje Raporu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Ankara.
- Buğra, A. (2006). Türkiye’de Sağlık ve Sosyal Politika, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 106(1), 43-67.
- Büyükkılıç, D. (2004). *Kar Amacı Gütmeyen Örgütlerde Verimlilik*, Ankara: MPM Yayınları No: 680.
- Cafri R. (2009). *Adana İlinde Yoksulluğun Analizi: Sınırlı Bağımlı Değişkenli Modellerle Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Castillo D., Yopez I. (1994). A Comparative Approach To Social Exclusion: Lessons From France and Belgium, *International Labour Review*, 133(5–6), 614-633.

- Chen, S. and Ravallion, M. (2004). How Have The Poorest Fared Since the Early 1980s?, *The World Bank Research Observer*, 19(2), 141-169.
- Cooper, W.W., Seiford, L.M. ve Zhu, Joe (2004). Data envelopment analysis: History, Models and Interpretations, in *Handbook on Data Envelopment Analysis*, (Ed.: W.W. Cooper, L.M. Seiford and J. Zhu), Bölüm 1, Kluwer Academic Publishers, Boston, 1-39.
- Coşkun S. ve Tireli M. (2008). Dünya Bankası ve UNDP'nin Küreselleşme - Yoksulluk İlişisine Yönelik Yaklaşımları, *Yardım ve Dayanışma Dergisi*,
- Coşkun, B., Nohutçu A., Balcı A. ve Asunakutlu T. (2003). *Etkin Devlet: Yeni Araçlar ve Değerlendirmeler*, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları.
- Çabuk N. (2003). Güney Doğu Anadolu'da Yoksulluğun Sosyal Göstergeleri, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43(2), 46-57.
- Çalcalı Ö. (2011). Yoksullukla Mücadelede Devletin Rolü: Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, *Memleket Siyaset Yönetim*, 6(16), 189-233.
- Çalışkan Ş. (2011). Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 59(1), 91-95.
- Çalışkan, Ş. (2007). Eğitim-İşsizlik-Yoksulluk İlişkisi, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(1), 284-308.
- Çelikkaya, F. ve Yazar R. (2017). Türkiye'deki Büyükşehir Belediyelerinin Etkinlik Analizi, s.53-95. *Yerel Yönetimler Üzerine Seçme Yazılar*, Editörler Yrd. Doç. Dr. Furkan Beşel Doç. Dr. Fatih Yardımcıoğlu, Beşiköprü Yayınları, Sakarya.
- Çengelci, E. (1993). Sosyal Refahın Gerçekleştirilmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi, *H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 11(1), 1-10.
- Çılga İ. (2002). Türkiye'de Gelişme Sürecinde Sosyal Politikalar ve Sosyal Hizmetler, Avrupa Birliği Sürecinde Sosyal Hizmet Politikaları, Sosyal Hizmet Sempozyumu, (Ed. İlhan Tomanbay), H. Ü. S.H.Y.O. Yay., Ankara.
- Çoban O. (2007). Türk Otomotiv Sanayinde Endüstriyel Verimlilik ve Etkinlik, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 17-36.
- Çoğurcu, C., Samet G., Yeşilirmak U. İ., Biçer E., Kurnaz Ş. A., Ortakaya A. F. Ve Kunduracı N. F. (2009). Sosyal Yardım Alanında Yürütülen Çalışmalarla İlişkin Değerlendirme Raporu, Ankara.

- Çolakoğlu, E. (2003). *Kentsel Yoksulluk, Yerel ve Kentsel Politikalar*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Dama, N. (2016). *Türkiye’de Sosyal Yardımların Sosyal Refah Üzerindeki Etkisi*, (Doktora Tezi), Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dicle, A. (1975). Örgütsel Verimlilik ve Etkinlik, *ODTÜ Geliştirme Dergisi*, 9(1)
- Dinler, Z. (2002). *İktisada Giriş*, Bursa, Ekin Kitabevi.
- Donnelly, M. (2000). A Radical Scoring System For The European Foundation for Quality Management Business Excellence Model, *Managerial Auditing Journal* 15(1-2) 8±11, MCB University Press, <http://www.emerald-library.com>
- Döner, A. (2003). *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda korunması ve Avrupa Sistemi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- DPT (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Sosyal Hizmetler Ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- DPT (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: DPT: 2599- ÖİK: 610. Ankara.
- DPT (2006). Etkin Kamu Yönetimi, Erişim Tarihi: 14.01.2020, <http://akgul.bilkent.edu.tr/btstrateji/BTS%20-%20CD%20Etkin%20Kamu%20Yonetimi%20-%20Nihai.pdf>
- Duman F. (2014).VGM İç Denetim Başkanlığı Danışmanlık Raporu, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Dumanlı, R. (1996). Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları, (DPT Uzmanlık Tezi), Ankara: DPT.
- Eardley, T., Jonathan B., John D. and Peter W. (1996). Socail Assistance in OECD Countries: Volume I, Synthesis Reports: Department of Social Security Research, Report, No: 46, HMSO, London, Erişim Tarihi: 14.05.2020, <http://research.dwp.gov.uk/asd/asd5/rrep046.pdf>
- Ensari S. (2010). TÜİK’in Yoksulluk Analizleri Üzerine, Maliye Finans Yazıları, 24(87), 9-15.
- Eraslan Y.P. (2005). Yerel Yönetimler Kuruluşlarında Halkla İlişkiler İşlevleri ve Yeni Yaklaşımlar, *Selçuk İletişim*, 3(4), 41-52.

- Erasa, İ. (2012). *Belediye Bütçelerinde Etkinlik Sorunu: Kütahya Ve Denizli Belediyesi Bütçelerinin Karşılaştırmalı Analizi*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Erdem D. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşlarında Etkinlik Ölçümü: Türkiye Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, G. (2002). C.C.Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.
- Erdoğan, G. (2002). Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk Ölçümleri, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 14(49), 174-181.
- Erdoğan S. ve Denizcan K. (2014). Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 41(2), 63-114.
- Eren, E. (2001). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Erkul, H. ve Morkoç D. K. (2012). Sosyal Yardım Yönetimi Açısından Çanakkale Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, *Türk İdare Dergisi*, 475(1), 63- 88.
- Eryıldız, F.G. (2015). *Ulusal ve Yerel Düzeyde Yoksulluk Azaltma Stratejileri: İstanbul’da Sosyal Yardım Uygulamaları*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ertem, A. (2011). Osmanlıdan Günümüze Vakıflar, *Vakıflar Dergisi*, 36(1), 25-66.
- Eş M. (2007). *Kent Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Plato Danışmanlık.
- Etcı, H. (2012). *Sosyal Yardımların Politik Nitelik Kazanması (2002-2011) Türkiye Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gemalmaz, M. S. (2001). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Geray, C. (2011). İdarecinin Sesi Dergisi, 148(1), 5-61.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. C. Güzel (Eds). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gough, I.; Bradshaw, J., J. Ditch, T. Eardley, P. Whiteford (1997). Social Assistance in OECD Countries, *Journal of European Social Policy*, 7(1): 17-43.
- Gökbayrak, Ş. (2017). Değişen Refah Devletleri ve Sosyal Yardımlar, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7(1), 71-90.

- Göktürk İ. ve Günalan M. (2006). Modern ve Geleneksel Değerler Arasında Yabancılaşan İnsan, *Karaman İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 127-142.
- Grotaert, C. (1995). Poverty and Social Transfers in Poland, The World Bank Policy Research Working Paper.
- Gül, A. (2004). Sosyal Yardım Olgusu Ve Sosyal Yardım Hizmetlerinin Gelişim Tarihi, 4. Aile Şurası Bildirileri, Ankara.
- Günel, P. (2009). *Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası Çerçevesinde Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeli Ve Türkiye*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Gündoğan N. (2008). Türkiye'de Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele, *Asodosya Dergisi*, 42-56.
- Gündoğan N. (2007). *Yoksulluğun Değişen Yüzü: Çalışan Yoksullar*, Eskişehir.
- Güneş F.(2011). Göç, Yoksulluk Ve Sosyal Politika, <https://iav.org.tr/yonetim/dosya/seminer/adanagoc3.pdf>
- Gündüz H. (2013). *Yerel Yönetimlerin Sosyal Belediyecilik Kapsamında Yardıma Muhtaç Ailelere Yaptıkları Sosyal Yardımlar: Bağcılar Belediyesi Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güneş, S. (2010). *Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü: Türkiye'de Kamusal Sosyal Yardım Alanlarının Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü Araştırması*, Ankara: Ermat Matbaacılık.
- Güngör F.; Özüğurlu M. (1997). *İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet-Tartışma Metinleri*, Ankara: A.Ü. S.B.F. Yayınları.
- Gürsel S. ve Altındağ O. (2010). Kriz Ve Gıda Enflasyonu Yoksulluğu Olumsuz Etkiliyor, Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (Betam) Araştırma Notu 10/73, www.betam.bahcesehir.edu.tr.
- Güvercin C.H. (2004). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57(2), 89. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/36/198/1610.pdf>)
- Hacımahmutoğlu, H. (2009). *Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*, (DPT Uzmanlık Tezi), Ankara: DPT.

Haspolatlı E. (2014). Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıfları Üzerine Bir İnceleme, *İNSAMER*, Araştırma 06, 1-18. (https://insamer.com/tr/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari-uzerine-bir-inceleme_65.html)

Hayek, F. A. (1995).*Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük: Sosyal Adalet Serabı*, Çev. Mustafa Erdoğan, Ankara: İş Bankası Yayınları.

Hayek, F. A. (2004).*Kölelik Yolu*, Çev. Turhan Feyzioğlu ve Yıldırım Arsan Ankara: Liberte Yayınları.

Hellriegel, D., John W. S. (1988).*Management*, Massachusetts: Addison- Wesley Publusing Co.

Henry, K. I., Chris P., Chris B. (1993).*Management in The Public Sector (Challenge and Change)*, London: Chapman and Hall.

https://ailevecalisma.gov.tr/media/49934/acshb_2019_yili_faaliyet_raporu.pdf.

<http://www.alo144.gov.tr/alo144/hizmet-alan%C4%B1.html>)

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bo1/aktan-vuralyoksulluk.pdf>

<http://www.chronicpoverty.org/page/igt>

<https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=yoksulluk>

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-Bolgesel-Sonuclari-2019-33821>

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-Bolgesel-Sonuclari-2019-33821>

<http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>,

<http://hdr.undp.org/en/faq-page/multidimensional-poverty-index-mpi#t410n3238>

https://www.ilol.org/ankara/about-us/WCMS_412361/lang--tr/index.htm.

http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Sosyal%20Dayan%C4%B1%C5%9Fma.pdf,

<https://sosyolojide-fonksiyonalizm.nedir.org/>

<https://www.sydg.gov.tr>

http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/upload/sosyalyardimlar.gov.tr/mce/2012/genel/birlestirilmis_sosyal_yardimlar.pdf. Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni 2012.

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz/barinmayardimlari>,

<http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari/sydvlerin-yapisi>,

- <http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/11781/SYGM-Tarihce>).
- http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab_id=468
- ILO(2001). *Social Security: A New Consensus*, Geneva: International Labour Office.
- İşığışok E. (1998). Türkiye'de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(1), 1-2.
- Immervoll, H., H. Levy, J. R. Nogueira, C. O'donoghue, R. B. Siquera, (2006). The Impact Of Brazil's Tax-Benefit System On Inequality And Poverty, Iza Dp No. 2114.
- İbrişim N. (2008). *Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi ve Türkiye Üzerine Analizi*, (Yüksek Lisans Tezi), Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İçişleri Bakanlığı (1985). İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 3152 Sayılı.
- İkizoğlu, M. (2002). Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi: Ankara Mamak İlçesinde Amprik Bir Araştırma, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 13(1), 86-115.
- İlter O. (2009). *Sosyal Yardım Alanında SYDV ve STK İşbirliği, Sorunlar, Çözüm Önerileri*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- İncedal, S. (2013). *Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*, (Uzmanlık Tezi), Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- İnsel, A. (2001). İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri, *Toplum ve Bilim*, 89(1), 62-72.
- Kalabalık, H. (2009). *İnsan Hakları Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kalkınma Bakanlığı (2012). *Sosyal Politikalar Kavramları Sözlüğü*.
- Kapsos, S. (2004). Estimating Growth Requirements for Reducing Working Poverty: Can the World Have Working Poverty by 2015? ILO, Working Poverty Papers.
- Kara, Ö. (2011). Dernekler ile Yerel Yönetimler Arasındaki İlişkiler, Ankara, 55-60.
- Karadoğan E. (2015). Sosyal Yardımların Psikososyal Mitleri, *Çalışma ve Toplum*, 3(1), 123-154.

- Karakış E. (2009). Küreselleşen Dünya Yönetiminde Yerel Yönetimler Bağlamında Sosyal Politika, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, S.B.E., Sivas.
- Katz, D. Robert L. K. (1977).*Örgütlerin Toplumsal Psikolojisi*, Çev. C. H. Bayar, Ankara: TODAİE Yayını.
- Kaya, E. (2009). *Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Ankara: TC. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Kaya, Z. (2011).*Türkiye'de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model Uygulaması*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Teorisi Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Bilim Dalı.
- Kayalidere, G. ve Şahin, H. (2014). Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye'de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 57-75.
- Kerbo H. R., (2006). *Social Stratification and Inequality: Class Conflict in Historical, Comparative and Global Perspective*, New York: McGraw-Hill Companies.
- Kesgin, B. (2011). Çalışma Yaşamında Değişen Yoksulluk: Çalışan Yoksullar, *İş Ahlakı Dergisi*, 4(7), 65-75.
- Kesgin B. (2012).*Yoksulluğa Yerel Müdahale Sosyal Belediyecilik*, İstanbul: Ekin Yayın Grubu.
- Kızıllar, N. (2018). Türkiye'de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Transfer Harcamaları, www.jlecon.com/DergiPdfDetay.aspx?ID=188
- Kızılgöl Ö. (2009).*Türkiye'de Yoksulluk Sorunu: Ekonometrik Bir Bakış*, (Doktora Tezi), İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kızılgöl Ö.A. ve Demir Ç. (2010). Türkiye'de Yoksulluğun Boyutuna Yönelik Ekonometrik Analizler, *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1),21-32.
- Kim, H. (2000). Anti-Poverty Effectiveness of Taxes and Income Transfers in Welfare States, *International Social Security Review*, 53(4), 105-129.
- Kongar, E. (2017). *Toplumsal Değişme Kuramları Ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Konukman A. ve Çiftçi C. (2008). Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 19(1), 56-69.

- Koşar, N. (2000). *Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanları (Yoksulluk ve Sosyal Hizmet)*, Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Koyunoğlu, H.H. (2002). *Sosyal Politikalar Açısından Vakıflar: XVII. yüzyıl İstanbul Örneği*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kozak, İ. E. (1994). *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, Adapazarı: Sakarya Üniversitesi İİBF Yayınları.
- Kutlar A., Yüksel F. ve Fehim B. (2011). *Türkiye’de Belediyelerin Ekonomik Etkinliği ve Etkinliğe Etki Eden Faktörler Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği.
- Kümbetoğlu, B. (2001). Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk. Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları Konferansı Kitabı, 129-141, Düzenleyen Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi. Ankara. 6-7 Aralık 2001.
- Lampman, R. (1965). Approaches to the reduction of poverty, *The American Economic Review*, 55(1), 521-529.
- Lewis, O. (1959). *Five Families: Mexican Case Studies in the Culture of Poverty*, USA: Basic Books Inc.
- Liu, J., Ding F.Y. and Lall, V. (2000). Using Data Envelopment Analysis to Compare Suppliers for Supplier Selection and Performance Improvement, *Supply Chain Management An International Journal*, 5(3), 143-150. <http://www.Emerald-library.com>.
- Machin S. ve McNally S. (2006). *Education and Child Poverty*, York: A literature Review, Joseph Rowntree Foundation.
- Majid N. (2001). The Size of The Working Poor Population in Developing Countries, ILO, Employment Sector, *Employment Paper*, 16(1), 1-2.
- Metin, B. (2012). *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele*, Sosyal Politika İçinde, Ed: Abdurrahman İlhan Oral ve Yener Şişman, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, Yayın No: 2628.
- Metin, B. (2012). Yoksullukla Mücadelede Asgari Gelir Güvencesi: Türkiye’de Sosyal Yardım ve Hizmet Sisteminde Mevcut Durum ve Asgari Gelir Güvencesi İhtiyacı, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, (1), 117-151.

- Mütevellioglu N. (2006). Sosyal Devlet Bireysel Özgürlükleri Azalttı mı?, *Amme İdaresi Dergisi*, 39(3), 23-45.
- Nadaroğlu, H. (1987). *Vergi Sistemimizin Etkinliği, Türkiye II. MaliyeEğitimi Sempozyumu*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Nyasulu G. (2010). Revisiting The Definition of Poverty, *Journal of Sustainable Development in Africa*, 12(7), 152-153.
- Oğuz, A. (1999). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, *Türk İdare Dergisi*, 384 (1), 76-80.
- Oruç, Y.M. (2001). Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler, *Toplum ve Bilim*, 89(1), 73-87.
- Öğülmüş Selahaddin (2011). Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü, Aile ve Toplum, 7(26), 83-96.
- Ölmez, T.O. (2007). *Sosyal Yardım Sistemi İçerisinde Yerel Yönetimlerin Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbesler, C. (2015). Sosyal İnceleme Ve Değerlendirmede Kuramsal Bilgi Ve Yetkinliğin Önemi, *Sosyal Hizmet Dergisi*, 18-27.
- Özbudun, E. (2010). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Öztornacı B. ve Demirdöğen A. (2015). Farklı Eşdeğerlik Ölçeklerine Göre Temel Yoksulluk Göstergelerinin Değişimi: Türkiye Örneği, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 21(1): 7-15.
- Öztürk Ş. (2008). Kırsal Yoksulluk Ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 605-634.
- Prokopenko, J. (1995). *Verimlilik Yönetimi*, Çev. O. Baykal, N. Atalay ve E. Fidan, Ankara: MPM Yayınları.
- Rawlings L. B. and Bénédicte de la B. (2006). "Examining Conditional Cash Transfer Programs: A Role for Increased Social Inclusion?". The World Bank, Social Protection Discussion Paper. No: 0603. Washington 2006.

- Ribas R.P. ve Machado A.F. (2007). Distinguishing Chronic Poverty from Transient Poverty in Brazil: Developing a Model for Pseudo-Panel Data, UNDP, International Poverty Centre, Working Paper (https://ideas.repec.org/p/ipc/wpaper/36.html)
- Ringold D. ve Kasek L. (2007). Social Assistance in The New EU Member States, Strengthening Performance and Labor Market Incentives, World Bank Working Paper, Sayı:117, 4.
- Sapancalı, F. (2005a), *Sosyal Dışlanma*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Sapancalı, F. (2005b). Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri, *Çalışma ve Toplum*, 6(1), 51-106.
- Saracel, N. (1997). *Sosyal Yardım ve Hizmet Kuruluşlarının Sosyal Politikası ve Türkiye Yardım Sevenler Derneği Uygulaması*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- Saran M.U. (1990).*Vakıf Statüsünün İşlev ve Gereklere Açısından Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*,(Uzmanlık Tezi), Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Sarı C. ve Erdoğan N. (2017). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Eğitim Yardımlarının İlkokul, Ortaokul, Lise Öğrencileri ve Ailelerine Etkileri (Antalya İli Muratpaşa İlçesi Örneği), *Mediterranean Journal of Humanities*, mjh.akdeniz.edu.tr, VII(1), 269-288.
- Saygılıoğlu, N., Selçuk A. (2003).*Etkin Devlet*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Sayıştay (1997). Kamu Kesiminde Performans Denetimi ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi,http://www.sayistay.gov.tr/yayin/yayinicerik/135.k4kamper.pdf, Erişim Tarihi: 14.01.2021.
- Seyyar, A. (2003). *Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele, Yoksulluk, Cilt I*, İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.
- Seyyar A. (2005). *Sosyal Güvenlik Terimleri Ansiklopedik Sözlük*, İstanbul: Papatya.
- Sherman, D.H. (1984). Hospital Efficiency Measurement and Evaluation: Empirical Test of New Technique, *Medical Care*, 22(10).
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü 2009 Yılı Faaliyet Raporu. 2010.

- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (2007). SYDV Personeline Yönelik Sosyal Çalışmacı Eğitim Programının Geliştirilmesi Projesi, Başbakanlık, İstanbul, <http://slideplayer.biz.tr/slide/2943907/>, Erişim Tarihi: 11/01/2021
- Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü. (2012). Sosyal Yardımlar. http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/upload/sosyalyardimlar.gov.tr/mce/2012/genel/birlestirilmis_sosyal_yardimlar.pdf.
- Söl, S. (1997). *İ.T.Ü. Fakültelerinin Araştırma Etkenlikleri Sekreterliğinden Yararlanma Etkenliklerinin Veri Zarflama Analizi ile Belirlenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Subaşat, T. (2007). *Küreselleşme ve Eşitsizlik, Küreselleşme Üzerine Notlar*, Ed.: Oğuz Kaymakçı, Ankara: Nobel Yayınları.
- SYGM. (2012). 2011 Yılı Faaliyet Raporu. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- SYGM. (2013). Son 11 Yılın Sosyal Politika Kazanımları. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara.
- SYGM (2012). 2011 yılı Faaliyet Raporu, Ankara: SYDGM Yayınları
- Şahin, H. (2002). Eurostat Alanındaki Ülkelerin Telekomünikasyon Şirketlerinin Teknik Etkinliği Üzerine Bir Çalışma: Stokastik Sınır Yaklaşımı Uygulaması, Tartışma Metinleri, Ankara Üniversitesi SBF Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi, No:39.
- Şeker D.S. (2008). *Türkiye’de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri*, (DPT Uzmanlık Tezi), Ankara: DPT.
- Şeker, M. (2003). *İslam’da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Ankara: DİB Yayınları.
- Şengül, T. (2002). *Kentsel Yoksulluk ve Mekânsal Ölçek Sorunu, Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama*, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yay.
- Şengül S.ve Cafrı R. (2010). Yoksulluk Ölçümünde Engel Ve Rothbarth Eşdeğerlik Ölçekleri, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 47-61.
- Şenkal A. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, İstanbul: Alfa.
- Şenses F. (2014). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Şenses F. (2003). *Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz? Gözlemler ve Öneriler*, İktisat Üzerine Yazılar I, Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar, Korkut Boratav'a Armağan, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taş H. Y. ve Özcan S. (2013). Türkiye'de iç Göçün Yoksulluğa ve istihdama Etkileri, International Conference on Eurasian Economies, Oturum: 1B, *Büyüme ve Gelişme*, 17-18 Eylül 2013, St. Petersburg.
- Taş H.Y. ve Özcan S. (2012). Türkiye'de ve Dünya'da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma, International Conference on Eurasian Economies, 423-430.
- Taşçı, F. (2008). Sosyal Yardım Yapma(ma) Gereçekleri Üzerine Yaklaşımlar, *Kamu-İş.* 9(4): 117-133.
- Taşçı, F. (2007). *1980 Sonrası Türkiye'de Sosyal Yardımların Analizi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013). 2012 Faaliyet Raporu, ASPB Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2015). 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2010). Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü, Türkiye'de Kamusal Sosyal Yardım Alanların Yardım Algısı Ve Yoksulluk Kültürü Araştırması, Ankara.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı(2020). 2019 Yılı Faaliyet Raporu.
- T.C. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2010). Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü: Türkiye'de Kamusal Sosyal Yardım Alanların Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü Araştırması, Genel Yayın No:144, Ankara.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2017). Türkiye'nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi.
- T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. (2008). Stratejik Plan 2009-2013. Dayanışma Dergisi. 1(1): 35.
- T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (2010). Eşi Vefat Etmiş Kadınlar İçin Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi Sonuç Raporu, Ankara. (<https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/sygm/uploads/pages/arastirma-raporlari/esi-vefat-etmis-kadinlar-icin-bir-nakit-sosyal-yardim-programi-gelistirilmesine-yonelik-arastirma-projesi-sonuc-raporu.pdf>)

- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023): Konut Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü (2008). Vakıflar Kanunu, 5737 Sayılı.
- T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü (2008). Vakıflar Yönetmeliği.
- Tekindal, M. (2018). Türkiye'de Sosyal Yardımların Yapısal İşlevsel Yaklaşımına Göre Analizi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 335-362.
- Tireli M. ve D.S. Coşkun (2009). *Avrupa Birliği'nde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Topgül S. (2013). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 277-296.
- Topuz S.K. (2016). Ülkelerin Küreselleşme Demokrasi Ve Ekonomik Büyüklük Göstergeleri İle Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 779-799.
- Tuncay, A. C., Ömer E. (2011). *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, İstanbul: Beta Basım.
- Tunç, A. (2013). *Türk Kamu Yönetiminde Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Etkinliği: TRB1 Bölgesinde Bir Araştırma*, (Doktora Tezi), Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tunç, A. (2015). Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Açısından “Sosyal Yardım Yönetimine” Yönelik Bir Değerlendirme, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 7(3), 190-206.
- Turar, E. (2007). Türkiye’de Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi.
- TÜİK (2008). Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmî İstatistikler Dizisi - 6, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Tümtaş, M. S. (2007). *Türkiye’de İç Göçün Kentsel Gerilime Etkisi: Mersin Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜSİAD (2000). *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*, İstanbul: TUSİAD Yayınları, Yayın No. TÜSİAD-T/2000–12/295.
- Tortop, N., Eyüp G. İ., Aykaç B.ve ÖzerA. (2007). *Yönetim Bilimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Uzun, A. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası, Cumhuriyet Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 155-173.
- Üzümcü, A. (2009). Küresel Ekonomik Kriz Ortamında Türkiye’de Ekonomik İstikrar ve Kalkınmanın Sağlanmasında Sosyal Girişimciliğin Önemi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) Katkıları”, VI. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Bildiriler (Editörler: A. Akdemir ve Diğerleri), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, Çanakkale: 23–25 Ekim 2009, ss. 351–379.
- Üzümcü A. ve Korkat M. (2014). Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği Ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012),*Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8), 136-166. ISSN: 1309 – 4289.
- World Bank (2005). Powert Manual, All, JH Revision of August 8.
- Yakut, A. M. (2007). Türk İmalat Sanayinde Toplam Faktör Verimliliği ve Uluslararası Rekabet Analizi 1972-2000, 3-4,
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/toplamfaktorverimliliği.pdf>,
- Yalçın, C. (2004).*Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yalçındağ, S. (1995).*Yerel Yönetimler: Sorunlar, Çözümler*, İstanbul: Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) Yayınları.
- Yanar, R. ve Şahbaz A. (2013). Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 55-74.
- Yavuz, İ. (2003). *Verimlilik ve Etkinlik Ölçümüne Yeni Yaklaşımlar ve İllere Göre İmalat Sanayiinde Etkinlik Karşılaştırmaları*, Ankara: MPM Yayınları No: 667.
- Yavuzkanat P. (2013). *Türkiye’de İllerin Yoksulluk Riskinin Ölçülmesi Üzerine Bir Yöntem Önerisi*,(Uzmanlık Tezi), Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.
- Yatkın Ş. (2019).*1986-2017 Döneminde Türkiye’nin Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıfları Politikasının Çözümlemesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yediyıldız, B. (1999). *Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları Ya da Türk Hayrat Sistemi*, *Osmanlı, Cilt V*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- Yeşilyurt, C. ve Alan, M. A. (2003). Fen Liselerinin 2002 Yılı Göreceli Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi (VZA) Yöntemi ile Ölçülmesi, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 91-104.
- Yıldırım, A. (2019). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 1 (1), 15-33.
- Yıldırım S. (2014). Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 92-93.
- Yılmaz M. (2009). Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk: Sosyolojik Bir Perspektif, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(4) 257-287.
- Yılmaz, S. (2006). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları İçindeki Yeri Eskişehir Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, G. A. (2006). *OECD Ülkeleri ve Türkiye’de Sosyal Devlet ve Sosyal Harcamalar*, İstanbul: Arıkan Yayınları.
- Yılmaz, Y. (2020). Türkiye’de Vakıfların, Kar Amacı Gütmeyen Sosyal Politika İşlevleri: “Sosyal Millet” Anlayışı, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 78(1), 283-331.
- Yılmaz A., Aksanyar Y. ve Güler T. (2019). Yoksullukla Mücadelede İstihdam Bağlantılı Şartlı Sosyal Yardımlar: Küresel Bir Analiz, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 59(1), 105-122; E-ISSN: 2587-005X <http://Dergipark.Gov.Tr/Dpusbe>
- Yüksel, H. (1998). *Osmanlı Sosyal Ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Zevkliler A., Acabey M. B. ve Gökyayla K. E. (2000). *Medeni Hukuk*, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Zülfikar, B.Ş. (2010). Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Yöntemleri: Katılımcı Bir Yaklaşımla Sosyal Riski Azaltma Projesi’nin Başarı Değerlendirmesi-Ankara İli Örneği, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

